

Hristos a înviat!

magazin istoric

SERIE NOUĂ — APRILIE 1993

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 4 (313)
aprilie 1993

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 615.02.00, in-
terioare 406, 917.

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin, Ioan
Lăcustă, Dorin Matei (responsabil de
număr), Doina Pascu, Marian Ștefan

Secretar de redacție: Theodor Lianos

Macheta artistică: Radu Ion Popescu,
arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Editura Presa Națională S.A., director
ing. Stan Pelteacu; director economic Ion
Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. —
Imprimeria „Coresi” — București, în
secțiile fotoculegere, offset și legătorie

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

Istorie și cultură: Andrei Birseanu	2
Căderea în comunism: Marian Ștefan, Andrei Șiperco	3
Arhipelagul ororii: Constantin Aioanei, Cristian Troncotă	10
Românii să rămână români: George și Greta Sturdza	14
Convorbiri diplomatice (1940-1944): Mihai Antonescu	20
20 august 1944. G. Coșbuc, un simbol al solidarității românești: Gabriel Tepelea	27
Rhône-Poulenc — Călătorie într-o lume necunoscută: Dorin Matei	33
Anii '70. În spatele ușilor închise, la București și Washington: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney	36
1809. Călătoria contelui de Moriollles de la Nistru la Brăila: Dan Amedeu Lăzărescu	41
Întilniri cu I.I.C. Brătianu: Al. Iacovachi	44
Genovezi în Moldova lui Ștefan cel Mare: Mircea Halunga	49
Bătălii navale în Războiul de 100 ani: Christopher Allmand	52
1942. Cazul Laconia: Léonce Peillard	56
De la Reichstag la Bundestag: Dumitru Hincu	60
Misiunea Runciman în Cehoslovacia: Vaughan Burdin Baker	64
1929. Spre Kabul, la ordinul lui Stalin: Grigori Agabekov	70
Filip II și Franz Josef: Emanuel C. Antoché	75
Iubirile lui Talleyrand: André Castelot	79
În București, acum 50 ani	88
• Curierul Fundației Culturale Magazin Istoric ...69 • Cărți sosite la redacție ...78 • Ora școlii ...84 • Istoria și școala ...86 • Rebus istoric ...93 • Dialog cu cititorii	94

ANDREI BÎRSEANU

Istorie și cultură

Dreptul de a aspira la o cultură națională proprie este unul din drepturile naturale cele mai de căpetenie ale unui popor.

El se poate asemăna cu dreptul individului la viață, la partea sa de aer și de lumină. Și precum individul, amenințat în existența sa, are dreptul a se apăra din toate puterile sale, dînd din mîini și din picioare, tot astfel un popor, a cărui viață culturală este atacată, e îndreptățit a folosi toate mijloacele ce-i stau la îndemînă, pentru apărarea criteriilor acestei vieți, a limbii sale strămoșești, a tradițiilor și a obiceiurilor sale, a portului, cîntecelor și jocurilor, a religiei și a literaturii naționale.

A nu recunoaște acest drept, ar însemna a proclama ca principiu războiul de exterminare între oameni, a da pe cel mai slab pradă celui mai puternic, a pune pe tron tirania, a aduce pe om iarăși la starea fiarelor sălbatice.

Și tocmai pentru a feri societatea omenescă de asemenea situații primejdioase, statele organizate din timpurile mai nouă, compuse din mai multe naționalități, au adus legi pozitive, prin care se asigură fiecărui popor dreptul la viață sufletească proprie, conform însușirilor și dispozițiilor sale, moștenite din moși și din strămoși.

Acolo unde aceste legi se respectă, popoarele se simt fericite și statul înaintează, văzînd cu ochii; îndată ce însă volnicia se ridică peste legi, amenințînd dreptul altora la viață sufletească, buna înțelegere dintre cetățeni dispare spre răul totalității.

Dar năzuința fiecărui popor la crearea unei culturi naționale nu este numai un drept, ci în același timp este și o datorie.

Dacă este adevărat că menirea omului pe pămînt este progresul, fiind dator fiecare individ a face un pas mai departe decît părinții săi, tot astfel și menirea popoarelor nu poate fi alta decît progresul, avînd fiecare din ele datoria a-și perfecționa însușirile sale caracteristice și astfel a contribui la înaintarea obștească a omenimei, sau cu alte cuvinte a promova cultura generală prin desăvîrșirea culturii sale naționale.

Năzuința noastră generală a popoarelor spre dezvoltarea culturii naționale o preînde însăși legea progresului omenimei, care nu suferă nici o stavilă și adeseori ob-

servăm că chiar și popoarele cele mai apăsate politicește dau semne de o puternică viață culturală (...).

Supunîndu-se acestei legi a progresului și urmînd exemplul popoarelor mai înaintate, poporul nostru din această patrie [Transilvania], ajuns la conștiință de sine, de asemenea, se nizuie a-și crea o cultură națională, studiîndu-și și preîndu-și tot mai mult limbă strămoșească, cercetîndu-și trecutul său, observîndu-și datinile și obiceiurile și peste tot cău-tînd „să-și lumineze mintea cu învățăturile“, după îndemnul dascălului de odinioară

de la Arad, Dimitrie Țichindeal.

Vătămăt-o oare poporul nostru, urmînd astfel cît de puțin interesele altor neamuri, sau numai și-a făcut datoria către sine însuși?

Atîns-a el cît de cît, prin cultivarea însușirilor sale caracteristice și prin năzuințele sale de înaintare economică, interesele patriei comune sau dimpotrivă a contribuit și contribuie la întărirea ei?

Răspunsul la aceste întrebări cred că reiese de sine pentru fiecare om nepreocupat.

Lucrarea noastră pentru înaintarea culturală în sens național nu este o acțiune agresivă, ci dimpotrivă o acțiune de conservare proprie, iar din punct de vedere al totalității cetățenilor ea nu poate fi privită decît ca salutară, avînd în vedere că binele totalității se razimă pe binele părților constitutive.

Lucrînd pentru înaintarea culturală și economică a poporului nostru, noi lucrăm pentru binele patriei întregi și astfel vom avea tot dreptul să așteptăm ca lucrarea noastră să fie prețuită după cuviință și sprijinită, în loc de a fi privită cu ochi răi și stînjehiți.

În toată acțiunea noastră culturală și economică, devisa noastră a fost și este: Popoare fericite în patrie fericită!, o dorință născută adînc în piepturile noastre, a cărei înfăptuire am voi să urmeze cît de curînd. (Andrei Bîrseanu, vicepreședinte, Cuvînt de deschidere a Adunării generale a ASTREI, Dej 5/18 septembrie 1910, reprodus în Transilvania, nr. 5/1910)

CE ÎNȚELEG RUȘII

PRIN GUVERN PROSOVIETIC

Studii, articole, lucrări memorialistice, dar mai cu seamă numeroase documente publicate în ultimii doi-trei ani, multe dintre ele chiar în paginile revistei Magazin istoric, evidențiază concluzia că instaurarea comunismului în România, ca și în alte țări foste socialiste, a fost, prin excelență, rezultatul intervenției factorului politic, diplomatic și militar sovietic. În ultimă instanță, referindu-ne strict de astă dată la România, instaurarea regimului comunist nu poate fi definită decît ca o sovietizare a societății românești, o impunere forțată a unui model complet străin tradiției și aspirațiilor poporului român.

Concluzia nu este nouă; a fost avansată încă din primii ani postbelici, în studii, analize și evaluări ale unor publiciști, istorici și politologi din Occident, ca și ale unor fruntași politici și intelectuali autohtoni. Mai mult, îndrăznim să spunem că — deși timid și cu infinite precauții — ea a răzbătut uneori și din unele contribuții istoriografice românești din ultimii 20-25 ani, ce încercau să acrediteze ideea că, dacă nu în mod direct, măcar prin efectele sale psihologice, prezența autorităților politice și militare sovietice pe teritoriul României a influențat hotărîtor cursul evenimentelor. Nu trebuie uitat nici faptul că, indiferent din ce considerente, în ultimii săi ani, dictatura ceaușistă a permis o abordare mai aproape de adevăr a unor importante capite de istoria relațiilor româno-sovietice din primii ani postbelici (regimul stabilit României prin Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, problema cobeligeranței și a re-

lațiilor de comandament româno-sovietice, rolul Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, al Sovmurilor ș.a.). Dar nu trebuie să uităm, de asemenea, că toate aceste frinturi de adevăr erau acceptate de propaganda regimului trecut mai ales pentru a crea imaginea falsă a unui partid comunist „trup din trupul poporului român, reprezentantul unic și cel mai autorizat al aspirațiilor sale de libertate, dreptate și independență națională”.

Nimic mai fals. Creație cominternistă, care mulți ani acționase în spiritul caracteristic unei coloane a V-a sovietice, ca factor de destabilizare și dezmembrare a statului unitar național român, partidul comunistilor din România, rupt la 8 mai 1921 din Partidul Socialist și interzis în 1924, a ieșit, practic, la lumina zilei la 23 august 1944. Lipsit la început de aderențe în rîndul populației țării, cu un trecut și o activi-

tate care nu-i ofereau mari șanse de a se impune în viața politică românească postbelică, dacă aceasta ar fi evoluat firesc, partidul comunist a beneficiat din plin de jocul de interese al marilor puteri din coaliția antihitleristă și de raportul de forțe favorabil U.R.S.S. în această parte a Europei. Așa s-a făcut că, încă din primele zile de după 23 august 1944, dar mai ales după semnarea Convenției de armistițiu din 12 septembrie aceleși an, nota dominantă a cursului istoriei românești a devenit nefirescul. Nefirescul născut din prezența militară străină, controlul sever al tuturor sectoarelor vieții — control cerut prin înseși condițiile armistițiului și asigurat prin intermediul Comisiei Aliate (Sovietice) de Control și, apoi, prin intervenția și impunerea brutală a voinței Moscovei prin consilieri omniprezenți și omnipotenți. Desigur, conducerea partidului comunist român a fost implicată masiv în acel proces de sovietizare a României, după cum, ulterior, a fost implicată integral în diferite etape ale totalitarismului impus vieții românești dintre 1944 și 1989.

Acestea sînt adevăruri generale afirmate și tind a deveni și general acceptate. Dar sînt adevăruri fragmentare și vor rămîne astfel pînă ce istoriografia românească nu ne va oferi atît de mult așteptatele studii monografice privind adevărata istorie a poporului român în timpul celor 45 de ani de regim comunist. Pînă atunci, credincioasă obiectivelor pe care și le-a propus, revista noastră continuă să pună în circuit public noi și noi surse inedite pentru întregirea adevărului, pentru un

Recunoașterea guvernului Groza de către S.U.A. și Marea Britanie a fost un act politic speculat propagandistic de comunisti (manifestație organizată în februarie 1946 la București)

spor de înțelegere și dreptă judecată a evenimentelor și a factorilor care le-au generat.

Este și cazul documentului pe care vi-l supunem atenției în paginile care urmează. Este vorba despre studiul Alegerile postbelice în Europa centrală și de est, întocmit la 28 martie 1946, de către Oficiul de cercetări și informații al Departamentului de Stat al S.U.A. (Arhivele Statului, București, Colecția Microfilme S.U.A., Rola 636, cadrele 648-702). Un studiu privind problemele locale și internaționale implicate în desfășurarea alegerilor în „fostele țări ocupate și înamică din Europa centrală și de est”. Un fel de pronostic privind viitorul unor țări centrale și est-europene, între care și România.

Un document în care însă se fac trimiteri clare la reali-

tăți desemnate prin sintagme de genul „sferă de influență”, „interesele marilor puteri”, „cei trei mari”, dar și la declarații și principii referitoare la organizarea postbelică a lumii. Principii nobile, care au trezit și hrănit speranțele omenirii în triumful ideilor de drept și demnitate în viitoarele relații dintre state. În realitate însă, faptele sînt bine cunoscute, evenimentele n-au fost guvernate de aceste nobile principii, ci de interese și înțelegeri pe care literatura de specialitate le-a desemnat prin formula „politica sferelor de influență”.

Atragem atenția asupra faptului, explicabil la urma urmelor, că autorii studiului încearcă să acrediteze ideea unicului vinovat — U.R.S.S. — și arătîndu-l cu degetul, implicit, vor să absolve pe ceilalți „doi mari” de orice responsabilitate. Plasîndu-se

pe o poziție neechivoc defensivă și defetistă, analiștii se mulțumesc să constate răul, dar nu formulează nici cea mai firavă soluție pentru bararea lui. Ceea ce ne face să ne întrebăm: oare se dorea acest lucru? Întrebare cu atât mai firească și necesară cu cît nu puține din analizele autorilor au conotații pînă în zilele noastre.

Dar acest aspect al istoriei contemporane a Europei centrale și de est este mult prea important pentru a-l trata în cîteva propoziții. Deci, cu un alt prilej.

Iată pasajele care ne-au reținut cu deosebire atenția, precizînd că sublinierile noastre în text au fost marcate prin sigla subl. ns. cuprinsă între paranteze drepte, iar nota din subsol prin sigla n.r.

Marian ȘTEFAN

„Rușii forțează nota... Doresc o evoluție foarte rapidă”

Cuvintele reproduse în titlul de mai sus le-am desprins dintr-o mărturie datată decembrie 1944. Am depistat-o în Arhiva Federală din Berna, Fond E 2001 (D)3. 1943-1945, Band 469, Doss: Stellung Rumäniens in Kriege. Un document expediat de ministrul Elveției la București René de Weck, la 21 decembrie 1944, pe adresa consilierului federal M. Pilet-Golaz, șeful Departamentului politic federal, dar pe o rută ocolită, utilizînd curierul Legației elvețiene din Ankara. De ce pe această rută, n-am reușit să aflăm, dar conținutul întregii corespondențe merită, credem, toată atenția și vine să completeze în mod relevant celelalte surse documentare publicate de Magazin istoric în cadrul acestei rubrici.

„Domnule Consilier federal — scria de Weck în nota ce însoțea documentul —, pentru toate scopurile utile, am onoare a vă înainta în acest plic, în două exemplare, un document intitulat Observațiile unui comunist român (evreu) asupra intențiilor U.R.S.S. față de România.

Această notiță rezumă o convorbire pe care unul dintre informatorii mei a avut-o cu un membru al comitetului de conducere al partidului comunist din România. Este de la sine înțeles că las celui care a redactat aceste observații și celui care le-a anunțat întreaga răspundere a afirmațiilor lor...”

La data cînd de Weck lua cunoștință de

opiniile exprimate de un membru al conducerii partidului comunist în legătură cu desținul României postbelice, avusese el însuși numeroase indicii cu privire la evoluția evenimentelor spre o rapidă cădere a țării noastre în robia comunisto-moscovită. Propriile-i opinii în această privință le-a incredințat jurnalului din care Magazin istoric a publicat semnificative fragmente în nr. 8-10/1992. De unde atunci vizibila rezervă a lui de Weck față de conținutul confesiunii aceluia anonim frunțas comunist, a cărui identitate sîntem convinși că o cunoștea, dar, explicabil, a preferat s-o lase sub tăcere? Poate franchețea și duritatea confesiunii? Poate. În diplomație, ca și în politică, n-ar fi prima oară cînd adevărul rostit fără ocolișuri stîrnește vii suspiciuni, fiind considerat mai de grabă o minciună provocatoare...

Nu mai că, citită din perspectiva timpului scurs, mărturia a fost pe deplin confirmată de evenimente. (Cititorii s-au convins parcurgînd documentele publicate de Magazin istoric, nr. 10-12/1992, referitoare la Convenția de armistițiu și activitatea Comisiei aliate de control.) Dar să-l lăsăm pe acel „anonim” să schițeze tabloul viitoarei României, așa cum rezultă el din ceea ce, din sferele înalte în care era situat, știa că se plănuise.

Andrei ȘPERCO

Introducere

În ciuda faptului că cei trei mari căzuseră de acord asupra principiului unor alegeri democratice în fostele state satelite eliberate din Europa centrală și de est, desfășurarea alegerilor în prezent în aceste state a provocat și probabil va mai provoca grave fricțiuni internaționale, precum și tulburări locale. Principala dificultate pare a fi aceea că aplicarea principiului unor alegeri libere este destinată să determine în anumite zone rezultate incompatibile cu ceea ce una dintre marile puteri, și anume U.R.S.S., concepe a fi interesele sale de securitate. Divergențele apărute între marile puteri, între modul de interpretare și aplicare a acordurilor lor formal, a dus, în anu-

mite cazuri — sau este pe cale să ducă — la alegeri ținute într-o manieră neconformă principiilor democratice, așa cum sînt ele înțelese în Statele Unite. Imaginea este însă de o deosebită complexitate. În unele state, problema reconcilierii alegerilor libere cu interesele marilor puteri pare a fi, pentru moment, insolubilă.

...Scopul acestui studiu este de a analiza stadiul alegerilor în 11 state din Europa centrală și de est (Finlanda, Polonia, Germania, Cehoslovacia, Austria, Ungaria, România, Iugoslavia, Bulgaria, Albania și Grecia) pentru a stabili condițiile care obstrucționează ținerea unor alegeri democratice și a evidenția, dacă este posibil, acei factori care explică rezultatul încununat de succes al alegerilor din cîteva dintre aceste state.

Tactica oficială a celor trei mari

Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Sovietică, atît împreună cît și fiecare în parte, s-au pronunțat în favoarea alegerilor. Declarația lor comună pe această temă poate fi socotită acum ca o bază a unei înțelegeri și obligații internaționale. Fragmentul adecvat din Declarația de la Ialta, din 11 februarie 1945 [vezi minulele conferinței în *Magazin istoric*, nr. 1-6/1967], proclamă:

„Ei (cei trei mari) declară de comun acord că își vor coordona, în mod temporar, pe perioada de instabilitate din Europa eliberată, tacticile celor trei guverne ale lor în ceea ce privește sprijinul pe care-l vor acorda popoarelor eliberate de sub dominația

OBSERVAȚIILE UNUI COMUNIST ROMÂN (EVREU) ASUPRA INTENȚIILOR U.R.S.S. FAȚĂ DE ROMÂNIA

Obiective generale

U.R.S.S. dorește să transforme România în așa fel încît, din punct de vedere politic, economic și moral, aceasta să nu se mai poată opune Rusiei și nici să devină instrumentul unei terțe puteri împotriva sa.

Dîndu-și seama de faptul că are dușmani în străinătate, U.R.S.S. dorește să prevină orice agresiune și să-și creeze puncte de sprijin exterioare.

Mijloace de realizare a acestor obiective

Pentru atingerea acestor obiective, rușii intenționează să treacă puterea de stat în România în mîinile partidului comunist, indiferent care ar fi numărul aderenților acestuia și împotriva voinței majorității burgheze din țară; această o vor face prin amenințări (denunțarea Convenției de armistițiu etc.), prin teroare (manifestații de stradă), prin acuzarea întregului popor și a conducătorilor săi și crearea în acest fel la conducători ai unui sentiment de culpabilitate, prin violențe, prin convingere, prin epurare — care trebuie pur și simplu să realizeze adagio-ul „dă-te tu de-o parte, să trec eu în locul tău” — și chiar prin forță. La nevoie, rușii nu vor șovăi să folosească oricare din aceste mijloace.

Dat fiind că burghezia română este vlăguită, speriată, animată de un sentiment profund de culpabilitate și lipsită de personalități puternice, comuniștii români consideră că nici nu va fi nevoie ca să se recurgă la

forță. Pînă acum burghezii, politicienii, industriașii și comercianții au cedat în fața revendicărilor partidelor de stînga și ale muncitorilor. Mîine vor face la fel proprietarii din orașe și sate. Guvernul nu se amestecă.

Instrumentul de lucru

Instrumentul cu ajutorul căruia rușii își propun să treacă puterea publică a burghezilor în mîinile comuniștilor este Convenția de armistițiu.

Ei au redactat-o la Moscova de la bun început, în așa fel încît, odată acceptată de români pentru clemența sa aparentă, să permită ca românii să li se impună sarcini practice nelimitate. Această Convenție a fost impusă românilor, deși rușii prezintă adopțarea ei ca fiind rezultatul unor tratative îndelungate.

Cerînd românilor contribuții practice nerealizabile și luîndu-le, în același timp, fără bonuri, toate mărfurile care le-ar permite să-și satisfacă cerințele, rușii vor să-și creeze posibilitatea de a reproșa românilor că nu aplică scrupulos Convenția și astfel să-și aroge dreptul de a interveni în treburile țării, urmîrind prin aceasta următorul scop dublu: a) să ceară un guvern tot mai de stînga; b) să intervină în administrarea marilor uzine și întreprinderi private, întii pentru a le controla și apoi pentru a le naționaliza. Dreptul de control asupra întreprinderilor românești este de altfel prevăzut chiar în Convenția de armistițiu.

Această naționalizare odată realizată, țara va fi colectivizată din punct de vedere industrial. Va urma apoi același procedeu pentru agricultură: mai întii, țărani vor primi

Germaniei naziste, precum și popoarelor fostelor state-satelite ale Germaniei din Europa pentru a-și rezolva, prin mijloace democratice, stringențele lor probleme politice și economice.

Instaurarea ordinii în Europa și refacerea vieții naționale, economice trebuie realizate prin procese care să permită popoarelor eliberate să distrugă ultimele vestigii ale nazismului și fascismului și să creeze instituții democratice după propria lor voință... Cele trei guverne vor sprijini în comun popoarele din orice stat european eliberat sau fost satelit al Axei din Europa unde, după opinia lor, situația impune... (c) crearea unor autorități guvernamentale larg reprezentative, din care să facă parte toate elementele democratice din rîndul populației și, de asemenea, cît mai curînd posibil, prin alegeri libere, a unor guverne

reprezentînd voința populară și (d) facilitarea, acolo unde este necesar, a organizării unor astfel de alegeri..."

Pe lîngă această declarație comună, atît anglo-americanii, cît și rușii au accentuat public importanța alegerilor. De exemplu, revista *Novoe Vremia* (săptămînal sovietic) din 15 noiembrie și 1 decembrie 1945 inserează articole despre alegerile din Iugoslavia și Bulgaria, caracterizîndu-le ca pași semnificativi pe calea democrației. În general, presa sovietică a făcut o publicitate favorabilă alegerilor ținute în sfera sa de influență, în special în țările dominate de comuniști, precum și recentelor alegeri chiar din U.R.S.S. În ceea ce-l privește, guvernul american a făcut din organizarea de alegeri libere o condiție a recunoașterii fostelor state satelite — Ungaria, România și Bulgaria (deși în privința Bulgariei

această stipulație nu a fost reafirmată în *Acordul de la Moscova*, din 26 decembrie 1945)¹.

Evenimentele anului trecut însă au demonstrat că acordurile formale privind alegerile nu sînt suficiente pentru a asigura o înțelegere reciprocă între marile puteri. Într-un moment sau altul, alegerile, sau pregătirea lor, au constituit subiectul unor fricțiuni interaliatate mai mult sau mai puțin grave în Polo-

¹ Între 16 și 26 decembrie 1945, la Moscova s-a ținut o nouă sesiune a Conferinței miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (V.M. Molotov, J. Byrnes și E. Bevin), care a luat unele hotărîri privitoare la România: recunoașterea guvernului Groza de către S.U.A. și Marea Britanie, dar includerea în cadrul acestuia a cîte unui reprezentant al P.N.T. și P.N.L., organizarea de alegeri și înființarea unei Comisii interaliatate (A.I. Vișinski și U.R.S.S., A. Harriman — S.U.A. și A. Clark Kerr — Marea Britanie) însărcinată cu îndeplinirea acestor hotărîri — *n.r.*

pămînt, apoi, din considerente de randament, proprietățile vor fi reunite în colhozuri.

Timul disponibil pentru realizarea acestui program

Rușii își dau seama că nu au destul timp în fața lor — poate numai cîteva luni —, imediat după terminarea războiului trebuind să-și retragă trupele: liberi, românii nu vor trece la comunism. Rușii forțează deci nota și doresc o evoluție foarte rapidă; ei nu s-ar da înapoi de la utilizarea forței, dacă acesteia cale s-ar dovedi necesară pentru a cîștiga timp. Rezultatul ar fi dictatura proletariatului român. Rușii au adus noi trupe [în România] și au cerut românilor să le demobilizeze pe ale lor.

Problema încadrării României în U.R.S.S.

Odată puterea de stat trecută în mîinile comunistilor și economia românească colectivizată, problema de a ști dacă Regatul României aderă sau nu la U.R.S.S. își pierde valoarea. El poate rămîne formal independent, deși dependent de Rusia din toate punctele de vedere.

Rușii își propun ca mai tîrziu să cîștige suflul românesc și speră că țara se va alătura spontan U.R.S.S.-ului.

Pe de altă parte, enormele contribuții românești vor lega economic România de Rusia pentru mai mulți ani. Exportul în alte țări va fi aproape imposibil, și chiar dacă va exista, va fi controlat de Rusia. România va fi deci îndepărtată de foștii săi prieteni.

Industria petroliferă

Pentru ca România, sau terțe puteri prin

intermediul acesteia, să nu poată folosi petrolul românesc împotriva U.R.S.S., aceasta din urmă intenționează să reducă această industrie la nivelul său cel mai restrîns. În acest scop, rușii o vor deposeda, pur și simplu, de utilajele sale. Neîncetat, vor fi transportate în Rusia 40 000 vagoane de utilaje de foraj.

Rafinăriile aparțin în proporție de 80% grupului anglo-american; aceasta nu a împiedicat însă Rusia să-și pună planul în aplicare.

Relațiile Rusiei cu alianța anglo-saxonă

Toate procedeele rusești sînt în contradicție flagrantă cu principiile enunțate de Uniune. Această duplicitate face parte integrantă din politica rusească și este intenționată. Marile mase și chiar un mare număr de burghezi se lasă amăgiți. Puținelor persoane care sesizează adevărul nu li se dă crezare.

Din punct de vedere politic internațional, rușii consideră că anglo-saxonii nu vor dori să se pună rău cu Rusia pentru România, în special dacă rușii o bolșevizează legal. La rîndul lor, anglo-saxonii înșiși par să nu dozească să se pună rău cu rușii din cauza României, căreia îi reproșează că se lasă prea ușor dominată, că este slabă și că nu le urmează sfaturile.

Pe de altă parte, este evident că România, deși mai burgheză decît țările din jurul său, nu va putea să nu fie influențată de vecinii săi bulgari, unguri și iugoslavi, care vor fi, fără îndoială, mult mai rapid bolșevizați decît ea. ■

nia, Ungaria, România, Iugoslavia, Bulgaria și Grecia. În măsura în care acordul interaliat asupra aspectelor de bază ale echilibrului puterii și măsurilor de securitate admisibile rămân incomplete, alegerile în statele a căror orientare politică și diplomatică este esențială pentru interesele strategice ale uneia sau mai multor puteri vor fi probabil pasibile de o influență străină. În plus, atunci când alegerile vor deveni focarul unei dispute între Aliați, fie datorită rezultatului probabil al scrutinului, fie din cauza procedurii electorale aplicate, acordul aliat formal asupra principiului alegerilor este susceptibil să sporească dificultatea în instaurarea unui guvern care inițial fusese acceptat de toate marile puteri...

Interesele sovietice afectate de alegeri

Pînă în prezent, acțiunea comună sovieto-anglo-americană de a „înlesni” înțerea de alegeri, deși stipulată în acordul din Crimeea, nu a fost încăieri întreprinsă. Rușii s-au opus unui control sau trimerii de observatori aliați la alegeri, calificînd aceasta ca un amestec neautorizat în afacerile interne ale țărilor respective și au refuzat să participe ca observatori la alegerile din Grecia. În sine, această poziție nu reprezintă o violare a acordului din Crimeea, care interzice amestecul aliat, afară de cazul în care cele trei guverne ar considera că situația o impune. Acest aspect însă ilustrează marea prăpastie dintre aprobarea expresă a alegerilor și orice colaborare autentică în vederea organizării alegerilor într-o anumită zonă.

Interesele și poziția U.R.S.S. față de alegeri sînt evident de o importanță extremă, atît pentru că rușii sînt plasați într-o poziție de control în majoritatea țărilor în discuție, cit și datorită faptului că relațiile politice dintre aceste state și U.R.S.S. re-

prezintă elementul major al alegerilor în fiecare caz în parte.

Marea parte a zonei este de primă importanță strategică pentru Uniunea Sovietică, interesată în mod clar ca această regiune cel puțin să nu mai devină un *cordon sanitar* sau o bază de atac împotriva U.R.S.S. Prin urmare, pentru U.R.S.S. este de cea mai mare însemnătate ca în cit mai multe state cu putință să existe guverne, *prosovietice*, dar mai ales în state ca Polonia, Cehoslovacia și România, care sînt pentru ea de un interes vital. Prin guvern „prosovietic”, rușii înțeleg acel guvern care să sprijine U.R.S.S. în cazul unei rupturi între ea și anglo-americiani; orice altă definiție ar fi neconformă cu punctul lor de vedere. Este adevărat că din punctul de vedere american, această interpretare dată de sovietici unui guvern favorabil, adesea pare să însemne un guvern aservit [subl. ns.].

Rușii însă, așa cum a reieșit clar din recente discursuri din campania electorală, mai manifestă încă teamă de o „încercuire capitalistă” și de imperialismul mascat al tuturor puterilor capitaliste. Deci ei au o încredere redusă într-un guvern sau un partid politic ce ar putea propovădui dorința unor relații prietenești cu U.R.S.S., dar care ar avea o mult mai mare simpatie și legătură ideologică cu Occidentul. De aceea, în aceste zone în care ei ocupă o poziție dominantă, e de așteptat ca rușii să tindă să sprijine guverne sau grupări politice în care au deplină încredere, în primul rînd pe acelea în care partidul comunist are o influență determinată.

În ciuda faptului că, în majoritatea statelor în discuție, rușii au avut mijloacele concrete de a impune nemijlocit regimuri pe gustul lor — prin acțiunea directă a armatei roșii sau a comisiilor de control locale — ei au preferat să folosească metode ocolite; în nici o țară nu a venit la putere un guvern în mod clar

comunist. În punerea în aplicare a acestei metode, rușii au sprijinit, în declarații și propagandă oficială, „independența” și dreptul la „autodeterminare” al acestor state.

În general, politica oficială sovietică a fost orientată spre susținerea unor guverne de front național, formate dintr-un bloc de partide „democratice-antifasciste”. Deși numărul partidelor din aceste blocuri este limitat, în comparație cu sistemul de partide antebelice, rușii declară în mod categoric că aceste guverne naționale nu sînt același lucru cu sistemul unipartid sovietic și că partidele „nefasciste”, aflate în opoziție față de front, au libertate politică...

Dacă această interpretare ar corespunde faptelor, politica sovietică față de guvernele din Europa centrală și de est nu ar contraveni principiilor democrației occidentale. În realitate însă, ca urmare a influenței și presiunilor sovietice, fronturile naționale în unele din aceste state nu sînt coaliții autentice, ci fațade ale partidului comunist care controlează posturile-cheie; libertatea opoziției este îngrădită fie prin mijloace indirecte, fie prin amenințări și arestări ilegale, iar adevărata opoziție față de aceste guverne se aseamănă în unele privințe cu practica sovietică în U.R.S.S.: folosirea mitingurilor „spontane” pentru a demonstra voința populară, calificînd opoziția drept „fascistă” și, ca atare, în afara drepturilor politice. Rușii, în mod firesc, nu numai că au negat aceste elemente nedemocratice din guvernele pe care le sprijină, dar nici nu au recunoscut influența sovietică în chiar formarea acestor guverne și activitatea lor [subl. ns.].

În general, deși în prezent U.R.S.S. nu pare interesată în „sovietizarea” vieții politice a acestor state, pentru a-și promova interesele strategice ea a intervenit în situația politică, ceea ce influențează condițiile în care se pot ține alegerile. În unele situații, acest amestec a fost relativ

redus, așa cum s-a întâmplat în Finlanda; în cazul României, el a mers atât de departe încât sovieticii sînt direct răspunzători pentru instaurarea guvernului Groza [subl. ns.].

În funcție de relațiile lor cu Uniunea Sovietică și actualul model probabil al alegerilor lor, statele aflate în discuție se împart în patru mari categorii:

1. State care cad în afara zonei exclusive de influență a sovieticilor și unde controlul sovieto-comunist nu este predominant (Austria și Grecia);

2. State în care influența sovietică, deși dominantă, nu i-a împins pe comuniști spre rolul conducător, ci a permis necomuniștilor să ocupe poziții relativ puternice (Finlanda, Ungaria, Cehoslovacia);

3. State în care chiar partidul comunist are o poziție dominantă (Iugoslavia, Bulgaria, Albania);

4. State în care Uniunea Sovietică s-a folosit de influența ei pentru a compensa neputința partidului comunist (România, Polonia, Germania — zona sovietică).

a) *România.* Dintre națiunile analizate care nu au avut alegeri, România pare acum să prezinte cea mai dificilă problemă. Prin acordul de la Moscova din 26 decembrie 1945, Statele Unite și Marea Britanie s-au angajat să recunoască guvernul Groza, susținut de ruși, după ce acesta va fi completat cu doi membri ai opoziției și cu condiția să promită ținerea unor alegeri libere și nestînjinite cît mai curînd posibil. Statele Unite și-au anunțat recunoașterea provizorie în februarie 1946. Dar, după toate informațiile disponibile, va fi extrem de greu să se organizeze alegeri satisfăcătoare. Actualul guvern, dominat de comuniști, care beneficiază de un sprijin popular foarte mic, ar fi în mod cert învins în orice alegeri libere. Rezultatul unor astfel de alegeri ar avea, pe deasupra, puternice implicații antisovietice. Este îndoielnic să ac-

cepte în România un rezultat atât de nefavorabil pentru comuniștii locali și pentru ea însăși, în ciuda faptului că a îngăduit o astfel de situație în Ungaria, și Austria. U.R.S.S. pare să aibă interese strategice mai stringente și mai vitale în România, care se află la granițele ei, care a fost un bulevard pentru invazia germană și care, împreună cu Bulgaria, este importantă pentru instituirea controlului asupra Mării Negre. Mai mult, aici caracterul antisovietic al alegerilor ar fi poate mult mai pronunțat decît oriunde în altă parte. România, în general, este probabil mai antisovietică decît oricare alt stat din Europa de est, poate cu o excepție — Polonia —, iar conservatorii români, spre deosebire de cei finlandezi și unguri, nu s-au împăcat cu ideea unei poziții în orbita sovietică, ci au încercat cu obstinație să-i întărească pe aliații occidentali împotriva U.R.S.S.

Potrivit informațiilor din anumite surse, în alegerile care au avut loc recent în unele localități românești, partidul comunist pare să fi fost categoric înfrînt de partidele „istorice” conservatoare (național-tărănesc și național-liberal), deși aceste grupări nu au avut la dispoziție mijloace de propagandă în ultimele două luni. De aceea, comuniștii și rușii s-ar putea să fie foarte tentați să falsifice orice fel de alegeri pe plan național pentru a evita o înfrîngere. Se spune că vice-comisarul sovietic Andrei Vișinski, aflîndu-se în București în ianuarie 1946, a cerut ca social-democrații să candideze pe liste comune cu comuniștii — propunere ce a fost ulterior adoptată de C.C. al partidului socialist. Este îndoielnic însă că această mișcare va afecta concret rezultatul alegerilor; sentimentele antisovietice și anticomuniste ale românilor par să-și găsească expresia indiferent de felul în care vor fi întocmite listele de candidați și de schimbările ce ar putea fi operate în legea electorală

(acordarea dreptului la vot pentru femei, tineri și armată, dizolvarea Senatului) [subl. ns.].

S-a afirmat că unii dintre comuniștii mai moderați sînt de părere că guvernul ar trebui să facă tot ce poate în perioada de acum pînă la alegeri pentru a cîștiga sprijinul popular, corectîndu-și greșelile trecutului (adică analizînd abuzurile în aplicarea legii date de el privind reforma agrară), în speranța de a reuși cît mai bine cu putință în alegeri libere. În cazul unei înfrîngeri, care este aproape sigură, partidul cel puțin își va fi păstrat reputația de a fi integru, iar apoi în viitor, ar putea să-și sporească forța în limite normale. Dacă partidul comunist încearcă să falsifice alegerile, argumentează acești moderați, el va rămîne în aceeași situație minoritară în care se află în prezent, conducînd țara în cele din urmă pe o cale dezastruoasă. Este puțin probabil însă că poziția acestor comuniști liberali va precumpăni; comuniștii moderați au avut puține voturi în deciziile anterioare ale partidului. În plus, în ciuda opiniilor atribuite moderaților, comuniștii, odată învinși în scrutin, ar avea mari dificultăți în a-și croi un drum spre o poziție puternică. Prin urmare, este foarte posibil ca partidul să încerce să falsifice alegerile. Hotărîrea lui finală va depinde de sfatul rușilor, care au acordat pînă acum un puternic sprijin comuniștilor din România.

Perspectivile pentru evitarea acestui impas nu par a fi deosebite de promițătoare. O aminare a alegerilor pentru o dată dincolo de toamna anului 1946 ar fi o soluție fericită numai dacă ea va avea darul să reducă tensiunile politice locale și dacă grupările de opoziție ar putea să găsească un teren comun. Disponibilitatea partidelor „istorice” însă de a cîștiga capital politic pe seama sentimentelor antisovietice tot mai răspîndite ale românilor și speranța lor într-o ruptură între U.R.S.S. și puterile occiden-

tale fac extrem de îndoielnică orice reconciliere politică autentică. Dată fiind hotărîrea luată la Moscova de a organiza alegeri și dorința partidelor de opoziție de a-și redobîndi pozițiile prin intermediul alegerilor, este discutabil dacă alegerile pot fi împinse dincolo de toamna lui 1946, cînd speră premierul Groza să le țină.

Este posibil ca un acord politic realizat în prealabil similar cu cel din Ungaria, să aibă o anumită însemnătate — un acord care, indiferent de rezultat, ar menține un guvern de coaliție. Această schemă însă pare să aibă mai puțin succes în România decît în Ungaria (și nici în Ungaria acest aranjament nu are asigurat un succes pe termen lung). Dominația comunistilor români în actualul guvern este într-un contrast atît de mare cu sprijinul popular așa de redus, încît ei ar avea mult mai mult de pierdut decît comunistii unguri în acceptarea unui rol de subordonare într-o coaliție guvernamentală bazată chiar și aproximativ pe rezultatele alegerilor.

Pentru moment, se pare că nu există o soluție promițătoare pentru situația din România. Este posibil ca — într-o măsură mai mică sau mai mare — alegerile să fie falsificate, posibilitate ce poate fi amplificată de faptul că Statele Unite și Marea Britanie, acordînd deja recunoașterea lor provizorie [pentru guvernul Groza], au făcut să dispară un instrument de presiune pentru ținerea unor alegeri libere, dacă nu-și vor retrage această recunoaștere.

Concluzii

Deși în întreaga zonă prevealează anumite probleme comune, alegerile în Europa centrală și de est s-au ținut sau sînt pe cale de a se ține într-o largă varietate de condiții și proporții diferite de tensiune și dificultate. Tabloul în întregul lui este prea complex pentru o simplă generalizare...

Manifestație organizată de comunisti la Tirgoviste în ziua de 17 mai 1946, sub lozinci acuzatoare, la adresa șefilor partidelor democratice

Trei principale aspecte par să stea la baza majorității dificultăților în ținerea alegerilor acum în Europa centrală și de est.

1. Puternicele sentimente antisovietice (fie antibolșevice, fie antislave sau amindouă) în rîndul unei mari categorii a populației;

2. Starea opiniei publice, nedemocratice și confuze;

3. Neputința democrației parlamentare în marea parte a statelor.

...Măsura în care aceste condiții duc la dificultăți în ținerea de alegeri diferă de la țară la țară, depinzînd de proporția în care ele obțin (proporție mult mai mare în România decît în Cehoslovacia) sprijinul sovietic și de reacția U.R.S.S. și a partidului comunist, elementele cele mai dinamice ale situației. În mod concret, cei trei factori determinanți par a fi:

1. Dimensiunea interesului sovietic în țara respectivă și a controlului pe care-l are asupra ei; 2. Forța relativă a partidului comunist local; 3. Atitudinea partidelor necomuniste, mai ales în ceea ce privește relațiile lor cu forțele profasciste din țară și orientarea lor față de U.R.S.S. și puterile occidentale. Din acest punct de vedere statele se împart în cele patru mari categorii potrivit cărora au fost analizate...

4. Cea de-a patra categorie include acele state în care comunistii sînt slabi, dar

unde U.R.S.S. are un control efectiv și, datorită intereselor sale strategice și suspiciunii față de grupările conservatoare, a reușit să instaleze la putere un bloc dominat de comunisti. Polonia, România și zona sovietică a Germaniei au intrat în această categorie. (Germania, desigur, cu o situație specială, căci ea nu are nici măcar formal o suveranitate, aflîndu-se sub controlul trupelor de ocupație).

Tocmai în aceste state apar cele mai grave probleme în legătură cu oportunitatea unor alegeri ca atare; dacă, în prezent, ar fi să se țină alegeri total reprezentative și libere, rezultatul lor ar fi aproape sigur puternic antisovietic și anticomunist. Pe deasupra, aceste state sînt de mare importanță pentru U.R.S.S., care ar refuza să accepte regimuri ce ar privi în direcția puterilor occidentale pentru a primi sprijin. Prin urmare, atît rușii cît și comunistii de aici au motive puternice să împiedice acest rezultat, îngrădind libertatea opoziției, impunînd o singură listă electorală sau folosind alte mijloace care ar face alegerile incompatibile din punctul de vedere al Statelor Unite și Marii Britanii.

Pe lîngă acestea, caracterul democratic al unei mari părți a opoziției politice este îndoielnic și chiar dacă

(Continuare în p. 26)

ARHIPELAGUL ORORII (II)

CONSTANTIN AIOANEI, CRISTIAN TRONCOTĂ

„Toată lumea cunoaște azi Arhipelagul Gulag. Toată lumea mai știe că, sub denumirea posibilă de Arhipelag M.A.I., el s-a întins și asupra României. Ceea ce n-a ajuns însă — și încă — la cunoștința tuturor este că în Arhipelagul românesc a existat o insulă a ororii absolute, cum alta n-a mai fost în întreaga geografie penitenciară comunistă: închisoarea de la Pitești”.

Am desprins citatul de mai sus din cartea lui Virgil Ierunca *Fenomenul Pitești*, apărută la Editura Humanitas, în 1990. Într-adevăr, în geografia penitenciară comunistă de la noi, fenomenul Pitești ocupă un loc aparte.

Conducătorul experimentului „reeducării” și „demascării” de la Pitești, extins apoi și în alte închisori din țară, a fost Eugen Țurcanu. Să facem apel din nou la cartea lui Virgil Ierunca — completând-o cu o serie de documente oficiale — pentru a-i creiona un portret. S-a născut la 8 iulie 1925. Se pare că era dotat cu o inteligență ieșită din comun, dublată de o dorință fără margini de parvenire. Elev la Liceul „Dragoș Vodă” din Cimpulung Moldovenesc, i se pare că drumul cel mai sigur îl prezintă mișcarea legionară. Se înscrie deci în Frățiile de Cruce. Documente ale poliției indică faptul că a rămas în mișcarea legionară mai multă vreme decât spune Ierunca. După 23 august 1944, s-a înscris în U.T.C. De altfel, în 1945 Nicolae Pătrașcu — reprezentantul lui Horia Sima în România — încheiase un acord cu autoritățile comuniste, de „nestinjenire” reciprocă. În mai 1947, Țurcanu a intrat în P.C.R. A avansat foarte repede pe linie de partid, fiind, în 1948, membru în biroul județean Iași. Urma chiar să plece la un post diplomatic, în străinătate. A intervenit însă razia

din 15 mai 1948, când au fost ridicați membrii organizației legionare Centrul Studentesc Iași. Unul dintre arestați a pomenit, în cursul anchetei, și numele lui Țurcanu în legătură cu șeful lor, Bogdanovici. Țurcanu a fost arestat. În închisoare, grupul legionar a sperat că Pătrașcu se va înțelege cu conducerea M.A.I. din nou și vor fi eliberați. Dar au fost judecați și condamnați la ani grei de închisoare.

În acel moment — documentele anchetei realizate de autorități, începând cu anul 1952, pretind că toată operațiunea a fost pusă în scenă la indicația conducerii legionare din afara închisorii — Alexandru Bogdanovici, Eugen Țurcanu, Aurel Gherase, Remus Daneș, Popescu Tudor și Alexandru Martinuș au trimis un memoriu către C.C. al P.M.R. în care arătau că „se desolidarizează” atît de sefii lor, cît și de mișcarea legionară în general, cerînd să fie puși în libertate. Se ofereau, totodată, să furnizeze informații în legătură cu ceea ce se petrecea în penitenciar, prin crearea unei rețele proprii de informatori.

Virgil Ierunca menționează o întâlnire care a avut loc la București — în vreme ce lotul

Despre el, Dumitru Bacu a publicat o carte în 1963 — evident, în străinătate —, iar în 1978 G. Dumitrescu o alta. Lor li se adaugă volumele scoase de I. Ioanid, cu titlul închinsoarea noastră cea de toate zilele. Cărțile apărute se bazează pe relații ale unor martori, pe propria experiență a autorilor. Vrem să le alăturăm în continuare documente oficiale, care desigur, trebuie privite cu rezerva cuvenită. Dar credem că ele sînt esențiale pentru înțelegerea funcționării mecanismului torționar din România începuturilor comunismului, pe care în numărul anterior l-am prezentat în articulațiile sale esențiale.

Bogdanovici se afla în tranzit de la Suceava la Pitești — între Nicolschi¹ și Țurcanu, cînd s-au pus la punct detaliile acțiunii. În documentele oficiale am găsit doar următoarea mențiune făcută de Țurcanu la un interogatoriu luat la Pitești, la 30 martie 1953. Întrebat de ce s-a gîndit la acțiunea de reeducare, el răspundea: „Propunerea de începutul reeducării a fost determinată de faptul că reeducarea era în vederile regimului și o socoteam necesară în penitenciar. De asemenea, cînd eram la Siguranța Iași am citit o notă în ziar unde se spunea că Teo-

¹ Grumberg Boris, alias Nicolschi Serghievici Alexandru, s-a născut la Chișinău, la 2 iunie 1915. Era fiul lui Gherghie și Ana. A intrat în partidul comunist în anul 1937. Din 1931 pînă în 1937 a lucrat într-un atelier de gravură și giuvaiererie din Chișinău. Între 1937-1939 și-a făcut stagiul militar la Regimentul de transmisiuni din Iași. Recrutat de N.K.V.D., a fost trimis în România cu misiuni de spionaj. Îmmediat după ce a trecut granița, s-a adăpostit într-o căpiță de fin și a adormit. A fost descoperit de jandarmi a doua zi dimineață, sculat din somn și arestat. La anchetă a declarat tot ce știa. A fost eliberat în 1944, iar în 1945 a intrat ca inspector în S.S.I. Din 1952 a fost locțiitor director general în Departamentul General al Securității Poporului, iar din 1953, secretar general al Ministerului afacerilor interne.

hari Georgescu a declarat că în R.P.R. penitenciarele trebuie să devină institute de reeducare". Cum vom vedea, vinovat va fi considerat în final ministrul adjunct de atunci, Marin Jianu. Cert este că s-a înființat „Organizația deținuților cu convingeri comuniste”, condusă de Turcanu și Bogdanovici¹. Aceleași documente oficiale arată că autorităților li s-ar fi părut suspectă o asemenea organizație — spune textul că era de neconceput să existe legionari cu convingeri comuniste, de! — și au interzis-o. Totuși, afirmă aceleași documente, grupul de legionari și-a continuat activitatea subversivă, cu complicitatea unor funcționari din administrația penitenciarelor și profitând de neglijența unor factori de conducere. În aprilie 1949, Turcanu și alți acoliți au ajuns la penitenciarul Pitești, unde au pus în aplicare programul de „demascare” și „reeducare”.

Actul de acuzare pe baza căruia li s-a intentat ulterior proces enumeră următoarele metode de „reeducare”:

- bătaia cu ciomege, vîna de bou, curele, frîngii, picioare sau scînduri de la pa-turi, ori cozi de mătură;
- ținerea în poziții chinu-toare timp îndelungat și cu ochii la bec;
- statul într-un picior cu greutate de 20-40 kg pe spate și cu fața la perete;
- statul timp îndelungat pe șezut și cu mîinile întinse la picioare;
- smulgerea părului din cap și a mustăților, cu mîna sau cu ajutorul unui dispozitiv confecționat dintr-un nas-ture prins cu ată;
- strivirea degetelor de la mîini și picioare, prin folosi-

rea unui instrument special, sub forma unui clește confecționat din lemn;

— adăugarea unei cantități mari de sare în mîncare, cu interdicția de a bea apă;

— obligarea deținuților să mînce în poziții incomode și fără să folosească mîinile;

— obligarea deținuților să mînce mîncarea fierbinte și fără să mestece, lucru care se solda cu opărirea limbii și a esofagului, dezlipirea pielii de pe buze și limbă;

— obligația, sub tortură, de a mîncă propriile materii fecale, ori ale altor deținuți;

— obligația, sub tortură, de a bea urină;

— punerea deținuților să se bată cap în cap pînă că-deau în nesimțire;

— dezbrăcarea deținuților complet, după care erau tre-cuți printr-un cerc de bătași care-i loveau pînă cădeau în nesimțire; erau apoi călcați în picioare și bătuți cu diferite corpuri contondente, pînă le rupeau coastele;

— obligarea deținuților, să se lîngă în fund, între ei;

— apăsarea pe coșul piep-tului de către mai mulți, si-multan;

— lovirea cu bocancii ori cu cărămizi peste piept și față sau peste alte părți sen-sibile ale corpului;

— spinzurarea de picioare, cu capul în closet;

— introducerea în gură, înainte de a se da stîngerea, a unui pămătuf mînjit cu ma-terii fecale și legarea deținu-tului, pînă a doua zi, peste gură și la mîini.

Există apoi și „ora de rîs”: mai mulți deținuți erau legați la ochi și cu mîinile la spate, după care erau împărțiți în mai multe grupe și rezeziți unii în alții, din colțurile opuse ale camerei.

Ceea ce rezultă și din do-cumentele oficiale este că activitatea criminală de mare anvergură în timp și spațiu — căci ea s-a extins apoi la Gherla, Tg. Ocna, Tirgșor, coloniile de muncă „Pe-ninsula” și „Poarta Albă”, ur-mînd să fie aplicată în toate penitenciarele — a fost posi-bilă cu complicitatea autori-tăților. Reiese clar faptul că

administrația penitenciarelor a pus la dispoziție tortionari-lor camere speciale de tor-tură, camere destinate „an-chetelor”, unde s-au luat de-clarații la sute de deținuți, zile și nopți la rînd, timp de ani de zile. Pe lîngă uneltele de schingiuire, în camerele de „demascare” tortionarii dispuneau de hîrtie, cerneală, tocuri de scris, absolut tot ce era nevoie pentru consenma-rea declarațiilor. La peniten-ciarul Gherla, „anchetatori-lor” li se pusese la dispoziție un registru și tuș pentru lua-rea amprentelor; pe baza re-gistrului respectiv se acordau numerele de înregistrare sub care executau detenția noii veniți. Tot la Gherla, camera de izolare unde se desfășura acțiunea de „demascare” (nr. 101, la etajul III) era în-cuiată în fiecare seară de supraveghe-tori. Atunci cînd deținuții Alexandru Piticar, Constan-tin Teja și Teodor Socaci au raportat supravegheților Tămăioagă, Vașcanu și Niki despre tratamentul la care erau supuși, aceștia au rămas indiferenți, iar cei care au ra-portat au fost bătuți crunt de „anchetatori”. Urmarea fi-rească a fost că nici un dețî-nut nu a mai avut curajul să raporteze administrației.

Deținuților maltratați li se cerea să declare organizațiile subversive, depozitele de ar-mament și muniție de care aveau cunoștință, persoanele care dețineau valută, care desfășurau acțiuni de spiona-j sau care posedau obiecte aduse în timpul războiului din Uniunea Sovietică. Tor-tionarii le spuneau deținuților că băteau în numele securi-tății și că aveau permisiunea să întrebuintze orice metodă pentru ca să-i determine să mărturisească. Celor care „mărturiseau” li se promitea un regim de detenție mai omenos. Dar să prezentăm și cîteva cazuri concrete de „demascare”.

In primăvara anului 1951, deținutul Vintilă Weiss a fost luat în primire de echipa formată din Vasile Pușcașu, Vichentie Moră-

¹ Cititorul trebuie să știe că ulte-rior, Bogdanovici a fost omorât chiar de Turcanu, în cursul acțiunii de „re-educare”. Motivul pentru care a fă-cut-o reiese din declarația dată de Turcanu la 4 aprilie 1953: „Bogda-novici Alexandru a făcut parte din Ser-viciul Secret de Informații (S.S.I.) de pe lîngă Președinția Consiliului de Mi-nistri, în timpul războiului antisovie-tic”.

rescu, Grigore Romanescu și Ioan Stoian. Acțiunea s-a desfășurat în camera 99 a penitenciarului Gherla. Zilnic, a fost bătut cu cozi de mătură, vina de bou, i s-au aprins bucați de hirtie la picioare, a fost ținut în poziții chinuitoare, a fost forțat să mănânce materii fecale, i-au fost strivite degetele de la mâini și picioare cu un dispozitiv special. Într-o discuție pe care a avut-o ulterior cu un alt deținut, Weiss s-a confesat că, pentru a scăpa de chinuri, inventa în fiecare zi noi organizații subversive sau persoane care făceau spionaj. Îi și sfătuia pe deținutul Gheorghe Paraschiv să procedeze la fel, dacă s-ar afla într-o situație similară. Și nu după mult timp — la 12 iunie 1951 — a început acțiunea de „demascare” a lui Paraschiv, care a durat până la 28 august. Pentru a consemna în scris cele cerute de tortionari — cărora li se adăugaseră Gheorghe Popescu și Vasile Păvăloaie — a fost bătut peste fluierile picioarelor, i s-a dat să mănânce foarte sărat fără să i se permită să bea apă, nu a fost lăsat să doarmă șase nopți la rând. Și ce îi cereau să „mărturisească”? Doar că trei sferturi dintre angajații întreprinderii I.P.E.I.L. Guguști erau înscrși în „Organizația de rezistență națională”. Până la urmă, Paraschiv a cedat și a semnat declarația cerută. Drept urmare, a fost transferat la securitate, pentru „adâncirea cercetărilor”. Deținutul însă i-a declarat sublocotenentului Avădanei că cele afirmate în penitenciar i-au fost smulse sub tortură. Care a fost reacția lui Avădanei? L-a bătut până a retractat și a „confirmat” cele spuse în cursul acțiunii de „demascare”.

Brusc însă, în 1952, acțiunea a fost stopată și echipele de „demascatori” retrase. Stalin a murit abia în martie 1953, așa că fenomenul nu poate fi pus pe seama destinderii ce i-a urmat. Nu dispunem de date în plus față de cele consemnate de Virgil Ierunca în cartea menționată în

privința motivelor stopării. Știm doar că prin rechizitoriul nr. 2214, din 20 septembrie 1954, al Procuraturii militare Teritoriale București erau trimiși în judecată 22 deținuți, în frunte cu Turcanu Eugen. În seama lor se reținea „uciderea a peste 30 deținuți, maltratarea și schingiuirea a peste 780 deținuți, dintre care 100 au rămas cu infirmități foarte grave, unii s-au sinucis pentru a scăpa de torturi, iar alții au înnebunit datorită presiunilor psihice și fizice la care erau supuși”. Dintre tortionari, cel mai sadic era socotit Vasile Pușcașu. Torturați de el, mai mulți deținuți s-au sinucis aruncându-se în golul scăriilor. La fel, doi dintre deținuții anchetați de Ivan Stoian au înnebunit. Referindu-se la condițiile în care a survenit moartea lui Ion Timpa, Ioan Cerbu declara la anchetă: „Asupra lui Timpa Ion am acționat cu bătaia timp de două zile, eu personal aplicându-i aproximativ 25 bife la fund, vreo 20 lovituri cu cureaua la palmă, i-am aplicat câțiva pumni la inimă, rupându-i o coastă în această regiune; l-au mai bătut și alți deținuți, cît și milițianul Niki, care i-a dat 15-20 lovituri cu centura la fund, fiind dezbrăcat în izmene... punându-l pe Alexandru să-l țină în spate.

După o noapte, Timpa a murit...”

În rechizitoriul se preciza că „această activitate criminală a fost cunoscută și tolerată de către organele administrației închisorilor și chiar de unele organe ale securității, care au pus la dispoziția acestor bande de asasini camere speciale de tortură și «anchetă» unde s-au luat declarații la sute de deținuți zile și nopți, săptămâni și luni, smulgându-li-se prin teroare și schingiuire tot felul de mărturisiri, majoritatea inventate...”. S-a stabilit totodată, în urma anchetei efectuate, că fuseseră numiți „în serviciu de planton, serviciu sanitar și ca șefi de cameră elemente din rîndul conducătorilor acțiunii de așa-zisă reeducare... [cărora li s-a acor-

dat un — C.A., C.T.] regim preferențial alimentară, atît prin suplimentarea porțiilor zilnice, cît și prin primirea unor alimente confiscate din pachetele altor deținuți. Mai mult, unele persoane din conducerea penitenciarelor, cît și organele de pază au participat alături de elementele legionare la reprimarea acelor deținuți care nu se supuneau așa-zisei acțiuni de reeducare. La Penitenciarul din Suceava, ligionarul Turcanu Eugen a colaborat cu directorul Tiron și sublocotenentul Marici la acțiunea de reeducare a deținuților, iar ulterior a aranjat cu aceștia transferarea sa la Penitenciarul București pentru a organiza și aici așa-zisa reeducare. De această transferare avea cunoștință atît inspectorul general Farcaș, care a aprobat-o, cît și referentul politic Stanga, care-l avusese de informator pe Turcanu”.

R echizitoriul continua pe același ton, stabilind că la Penitenciarul Pitești Turcanu a fost ajutat de directorul acestuia, Alexandru Dumitrescu, de referentul politic Marina, de inspectorul general Iosif Nemeș, locotenentul Mihai Mircea și locotenentul Nicolae. Între declarațiile din dosarul de cercetare penală există și următoarea mențiune: „directorul Dumitrescu Alexandru a dat ordin legionarului Turcanu Eugen să organizeze circa 5-6 bătăi între deținuți, să ia anumite persoane din secțiile de muncă silnică și temniță grea, pe care să le determine prin orice mijloace să dea material pentru «demascări». În perioada noiembrie 1949-februarie 1950, Turcanu Eugen a îndeplinit ordinul dat de directorul Dumitrescu Alexandru, organizînd mai multe bătăi între deținuți, personal torturîndu-i, unii dintre aceștia fiind suprimați chiar de el”. Turcanu a declarat că în ianuarie 1950 Alexandru Dumitrescu, împreună cu referentul politic Marina i-au spus că „poate bate pe deținuți în scopul demascării și nu interesează cîți ochi sar, dar să nu se dea lovituri în

organe ce ar cauza moartea, în schimb poate să bată la fund și la tălpi, pînă ce sare carnea bucăți în tavan". Evident că ancheta grupului Turcanu s-a făcut în mod „dirijat”, vinovățiile putînd fi recunoscute pînă la un anumit nivel. Dar chiar și așa declarațiile sînt semnificative pentru că dovedesc, fără putință de tăgadă, sprijinul primit de tortionarii din partea autorităților. Astfel, Alexandru Popa menționa alături de deținuții care se ocupau cu reeducarea și pe „milițienii Lăzăroiu, Dima, Nistor și Georgescu”. Și tot el îi ceruse lui Ion Stoian ca „în cazul că va fi anchetat de securitate, să caute să ascundă sub orice formă legătura lor cu sublocotenentul Suceveanu și sublocotenentul Avădanei”, care știau despre torturarea deținuților. În rechizitoriu se făcea constatarea că „sublocotenentul Suceveanu și sublocotenentul Avădanei au participat activ la bătaia deținuților, i-au favorizat și stimulat moral și material pe acei legionari care se ocupau de așa-zisa reeducare... Milițienii Lazăr, Gabor, Vașcanu și Niki cunoșteau că se bate în camere, în multe cazuri au participat efectiv la acestea, au cunoscut cazurile de deces și au ajutat la scoaterea din camere a deținuților pentru a fi maltratați, așa cum le cereau deținuții legionari Popa Alexandru și Pușcariu Vasile, iar milițianul Vașcanu de multe ori dădea semnalul de începere a torturilor în camere”.

Probabil că lucrurile căpătaseră totuși o anume amploare și a trebuit să cadă și un acar Păun mai de sus. Așa că Gheorghe Popescu declara că la inspecția făcută de către Marin Jianu, ministru adjunct în M.A.I., acesta le-a vorbit celor ce se ocupau de „reeducare” despre modul cum trebuia continuată munca: „la început cu bătaie, pentru intimidare... Apoi ne-a ales pe cinci deținuți și ne-a promis că ne va da o jumătate de porție în plus la masă acelora care batem și ne ocupăm de reeducare...”

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

DECIZIA Nr.15.-

Ministrul Afacerilor Interne;

În temeiul art.3 din Decretul Nr.6 din 14 Ianuarie 1950, pentru înființarea unităților de muncă,

DECIDE:

Art.1.- Se trimit într-o unitate de muncă pe ternele arătate în dreptul fiecăruia, următorii:

Art.2.- Direcția Unităților de Muncă este autorizată să aducă la îndeplinire dispozițiunile prezentei Decizii.

Data în București, la 6 Mai 1950.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

Pe baza unor asemenea Decizii - în facsimil, una semnată de ministrul adjunct al afacerilor interne de atunci, Pintilie - soarta a mii de oameni se schimba peste noapte

Ne-a rugat să fim secreți în sensul de a nu spune nimănui ce am discutat cu dînsul și ce metode vom aplica". Rechizitoriul enumera și alte nume de ofițeri superiori care au inspectat penitenciarele în care se desfășura activitatea de „reeducare” — colonel Tudor Sepeanu, locotenent-colonel Cszeller, colonel Marin Constantinescu, inspectorii din corpul de control al ministrului, Farcaș și Ionescu, care „deși au luat cunoștință de atrocitățile săvîrșite de legionari, nu au dispus nici un fel de măsuri”.

La 10 noiembrie 1954, Tribunalul Militar București, prin sentința numărul 32, i-a condamnat la moarte și confiscarea averii pe următorii participanți la acțiunile de „demascare” și „reeducare”: Eugen Turcanu, Alexandru Popa, Vasile Pușcașu, Vasile Păvăloaie, Mihai Livinschi, Ion Stoian, Grigore Romanescu, Octavian Voinea, Aris-

totel Popescu, Nutty Pătrășcanu, Cornel Pop, Maximilian Sobolevski, Dan Dumitrescu, Constantin Juberian, Cornel Popovici, Ion Voiu, Ion Cerbu, Gheorghe Popescu, Cristian Paul Șerbănescu, Constantin Ionescu, Octavian Zbranca și Nicolae Colibaș, găsiți vinovați de „crimă de teroare în grup și crimă de ținere contra securității interne a R.P.R.”.

Îl invităm pe cititorul care s-ar putea totuși îndoi de faptul că acțiunea de „demascare” — sau fenomenul Pitești — s-a desfășurat cu aprobarea forurilor celor mai înalte de partid și de stat, cel puțin a celor din Ministerul afacerilor interne și din Securitate, să citească și ultimul episod al articolului nostru. Va vedea ce au „pățit” tortionarii de la Canal — care nu au mai fost legionari — și va putea judeca mai limpede. ■

(Va urma)

GEORGE ȘI

GRETA STURDZA

Românii

să rămână români

● În 1944 stringeam recoltele noaptea, în zona frontului germano-sovietic ● O călătorie de adio prin țară cu un băiețel de zece ani ● Am contribuit la educarea celor peste 300 000 orfani din primul război mondial ● Contele Bernadotte în România ● Femeile și caii au fost salvați, dar țuica nu ● Leși prin ușa din spate să n-o întâlnești pe Ana Pauker ● Cantine suedeze pentru 50 000 de copii în Moldova, în 1946-1948 ● În uniformă suedeză, cu un avion rusesc și cu trei băieți români vorbind numai... nemțește.

Mărturisesc fascinația mea dintotdeauna pentru oamenii cu o viață densă, cu o experiență impunătoare. Și mărturisesc că, în de acum îndelungata dublă meserie de ziarist și istoric, viața mi-a servit toate cărțile. Am cunoscut sute și sute de oameni ale căror experiențe trăite erau atât de insolite, încât transmiterea lor nu putea decît să te uluiască. Viețile unor asemenea oameni clipește ca niște faruri în întuneric și lasă o despicătură cu adevărat de neuitat. Viețile unor asemenea oameni dau noi dimensiuni istoriei.

Asemenea vieți și asemenea oameni mi-au apărut a fi și părinții prințului Sturdza — bine cunoscut publicului român, membru de onoare al Fundației Culturale Magazin Istoric —, George și Greta Sturdza. Întîlnirea și convorbirile cu Domniile lor într-un decor de o

mare frumusețe — o casă veche din nordul Franței, nu departe de Dieppe, în mijlocul unei grădini vestită în întreaga lume și îngrijită de cei doi bătrîni castelani, mi-a adus acest rîou privilegiu. Sub privirile domnitorului Moldovei, Mihai Sturdza, înfățișat într-un tablou necunoscut și în fața unui steag purtînd însemnele familiei, am cunoscut întîmplări din istoria recentă a României pe care nimeni altul nu le-ar fi putut evoca. Pentru că în aceasta stă valoarea oamenilor cu o viață intens trăită — irepetabilitatea.

Posesori ai unor informații inedite, prințul George Sturdza și doamna Greta au acceptat să vorbească pentru cititorii revistei Magazin Istoric. Iată transcrierea parțială — neretușată — a acestor ore de conversație.

— Aș vrea să vă rog să-mi povestiți cîte ceva despre campania din Rusia. Revista Magazin istorică a publicat în ultimii ani, o cronică a acestei campanii. M-ar interesa, în mod deosebit, dacă aveți vreo amintire personală pe care s-o împărtășiți cititorilor Magazinului istoric.

— Am fost în campania din Est cu Divizia întâi. În toate locurile pe unde am trecut, în Basarabia, am fost primiți cu mare entuziasm.

— Pînă unde ați ajuns cu această divizie?

— Eu am fost pînă la Kri-voirog.

— Care era starea de spirit a soldaților în acest război din Răsărit?

— Soldații români erau la început în mod sincer și real entuziasmați de cauza redobîndirii pămîntului nostru străvechi, Basarabia, a cărei înghițire de către Imperiul sovietic în vara anului 1940 a fost un mare dezastru pentru țară. Entuziasmul era pornit din ideea că Basarabia și o parte din Bucovina, care ne fusese luată tot în 1940 de Uniunea Sovietică (Bucovina nu aparținuse niciodată Rusiei sau Ucrainei) să revină la patria adevărată. Trebuie să vă spun că după aceea, după ce am trecut Nistrul, acest entuziasm a început să se topească văzînd cu ochii așa cum se duzeau zăpezile sub soarele dezghețului de primăvară. Dorința de a face pace era evidentă, atît în rîndul trupelor, cît și în corpul ofițeresc. Trebuie spus că generalul Antonescu era un om foarte capabil dar el nu a reușit să însușească convingerea de a continua războiul. Vreau să subliniez, din tot ceea ce am trăit în această campanie, că nu am întîlnit la nimeni spirit de revanșă sau dorința de cuceriri.

— Cum îl apreciați pe mareșalul Antonescu?

— V-am spus, era un om foarte capabil din punct de

vedere militar. Cred însă că nu era un bun politician. Și poate că nu era politician deloc. L-am cunoscut foarte bine și pot să spun că nu mă înșel în această privință.

— Ce amintiri mai aveți din această campanie?

— Încă înainte de a intra în război trebuie să spun că una din cele mai dureroase și groaznice amintiri este aceea a retragerii din iunie 1940. Rușii ne-au somat să ne retragem în trei zile. A fost o situație sfîșietoare. Credeam că e sfîrșitul pămîntului. Și îmi pare rău că trebuie să spun, dar o parte din populația evreiască din Basarabia s-a purtat foarte urît cu noi, cu armata română. Totuși, noi am continuat să-i respectăm pe evrei și în zilele grele care au urmat peste un an, la Iași, i-am ajutat foarte mult. Niciodată nu putem confunda o comportare dintr-un moment cu atitudinea generală a unui popor sau a unei mari comunități umane.

— Spuneți-mi prințe, care este amintirea dumneavoastră cea mai importantă din România?

— Nu voi putea uita niciodată călătoria pe care am făcut-o cu băiatul meu cel mare, Dimitrie (Tim), în 1948, în primăvară prin toată țara. Am vrut să-i arăt această țară a noastră, binecuvîntată de Dumnezeu și urgisită de oameni și am vrut să știe că indiferent unde va fi, aceasta era patria lui, a părinților lui, a bunicii lui și a tuturor strămoșilor. Pot să spun că am rămas cu cel mai puternic sentiment de atașament față de minunatul pămînt românesc și de o țară ai cărei oameni sunt în cea mai mare parte niște eroi, prin suferințele prin care au trecut în foarte lungă istorie a neamului românesc. Am făcut acea călătorie cu o mașină, plecînd din Moldova, trecînd în Transilvania, coborînd în Muntenia și revenind la noi acasă, la Iași. Am fost prin toate marile orașe și, bineînțeles, în nenumărate sate

cu șoferul nostru și cu băiatul meu cel mare, Dimitrie. Șoferul nostru, Ghiță, era un moldovean foarte inimos și a întins că de fapt era o călătorie de adio, întrucît zilele noastre în țară erau numărate. Atunci, i-am spus băiatului meu: „Tim, să nu uiți niciodată că aceasta este țara noastră. Să nu uiți niciodată ce țară frumoasă este România”. I-am spus atunci să țină mînt totuși, pentru că noi va trebui să plecăm din țara noastră pentru că altfel vom pieri (I-am pus pe Tim să-și dea cuvîntul de onoare că va ține acest secret).

— Spuneți-mi, vă rog prințe, în toți acești ani cîți ați fost plecat cum v-ați gîndit la România?

— Nu era nevoie să mă gîndesc. România era în mine. Numai că îmi era foarte greu să vorbesc despre țara mea cînd ea se afla în condiții de sclavie.

În acest moment, intervine prințesa Greta Sturdza cu o precizare extrem de importantă.

— Atunci, noi am făcut un legămînt pe care l-am transmis celor trei copii ai noștri. Dacă vom reuși să scăpăm cu viață toți cinci (bărbatul meu, eu și cei trei băieți) să nu vorbim niciodată rău despre România, să nu vorbim niciodată despre ceea ce ni s-a întîmplat rău în România, să nu regretăm, niciodată ceea ce am avut și am pierdut în România. Acesta a fost jurămîntul sub care prințul și cu mine i-am crescut pe cei trei băieți. Niciodată nu am nutrit gînduri de revanșă sau de răzbunare pentru tot ceea am pătimit. I-am crescut pe copii într-o dragoste permanentă față de România. Așa se explică că nu există nici o declarație a familiei noastre în care să se audă o vorbă proastă despre România.

— Aș vrea să vă rog, doamnă Greta, să-mi spuneți unde l-ați cunoscut pe soțul Dumneavoastră?

— Ne-am cunoscut la Oxford, cînd eram amîndoi stu-

denți, și ne-am căsătorit în 1937.

— Ce studiați la Oxford?

— Așa după cum erau programele de învățământ, eu studiam filosofia, limba engleză și sculptura greacă.

— Și unde v-ați căsătorit?

— Ne-am căsătorit în Norvegia, la Oslo, întrucât eu sint norvegiciană. [Tatăl doamnei Sturdza a fost unul dintre marii industriași în domeniul industriei electrice și electronice].

Arborele nostru genealogic urcă cu peste 800 de ani în urmă, încă din perioada vikingilor. Sintem cu toții foarte mândri de această ascendență și familia s-a bucurat foarte mult să se înrudească cu o familie Sturdza din România, care posedă de asemenea înaintași de câteva secole.

— Și care a fost viața Dumneavoastră după căsătorie?

— După căsătoria din 1937, am venit în Moldova, am învățat foarte repede românește și am întemeiat o viață de familie românească. Cea mai mare parte a timpului am trăit la Iași și la Popești în apropiere de Iași, unde se afla conacul, moșiile și pădurea familiei noastre. Aveam, desigur, și o casă la Iași și cabanele de pe Ceahlău în pădurile noastre.

— Și ce activități ați desfășurat în acel timp?

— Am început să mă ocup, în afară de grija copiilor și a familiei (Tim s-a născut în 1938, în 16 octombrie), de activități filantropice și sociale. La început, am ajutat-o pe soacra mea, mama lui George, care era președinta Societății Ocrotirea orfanilor de război. Această femeie extraordinară depunea atita devotament și dăruire în munca societății pe care a inițiat-o și a creat-o cu gândul de a alina marea suferință a orfanilor de război și de a-i ajuta să-și croiască un drum în viață, în-

cât m-a cucerit din prima clipă. Această societate a avut în grija ei 300 000 de orfani din primul război mondial. Când am venit în țară, în 1937, soacra mea m-a asociat acestor munci și ea a devenit preocuparea mea principală. Atunci când Tim a venit în România prima oră după 1989, în ianuarie 1990, a întâlnit un profesor universitar de pediatrie la Timișoara care i-a povestit că bunica lui a avut grijă de el, un orfan de război, ajutându-l prin Societatea de care vorbim, să-și facă studiile de medicină.

— Puteți să-mi spuneți o întâmplare din timpul campaniei din est?

— Da, după 1943, soțul meu s-a îmbolnăvit destul de grav pe front și a fost trimis în spital la Iași. După o perioadă de suferință, s-a însă-nătoșit și a primit misiunea de a conduce lucrările de stringerea recoltei în zona de care se apropiau deja armatele rusești. Imi amintesc, că în 1944, vara, am fost cu soțul meu în zona Podul Iloaiei unde el a hotărât să se stringă recoltele de grâu și alte păioase noaptea, întrucât trupele rusești se concentrau foarte aproape, în apropiere de Prut. După stringerea recoltei, ea a fost încărcată în vagoane și expedită într-un mod extrem de disciplinat. Chiar în acel moment, am primit ordin de evacuare și ne-am retras în interiorul țării la Rătești, în apropiere de Pitești, la moșia familiei Brătianu. După cum știți, noi sintem înrudiți cu familia Brătianu, soțul meu era văr primar cu Elena Brătianu (născută Sturdza), soția lui George Brătianu, istoricul bine cunoscut în România și în Franța și al cărui nume l-am întâlnit de multe ori în revista *Magazin Istoric*. După un timp destul de scurt, trupele rusești s-au apropiat și de zona Pitești și trebuie să recunoaștem că în rândul populației domnea un sentiment de teamă justificat și printr-o serie de excese făcute de armatele de ocupație. Din acel timp aș vrea să vă

povestesc un episod. Apropierea sovieticilor fiind iminentă, soacra mea a recurs la o mică stratagemă pentru a ne asigura liniștea: mama lui George m-a pus pe mine împreună cu alte fete și femei în bucătărie să curățăm zarzavat și să facem treabă. În clipa când au intrat rușii, i-a primit și le-a spus bine ați venit! Ei au răspuns, foarte veseli, și au cerut imediat țuică. Soacra mea a scos țuica care era afară într-un butoiăș și le-a oferit-o; a cioncnit cu toți, urindu-le sănătate. Văzind că soacra mea ciocnește fără să bea, ofițerii ruși au întrebat: „Dar de ce nu beți?” „Pentru că așa este obiceiul la noi. Gazda ciocnește și urează tuturor multă sănătate din partea ei și a familiei ei”. Atunci soldații ruși s-au liniștit și au început să inspecteze casa. Și când au ajuns la bucătărie, soacra mea le-a spus pe un ton foarte complice: „Lăsați-le, lăsați-le, aici sint niște femei proaste și nenorocite din sat care pregătesc de mincare. Să mergem mai departe”. Și ei au trecut în alte încăperi. După care s-au dus la grajd și au cerut să ia cu ei caii. La această cerere, soacra mea le-a răspuns foarte hotărâtă: „Nu puteți să luați caii. Eu am nevoie de cai să muncesc pământul”. Și, în felul acesta, am scăpat și noi femeile și fetele, au scăpat și caii. Doar țuica n-a scăpat. Vreau să spun că în acea perioadă, destul de agitată, nu ni s-a clintit un fir de păr.

— Și cum s-au petrecut anii 1945-1948 pentru Dumneavoastră, doamnă Sturdza?

— În septembrie 1944, am plecat de la Rătești și am venit la București, unde am stat un timp, după care ne-am întors în Moldova la Iași și la Popești. Copiii noștri au fost trimiși însă la Florești, la o altă moșie la vârul meu, Mihai Sturdza, căsătorit cu Alice Cantacuzino. Aici era una din moșiile Cantacuzinilor. După aceea, copiii au plecat la Predeal, unde regina Elena le-a dat o vilă unde să stea un timp.

— Și ce activitate ați desfășurat în acest timp, ați reluat vechile preocupări filantropice și sociale, pentru că acum eram după un alt război care adusese foarte multă jale, durere și suferință în multe familii românești?

— Din 1946, a început activitatea mea cu Crucea roșie suedeză. Nu mi-e rușine să spun că a fost o acțiune de mari proporții, iar, în domeniul apărării copiilor și familiilor nevoiașе poate cea mai importantă. Să nu uităm că eu am văzut în Moldova ceea ce se întâmplă astăzi în Somalia. Copiii morți de foame în casă sau pe stradă și am văzut chiar câteva persoane adulte moarte de foame. Vă rog să mă credeți: este un spectacol îngrozitor; și dacă ești om nu poți să-ți revii ușor cînd vezi așa ceva. M-am apucat, cu toată energia de care sînt capabilă și cu toate relațiile pe care le aveam în străinătate, să solicit ajutorare pentru a preîntîmpina agravarea situației. Am făcut la început cîteva cantine care erau ca un fel de prim ajutor pentru înfomețați. În timpul acesta, am trimis mai multe rapoarte în Suedia, în cercurile de conducere unde aveam prieteni și cunoștințe și într-o bună zi, ministrul Suediei^{*} la București m-a chemat și foarte bucuros m-a anunțat: „Foarte curînd vor sosi ajutoarele pentru care te-ai zbatut”. Mi-a venit să-l îmbrățișez, să-l sărut pentru că el era ca un fel de tată pentru mine în România unde Norvegia nu avea încă ambasadă.

Am fost numită președinta Comitetului de distribuire a ajutorului suedez și m-am apucat imediat de treabă. M-am dus la Iași și am început să organizez pe teren, împreună cu comitetul pe care l-am format, distribuirea ajutoarelor. [Și iată că soarta a vrut ca la distanță de peste patru decenii, fiul doamnei Greta Sturdza, prin-

țul Dimitrie Sturdza, să vină din nou într-o situație foarte grea cu numeroase ajutoare, în repetate rînduri, atît în Moldova la Iași, Bacău, Suceava, și bineînțeles în satul Popești, cît și în alte zone ale țării, pentru a alina suferințele oamenilor trecuți prin lunga călătorie a totalitarismului.] La chemarea mea, toată lumea intelectuală din Iași, profesori, medici, avocați, ingineri, artiști au răspuns cu mare însofletire și am trecut imediat la organizarea distribuirii ajutorului și la înmulțirea cantinelor pentru copii. Și toată această lume intelectuală din Iași a înțeles să mă sprijine fără nici un fel de recompense materiale, muncind pot spune cu abnegație zi și noapte pentru a-i ajuta pe copiii suferinzi de foame și de boli. Am reușit să aduc hrană, îmbrăcăminte și medicamente atît din Suedia cît și din Norvegia. Am reușit să aduc îmbrăcăminte și pentru adulți și am putut în felul acesta să îmbrac cu haine călduroase pe toate femeile care ne ajutau, de dimineața pînă noaptea tîrziu la cantinele și punctele de distribuție. Vreau să precizez că am organizat cantine pentru copii în toate orașele mari din nordul Moldovei pînă la Vaslui. Desigur că știți că Moldova avea atunci, în condițiile ocupației, un regim mai sever și era într-o mare măsură izolată. Seceta și nenorocirile din anii aceia de după război au lovit cel mai puternic satele și orașele din Moldova. La cantinele noastre am avut peste 50 000 de copii în anii '46-'47 și începutul lui '48.

— Vă mărturisesc că nu am aflat pînă acum de proporțiile acestui ajutor al Crucii roșii suedeze, al guvernului suedez și al altor instituții, organizații și întreprinderi din Suedia și Norvegia.

— Da, se poate! Noi nu ne-am lăudat, dar cred că am făcut o faptă bună. Aș vrea să știți că oamenii din Suedia, cei care conduceau

aceste instituții au trebuit să fie convinși, iar eu, pe lînga rapoartele mele, m-am dus în Suedia și Norvegia și am făcut un turneu de conferințe și, de asemenea, am avut multe întrevederi, solicitînd acest ajutor, într-adevăr masiv. Nu puteam să nu fac acest lucru, întrucît situația era disperată și copiii noștri din România trebuiau salvați și ajutați. Vreau să amintesc că am colaborat excelent cu acea doamnă minunată, Florica Bagdasar, care era în acea perioadă ministrul Sănătății în România. Nu numai că m-a înțeles, dar avea o deosebită inteligență în rezolvarea multor situații extrem de grele în acea perioadă zbuciumată. Am regretat foarte mult, acum cîțiva ani, cînd am auzit că s-a prăpădit. Am auzit că ginerele ei este un celebru scriitor american, care a primit un Premiu Nobel pentru literatură [Saul Bellow]. Aș vrea să povestesc cum m-a ajutat Florica Bagdasar să-mi salvez viața și copiii, după ce eu contribuiseam la salvarea zecilor de mii de micuți din Moldova.

Pentru a putea părăsi România, în condițiile speciale în care țara se afla atunci, trebuia să obțin viza de ieșire. Deși eram cetățean român prin căsătoria cu George, în 1946, cînd am început să lucrez în cadrul ajutorului suedez, am primit un pașaport suedez și, bineînțeles, o uniformă a armatei suedeze. Doamna Bagdasar care cunoștea toată activitatea ajutorului suedez și care fusese și ea în Suedia pentru a explica situația din România și proporțiile foametei, a înțeles foarte bine că eu risc să am foarte multe neplăceri datorită controlului sovietic asupra țării și înăsprirea regimului comunist. Atunci, mi-a luat pașaportul, s-a dus la Ministerul de externe, unde era ministru Ana Pauker, și a obținut viza de ieșire din România.

— Ați cunoscut-o pe Ana Pauker?

— Nu. Am văzut-o o singură dată la o recepție la

^{*} Carl Reinhold Patrik de Reuterswärd, ministrul plenipotențiar al Suediei la București, între 5.07.1935 și 1.03.1949.

Ambasada Suediei, dar ministrul Suediei a venit la mine și mi-a zis: „Șterge-o repede prin bucătărie, căci nu ai nevoie să te întâlnești cu Ana Pauker”.

L-am cunoscut în schimb pe Gheorghe Gheorghiu-Dej cu care am călătorit în primul tren cu ajutoare de la București spre Moldova. Erau ajutoarele noastre suedeze, iar el împreună cu o delegație oficială venea cu acest tren pentru a da o anumită solemnitate întregii acțiuni. Comandantul transportului de ajutoare era un căpitan suedez. Trenul se oprea în fiecare gară, era un frig îngrozitor. Căpitanul suedez hotărâse ca la aceste opriri să ieșim afară, să patrulăm, pentru ca oamenii infometăți să nu vină să devasteze trenul. El a transmis lui Gheorghiu-Dej că este necesar să iasă și el cu tovarășii lui pe platforma din fața peronului. Când am ajuns la Iași, Gheorghiu-Dej și restul delegației au ieșit și au vrut să rostească o cuvântare în fața autorităților locale, care veniseră în frunte cu primarul și prefectul să ne întâmpine. Desigur, cei mai mulți erau comuniști. Același căpitan suedez s-a dus la Gheorghiu-Dej și i-a spus: „Domnule ministru, de ce vreți dumneavoastră, care nu ați făcut nimic pentru aceste ajutoare, să luați locul doamnei Greta, care este inițiativa acestei campanii? Vă rog, să-i acordați respectul pe care-l merită”. Gheorghiu-Dej l-a ascultat, deși nu i-a convenit, și eu am ieșit prima din tren și am fost salutăată de autoritățile prezente, în calitate de președintă a ajutorului suedez.

La un moment dat, în 1947, a venit în Moldova contele Bernadotte. Am fost cu el în diverse puncte de ajutor timp de trei zile.

— L-ați cunoscut pe contele Bernadotte? A fost el în România? Pentru mulți cred că va fi o noutate.

— Eram foarte buni prieteni. El a venit în România

pentru a vedea care este situația și a fost extrem de impresionat de marea mizerie pe care a întâlnit-o în Moldova, în locurile unde ne-am deplasat împreună. Trebuie să vă spun că era un om deosebit de cultivat, foarte generos și un adevărat umanist. Pentru el, misiunea Crucii roșii era într-adevăr de a alina suferințele cît mai multor oameni în suferință. După ce am fost la Iași și în alte câteva locuri, m-a întrebat: „Greta ce ai nevoie? Cu ce să te ajut?”

L-am răspuns că întii de toate trebuie să ajute spitalele, care nu au de nici unele. Nici alimente, nici medicamente, nici instrumente. Am cerut, de asemenea, încă un camion pentru împărțirea ajutoarelor ce veneau din Suedia. De asemenea am mai cerut un jeep pentru alți doi membri ai misiunii suedeze. Am primit, cu puțin timp înainte de sfîrșitul tragic al contelui Bernadotte în Palestina*, un mare ajutor pentru spitale, ajutor care a salvat multe vieți omenești.

Am avut multe probleme și cu organizarea acestui ajutor spitalicesc. Repet, contele Bernadotte a trimis tot ce i-am cerut, ceea ce însemna atunci un ajutor imens. Trebuie să spun că atât Crucea roșie internațională cît și Crucea roșie suedeză, ca și instituțiile și organizațiile din Suedia au fost absolut formidabile. Desigur, ei au putut ajuta atât de mult și din cauză că prin poziția Suediei de neutralitate, războiul a ocolit-o. Am primit, de asemenea, un ajutor important din Norvegia din partea celor mai de seamă industriași. Am primit din Norvegia multe tone de untură de pește.

— Și cum a fost revederea Dumneavoastră cu România?

* Contele Folke Bernadotte (1895-1948) era nepotul regelui Suediei, Gustav V, și vice-președinte al Crucii roșii suedeze. În februarie 1945, a angajat tratative cu Himmler pentru a obține o ameliorare a soartei deportaților. În mai 1948, a fost desemnat mediator ONU în Palestina, unde a fost asasinat de un terorist israelian.

— E foarte greu să găsești cuvinte. Este aproape un miracol. Vreau să știți că noi nu ne-am gândit niciodată că vom putea reveni. Condițiile în care am plecat au fost atât de dramatice, iar comunismul părea instalat atât de forte, încît nu ne-am pus vreodată acest gînd, iar atunci cînd am mers din nou la Iași, la Suceava, la Putna, la Moldovița, la Dragomirna, la toate mănăstirile din Bucovina și, bineînțeles, la noi acasă la Popești, am crezut că e chiar un vis frumos.

— Vă rog să-mi povestiți acum, momentul despărțirii de România în 1948.

— V-am spus că de la sfîrșitul anului 1947, am început să avem din ce în ce mai multe necazuri, soțul meu era urmărit deoarece era socotit dușman fiindcă a fost moșier și a luptat în est. Iar eu reușisem să mă mențin doar datorită faptului că eram responsabilă misiunii suedeze care adusesse și distribuise ajutoarele pentru România. Totuși am înțeles că indiferent de această protecție, ne așteaptă o soartă foarte grea și pe George și pe noi și pe întreaga noastră familie. Atunci, guvernul suedez și ministrul Suediei la București au hotărît să plecăm cît se poate mai repede. Plecarea a avut loc la sfîrșitul lunii aprilie 1948. Ministrul Suediei a închiriat un avion rusesc și a plecat cu mine și cu cei trei băieți la Praga, de acolo la Copenhaga, și apoi la Stockholm. În acel avion, eram numai noi și o spioană sovietică. Înainte de a pleca spre aeroport, le-am spus copiilor: nu aveți voie să spuneți nici un cuvînt în românește. Vorbiți numai nemțeste. Nici o vorbă românească. Orice s-ar întîmpla să nu vă fie frică decît să vorbiți românește. Dacă vorbiți românește, o să fim omorîți toți și nu numai noi, dar și tata și bunica. Am vorbit mai întii cu Tim, care era cel mai mare, avea aproape 10 ani, și după aceea am vorbit cu George și cu Erich. Vă rog să țineți

seama că George avea șase ani și Erich doar patru și era foarte greu ca acești băieți să înțeleagă ce le ceream. Și totuși au înțeles. Cei doi copii mici stăteau unul pe genunchii ministrului Suediei, altul pe genunchii mei și le vorbeam parcă pentru a-i hipnotiza, spunându-le „vorbiți numai nemțește, numai nemțește”. Am sosit la aeroportul Băneasa cu o mașină a legăției Suediei și cu consilierul ministrului. La aeroport ne aștepta chiar ministrul. La vama ne-au spus să mergem cu copiii înăuntru „să cercetăm dacă aveți ceva interzis la voi”. Ministrul suedez a fost foarte enervat și a început să protesteze, cum se poate un asemenea tratament față de o persoană care a ajutat atîția copii din România? Eu eram în uniformă militară suedeză, deci se impunea un tratament corespunzător. În sfîrșit, am intrat cu copiii în camera unde erau două doamne de la Vamă și în timp ce copiii începuseră să plîngă — erau foarte speriați —, una din doamne a venit la mine și mi-a spus: „Treceți de-o parte, noi știm ce ați făcut Dumneavoastră pentru copiii din România. Nu o să vă facem nimica, Dumneavoastră prefăceți-vă că v-am controlat”. Am stat acolo cîva timp după care am ieșit afară și l-am găsit pe ministrul suedez la fel de furios, roșu la față și continuînd să protesteze. l-am șoptit: fii liniștit, nu s-a întîmplat nimic. Ne-am îmbarcat în avion, cînd deodată, după un timp, nici nu știu poate o oră, două, avionul a coborît la aterizare. Ne-am speriat îngrozitor. Am crezut că au descoperit că sîntem noi, dar în realitate era doar o problemă de aprovizionare cu combustibil, o aterizare de rutină la Timișoara sau la Oradea.

— Dar Dumneavoastră, de ce trebuia să fiți arestați?

— Pentru că nu am vrut să predau organelor administrative puse de comuniști, orga-

nizația ajutorului suedez împreună cu tot ceea ce aveam. Comuniștii vroiau să pună mina pe tot ceea ce aveam noi, alimente, îmbrăcăminte, mașini, și să le trimită în Grecia în ajutorul partizanilor comuniști greci, așa cum au făcut cu alte ajutoare de la Crucea roșie. M-am ținut tare pînă la sfîrșit și nu au primit nici un gram de alimente de la noi. Dar, am văzut clar că urma să fiu arestată printr-o provocare, în legătură cu soțul meu, sau printr-o altă capcană. Cîta dreptate am avut o dovedește arestarea soacrei mele, care la 70 de ani a fost dusă la închisoare. Mama soțului meu a fost aruncată în închisoare aproape 2 ani fără nici o judecată și fără nici o vină. Cu mare greutate, am reușit să o aducem în Franța abia în 1957, după tratativele dintre România și Grecia în problemele financiare. Un unchi de-al nostru, Arghiropoulos, care era ambasador la Paris, a insistat pe lângă guvernul grec ca în timpul discuțiilor despre comerț cu românii, să ceară aprobarea ca mama lui George să vină în Franța. Și ea a reușit să-și trăiască ultimii ani de bătrînețe (pînă la 87 de ani) aici cu noi.

— Și care a fost atitudinea Dumneavoastră față de schimbarea pe care ați trăit-o?

— Noi am hotărît să ne facem o viață cu totul nouă. Noi nu am crezut niciodată că o să ne vedem țara. Dar am spus că jurămîntul pe care l-am făcut cînd am scăpat toți cinci, va trebui ținut pînă la moarte. Ne-am axat toate preocupările pe educația copiilor. Am vrut să-i educăm nu numai ca oameni sănătoși și sportivi, dar și ca oameni care să facă ceva în viață, care să întreprindă ceva în folosul lor și al societății.

— Insist totuși să-mi spuneți cum ați reușit să vă educați copiii în limba română și Dumneavoastră să păstrați o românească atît de curată. Cunosco foarte mulți oameni care au plecat din România. Extrem de mulți. Unii dintre ei, după numai cîțiva ani, fie că strică limba într-un mod insuportabil, pur și simplu o pocesc, fie că o uită cu totul.

— Nu cred că este nici un secret. Eu vin din Norvegia. Am trăit foarte mult în alte țări europene, dar România este țara mea, a soțului meu și a copiilor mei. Băieții mei erau români și trebuiau să fie români indiferent de pașaportul pe care-l aveau. Jurămîntul pe care l-am făcut și despre care v-am vorbit însemna un legămint tainic pentru totdeauna cu țara noastră. Nu mi-aș fi închipuit altfel decît să cresc copiii cu o limbă română firească și așa de frumoasă cum este. Le-am spus copiilor de cînd erau mici, *sînteți români și trebuie să rămîneți români*. Noi nu putem renunța la limba noastră. Dacă totuși vreodată vom revedea România sau ne vom întoarce înapoi, ar fi îngrozitor să nu știți limba țării voastre. Totdeauna am vorbit românește cu copiii. Desigur, eu sînt conștientă că fac greșeli de limbă, și băieții mei fac greșeli, dar cred că asta nu strică cu nimic cunoașterea adevărată a limbii române.

— Vă rog să-mi iertați o întrebare foarte grea. Dumneavoastră pînă cînd ați plecat din România ați cunoscut ceva în legătură cu acordul procentajului dintre Churchill și Stalin și în general în legătură cu sferele de influență din Europa postbelică. De ce vă întreb? Dumneavoastră erați în contact cu foarte

(Continuare în p. 40)

1940-1944

MIHAI ANTONESCU

Convorbiri diplomatice

Alături de mareșalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu, mai mult decît alți reprezentanți ai puterii din România anilor 1940-1944, personifică una dintre cele mai dramatice perioade din existența statului român. Prăbușirea regimului autorității personale a regelui Carol II (Magazin istoric, nr. 9/1991), în contextul tragicelor cesiuni teritoriale impuse României în vara și toamna anului 1940, acte ce puneau sub semnul întrebării însăși existența statalității românești, și preluarea, în aceste condiții, a puterii de către Ion Antonescu, rămîn încă evenimente cărora istoriografia românească nu le-a relevat întreaga substanță istorică, iar analizele și judecățile nu sînt complet eliberate de subiectivism și partizanat. Totuși, în ultimii trei ani, au început să apară studii care se apropie de acea perioadă — una dintre petele albe vreme de decenii în istoriografia românească — cu obiectivitate și competență. Analizînd perioada 1940-1944 în ansamblul său, cel mai adesea s-a căzut în unilaterialitate, atribuindu-i-se mareșalului Ion Antonescu întreaga responsabilitate, uitîndu-se, între altele, faptul că, dincolo de voință fermă a mareșalului — conducător al statului —, regimul politic instaurat de el a fost exercitat de o echipă de colaboratori, printre aceștia numărîndu-se și personalități cu inițiative și putere de exprimare. Una dintre aceste personalități a fost Mihai Antonescu, primul și cel mai apropiat colaborator al mareșalului, care trebuie și el integrat analizelor istorice ale perioadei contemporane a României.

Un alt neajuns al istoriografiei perioadei trecute este și acela de a fi considerat actele guvernării din anii 1940-1944 ca simple măsuri menite să satisfacă exigențele impuse de termenii alianței cu Germania nazistă, refuzînd a priori orice consonanță a acestor acte cu interesele majore ale statului român. Acest punct de vedere — lipsit de contingență cu o adevărată analiză istorică — a condus obligatoriu la omisiuni și falsificări menite să justifice sentința din mai 1946, pronunțată de un tribunal chemat să culpabilizeze cu orice chip. Fără a se ști tot ceea ce s-a întîmplat în perioada cînd Ion Antonescu și Mihai Antonescu s-au aflat în fruntea regimului, nu se va putea da o replică științifică exactă acelei epoci în care sînt implicate toate interesele existenței statului român, aflat în cea mai periculoasă situație a istoriei sale.

Atenție. Nu este cazul unei simple rescrieri a istoriei sau de o înfrumusețare a ei, trecînd-o de la iad la rai. Nu! Este nevoie de luciditate și calificare profesională, chiar de talent. Însă trebuie precizat că fără o atență coroborare a situației interne din România cu contextul internațional al momentului în care țara noastră se afla între totalitarismul german și totalitarismul sovietic, nimeni nu poate pretinde că surprinde esența istorică a orientării României. Și dacă guvernul dictaturii militare a mareșalului Ion Antonescu a făcut opțiuni pentru care, atît autorul lor cît și poporul român, au plătit mult istoricește, în retrospectiva timpului nu se poate reduce totul la alianța cu Germania hitleristă și la participarea la războiul contra U.R.S.S. Au existat numeroase alte fețe ale regimului Antonescu, inclusiv decizia de a nu renunța la teritoriile furate în 1940 de acțiunile de forță ale puterilor totalitare, tratativele de pace cu coaliția antihitleristă, tactica de a nu răspunde cerințelor imperative ale lui Hitler de sporire a efortului românesc de război, poziția autorităților antonesciene în problema evreiască și multe altele. Fără o prezentare corectă a etapei 1940-1944, istoriografia nu va putea aborda cu șanse de deplină reușită nici complicatele probleme ale perioadei istorice care i-a urmat.

Desigur, după o temelnică investigare și chibzuință, istoricii vor restabili chipul real al istoriei României anilor 1940-1944.

Ca și în alte împrejurări, Magazin istoric nu se mulțumește cu semnalarea acestor necesități, ci se alătură — cu mijloacele sale specifice — eforturilor ce se fac astăzi în istoriografie pentru a ne putea citi cit mai repede adevărata istorie. Este și cazul documentelor inedite pe care le publicăm în acest număr și care, după opinia noastră, pot aduce un spor de lumină și dreaptă înțelegere a ceea ce a însemnat perioada 1940-1944 în istoria poporului român.

„Nu considerăm actul de la Viena ca un act definitiv“

Dintr-un volum în curs de apariție la Editura Artemis, ce reunește aproape 150 de documente (note diplomatice, memoranduri, note de convorbiri cu diplomați acreditați la București în timpul războiului, expunerii în cadrul Consiliului de Miniștri etc.) și pe care l-am pregătit împreună cu Vasile Arimia, oferim spre publicare revistei Magazin istoric câteva piese pe care le considerăm extrem de interesante pentru

definirea personalității lui Mihai Antonescu, dar mai ales pentru semnalarea unor din marile probleme cu care s-au confruntat factorii puterii în acei ani.

Înainte de a pune în pagină documentele respective, să facem o scurtă prezentare a personajului pe care acestea ni-l așază în prim-plan. Mihai Antonescu s-a născut la 18 noiembrie 1904, în comuna Nucet, din județul Dimbovița. Primii ani de școală i-a făcut în comuna natală, i-a continuat la Pitești și apoi la Colegiul „Sf. Sava” din București. În 1941 declara: „Vin azi în această școală [Sf. Sava] în care mi-am așezat primele gânduri și în care, mai ales mi-am găsit într-o copilărie și o tristețe chinuită de orfan, reazemul cugetului pentru ca să pot înțelege ce este viața și pentru ca să învăț să-mi fac datoria față de țara noastră. Datoresc acestei școli conștiința de român. Datoresc acestei școli cultul muncii și al credinței naționale”.

În perioada 1922-1926, M. Antonescu a urmat cursurile Facultății de drept din București, unde și-a obținut și doctoratul. Începând cu anul 1929, a funcționat ca asistent de drept internațional la Academia de studii comerciale și industriale din Capitală, după ce cu un an în urmă fusese numit profesor de drept administrativ la Școala superioară de științe administrative. În anii 1928-1930 a ținut cursuri de drept internațional la Școala

10 mai 1943: regele Mihai I, mareșalul Ion Antonescu și Mihai Antonescu primesc defilarea trupelor

superioară de război, în același timp profesind avocatura și impunându-se în rîndul membrilor Baroului Ilfov.

Activitatea sa de profesor cuprinde cursuri de specialitate și lucrări publicate ce i-au sporit prestigiul în epocă: Curs de drept administrativ internațional (1929), Elementele de drept internațional public (1930), Regulamentul agrar român și chestiunea optanților unguri (1928), Orga-

nizarea păcii și Societății Națiunilor (vol. I—II, 1930-1932), La vie internationale de la Roumanie (Paris, 1933), Politica externă a României (1937).

În 1938 l-a cunoscut pe generalul Ion Antonescu, de care s-a legat cu o sinceră prietenie. A fost alături de el în furtunosul an 1940, apoi, în perioada 1940-1944, a fost ministru al justiției (septembrie 1940-ianuarie 1941), a îndeplinit concomitent, începând din iunie 1941 și pînă la 23 august 1944, funcțiile: ministru al afacerilor străine, al propagandei naționale, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și, în absența mareșalului, președinte al Consiliului de Miniștri. Așa cum o dovedesc documentele epocii, Mihai Antonescu a fost unul dintre principalii au-

¹ Cu prilejul convorbirilor pe care mareșalul Ion Antonescu le-a avut cu Adolf Hitler și alte căpetenii naziste, în ziua de 12 aprilie 1943, conducătorului statului român i s-au făcut cunoscute numeroase și grave acuzații la adresa lui Mihai Antonescu, în legătură cu inițiativele acestuia în vederea desprinderii României din alianța cu Germania. Hitler i-a enumerat mareșalului Antonescu toate contactele stabilite de șeful diplomației române de atunci cu reprezentanții ai coaliției antihitleriste la Ankara, Cairo, Madrid etc., cerînd îndepărtarea lui. Făcînd repetate trimiteri la loialitatea sa personală și la colaborarea sa față de Germania, mareșalul Ion Antonescu a calificat toate acele acuzații ca fiind „jंत्रीgi” și i-a apărut cu fermitate pe ministrul său, menținîndu-l de altfel în toate funcțiile pe care acesta le deținea.

tori ai politicii interne și externe a țării în acel an. Activitatea sa, atît în orientarea oficială a țării pro Axa Berlin-Roma-Tokio, cît și preocupările intense și zburcuate în vederea ieșirii României din alianța cu Germania și pregătirea pentru o pace care i se părea tot mai clar că va fi determinată de victoria coaliției antihitleriste cu care România se afla în război, a fost curmată prin arestarea sa la 23 august 1944, împreună cu mareșalul Ion Antonescu și alți demnitari. A cunoscut perioada detenției în U.R.S.S. (septembrie 1944-aprilie 1946), întoarcerea în țară și judecarea de către un „Tribunal al poporului”, în mai 1946, condamnarea la

moarte și executarea, la 1 iunie același an, la închisoarea Jilava, împreună cu I. Antonescu, C.Z. Vasiliu și Gh. Alexianu (Magazin istoric, nr. 6/1991 și 1/1993).

Înta primul dintre documentele care ni s-au impus atenției. El evidențiază una din preocupările constante ale celor doi Antonești într-o chestiune extrem de gravă cum a fost aceea a dictatului de la Viena, intenția lor de a impune aliatului german o revizuire și chiar o anulare a odioasei sentințe tutelate și pronunțată de miniștrii de externe ai celui de-al III-lea Reich și Italiei în ziua de 30 august 1940.

I. ARDELEANU

București, 8 august 1943

Notă asupra convorbirii dintre Mihai Antonescu și Manfred von Killinger

Am chemat pe dl. ministru [Manfred von] Killinger pentru a-l informa că am fost uimit să aflu de la dl. ministru [Gheorghe] Davidescu, secretarul general al Departamentului externelor, de conversația ce a avut cu dl. consilier [Gerhardt] Steltzer.

Dl. consilier Steltzer i-a arătat că nu știe cum a ajuns în conversațiile dintre domniilor Mironescu și Bánffy¹ chestiunea valabilității acordului de la Viena, Legația [germană] însă ar fi primit instrucțiuni de la Berlin ca să arate guvernului român că guvernul Reichului consideră arbitrajul de la Viena obligatoriu (*bindend*), ceea ce i s-ar fi comunicat în repetate rînduri guvernului român.

Am arătat d-lui Killinger că eu consider această comunicare ca prea gravă și de natură a supune examinării întreaga politică română față de Germania.

Dl. mareșal² Antonescu, eu însumi, guvernul român, poporul și armata, prin toate

actele lor, am înțeles să nu considerăm actul de la Viena ca obligatoriu, iar de la 15 septembrie 1941, guvernul regal român, prin chiar semnătura mea, a declarat caduc actul de la Viena, prin voința de neaplicare a însăși Ungariei.

Niciodată dl. mareșal Antonescu și eu însumi, în convorbirile ce am avut cu Führerul Adolf Hitler, cu dl. mareșal Göring, cu dl. von Ribbentrop și cu oricare demnitar al Reichului, ca și cu dl. Killinger, n-am avut altă poziție decît aceea că nu considerăm actul de la Viena ca un act definitiv.

Mai mult decît atît, în memorandumul din 11 februarie², problema Transilvaniei am pus-o fără termen de înconjur, după ce, după o serie de alte acte diplomatice din anul 1941 și prin scrisori și acte oficiale remise guvernului Reichului, ca și prin memorandumul ce am remis eu la Berlin la 27 noiembrie 1941 d-lui von Ribbentrop, n-am făcut nici un fel de echivoc din chestiunea Transilvaniei, considerînd-o ca obiectivul principal al politicii

noastre externe și privind actul de la Viena ca un act mort născut.

De asemenea, în memorandumul remis de mine personal, cu prilejul vizitei d-lui mareșal Antonescu și a mea la Marele Cartier, la 9 ianuarie 1943, am reamintit declarația de caducitate, ca și condițiile memorandumurilor și actelor anterioare, arătînd că înțelegem să considerăm ca scop real și final al luptei noastre unitea pămîntului românesc și retrocedarea Transilvaniei, pentru că nimeni nu poate să împiedice neamul românesc de a-și reface granițele lui drepte, dăruind o frontieră care este împotriva legilor naturale, a istoriei și a însăși onoarei poporului român.

Dl. mareșal Antonescu la întrevvedere sa cu Führerul a arătat același lucru.

Eu, mergînd la Berlin, la 27 noiembrie 1941, înainte de a ajunge acolo, am anunțat d-lui von Ribbentrop că nu merg la Berlin, unde n-am vanități de plîmbat, decît dacă pot discuta problemele neamului românesc și problema Transilvaniei în principal.

Ceea ce am și făcut, arătîndu-i d-lui von Ribbentrop neviabilitatea actului de la Viena, care ar fi putut să aibă o cauză militară, dar nu politică, atunci cînd Germania voia să pătrundă în Balcani, trecînd peste trupul României, ca să aibă siguranța versantului Carpaților împotriva Rusiei, și să aibă un teritoriu de supraveghere a petrolului românesc, care o interesa în principal, dar că

¹ Bánffy Miklos (1873-1951), mare latifundiar originar din Transilvania, om politic, ministru de externe al Ungariei (1921-1922); în perioada 1926-1940 a trăit în România, participînd la viața politică a țării. În zilele de 18 și 23 iunie, Bánffy Miklos și G.G. Mironescu poartă convorbiri la București în vederea normalizării relațiilor dintre România și Ungaria. Situiindu-se pe poziția conform căreia guvernul ungar „consideră definitiv tranșate prin actul de la Viena” problemele teritoriale, tratativele se încheie prin eșec.

² Memorandumul fusese înmînat lui Hitler de către mareșalul Ion Antonescu, în timpul vizitei acestuia în Germania din zilele de 11-12 februarie 1942. Documentul sublinia contribuția de pînă atunci a României la război și conținea acordul pentru sporirea efortului militar și economic, dar solicita ajutor Germaniei în organizarea și dezvoltarea economiei și înzestrarea armatei cu armament și tehnică modernă de luptă; se solicita de asemenea ajutorul Germaniei pentru normalizarea raporturilor dintre România și statele vecine, îndeosebi cu Ungaria, pe temeiul revizuirii sentinței de la Viena din 30 august 1940.

acest tratat, care este mai mult un act de război făcut României — cu sprijinul Ungariei, care a oferit astfel Germaniei aceste posibilități — nu poate în nici un caz să mai rămână în picioare, atunci când Germania a terminat campania sa în Balcani.

În ce privește petrolul, statul român îl dăduse, de altfel, și înainte, fără constrângere, iar armatele române s-au găsit alături de armatele Reichului împotriva Rusiei, astfel că vegherea pe versantul apusean al Carpaților devenea inutilă.

Führerul i-a spus d-lui mareșal Antonescu că ultima pagină n-a fost scrisă la Viena.

Mie mi-a spus mareșalul Göring că România trebuie să aibă încredere și să aștepte, fiindcă recunoaște că mai ales coridorul secuiesc și forma frontierei coridorului este, așa cum spusesem eu, un pumnal înfipt în corpul României, iar dl. von Ribbentrop însuși, ca și contele Ciano, mi-au vorbit de o formulă comună care trebuie găsită.

Pe aceste date, ca și pe faptul că în memorandumul din 11 februarie 1942 am pus problema Transilvaniei în plin, iar în cel din 9 ianuarie 1943 am afirmat că mareșalul Antonescu a dat armata considerând ca acceptate toate aceste condiții puse prin memorandumurile anterioare, noi eram îndreptățiți să credem că guvernul german înțelege poziția României și că aceasta poate să constituie un temelie de politică externă.

În schimb însă, Ungaria n-a venit cu trupele sale în rășărit, așa cum i s-a comunicat d-lui mareșal Antonescu, atunci când a dat trupele românești, deși nu s-a făcut nici o discuție politică asupra acestei participări și eu, ca ministru de externe, nici măcar n-am fost înștiințat de guvernul Reichului, ceea ce regret, pentru că atunci aș fi pus problema formal și aș fi cerut termene și garanții scrise, pentru ca să nu ne găsim azi în fața unei

asemenea situații intolerabile.

Pentru că totuși acest fapt s-a produs, am datoria ca să cer guvernului Reichului să precizeze care este politica sa față de România.

Dacă discuția avută de dl. Steltzer cu dl. Davidescu este un punct de vedere cu caracter definitiv al guvernului german, nu ne rămâne decât să reexaminăm situația, fiindcă toată politica noastră externă a fost întemeiată pe exact contrariul decât ceea ce ni se comunică acum de către Legația Germaniei.

Dl. Killinger știe că de atâtea ori am discutat cu d-sa problema și de atâtea ori i-am arătat ceea ce am comunicat și în scris în mai multe ocazii, că neamul românesc nu va trăda Transilvania, că m-aș dezona dacă n-aș vorbi deschis despre drepturile noastre asupra Transilvaniei de Nord sau dacă aș îngădui ca nedreptățile și ofensele făcute celor din Transilvania de nord să continue, noi rămânând totuși alături de puterile Axei și de Ungaria pe același front.

Cer d-lui von Killinger să comunice d-lui von Ribbentrop că-l întreb — și îl rog să întreb pe Führerul însuși — dacă cuvintele și declarațiile care au fost făcute d-lui mareșal Antonescu și mie n-au nici o valoare și dacă aceasta este poziția efectivă și definitivă a guvernului Reichului, pentru ca guvernul român să știe ce are de făcut.

În nici un caz nu pot lăsa aceste convorbiri fără urmările pe care le comandă onoarea și răspunderea noastră.

Dacă guvernul german a schimbat de poziție, dacă guvernul german, pentru a nu știu câtă oară, își dovedește preferințele sale față de Ungaria, și acest lucru este bine să-l știm, pentru ca să ne dăm seama ce ne rămâne de făcut.

Dl. Killinger a scos din buzunar textul telegrammei în care se spunea că guvernul ungar a făcut intervenții la Berlin, arătând că cu prilejul discuției dintre dl. Bánffy și Mironescu. — deși discuția a

avut un caracter privat — dl. Mironescu ar fi înfățișat un act și ar fi dat apoi în scris d-lui Bánffy că guvernul român nu mai înțelege de pe acum să respecte actul de la Viena; că guvernul ungar ar fi cerut guvernului german intervenția în această privință și că — pe cale tehnică, nu ca atitudine politică — guvernul Reichului ar fi însărcinat pe dl. Steltzer, însărcinatul cu afaceri, ca să discute cu dl. secretar general Davidescu și nu cu mine, întrucât această comunicare avea un caracter mai mult de informare reciprocă pentru a verifica datele transmise guvernului Reichului, decât o comunicare oficială și cu caracter politic;

că Germania se găsește într-un moment greu, când are alături în luptă și Ungaria și România și este cu neputință ca în acest moment să se facă acte care să însemneze o erupere a Ungariei din sistemul politic, ceea ce ar determina ocuparea Ungariei;

că, pe de altă parte, pînă la sfîrșitul războiului trebuie într-adevăr să avem răbdare fiindcă dreptatea și onoarea poporului român nu pot să nu fie înțelese de acei care i-au cerut sprijinul.

I-am arătat d-lui Killinger că este multă vreme de când la declarațiile mele oneste și la voința mea sinceră de a atrage atenția Germaniei asupra realităților internaționale, n-am primit decât o lipsă de înțelegere sau chiar atitudini de aprehensiune, iar la actele mele demne de apărare a intereselor românești — ale unui popor care a dat mult pentru propria lui salvare împotriva comunismului, dar care, făcînd acest lucru, a dat prea mult Germaniei — nu primesc decât cuvinte, în timp ce intervențiile oficiale care se produc, demersurile Henke-Roger¹ și toată procedura

¹ În perioada iunie-noiembrie 1942, la insistențele guvernului român (*Magazin Istoric*, nr. 1/1992) o comisie mixtă germano-italiană, condusă de „delegații speciali” ai guvernelor german și italian? A. Henke și contele Rogeri, a efectuat o anchetă în Tran-

Henke-Rogeri, cu rezultatele ei, ca și ultima convorbire a d-lui Steltzer, nu sînt decît acte în favoarea Ungariei.

La 27 noiembrie 1941, vorbind Führerului despre situația europeană, i-am arătat ce gîndesc despre reconstituirea Europei, fără de care nu poate fi cîștigat războiul, afirmîndu-i că fără o atitudine de înțelegere și de respect a latinității, fără o colaborare liberă a germanismului cu statele europene și de reconstituire a continentului pe această sinteză, nu vom putea înfrînge ideologia slavă, atît de eficientă.

D-lui von Ribbentrop i-am spus, tot atunci, leal, deschis, că România se găsește alături de Germania din instinct de conservare, fiindcă în fața marii Rusii și a primejdiei din răsărit care cîmpose pămînturile noastre, noi nu putem să ne salvăm decît rezemîndu-ne pe Germania.

Că dacă, în afară de țara mea, este o altă țară pe care am iubit-o, aceea este Franța și mă onorează să i-o spun.

I-am atras atenția că Germania trebuie să nu profite de dezacordul dintre Franța și Italia — două țări latine — ci trebuie din contră să facă totul pentru a-l înlătura, pentru că întărirea latinității însemnează o întărire a continentului și deci a posibilităților luptei împotriva comunismului.

Cînd la 20 septembrie am discutat cu dl. von Ribbentrop problemele internaționale, i-am arătat că fără o declarație a Germaniei asupra drepturilor națiunilor europene, fără o recunoaștere a statelor mici și mijlocii nu se poate reconstitui nimic în Europa și dacă intenționează să facă un nou imperiu roman în Europa, voi fi cel dintîi să-l combat, pentru că am convingerea că aceasta ar face rău și României și Germaniei, întrucît Europa nu poate trăi decît pe bază de libertate, iar bunurile și libertatea spirituală sînt lucruri de la care po-

silvania de Nord pentru a constata la fața locului situația populațiilor română și maghiară aflate sub suveranitatea ungară și, respectiv, română.

poarele europene nu abdică.

Că altfel Germania nu poate să cîștige încrederea și adeziunea tuturor și că dacă Franța, 300 de ani, a avut încredere și sprijinul întregii Europe și numai o dată s-a prăbușit în acești 300 de ani, aceasta s-a întîmplat atunci cînd Bonaparte a încercat să facă un imperiu formal și nu o stăpînire morală, prin prestigiu, prin libertate și încrederea pe care o dă împrejur, deși Bonaparte însuși s-a sfîrșit spunînd:

On ne peut plus dompter l'Europe par les armes: il faut la convaincre [Europa nu mai poate fi stăpînită cu arme; ea trebuie convinsă].

Că în fața marii amenințări a slavismului și a Asiei, Germania, mai mult decît oricînd, trebuie să-și aducă aminte că Imperiul roman, desființînd particularismele naționale și unificînd, a dăruit vitalitatea imperiului în-sus și deschizînd porțile barbarilor și că acest lucru trebuie evitat azi, asociînd puterea spirituală a Franței la această acțiune de reconstrucție europeană, împăcînd Franța cu Italia și dînd sentimentul tuturor popoarelor europene că au dreptul să trăiască într-un sistem de libertate și colaborare liberă.

Altfel, vom lucra toți pentru triumful slavismului, care va folosi incapacitatea de sinteză morală și de înțelegere a civilizației pe care am dovedit-o.

I-am vorbit deschis, d-lui von Ribbentrop și cînd mi-a dat anumite explicații, i-am spus:

— Domnule Ribbentrop, regret că trebuie să v-o spun, dar dacă rămîneți pe această poziție, veți pierde și Franța și Italia.

Azi rog pe dl. Killinger să amintească d-lui von Ribbentrop acest lucru și să-i spună că omul care i-a vorbit deschis și în ianuarie 1943 — cînd i-a spus „l'Europe se meurt” [Europa se distruge] — îi vorbește nu numai un român, dar și un european, atrăgîndu-i atenția că dacă Germania va continua să joace între Ungaria și

România în același mod, va avea aceeași riscuri.

Nu se poate să ceri jertfe unui popor și să nu-i dai în schimb nimic, decît numai cuvinte care sînt apoi dezmințite de acte oficiale sau de declarații.

Acum citeva luni am atras atenția d-lui Killinger asupra situației grave în care se găseau guvernul român și conștiința românească însăși, avînd de ales între interesele naționale permanente și pozițiile de onoare dintr-un război angajat pentru conservarea teritoriilor.

Dl. Eden făcuse declarații conform cărora guvernul Majestății Sale regelui Marii Britanii nu înțelege să recunoască nici un act din timpul războiului, care ar aduce modificări teritoriale, făcute altfel decît prin consimțămîntul liber exprimat al popoarelor, — ca răspuns la întrebarea pusă de un deputat, dacă guvernul britanic înțelege să recunoască sau nu actul de la Viena¹.

Guvernul regal român, conștiința românească însăși, s-au găsit imediat după aceasta în fața problemei grave de a ști ce trebuie să facă, fiindcă rămîne în luptă indirectă — dar totuși luptă aparentă — în contra acelora care-i recunosc drepturile și alături de acei care i le contestă.

Această situație este intenabilă pentru conducătorii care poartă simțul onoarei și al răspunderii față de propriul lor popor, chiar dacă legile de onoare ale războiului sînt respectate, pentru că aceleași legi de onoare ale războiului cer cu atît mai mult acelora care luptă pe acest front să înțeleagă ceea ce înțeleg cei care se găsesc dincolo.

România n-a avut cu Anglia și cu America nici un

¹ Era vorba despre reconfirmarea poziției guvernului britanic exprimată încă din ziua de 3 septembrie 1940, printr-o declarație făcută de W. Churchill, în Camera Comunelor, și în care se preciza: „Nu vom recunoaște nici o schimbare teritorială care s-a produs în timpul războiului, în afară de cazul cînd ea s-ar fi făcut cu concursul și voința părților interesate”.

conflict și dl. Killinger știe care a fost întotdeauna poziția mea deschisă față de problema anglo-americană și cum am refuzat mereu până și actele de propagandă germană care veneau împotriva Americii și era să fie răspindite pe teritoriul nostru.

Am urmat cu lealitate legile de onoare ale războiului, este însă drept să cerem și noi ca aceleași legi să fie nu numai unilaterale pentru România, ci să fie bilaterale.

Dl. Killinger a stăruit în a-mi aminti că în toate ocaziile d-sa și-a făcut datoria, informând guvernul Reichului asupra stării de conștiință a poporului român, asupra faptului că Transilvania este o problemă esențială a onoarei și vietii românești, ca și asupra tuturor conversațiilor ce au avut cu mine pentru că în nici un moment eu n-am făcut nici cel mai mic echivoc asupra obiectivelor politicii noastre externe.

D-sa m-a rugat să nu mă formalizez de acest demers, care e făcut pentru motive formale și pentru ca să liniștească Ungaria, dar în nici un caz pentru ca să ajungă să turbure România și guvernul său.

Am spus d-lui ministru Killinger că ceea ce este mai grav este faptul că dl. Steltzer, în comunicarea sa, a spus că guvernul german ar fi comunicat în repetate rânduri guvernului român punctul său de vedere.

Eu la aceasta răspund atrăgând atenția Führerului, mareșalului Göring și d-lui Ribbentrop asupra discuțiilor avute.

Este adevărat că în aceste discuții nu s-au fixat nici termeni, nici precizuni, dar principiul este desigur un lucru care a fost afirmat și el a constituit justificarea morală a politicii unitare pe care a făcut-o dl. mareșal Antonescu.

În asemenea condițiuni, eu nu pot crede că Germania are interesul și în orice caz că Germania își poate îngădui ca să facă, față de aceeași țară, două politici, după cum este un moment când

solicită României anumite lucruri și are nevoie să-i dea garanții sau când este nevoie să solicite Ungariei și să-i dea acesteia liniștiri.

În loc ca guvernul Reichului să fi înțeles acest lucru, dimpotrivă, guvernul Reichului, citeva săptămâni numai după declarația d-lui Eden, a trimis raportul Henke-Rogeri, în care se vorbește de actul de la Viena, ca și când el ar mai fi încă în ființă, deși România l-a declarat caduc.

Această poziție arată că Germania continuă să facă Ungariei un regim de privilegiu și României un regim de inferioritate.

Această situație noi n-o putem accepta, fără ca să ne dezonorăm și să prădăm drepturile neamului românesc.

Dl. Killinger a insistat ca nu cumva să-mi închipui că guvernul Reichului a luat o poziție politică, ci a vrut mai mult să se informeze, pentru că ungruii au făcut atâtea stăruințe.

L-am informat atunci pe dl. Killinger că versiunea dată de Ungaria este și inexactă, pentru că dl. Mironescu a îndeplinit o procedură privată, de convorbire fără nici un caracter oficial cu dl. Bánffy, întrucât n-am înțeles niciodată să deschid negocieri fără a ști la ce decurge aceste negocieri și care sînt bazele de discuție.

Am avut destul scepticism și am fost îndreptățit să-l păstrez, pentru că ungruii au propus o procedură particulară, pentru ca să fugă imediat ce am pus problema caducității actului de la Viena și a discutării ordinii teritoriale.

Dacă am primit procedura a fost pentru că nu aveam nici un interes ca să nu probez, prin însăși venirea d-lui Bánffy la București, că și Ungaria consideră actul de la Viena și condițiile lui ca inacceptabile.

Dl. Mironescu nu putea să facă declarații cu caracter oficial, care să lege guvernul român și să sesizeze guvernul ungar, pentru că de la început a fost convenit că dacă aceste convorbiri nu duc la

nici un rezultat, să le considerăm ca inexistente și ni-meni să nu vorbească de ele, fără a se vedea dezmintit de celălalt.

Ungruii nu numai că nu respectă acest lucru, dar se duc la Berlin să afirme inexactități, fiindcă dl. Mironescu nici n-a putut, nici n-a făcut vreo comunicare scrisă guvernului ungar în această privință.

Am citit d-lui Killinger telegrama ministrului nostru la Berlin care mă anunța că cu prilejul semnării convenției privitoare la despăgubirile militare pentru trupele de operațiuni, s-ar fi făcut o anumită rezervă privitor la Basarabia și Bucovina și că am înțeles că această rezervă s-o lămuresc imediat, — adică pentru ce nu s-a introdus în această convenție teritoriul Basarabiei și Bucovinei ca făcând parte din teritoriul românesc, pe care se aplică convenția?

Dacă Germania ajunge să evite introducerea formală a teritoriului românesc al Basarabiei și Bucovinei într-o convenție dintre Germania și România, deși prin protocolul semnat de dl. Clodius și prin acordurile economice încheiate imediat după recuparea acestor teritorii de armata română, ele au fost considerate ca făcând parte din teritoriul românesc.

Dacă Germania face azi aceste rezerve, rog pe dl. Killinger să întrebe care crede guvernul Reichului că mai este scopul războiului nostru, dacă în ce privește Transilvania — scopul real și final al luptei noastre — ni se spune că actul de la Viena este obligatoriu, iar în ce privește Basarabia și Bucovina s-a ajuns acum ca și acolo să se facă rezerve asupra integrării lor formale în teritoriul românesc.

Asemenea poziții, chiar dacă sînt inadvertențe sau nedibăcii administrative, sînt de natură să provoace grav reacțiile răspunderii și conștiinței noastre și să mă determine pe mine să cer clarificarea imediată a acestei situații, fără de care România nu

poate să mai considere că slujește cu demnitate răspunderile sale istorice.

Rog pe dl. Killinger să înțeleagă că această clarificare trebuie să vină, pentru a ști ce ne rămâne de făcut.

În altă ordine de idei, am arătat d-lui Killinger regretul meu că dl. Ribbentrop nu ne găsește în Europa decât atunci când este vorba de indicații sau comunicate internaționale și că pentru rest nu ni se dau nici o informație sau ni se dau informații militare și alte situații decât cele care se dovedesc de evenimente.

Nu este de conceput că în situația gravă de azi, după toate jertfele pe care le-a făcut, România să ajungă într-o izolare gravă, fără ca ea să aibă dreptul de a-și apăra interesele.

Dl. Killinger a încercat să mă liniștească, spunându-mi că în împrejurările acestora grele, guvernul Reichului n-a putut să aibă o acțiune prea

lămurită, pentru că avea de făcut față la situații neașteptate și că aceasta este singura explicație, arătându-mi că Germania înțelege și situația României și a conducătorilor ei și greutățile și răspunderile noastre, și confirmându-mi că va cere, odată cu toate lămuririle pe care le-am solicitat eu, și o înfățișare a situației generale și a poziției Reichului, pentru ca România să știe ce-i rămâne de făcut.

În orice caz — mi-a arătat d-sa — trebuie să avem convingerea că Germania respectă România și poporul român.

Am informat apoi pe dl. Killinger asupra situațiilor din Italia.

Conducătorii Italiei de azi se găsesc în dilema tragică de a nu ști dacă trebuie să se prăvălească în anarhie sau să se prăvălească în război.

Anglo-americanii cer capitularea, cu transformarea Ita-

liei în teatru de război în contra Germaniei; germanii cer continuarea luptei cu transformarea Italiei în teatru de operațiuni în contra anglo-americanilor.

Iar poporul italian, între aceste două tendințe și cu monumentele și viața lui amenințate, nu mai vrea să lupte, dînd conducătorilor săi cele mai grave răspunderi.

Astfel că numai foarte multă înțelegere din partea tuturor, într-un interes istoric superior, lăsîndu-i Italiei forța de a se reculege singură, poate să mai salveze această țară.

I-am arătat d-lui Killinger informațiile de care dispunem și l-am rugat să transmită d-lui Ribbentrop aceste impresii.

Dictat mie de dl. prof. Mihai Antonescu

în ziua de 8 aug[ust], anul [1]943.

[S. Dephanis]

(Va urma)

CE ÎNȚELEG RUȘII...

(Urmare din p. 9)

această opoziție reprezintă majoritatea, ea nu este în mod necesar o majoritate sănătoasă. Partidele „istorice” din România par să-și pună mari speranțe într-o ruptură definitivă între marile puteri, chestiune, fără îndoială, cunoscută de ruși [subl. ns.]...

Din analiza precedentă se poate trage concluzia că deși în unele din statele Europei centrale și de est, alegerile au avut un efect benefic, contribuind la stabilitatea statului intern și extern al unei țări, în citeva state alegerile au fost sau amenință să fie sursa unor serioase fricțiuni interne și internaționale... Astfel, niște alegeri falsificate sau făcute în condiții de constrîngere sînt de o importanță generală mică, întrucît Statele Unite și Marea Britanie nu le pot recunoaște, deși ele, din alte rațiuni, pot recunoaște guvernele rezultate dintr-un astfel de scrutin. Nici nu este posi-

bil să se insiste asupra unor alegeri care ar avea drept rezultat aducerea la putere a unui grup pe care U.R.S.S. ar refuza să-l accepte, fie „reacționar”, fie prea proanglo-american. Căci această insistență i-ar împinge pe ruși să ia măsuri represive [subl. ns.]. Dacă aceste forțe centrifuge dintr-o țară sînt sensibil mai puternice decât cele care militează pentru unitate (cum este situația în Grecia), iar partea învinsă are suficientă forță pentru a stăruî în refuzul său de a accepta rezultatele unor alegeri, un astfel de scrutin nu poate remedia această schismă și poate deveni semnalul unui conflict deschis.

Un scrutin cristalizează și aduce în atenția cercurilor locale și adesea internaționale aspecte și probleme care anterior erau mai mult sau mai puțin fluide. Rezultatul unor alegeri tinde să fixeze și să sancționeze o soluție și să elimine alte posibilități. În anumite împrejurări, ele pot fi în detrimentul stabilității generale, ele pot scoate la

iveală astfel de aspecte — în special în acele cazuri în care problemele au implicații internaționale ce se extind dincolo de sfera și capacitatea electoratului local.

Este evident că orice sugestie privind evitarea sau amînarea [alegerilor] merită să fie privită cu suspiciune, căci acestea nu reprezintă decât începutul unor regimuri nedemocratice și totalitare...

Alegerile sînt pur și simplu o parte a luptei pentru putere, ceea ce este inevitabil într-o societate; în ceea ce au ele mai bun, alegerile reprezintă un mijloc de canalizare a acestei lupte în limite relativ pașnice și civilizate, iar în ceea ce au mai rău, ele sînt o armă folosită de un partid în această luptă. În orice caz, alegerile nu pot fi privite ca ceva în afara politicii. Rolul puterilor străine nu adaugă vreun element de imparțialitate, ci proiectează lupta politică pe un ecran mai lat... ■

Versiune românească:
Ileana CHIRTU

20 august 1944

LA MORMÎNTUL

LUI G. COȘBUC DIN BUCUREȘTI—

SOLIDARITATE

ROMÂNEASCĂ

GABRIEL ȚEPELEA

Vizitorul întors cu fața spre trecut, ce se oprește o clipă în fața monumentului funerar al lui G. Coșbuc de la cimitirul Bellu (după care s-a inspirat ulterior și cel al lui Caragiale, din imediata apropiere) și are curiozitatea de a citi toate inscripțiile, va înțeli în spatele efigiei poetului aceste rânduri: „Ridicat prin subscripție publică de ziarul Ardealul, organ al refugiaților”. Dar nici monografiile despre Coșbuc și nici Bibliografia, ce reunește comentariile despre viața și opera poetului, nu amintesc în ce împrejurări dramatice s-au adunat banii necesari pentru acest monument și nici demonstrația populară antifascistă pe care a generat-o inaugurarea lui. E un episod deopotrivă istoric și politic, ce merită a fi reconstituit. Pentru aceasta sînt necesare cîteva precizări prealabile despre „Asociația refugiaților ardeleni”, despre ziar și împrejurările care au determinat organizarea unei colecte publice în vederea ridicării monumentului atunci.

După dictatul de la Viena din 30 august 1940, sutele de mii de refugiați și expulzați din Ardealul de Nord au încercat să-și creeze rosturi provizorii de viață, atît în cealaltă jumătate a provinciei rămasă sub autoritatea de stat a României, cît și în București, practic, pe tot teritoriul țării. Încă din 12 octombrie 1940 se puseseră într-o înfrînare publică la Arad, ce a avut loc sub președinția memorandistului Aurel Biliț, problema constituirii unei „Asociații a refugiaților și expulzaților din Ardealul de Nord” care să ducă lupta pentru redobîndirea teritoriilor pierdute și să aplece interesele atîtor năpăstuiți. După

opreliști și controverse — generate de intenția de a fi propus ca președinte Iuliu Maniu¹ — a fost posibilă constituirea unei astfel de asociații abia în primăvara anului 1941, la București. Președinte al Asociației a fost ales Dumitru Nacu, iar secretar general Anton Ionel Mureșeanu.

¹ Era firesc ca în fruntea „Asociației refugiaților” să fie propus Iuliu Maniu, personalitate centrală a luptei pentru Unirea de la Alba Iulia, care a opus un veto categoric cedării Ardealului în Consiliul de Coroană din august 1940. Reprezentanții Legației germane cunoșteau orientarea sa antinazistă și au făcut presiuni ca să nu fie aprobată constituirea unei Asociații avîndu-l ca președinte pe Iuliu Maniu.

Paralel cu încercările de organizare a Asociației — suspionate de autorități și în special de Legația germană — refugiații din Capitală au pus bazele unui Cămin al lor, căruia i-au dat numele lui Avram Iancu. Așezămîntul își avea sediul la Muzeul satului. În februarie 1941 a fost fondată și o publicație a refugiaților, ziarul *Ardealul*, ce urma să apară săptămînal. Fiecare din aceste organisme izvorîte din drama împărțirii solomonice a Transilvaniei se străduia să contribuie la alinarea suferințelor refugiaților ce seoseau neconteniti de dincolo de Feleac, prin adăpostirea lor provizorie în casele țărănești de la Muzeul satului, ori

în cămine studențești sau internate școlare; prin procurarea de îmbrăcăminte, găsirea unui rost social etc. Duminica, la Muzeul satului, când era vreme frumoasă, refugiații se adunau în fața caselor din locurile lor natale — Bihor, Cluj, Sălaj, Maramureș etc. — urmărind conferințe pe teme medicale, etice, juridice, ascultând versuri declamate de poeți ardeleni în refugiu ori de actori de seamă ai teatrelor noastre sau jucind minutele dansuri populare din ținuturile lor de baștină¹.

Inițiatorii acestor manifestări au fost învățătorul mureșean Iustin Handrea, președinte, V. Netea, vicepreședinte, iar numărul căminiștilor a ajuns la 40 000 de membri. Cele trei volume de *Cronici* editate de Căminul „Avram Iancu” oglindesc o parte din manifestările care au avut loc în cadrul acestuia între 1941 și 1944. E suficient să parcurgă cineva indicele de nume de la sfârșitul volumelor, pentru a-și da seama de dimensiunile acestor manifestări pentru Ardeal, în plin război. Printre conferențieri vom întâlni pe G.I. Brătianu, C.C. Giurescu, D. Gusti, Liviu Rebreanu, Octavian Neamțu, Ion Chinezu

¹ Acțiunile de solidaritate cu frații din teritoriul ocupat de horthyști au fost permanente și au îmbrățișat un evantai larg de manifestări. Trebuie amintite, în acest context, și emisiunile postului de radio „România Mare” care a funcționat între 1940 și 1941 în birourile Marelui Stat Major de pe strada Știrbei Vodă, prezentate pentru prima dată de revista noastră în nr. 9/1988 — n.r.

etc.; printre actori pe G. Calboreanu, V. Valentinianu, Nae Făgădaru și, în special, actori de la teatrul „Muncă și lumină”, condus de Victor Ion Popa; poeții Iustin Ilieșiu, Petru Bucșa, Ion Th. Ilea, V. Copilu-Cheatră, M. Beniuc, Lucian Valea, I.V. Spiridon, Victor George Dumitrescu, Al. Cerna-Rădulescu, Matei Alexandrescu, Teodor Scarlat, etc. și lista e departe de a fi completă, având doar un rol de exemplificare. Numele tuturor celor ce au ținut să fie alături de cei alungați din căminele lor merită să fie excerptate în întregime din *Cronicile* amintite.

Ziarul *Ardealul*, pe lângă articolele unor personalități din viața politică și literară, consemna săptăminal aceste manifestări. Directorul ziarului a fost condamnat la sfârșitul primului an de apariție al gazetei la 5 ani temniță grea, pentru „crima de a fi insultat pe conducătorul statului”, generalul Ion Antonescu. Persecuțiile împotriva ziarului vor continua și după condamnarea lui Mureșeanu și

preluarea direcției de către Constantin Hagea, *Ardealul* „beneficiind” în perioada 1941-1944 de 17 suspendări.

De ce erau atât de sensibile autoritățile vremii la articolele și notele apărute în acest organ al refugiaților?

Se scria despre Transilvania atunci, în contextul armistiului de presă româno-maghiar, impus de puterile Axei. Cu alte cuvinte, ca membri ai aceleiași coaliții, Antonescu și Horthy se angajau să

păstreze o tăcere supravegheată de germani asupra diferendului și asperităților generate de dictat, să amine dezbateră până după ipotetica victorie a Axei. Dezavantajați eram noi, care, pe lângă pierderea Ardealului de Nord, nu aveam dreptul să vorbim despre cele ce se petreceau dincolo de Feleac și nici despre refugiații ce soseau neînțecați, urmăriți de autoritățile horthyste pentru culpe imaginare.

În aceste condiții, existau doar cîteva modalități: aceea de a reactualiza problema Transilvaniei prin comemorarea unor personalități și evenimente cu valoare de simbol; de a evoca nostalgic locurile copilăriei în versuri cît mai accesibile și, în sfîrșit, de a strecura la „poșta redacției” scrisori de simpatie către puterile aliate cum ar fi: „D-soarei A.M.Rica” (adică America), „D-nei M. Br.” (Marea Britanie), ori atacuri la adresa contelui Ciano, ministrul de externe al Italiei, sub forma „D-lui subl. rez. G. Ciano, of. p.m. 194”. Se mai strecurau uneori texte culese

cu litere groase în care erau înșiruite sate din județele cedate, ca de exemplu sate din Someș, Năsăud, Bihor sau anunțuri ca „Troiață ridicată în amintirea lui Baba Novac la Cluj nu mai există”. Această luptă subterană, ajunsese să deformeze ideea de „cura” și „atitudine”, încit într-o zi, noul director, C. Hagea, exultând de bucurie îmi arată o manșetă a ziarului, de a cărei apariție era mindru: „De la Cluj la Turda, sint 30 de km”.

— Ei, ce zici? mă întreabă victorios gazetarul, văzînd că nu particip la entuziasmul său?

— Ce să zic? Nu văd ce e extraordinar în asta.

— Bine, mă, omule, nu înțelegi că Turda e la noi și Clujul „dincolo” și că subliniind distanța minimă de 30 km, reliefam implicit absurditatea granițelor trasate de dictat?

Desigur, așa era: mijloacele într-o luptă sint impuse de circumstanțe. Dar cită umilintă pentru un adevărat gazetar! Cine va cerceta cu atenție presa din perioada respectivă, cu aluziile, subterfugiile, similitudinile cu prezentul, căutate cu mîgală și viclenie pentru a înșela cenzura, va alcătui un corpus bizar de articole, note, scriori la poșta redacției etc., rod al unei lupte surde și tenace. Prezentul vorbea prin trecut, savant și documentar uneori, simbolic și aluziv întotdeauna. Prezența problemei transilvane în *Ardealul*, dar și în alte publicații transilvănene, oricît de modest

Întregul
neam românesc
pierde în aceste zile grele
pe un om care
era printre acele
puține indiscutabile
glorii ale lui.
Gheorghe Coșbuc
a închis ochii la București.
Sufletul adînc și tăcut
s-a sfîrșit
de necuprînsa durere
a românului și a fiului
locurilor unde s-a născut.
Cel ce a cîntat
toate vitejiile neamului,
de la Gelu al legendei
pînă la dorobanții din 77,
moare fără să fi văzut
cu ochii sub steag
pe acela cari au onorat
din nou sfîntul drapel al țării.
Să lăsăm ca asupra
frunții lui palide,
acum liniștite, să cadă o umbră
mingiîtoare a depărtatului
tricolor nevăzut.
1918

(Nicolae Iorga:
Oameni cari au fost)

susținute pe planul expresiei, a însemnat pe plan politic, între 1940-1944, un *memento* *nedorit pentru puterile Axei*, o *deturnare de la cesiunea imperialistă impusă cu pumnii de fier*. În fond, orice articol, *cît de modest, despre oameni și evenimente din Transilvania* era un atac *indirect împotriva măcelarilor de la Viena*. În războaie, luptătorii se judecă nu după epoleții și fireturile aurite, ci după bătăliile cîștigate cu fața și mîinile înglodate și însingurate. Estetica are alte accepțiuni în tranșee și altele în saloane. Asta se știe de mult.

M-am alăturat condeierilor de la *Ardealul* în 4 septembrie 1942, tocmai din cauza caracterului deschis, popular al luptei. Aici mai publicaseră sau semnav încă Gh. Popp (fost colaborator la *Tribuna* veche), dr. Gheorghe Ohăbeanu, Liviu Rebreanu, Ion Chinezu, D. Murărașu, Octav Mînar, G. Popa-Lisseanu, Ștefan Manciulea, Octavian Metea, Fatma Oct.

Pascu, Cornel Irimie, Nicolae Brana, Dorian Grozdan, Corneliu Maior.

O parte a dramei transilvane e ogîndită în acest ziar patronat de I. Maniu. După 23 august 1944, *Ardealul* a devenit cotidian de informație, vizînd o orientare independentă.

La 22 octombrie 1942 se stîngea din viață, la București, după o grea suferință, Octavian C. Tăslăoanu, fostul director al faței și mîinile înglodate și însingurate. Estetica are alte accepțiuni în tranșee și altele în saloane. Asta se știe de mult.

După înhumarea lui Tăslăoanu, pașii noștri au zăbovit un timp în preajma mormintelor. Căutam în special mormintele scriitorilor ardeleni, pe care noi, proaspăt sosiți în Capitală, ni le închipuiam monumentale, ca acelea ale familiilor cu anumită rezo-

Tăslăoanu, prof. univ. Gh. Dragoș, Mihai Popovici, I.P. Tuculescu, Ion Șugariu, Vasile Netea, I.A. Terebești (Nae Antonescu), Iustin Ilieșiu, Ion Costea, Dinu Ianculescu, Victor Isac, Gh. Moldovan, Coriolan Gheție, Iosif Morutan, Nicolae Albu, Titus Mălai, N. Tatu, Ion Apostol Popescu, R.S. Molin, Marcel Olinescu, George Sfirlea, Virgil Birou, N. Tîrlici, Ion Th. Ilie, Lucian Valea, Petre Bucșa, V. Copilu-Cheatră, Corneliu Albu, Atanasie Motogna, Petre

nanță în trecutul țării. Și în cromatica toamnei acordată cu suflătele noastre de pribegi căutam, descifram nume. Într-un colț al cimitirului, spre Valea Pîingerii, la doi pași de prăpastie, o cruce răsturnată, pierdută în gloata anonimilor, ne opri răsuflarea: purta abia perceptibil numele lui George Coșbuc. Ce destin! Aflesem nu de mult de la refugiații recent sosiți că bustul său din fața liceului din Năsăud fusese înălțat de niște horthyști fanatici, iar aici i se pierdea urma printre bălările nepăsării.

Am luat atunci, lângă crucea înclinată de la Bellu, hotărîrea de a aduce această situație la cunoștința opiniei publice și de a repara nedreptatea de la Năsăud și București. După numeroase consultări, în special cu cei de la Zlatna care aveau importante rosturi economice pe plan local și se ofereau să ne ajute, am redactat și supus colegilor textul următor:

„În orașul în care feciorul popii din Hordou a cules lumina din lumea cărților, grănicerii năsăudeni i-au ridicat un monument. Evenimentele au făcut ca figura marelui scriitor să nu mai pară binevenită în mijlocul orașului românesc. Astăzi, Coșbuc nu mai are un monument la Năsăud. În cimitirul de la Bellu, poetul tărânimii hodinește fără cruce, fără un monument, fără o atenție demnă de numele lui din partea scriitorilor și a celor în drept. Pentru a șterge urma acestei nedreptăți față de opera marelui poet ardelean, un grup de scriitori și publiciști ardeleni, împreună cu „Astra” și „Șoimii” din Munții Apuseni a luat inițiativa ridicării unei cruci cel puțin la mormîntul lui G. Coșbuc. S-a format astfel un comitet de inițiativă compus din prof. Ghiță Popp, fost ministru, dr. C. Hagea, directorul ziarului *Ardealul*, Corneliu Coposu, prof. I. Costea, V. Netea, prof. Gabriel Tepelea, Ion Popa-Zlatna, Nicolae Olteanu, prof. I. Ilieșiu, Moguț Simion, V. Copilu-Cheatră.

Societățile culturale și admiratorii poetului sînt rugați a trimite adeziunile și eventual sprijinul lor material pe adresa ziarului *Ardealul*, pentru (crucea) monumentul G. Coșbuc pînă la 31 decembrie 1942”.

Apelul a apărut în toate numerele ziarului începînd din 28 noiembrie 1942. În curînd, ultima pagină a publicației s-a umplut cu nume de asociații, bănci, persoane particulare, militare, elevi, cu precizarea sumei donate, iar poșta redacției abunda în mulțumiri aduse profesorilor și elevilor care organizaseră serbări în acest scop.

Liviu Rebreanu, pe atunci director al Teatrului Național din București, s-a alăturat acestei inițiative programînd pentru 31 ianuarie 1943, orele 11.00, un festival George Coșbuc în sala Teatrului Național, destinat stringerii de fonduri pentru acest monument. În program figurau, după prologul rostit de V. Netea, Liviu Rebreanu cu o conferință despre Coșbuc, lecturi de Ion Pillat, Ionel Teodorescu, recitări de Marieta Anca, Eliza Petrăchescu, Sorana Topa, G. Calboreanu, A. Pop Marțian, V. Valentineanu și interpretări de arii pe versuri de Coșbuc de către artiștii Operei Române, Emilia Guțianu și Tomel Spătaru. Suma încasată din vânzarea biletelor s-a ridicat la 13 680 lei. În strînsă legătură cu acest eveniment literar-politic este și numărul special al ziarului *Ardealul* din 13 februarie 1943, închinat lui Coșbuc. Aici pot fi găsite, pe lângă emoționanta evocare a lui Rebreanu, articole semnate de D. Murărașu, D. Gane, Ion Costea, Gabriel Tepelea.

Un alt festival Coșbuc, în aceleași scopuri, a avut loc în ziua de 20 februarie 1943 la Ateneul Român, organizat sub egida revistei *Vremea*. Și-au dat concursul actorii G. Calboreanu, Viorel Chici-deanu, Tomel Spătaru și scriitorii Vlaicu Bărna, Ion Th. Ilea, V. Copilu-Cheatră, Petre Bucșa, Vasile Netea și Ga-

briel Tepelea. Fondurile adunate pînă în aprilie 1943 au permis încheierea unui contract cu sculptorul Ion Vlasiu și arhitectul Iulian Deșcu, pentru executarea unui monument (la început se punea problema doar a unei cruci) în valoare de un milion lei. Se stipula că se „va utiliza marmură de Vrața”, că se vor avansa 500 000 lei pentru începerea lucrărilor și că predarea lucrării nu trebuie să depășească termenul de cinci luni. Drept urmare, la 1 mai 1943, ziarul publica macheta după care s-a realizat monumentul așa cum se prezintă astăzi vizitatorilor.

Dar, între timp, începînd de la 4 aprilie, Bucureștii „deveniseră ținta unor bombardamente anglo-americane susținute. A urmat un exod masiv al bucureștenilor în împrejurimi, la țară, pentru ca în cele din urmă autoritățile să ordone și ele „dispersarea”.

Dintr-o dată ne-am simțit, noi cei din comitetul de inițiativă, și în primul rînd eu, redactorul apelului, suspendați: bani ca în trecut de la școli și instituții nu puteam spera să mai adunăm; cei 500 000 lei erau transmiși sculptorului și arhitectului, dar nu erau suficienți. Și, în plus, atît Ion Vlasiu cît și arhitectul Deșcu erau de negăsit. După încercări repetate de a lua legătura cu Ion Vlasiu n-am găsit o altă soluție — întrucît nu-i cunoșteam adresa — decît aceea de a scrie la poșta redacției. Îi reaminteam de contract, de deingrolada banilor surpați de o inflație galopantă și de răspunderea ce ne revine tuturor. Și, în toilul bombardamentelor, Vlasiu a părăsit Sibiu, începînd lucrările la monument. Supărat puțin la început din cauza acestei chemări neobișnuite prin ziar, Vlasiu a înțeles în ce situație ne aflam cu toții într-un moment cînd frontul se apropia și o schimbare plutea în aer, așteptată de toți. Am rămas în continuare prieteni. Mai mult, el ne-a facilitat accesul la Veturia Goga, care a completat suma necesară executării monumentului. (Între

timp, datorită devalorizării banilor, lucrarea se ridică acum la 1.200.000 lei.)

În jurul datei de 5 august, monumentul era gata, urmînd să obținem o autorizație de la Comandamentul militar și Cenzură, fiind vorba de o adunare publică în plin război. Încercarea nu era de loc ușoară și iată de ce. Una din metodele utilizate de opoziția antiantonesciană de atunci era și aceea de a da comemorările o tentă politică. Astfel, la 4 iunie 1944, cînd se împlineau 50 de ani de la condamnarea memorandumilor, conducătorii refugiaților din Capitală s-au adresat mulțimilor la ieșirea din biserică din str. Polonă cerînd desprinderea noastră din alianța cu Germania și îndreptarea armelor spre Transilvania. Dumitru Nacu, președintele Asociației refugiaților ardeleni, și Anton I. Mureșeanu, secretarul Asociației, abia ieșit din închisoare în primăvara aceluia an, au fost internați în lagărul de la Tîrgu Jiu, iar alți membri ai comitetului și participanți la demonstrație au fost anchetați. Practic, ochii Siguranței Statului vegheau asupra tuturor manifestărilor ardelenesti.

La 4 iunie eu lipsisem din București și nu figuram deci pe lista participanților. Aveam, după părerea tuturor, mai multe șanse de a obține autorizația. M-am prezentat deci în calitate de inițiator al ridicării monumentului, în uniformă de ofițer de rezervă, la colonelul Atanasie de la cenzură cu o cerere. După o aminare de cîteva zile, necesară consultării și cu alte foruri, colonelul mi-a cerut o declarație în care să stipulez că îmi asumam răspunderea asupra respectării legalității la dezvelirea monumentului și că mi s-au adus la cunoștință prevederile Legii marțiale sub incidența căreia cădeam în caz de abatere — dată fiind situația mea de mobilizat în zona interioară. Căuza era mult prea mare pentru a sta la îndoială și am semnat. Și, drept urmare, am trecut, de

comun acord cu ceilalți, la fixarea inaugurării în ziua de duminică 20 august orele 17.00. În ziarul *Ardealul*, ca și în cotidienele la care colaborau gazetarii ardeleni, ca *Universul*, *Curentul*, *Timpul*, au apărut atît articole despre Coșbuc, cît și anunțuri asupra dezvelirii monumentului funerar.

„Un grup de publiciști ardeleni din jurul ziarului *Ardealul* — scria această publicație la 13 august 1944 — a hotărît să ridice un monument funerar lui G. Coșbuc la Bellu, drept răspuns la impietatea comisă la Năsăud față de bustul poetului. Banii necesari au fost strînși prin colectă publică. Dezvelirea monumentului va avea loc duminică 20 august orele 17.30 la cimitirul Bellu. Publicul ardelen și îndeosebi refugiații sînt datori să fie prezenți la această solemnitate reparatorie”.

„Veniți — îndemna ziarul într-un alt număr — să afirmăm încă o dată expresă dorință de libertate a neamului nostru de pretutindeni. Să nu lipsească nimeni de la legămîntul ce-l vom face pe marginea groapei aceluia care a fost suflat din suflul neamului nostru și căruia i-a cîntat bucuriile și amarul. Veniți!”

Și publicul a înțeles ce se ascundea printre rînduri, cu atît mai mult cu cît frontul se apropia de Iași și toată lumea era în așteptarea unui eveniment: se vorbea insistînt în toate cercurile ardelenesti de ieșirea din Axă la 26 august.

Duminică, 20 august, în jurul orei 17.00, la cimitirul Bellu era o mare de capete, cei prezenți fiind în costume obișnuite de oraș sau în portul tradițional din localitățile de origine din județele Transilvaniei de Nord. Cei mai mulți participanți erau țărani și muncitori, care și-au părăsit bruma de strînsură spre a scăpa de arestare, de trimiterea pe frontul maghiar, sau de încorporarea în detașamentele de muncă. Ei își găsiseră un rost în Capitală, fie ca oameni de serviciu, fie ca muncitori necalificați, iar du-

minicile de la Căminul „Avram Iancu” erau pentru ei singura adiere de acasă și oază de speranță. În drama ce se abătuse peste noi, reapropierea dintre intelectualii ce veneau la aceste șezători și grosul participanților avea ceva din solidaritatea tuturor categoriilor sociale din Ardeal în lupta pentru Unire. Așa se explică prezența atît de masivă aici, în plin război, în toiul bombardamentelor, la chemarea comitetului de inițiativă. Evident, celor cîtorva mii de persoane venite anume pentru inaugurarea monumentului li s-au adăugat și alții dintre vizitatorii aflați în acel moment în cimitir, astfel că cifra celor prezenți s-a ridicat la circa 5.000 de persoane.

Am luat cuvîntul în numele comitetului de inițiativă, prezentînd istoricul acțiunii, contribuția școlilor, a instituțiilor, a doamnei Veturia Goga, precum și a sculptorului Ion Vlasiu. Am predat monumentul Academiei Române, al cărui membru fusese marele poet. În numele prestigioasei instituții a vorbit academicianul N. Bănescu, reliefînd importanța inițiativei și bucuria Academiei de a fi putut contribui, prin actualul loc de amplasare, la cinstirea memoriei poetului. Alături de N. Bănescu se găseau și academicienii Al. Lapedatu, D. Gusti, Victor Slăvescu, Ionescu-Sisești și M. Ciucă. După preluarea monumentului de către Academie, a urmat la cuvînt Gh. Popp, vechi colaborator al *Tribunei* și viitorul semnatar al armistițiului de la Moscova, alături de Lucrețiu Pătrășcanu (*Magazin istoric*, nr. 9-12/1992), care a cerut „lute ieșirea României din Axă și îndreptarea armatelor noastre spre Ardeal”. Alți vorbitori (C. Hagea, E. Bocșa-Mălin și Vasile Netea) au accentuat simbolul acțiunii de la Bellu în contextul evenimentelor. Ultimul a cerut celor de față să semneze adeziunea lor la chemările rostite de pe podium spre a depune mărturie în fața istoriei. În rîndurile participanților entuziasmul se amesteca

cu mirarea în fața unor asemenea declarații antigermene. S-au adunat atunci la Bellu peste șase sute de semnături.

A fost o mare demonstrație publică în timp de război și ea trebuie consemnată ca atare, de orice istoric imparțial. La reușita ei au contribuit nu numai oratorii, ci și miile de cetățeni — mai ales membrii Căminului refugiaților ardeleni „Avram Iancu” — muncitori și țărani, care, datorită rosturilor lor, nu avuseseră posibilitatea de a părăsi Capitala supusă bombardamentelor.

Oricine își dă seama de soarta ce ne aștepta pe toți — inițiatori și oratori — dacă nu interveneau, peste trei zile, evenimentele de la 23 august, căci ancheta nu s-a lăsat așteptată, iar dispozițiile Legii marțiale duceau la pedepse maxime.

Ziarele centrale au relatat, înainte de 23 august, la modul informativ, despre acest eveniment de la Bellu. *Universul* din 22 august 1944, de exemplu, sub titlul pe trei coloane *Dezvelirea monumentului funerar de la mormântul poetului George Coșbuc*, publică și o fotografie în care se pot distinge clar cițiva dintre participanți. „În sfârșit s-a făcut dreptate poetului

țărânimii. S-a răspuns așa cum trebuia barbariei de la Hordou și de la Năsăud”, consemna ziarul amintit.

Ardealul a publicat o rela-tare în numărul său din 4 septembrie, după ce fusese în-lăturat Antonescu, deci în deplină libertate.

Acesta este istoricul unui monument pe lângă care trec mulți vizitatori pe aleea marilor clasici ce duce și la teiul lui Eminescu. Cei care vin să aducă omagiul lor poetului țărânimii pot astfel descifra sensul inscripției din spatele blocului de piatră, și pot în-țelege contextul dramatic al inaugurării acestui monu-ment. O pagină de istorie po-litică și culturală deopotrivă. ■

COPERTELE

①② — Dveră, o broderie din fir de aur, argint și mătase colorată, pe fond de mătase roșie, lucrată din porunca lui Ștefan cel Mare la 1500, pentru mănăstirea Putna. Impresionează desă-vârșirea artistică și tehnică în care este lucrat trupul lui Iisus.

În partea de jos, în stînga și în dreapta, apar Ștefan cel Mare și Doamna Maria, în veșminte de ceremonie, imagini reproduse pe coperta ② (**Genovezi în Moldova lui Ștefan cel Mare**, p. 49)

④ „Un strigăt înspăimîntător s-a înălțat deasupra tuturor: o ploaie grozavă de săgeți de arba-letă și de sulite a ucis un mare număr de oameni; cei care s-au încumetat s-au luptat corp la corp, cu lăncii, securi și spade; pietrele aruncate din teugi au omorît mulți oameni. Astfel s-a desfășurat o bătălie groznică pe mare, o bătălie de neînchipuit”. Cronicarul englez Geoffrey Le Baker despre celebra bătălie din iunie 1340, de la Écluse (**Bătălii navale în Războiul de 100 ani**, p. 52)

PLANSELE

De astă dată, propunem un album istoric consacrat Partidului Național-Tărănesc, una din principalele formațiuni politice din România interbelică. În acest fel, sperăm să aducem în atenția cititorilor noi elemente necesare unei cunoașteri mai aprofundate a istoriei noastre interbelice. Totodată, *Magazin istoric* dorește să-și aducă propria contribuție la o viitoare și atât de necesară istorie ilustrată a vieții românilor. Precizăm că în selectarea fotografiilor de mare ajutor ne-a fost d-na *Ana Pleșia* de la Cabinetul de fotografii al Colecțiilor speciale ale Biblio-tecii Naționale a României, căreia îi mulțumim călduros.

① Un grup de fruntași transilvăneni ai Partidului Național-Tărănesc; între ei (**sus**): Alexandru Vaida Voievod, Iuliu Maniu, Mihai Popovici și V.V. Tilea; (**stînga jos**): dr. Valeriu Braniste, dr. Theodor Mihali și Iuliu Maniu; (**dreapta jos**): V.V. Tilea, secretarul particular al lui Iuliu Maniu, director al ziarului *Chemarea* (fotografia este datată 20 martie 1939, cînd V.V. Tilea era minis-trul României la Londra)

② Patru personalități marcante ale Partidului Național-Tărănesc (**sus, de la stînga la dreap-ta**): Iuliu Maniu, dr. Nicolae Lupu, Ion Mihalache și Virgil Madgearu, fotografiați cu prilejul unei întruniri electorale; (**stînga jos**): Iuliu Maniu, vorbind participanților la marea întrunire anti-revizionistă organizată de P.N.T. la Satu Mare, în ziua de 5 octombrie 1936; (**dreapta jos**): Iuliu Maniu rostindu-și discursul, după realegerea sa ca președinte al P.N.T. (26 noiembrie 1937)

③ Virgil Madgearu, Iuliu Maniu și Ion Mihalache sosind la o ședință a Delegației permanente a P.N.T. (**stînga sus**); Virgil Madgearu vorbind la o întrunire organizată în ziua de 27 aprilie 1935 (**dreapta sus**); dialog între generații: V.V. Tilea și Al. Vaida Voievod (**stînga jos**) și Iuliu Maniu înconjurat de ziaristi în ziua de 6 aprilie 1936 (**dreapta jos**)

④ Instantanee (**sus**): Iuliu Maniu (la Bădăcin și București); Al. Vaida Voievod într-o clipă de răgaz (**stînga jos**); Virgil Madgearu și G.G. Mironescu (**dreapta jos**)

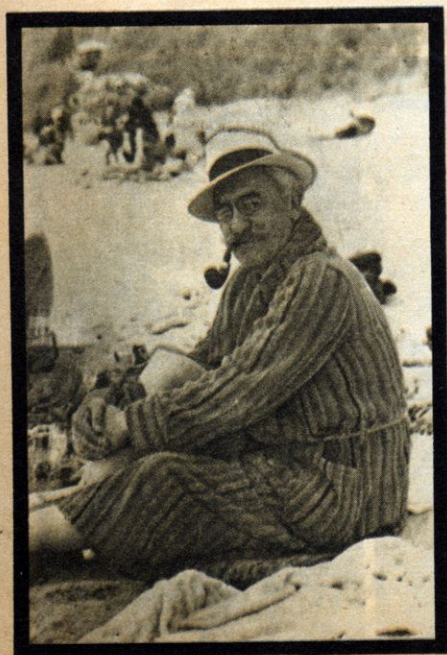
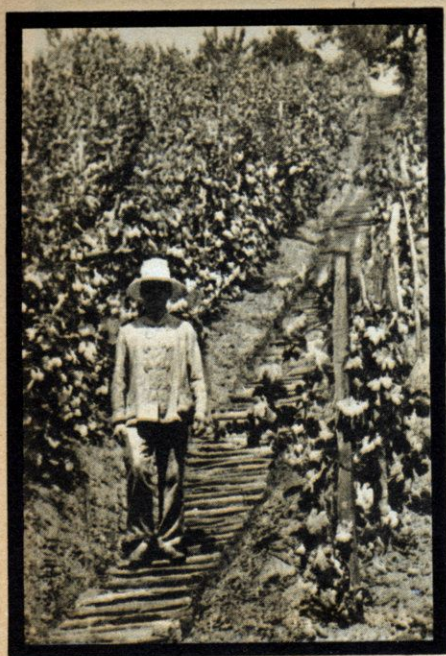

*Album istoric
Viața politică în România interbelică*

RHÔNE

POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

Încă din luna octombrie 1992, echipa de cercetători de la Rhône-Poulenc — care, împreună cu cei de la Aerospace Research Center și de la Universitatea de tehnologie din Compiègne, a efectuat cercetări asupra piloților de Formula 1 și a navigatorilor solitari — a prezentat o parte dintre rezultate la Simpozionul de la Bichat. Cercetările s-au axat pe capacitatea de adaptare a organismului la solicitări extreme, accelerării bătailor inimii, eforturilor musculare și stressul. De asemenea, echipa medicală a lui Rhône-Poulenc care însoțește echipajele de For-

mula 1 a prezentat și la Charlotte, statul Carolina de Nord, S.U.A., concluziile privind cercetările asupra consumului energetic, consumului de oxigen, problemelor de nutriție și oboselei mușchilor gâtului. Toate aceste cercetări, cit și cele asupra tulburărilor sistemului nervos central și durerilor sint menite, pe de o parte, să îmbunătățească performanțele și securitatea vieții de zi cu zi, dar și să elibereze pe oameni de povara unor afecțiuni debilitante, adesea penibile, și să îi redea societății.

Contra tentației sinuciderii

Comentind pentru telespectatorii canalului francez TF1 cursa desfășurată în cadrul Formulei 1, la Budapesta, fostul campion mondial Alain

Prost spunea: „Pentru toate Marile Premii mai dificile, cum este acesta, și mai ales cînd este foarte cald, trebuie să încerci să te hidratezi dinainte, adică să bei multe lichide și apoi, bineînțeles, să te hidratezi în timpul cursei. Mai înainte, foarte puțini piloți

practicau acest sistem. Acum, datorită mașinilor, care merg din ce în ce mai repede, este tot mai cald în interior, și din ce în ce mai puțin aer, transpiri mult, pierzi multe săruri, trebuie să te hidratezi... Se bea fie cu ajutorul unei pipete din care se aspiră, fie apăsînd pe

Urșulețul, simbol al somnului fără griji, este imaginea-cheie a campaniei publicitare pentru medicamentul Imovane

un buton fixat pe volan, care declanșează un motoras electric ce îți pompează lichidul".

Intr-adevăr, o cursă automobilistică de Formula 1, care durează aproape două ore, epuizează resursele pilotului, chiar dacă el este așezat în cockpitul său. Din măsurătorile efectuate a rezultat că un pilot consumă în jur de 800 calorii. În plus, frecvențele descărcări de adrenalină epuizează rezervele de glucoză din ficat în jumătate din timpul normal. La capătul unei curse, pilotul poate pierde până la 3 kg. Se recomandă consumarea unor mâncăruri pe bază de orez sau de paste făinoase, cu două ore înainte de începerea efortului fizic prelungit, care au avantajul că evită hipoglicemia ce apare la începutul efortului, în cazul consumului doar a glucozei. O altă cale de a evita „hipoglicemia de debut” este ca băutura consumată în timpul cursei să fie compusă din 50% glucoză și 50% fructoză. Cu un astfel de regim alimentar, pilotul poate recupera rapid până la 500 calorii, urmînd ca restul să fie recuperat în zilele următoare.

Cercetările efectuate asupra unui segment redus de populație au implicații pentru

categorii mult mai largi. Astfel, putem cita exemplul studiului efectelor pe care le produc asupra organismului descărcările repetate de adrenalină, fenomen frecvent și în cazul tulburărilor sistemului nervos central. Potrivit datelor disponibile, azi 5% dintre bărbați, și 10% dintre femei dezvoltă simptome depresive în fiecare an; 5% dintre persoanele peste 65 ani și 20% dintre cei peste 80 suferă de boala lui Alzheimer; 1-2 la mia de persoane au un atac vascular cerebral sub vîrsta de 75 ani; 2 până la 5% din populația lumii suferă de anxietate; aproximativ 18 milioane sînt înregistrați ca schizofrenici; 25-50% au insomnii temporare, iar 10-25% au probleme serioase cu somnul (femeile reprezentînd un procentaj mai mare, 58% față de bărbați, cu numai 42%); iar 12% din populația globului suferă de migrene. Astăzi, medicamentele destinate să combată tulburările sistemului nervos central reprezintă 11% din piața farmaceutică mondială. Ținînd cont că numărul pacienților diagnosticați cu tulburări ale sistemului nervos central crește într-un ritm mai mare decît rata creșterii populației globului, este evident că pon-

derea lor va spori. Graficul pe care îl reproducem reprezintă estimăția făcută de specialiști.

Astăzi, piața medicamentelor pentru combaterea tulburărilor sistemului nervos central este dominată de medicamente „îmbătrinite”, care au limite bine cunoscute. Stressul constant la care este supus organismul uman – pentru care, este clar, el nu a fost „programat” inițial, chiar dacă se poate adapta parțial – este o cauză majoră a sporirii numărului de pacienți care prezintă tulburări neuro-psihice. Toți acești oameni așteaptă tratamentul minune, care să le ia grijiile cu mîna, să le redea liniștea, somnul. În cazul anxietății și al tulburărilor somnului, scopul urmărit este, de ani de zile, obținerea unor produse ale căror molecule să acționeze potrivit unui mecanism diferit de cel al benzodiazepinelor și care să nu prezinte fenomene secundare precum instalarea dependenței, a fenomenului de amnezie, sau de sedare prelungită. Este mare nevoie de antidepressive care să elimine efectele secundare ale triciclicelor, toxicitatea cardiacă, senzația de uscăciune a gurii, constipația, dar mai ales care să acționeze cu mai mare promptitudine, căci tendința la sinucidere, asociată cu stările depresive severe, prezintă un mare risc, mai ales printre tineri.

O să ne doară mai puțin?

Rhône-Poulenc Rorer s-a angajat de multă vreme în acest domeniu de activitate. Cititorii revistei *Magazin istoric* cunosc deja, din nr. 11/1992, cîteva dintre realizările sale în domeniul neurolepticelor și antidepresivelor. Între acestea se numără Largactil (clorpromazina), Stemetil/Tementil (proclorperazin) și Surmontil (trimipramin).

Astăzi, *Rhône-Poulenc Rorer* dezvoltă o nouă clasă de medicamente psihotrope, ciclopirolonele, inaugurată de un hipnotic, *Imovane* (zopiclon), posibil a fi găsit acum și în farmaciile noastre. El a fost

lansat în 1987 și este caracterizat printr-o instalare rapidă a efectelor sale, o îmbunătățire sensibilă a somnului, absența fenomenului de sedare remanentă în timpul zilei, deplină siguranță în utilizare pentru bătrâni, risc minim de simptome cauzate de stoparea tratamentului, incidență redusă a altor efecte secundare. Calitățile sale deosebite explică faptul că este utilizat azi în 24 țări, inclusiv în Japonia. Între hipnoticele folosite în Marea Britanie și Franța, medicamentul ocupă primul loc.

Suril (suriclon) este un foarte puternic anxiolitic, non-benzodiazepinic. Între avantajele sale față de clasa benzodiazepinelor se numără instalarea rapidă a efectului benefic, dar cu efecte sedative mai reduse și cu mai puține efecte asupra memoriei, risc minim de apariție a fenomenului de dependență și, lucru demn de reținut, acțiunea sa nu se interferează cu consumul de alcool. Este un medicament foarte nou, abia introdus pe piața europeană.

Eforturile depuse de *Rhône-Poulenc Rorer* de a găsi noi agenți terapeutici au condus la sintetizarea unui agonist GABA parțial, care aparține tot familiei ciclopirolonelor. Potrivit experimentelor efectuate pînă în prezent, el este un anxiolitic pur, adică nu are efect sedativ, cu efecte relaxante asupra mușchilor, nu provoacă dependență sau interferențe cu func-

ția cognitivă, nu este influențat de depresorii sistemului nervos central, precum alcoolul. Testele clinice îl arată ca avînd un efect mai puternic decît Surilul.

Rhône-Poulenc Rorer lucrează, de asemenea, la un antagonist al 5-HT₂ (serotonină), o moleculă complet nouă, cu un mecanism de acțiune diferit. Intrucît el evită receptorii GABA_BED, ar putea evita efectele secundare negative ale acestei clase, adică fenomenul de dependență, efectele sedative, interferențele cu funcția cognitivă. Este destinat tratării depresunilor grave, anxietății, tulburărilor de somn, alcoolismului cronic, tulburărilor nutriționale pe fond nervos, dependenței de medicamente și în profilaxia migrenelor.

Zona maladiilor neurodegenerative este complexă și rău definită încă. Boala lui Alzheimer, de exemplu, prezintă un set de tulburări cognitive care nu sînt complet înțelese. Boala progresează încet și prezintă mari variații, în funcție de factorii genetici, socio-culturali și de mediu. În clipa de față se știe că tulburările de memorie prezintă trăsături complementare cu tulburările neurodegenerative și cu atacurile vasculare cerebrale și că în acestea sînt implicați diferiți neurotransmițători și agenți neurotoxici. Folosind progresele realizate în domeniul cunoașterii cauzelor genetice ale bolii lui Alzheimer și cunoștințele despre implicarea proteinei beta amiloid

în această boală, *Rhône-Poulenc Rorer* dezvoltă mai multe programe de cercetare, între care și cel privind antagoniștii amino-acizilor excitanți.

Rhône-Poulenc Rorer urmărește de asemenea mai multe programe pentru tratarea durerilor mari cu ajutorul unor analgezice care să nu prezinte efectele secundare legate de morfină. Medicamentul oferit de firmă în prezent este *Doliprane* (paracetamol), un analgezic și antipiretic. În faza II a testelor clinice se află un agonist Kappa; receptorii Kappa, una dintre cele trei categorii de receptori opioizi din creier, către care se îndreaptă morfină, sînt o categorie majoră de receptori ai durerii.

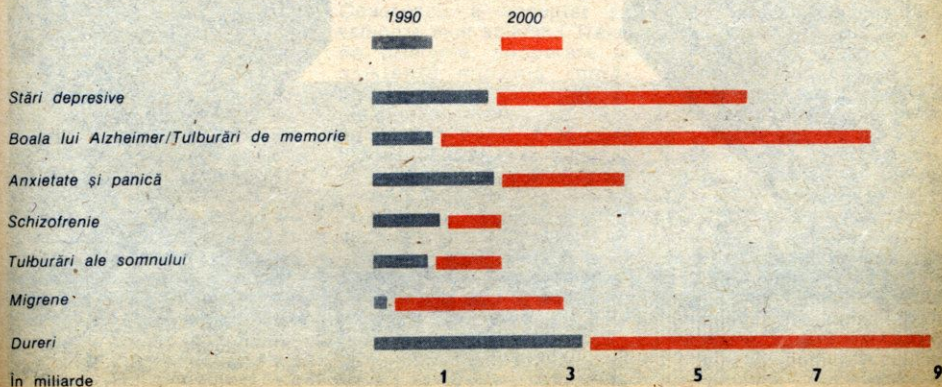
Rhône-Poulenc Rorer se află, de asemenea, într-un stadiu avansat al cercetărilor privind obținerea unui medicament care să regleze acțiunea anumitor neuropeptide, precum antagoniști ai substanței P și colecistokinina. Substanța P, implicată în transmiterea durerii prin măduva spinării, este prezentă de asemenea în procesele neuroinflamatorii, precum rinitele, alergiile pielii și artrita, cît și în tulburările gastrointestinale.

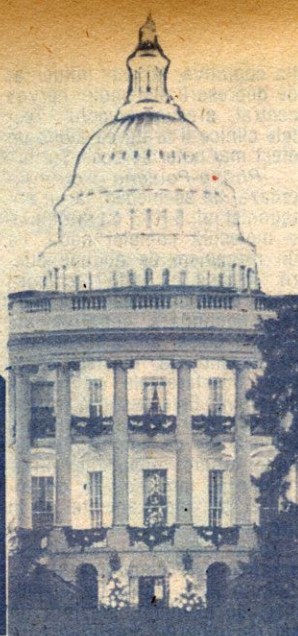
Iată deci că *Rhône-Poulenc Rorer* este bine plasat și în domeniul tratării tulburărilor sistemului nervos central. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

Estimări ale creșterii pieței de desfacere a medicamentelor pentru:

Anii '70

ÎN SPATELE UȘILOR ÎNCHISE,
LA BUCUREȘTI ȘI WASHINGTON

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

În luna mai 1970, România a fost afectată de grave inundații. Pagubele produse au fost foarte mari și, cu toate ajutoarele primite din străinătate — numai S.U.A., de exemplu, au trimis un ajutor de urgență de 11,5 milioane dolari — a fost nevoie de cîțiva ani pentru refacerea lor. Primii care au încercat să profite de noile dificultăți ale economiei românești au fost — cum vom vedea din noile fragmente pe care le prezentăm cititorilor din cartea *Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations, 1940-1990* (Ciu-pindu-i de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române, 1940-1990) — sovieticii. Ceaușescu a reușit însă să manevreze cu abilitate profund și de dorința lui Nixon de a stabili cît mai rapid o nouă legătură cu Beijingul, de la care aștepta soluționarea conflictului din Vietnam.

Nixon il invită pe Ceaușescu la Casa Albă

La 2 martie, președintele a trimis o notă către Haldeman, Ehrlichman și Kissinger. El a decis că în calitate sa de principal arhitect al politicii externe americane, își „îroșea prea mult timpul”. Vroia, pe viitor, să se axeze doar pe cinci probleme de politică externă: relațiile Est-Vest, U.R.S.S., China, Europa de Est — dar numai în măsura în care problema afecta relațiile Est-Vest la cel mai înalt nivel — și Europa Occidentală. Toate celelalte probleme urmau să fie rezolvate prin scurte rapoarte semestriale. Exceptînd interesul personal al lui Nixon pentru București, România urma să beneficieze de același tratament ca și restul țărilor est-europene, adică doar în contextul mai larg al relațiilor sovieto-americane. Totuși, datorită interesului amintit, Nixon a separat România de restul țărilor comuniste și a plasat-o într-un grup nou, special creat pentru controlul exporturilor, Grupul Q, ceea ce însemna că România se bucura de un tratament aparte de acordare a licențelor pentru produsele controlate unilateral de către Statele Unite.

Între timp, Kremlinul a luat o nouă măsură menită să pună capăt politicii obstrucționiste a României în cadrul

CAER-ului. La cea de a XXIV-a ședință a Consiliului, în mai 1970, s-a convenit crearea unei Bănci internaționale de investiții. Potrivit articolului 19 al statutului Băncii, toate problemele — altele decît cele privind chiar statutul — urmau să fie decise printr-o majoritate de 3/4. Deci, se renunța la unanimitate. România a protestat și inițial a refuzat să se alăture proiectului. Dar, cum țara avea nevoie de fonduri pentru investiții și cum prin boicotarea instituției, era lipsită de vreo influență în problemele bancare est-europene, Bucureștiul a acceptat să se alăture Băncii CAER, în ianuarie 1971.

Moscova a profitat și de inundațiile care au afectat România. Brejnev și Kosighin l-au chemat, în luna mai 1970, pe Ceaușescu la Moscova. În cursul întrevederii, Ceaușescu a acceptat să semneze mult amînatul Tratat de prietenie, cooperare și asistență mutuală româno-sovietic, la București, în luna iulie, același an. Rapoarte provenind de la „Radio Europa Liberă” sugerau că sovieticii au exercitat presiuni amenințînd să oprească livrările de minereu de fier către România. La 6 iulie, o delegație sovietică sosea la București. S-a semnat Tratatul în absența lui Brejnev. Totuși, spre deosebire de cel încheiat între Praga și Moscova, el nu conținea vreo mențiune despre Doctrina

La rîndul lor, și chinezii erau dispuși să înceapă tratative cu americanii, trimițîndu-le și un semnal. Cu ocazia defilării de 1 octombrie (ziua națională a Chinei), din anul 1969, Mao l-a permis ziaristului american Edgar Snow — cunoscut pentru vederile sale de stînga — să ia loc în tribuna oficială. Așa cum avea însă să noteze Kissinger mai tîrziu, „excesiva subtilitate a dus la eșecul stabilirii unei comunicări”. Scopul urmărit de Ceaușescu în toată această combinație era însă obținerea clauzei națiunii celei mai favorizate. Examen nu ușor, cum vor vedea cititorii. Căci în vreme ce unii membri ai Administrației sprijineau acordarea clauzei, alții — precum Peter Flanigan, consilierul economic al președintelui american — se opuneau.

Brejnev. În fapt, Tratatul reaffirma punctul de vedere tradițional al României, bazat pe independența națională, egalitatea și neamestecul în treburile interne.

Ca de obicei, relațiile cu Moscova nu l-au împiedicat pe Ceaușescu să-și continue eforturile de îmbunătățire a legăturilor economice cu Washingtonul. La 25 iunie, ministrul de externe, Corneliu Mănescu, l-a întîlnit pe Nixon. Deși documentele referitoare la întrevedere lor nu sînt încă accesibile cercetărilor, din evoluția ulterioară a evenimentelor putem deduce că Mănescu l-a vorbit președintelui despre planul lui Ceaușescu de a fi prezent la Națiunile Unite în luna octombrie, cu prilejul celei de a XXV-a aniversări a creării Națiunilor Unite. Totodată, Ceaușescu dorea să viziteze și Statele Unite și să se întîlnească cu diverși oameni de afaceri. Nixon a sugerat ca președintele român să fie oaspetele Casei Albe, la 26 octombrie. Președintele american dorea nu numai să răspundă primirii care i se făcuse în România, în august 1969, ci și să reia canalul spre Beijing prin București. Convorbirile inițiate prin Polonia se blocaseră. Mao Tze Dun refuzase o apropiere chino-americană pînă ce Statele Unite nu își retrăgeau prezența militară din Taiwan.

Ceausescu a sosit la New York la 13 octombrie. A vizitat, timp de două săptămîni,

California, Detroit și Williamsburg. S-a întâlnit cu reprezentanții firmelor Intercontinental Hotels, Dow Chemical, Caterpillar Tractor și Combustion Engineering. Mesajul lui era clar și direct: dorea realizarea unor *joint venture* cu companiile americane. La 22 octombrie, a ținut o conferință la Foreign Policy Association din New York. A spus că dorea dezvoltarea relațiilor comerciale româno-americane, dar evoluția era condiționată de acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate de către S.U.A. Dorința lui nu a trecut neremarcată. Atât titularul Departamentului de Stat cât și cel al Comerțului au pledat pentru legături comerciale mai strânse cu Europa de Est. Ambii i-au scris președintelui Nixon, cerându-i să susțină în mod public sporirea comerțului între București și Washington. O asemenea declarație publică nu era destinată numai să îi facă plăcere lui Ceaușescu, ci și să îi asigure pe oamenii de afaceri americani că au sprijinul Casei Albe pentru afacerile lor cu blocul comunist.

La 26 octombrie, Ceaușescu și Nixon s-au întâlnit la Casa Albă, la ora 11.00. Nixon dorea să transmită chinezilor, prin intermediul lui Ceaușescu, că el considera Taiwanul drept o problemă „internă” a Beijingului. Mai clar spus, Statele Unite nu aveau să se amestece în soluția pe care Beijingul ar fi considerat potrivită să o adopte pentru Taiwan. Un mesaj similar îi fusese încredințat și președintelui pakistanez Yahya Khan. La rîndul lui, Ceaușescu dorea extinderea relațiilor româno-americane și obținerea clauzei pentru România.

Seara, Nixon a oferit un dinu la Casa Albă. Între invitați se aflau cadre de conducere de la companiile Du Pont de Nemours, Sun Oil, Motorola, Marriott, Ford și 20th Century Fox. Nixon l-a salutat pe Ceaușescu, primul președinte al României care vizita S.U.A. În toastul său, el a remarcat că Ceaușescu

conducea un guvern care se număra printre puținele din lume care aveau relații bune și cu Uniunea Sovietică și cu Republica Populară Chineză. Era o declarație importantă, *căci pentru prima oară Nixon folosea titlatura respectivă pentru China.*

Senatorul Mondale se implică

Americanii au primit primul răspuns pe canalul pakistanez, la 8 decembrie. La 11 ianuarie 1971, și canalul românesc a transmis un mesaj similar: Ciu En Lai era dispus să primească un emisar special din Statele Unite pentru a discuta retragerea militarilor americani din Taiwan. *În plus, prin canalul românesc era expediată și o invitație pentru Nixon să viziteze China.*

Ceaușescu a continuat eforturile pentru extinderea relațiilor cu Statele Unite. Noul ambasador al S.U.A. la București a reînnoit, la 27 noiembrie, împreună cu ministrul adjunct al afacerilor externe, Vasile Gliga, programul de schimburi culturale, științifice și în domeniul învățămîntului între America și România. O săptămână mai târziu, Gheorghe Ioniță, de la Ambasada română din Washington, s-a întâlnit cu membrii consiliului consilierilor economici al președintelui. El vroia să știe dacă aceștia erau dispuși să se întâlnească în primăvara anului următor cu membrii Consiliului economic. Președintele acestuia era profesorul Manea Mănescu. La 22 decembrie, Corneliu Bogdan i-a repetat întrebarea lui Helmut Sonnenfeldt, de la Consiliul securității naționale. Peste două zile, Kissinger și-a dat acordul. El i-a notificat lui Paul McCracken, președintele Consiliului consilierilor economici că un astfel de schimb era „pe linia interesului manifestat de președinte pentru promovarea unor contacte mai strînse cu România”. Ceea ce nu însemna însă acordarea clauzei pentru

România. La 23 decembrie, Comitetul subsecretarilor — compus din subsecretarii de stat de la comerț, externe și apărare — a terminat examinarea relațiilor economice americano-române, cerută de Kissinger. Recomandarea era să nu se acorde clauza națiunii celei mai favorizate și credite Eximbank doar României. Bucureștiul nu trebuia să primească în mod exclusiv un asemenea tratament, *căci actul „ar fi fost extrem de stînjitor pentru români vizavi de sovietici”.* Punctul de vedere avea să persiste pentru încă patru ani, bîrînd eforturile lui Ceaușescu și Bogdan de a obține clauza pentru România.

În februarie 1971, Nixon și-a anunțat intenția de a cere Congresului să-i acorde autoritatea de a garanta investițiile americane particulare în România. Drept răspuns, Ceaușescu a promulgat o lege care permitea realizarea unor *joint-ventures* cu companii străine și crearea unor „zone libere”, similare celor existente în Vest. La scurt timp, senatorul Mondale a reluat eforturile pentru acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate României. La 29 martie, împreună cu colegul său din Massachusetts, Edward Brooke, el a introdus în Senat un act care, dacă era aprobat, l-ar fi autorizat pe președinte să negocieze un acord comercial, care să stipuleze acordarea clauzei pentru România. Mondale spera că astfel va fi încurajat nu numai dezvoltarea schimburilor comerciale, ci și emigrarea evreilor. Problema emigrării evreiești fusese considerată inițial de Washington drept o problemă sovietică. Mulți congresmeni erau însă conștienți că după invadarea Cehoslovaciei în 1968, presiunea asupra evreilor se accentuase și în alte țări est-europene. Totuși, cum România păstrase relațiile diplomatice cu Israelul după războiul celor șase

zile și în ianuarie 1971 reînnoie acordul de comerț și cooperare cu statul evreu, problema emigrării evreilor nu afecta relațiile guvernului american cu Bucureștiul. De altfel, cu un an înainte, Departamentul de Stat înregistrase o singură plîngere privind emigrarea evreilor din România: cea a rabinului Anton Silver. În urma anchetei întreprinse de Ambasada americană la București, a rezultat că rabinul era singurul care putea practica sacrificii rituale, iar rabinul șef Moses Rosen nu vroia să îl lase să plece. Guvernul român îl sprijinea pe rabinul șef. Informații, Kissinger a hotărît că problema putea fi rezolvată cel mai bine între București și Tel Aviv.

Manevre militare sovietice la granița României

La începutul lunii mai, în cadrul unui turneu de două săptămîni prin Europa și Orientul Mijlociu, secretarul de stat de la Comerț, Maurice Stans, a vizitat și Bucureștiul. El le-a spus românilor că, dacă Congresul aprobă acordarea clauzei pentru Europa de Est, „România avea să fie prima pe listă”. Afirmația lui era contrară atitudinii Administrației față de comerțul Est-Vest. Dar remarcă lui corespundea intențiilor inițiativei legislative a lui Mondale. Și, în plus, i-a ușurat munca lui Corneliu Bogdan. Așa cum declara acesta, tratativele lui cu Casa Albă și cu Congresul se asemănau cu relațiile pe care le-ai avea cu „două capete ale hîdrei, în condițiile în care nu vrei să ofensezi nici unul dintre ele”. Sarcina lui era să „construiască punți” către ambele ramuri ale puterii, fără să joace pe mîna uneia contra celeilalte. A muncit cu discreție și

fără răgaz iar eforturile lui au produs rezultate.

La 17 mai, Helmut Sonnenfeldt și Ernest Johnston, membri ai Consiliului securității naționale, i-au sugerat lui Kissinger că președintele ar trebui să își reconsidere „ușoara” sa opoziție față de acordarea clauzei României. Ei au argumentat că ar fi fost „difícil pentru români să înțeleagă opoziția Administrației față de o lege [cea a lui Mondale-Brooke] care le era adresată doar lor”, ținînd cont de declarațiile publice ale președintelui făcute la București privind sprijinirea unor relații economice mai ample între cele două țări. La rîndul lui, Bogdan i-a liniștit pe membrii echipei lui Mondale, asigurîndu-i că Ceaușescu nu considera că sprijinul american ar fi agravat relațiile lui cu Moscova. Kissinger a susținut recomandarea și a trimis-o președintelui. În urma unei întîlniri cu secretarul de stat de la Comerț, Stans, la 3 iunie, Nixon a acceptat să-și modifice poziția față de România. Eforturile lui Bogdan, Mondale și Stans erau răsplătite. Casa Albă nu mai constituia un obstacol în calea acordării clauzei pentru România. Decizia finală aparținea de acum doar Congresului.

Corneliu Bogdan și-a îndreptat întreaga atenție spre membrii legislativului. Persoana cea mai importantă era președintele comitetului pentru căi și mijloace din Camera Reprezentanților, Wilbur Mills. La cîteva zile după decizia lui Nixon, Bogdan i-a cerut o întrevvedere. Mills a refuzat. Ambasadorul român a adoptat o altă tactică. A solicitat sprijinul unei figuri bine cunoscute pe Capitol Hill — sediul Congresului american — Robert B. Anderson, fost secretar de stat la Trezorerie în vremea lui Eisenhower și specialist în al-

căutirea acelor lobby pentru susținerea unei cauze. Anderson avea și un interes personal: firma sa era prima întreprindere americană care intrase într-o *joint venture* cu România, în mai 1971.

În această vreme, la București, Ceaușescu a arătat trimiteria unei delegații a Consiliului Economic, un semnal că aștepta un sprijin mai activ din partea Casei Albe. La 1 aprilie, liderul român a reiterat poziția independentă a României la Moscova, cu ocazia Congresului XXIV al P.C.U.S. La scurtă vreme, Brejnev și-a manifestat nemulțumirea față de Ceaușescu, refuzînd să participe la ceremoniile aniversare de la București consacrate marșării a 50 ani de la crearea P.C.R. Ceaușescu a sporit tensiunea cu Kremlinul cînd, la 1 iunie, a fost primul șef de stat est-european care a vizitat Beijingul, după izbucnirea conflictului chino-sovietic. Ciu En Lai l-a întîmpinat la aeroport și l-a rostit cuvinte de prețuire pentru România, care „se opune șovinismului marilor puteri”. Presa sovietică a avertizat împotriva pericolului constituirii unui triunghi balcanic format din România, Iugoslavia și Albania, sub tutela Chinei, iar radioul sovietic a difuzat emisiuni pentru România care avertizau că Beijingul submina unitatea lumii comuniste. Mai mult, în timp ce Ceaușescu se găsea încă în China, rușii au organizat manevre militare în zona Odesei, chiar lîngă frontieră. Numite „Operațiunea Sud 71”, ele erau destinate să pună la punct detaliile unei eventuale invazii a României, inclusiv atacuri de noapte, forțări de riuri, atacuri cu trupe aeri și infanterie marină.

La reîntoarcerea din vizita făcută în China și Coreea, Ceaușescu, fermecat de mo-

delul coreean, a trecut imediat la aplicarea lui și în România. „Tezele din iulie” au schimbat radical atmosfera la București. La sfârșitul lunii, capitala României a găzduit cea de a XXV-a Sesiune a Consiliului CAER. Ceaușescu a reușit să împiedice transformarea CAER-ului într-un organism supranational — căci participarea unui membru la orice acțiune de cooperare nu se putea face decât cu voia acestuia —, dar România nu mai putea opune veto-ul său proiectelor CAER.

Vizita lui Ceaușescu la Beijing, ca și anunțarea de către Nixon, la 15 iulie, a unei vizite în capitala chineză au provocat alarmă la Kremlin, unde se vorbea de o axă Washington-București-Beijing. În același timp, presa ungară publică articole despre „linia Tirana-Belgrad-București”, extremitatea vestică a unei axe inițiate de China și dirijate contra Uniunii Sovietice. În această atmosferă, liderii est-europeni, mai puțin Ceaușescu, s-au întâlnit în Crimeea, în prima zi a lunii august. Problema românească a constituit un subiect major. Presa română s-a plins că s-au exercitat presiuni și șantaj asupra Bucureștiului. România a pregătit o serie de divizii ce urmau să participe la manevre, care până la urmă nu s-au mai ținut. Cum zvonurile despre o invazie sovietică luau amploare, Kremlinul l-a trimis pe vice-premierul Mihail Leseciko la București, ca să calmeze spiritele. Două luni mai târziu, misiuni militare din România și U.R.S.S. s-au vizitat reciproc. Criza fusese depășită. ■

(Va urma)

**Introducere
și versiune românească:**
Cristian POPIȘTEANU
și **Dorin MATEI**

ROMÂNII SĂ RĂMÎNĂ ROMÂNII

(Urmare din p. 19)

multe cercuri influente — Regele, partidele politice, diplomați și oameni din înalta societate din România, cu guvernul Suediei, cu guvernul Norvegiei și cu alte cercuri din străinătate —, bănuiați ceva?

— Nu, nu știam absolut nimic și, mai mult decât atât, nici menii dintre cei cu care am fost în contact nu știau nimic în această privință. Vreau să vă spun că tot timpul războiului am fost conștienți că datorită alianței lor, americanii cu rușii și englezii vor câștiga războiul contra lui Hitler și a japonezilor. Eram la fel de conștienți că venirea rușilor după război va aduce o nenorocire pentru România. Iată de ce am insistat să plecăm, pentru că n-am fi putut rezista. Am intuit că așa ceva se va întâmpla, atunci când românii care au plecat la Cairo să încerce o negociere de pace au primit răspuns din partea americanilor și englezilor că totul nu se poate face decât prin ruși, și cu acordul lor.

— Doamnă Sturdza, vă rog să-mi permiteți ca la capătul acestor citeva ore de convorbiri, să vă mulțumesc în numele cititorilor Magazinului istoric, pentru că ați acceptat să vă depănați amintirile cu atâtea franchețe. Sper, să mai am ocazia să mai preiau din bogata Dumneavoastră experiență de viață.

— Eu vă mulțumesc și vă rog să transmiteți cititorilor revistei Dumneavoastră, pe care o cunosc puțin, dar o apreciez mult, că le urez din toată inima o viață bună, așa cum merită toți oamenii buni care trăiesc în România.

Cristian POPIȘTEANU

CLIO ANUNȚĂ

TURNUL BABEL LA... CHAMBORD?

Castelul Chambord — una dintre minunățiile arhitecturale ce au făcut faima Văii Loarei — a fost construit pentru regele Francisc I (1515-1547). Astăzi, este considerat o capodoperă a Renașterii franceze. Lesne de înțeles — consideră revista *L'Express* — de ce proiectul ridicării, la numai 1,5 km distanță, al unui Centru al Renașterii (conceput a fi ceva între Disneyland și Futuroscope) a stîrnit o mare neliniște în Franța. Respectivul centru — ce ar urma să fie inaugurat în 1994, la aniversarea a 500 de ani de la nașterea lui Francisc I — ar trebui să aibă forma unei piramide (este la modă) inspirată din Turnul Babel imaginat de Bruegel, din Muzeul Guggenheim (New York) și din scara dublă a chiar castelului Chambord. Vizitatorul ar parcurge un circuit conceput ca o „provocare la adresa ignoranței și a obscurantismului”, unde atenția i-ar fi solicitată de „sunete, imagini și mirosuri”. La ultimul nivel, urmează să fie amplasate o cofetărie și un restaurant panoramic, care, rotindu-se în jurul axului central, ar oferi o imagine asupra Văii Loarei. Deasupra va trona un „ornament artistic”. De exemplu, omul cu brațele în lături, al lui Leonardo da Vinci, propune Anne Pons, autoarea articolului din revista franceză mai sus citată.

1809. Călătoria contelui de Moriollles

DE LA
NISTRU

LA
BRĂILA

DAN AMEDEU LĂZĂRESCU

Revoluția franceză a avut, printre alte urmări importante, și pe aceea de a fi silit să ia calea emigrației un mare număr de nobili, eclesiști și chiar oameni din popor. Răspunși prin toate țările europene, chiar și dincolo de Ocean, emigranții au avut o anumită iniuriere asupra societăților unde s-au așezat. Mulți dintre ei s-au angajat în armata austriacă sau rusească. Alții au început să predea lecții de limbă și cultură franceză odraslelor nobilimii sau burgheziei din țările unde se așezaseră. Ar fi deci binevenită o lucrare de ansamblu care să facă o analiză cantitativă și calitativă asupra emigrației franceze din fiecare țară unde ea a existat și să urmărească iniurierea pe care a exercitat-o.

În țările române, emigranții francezi, nu prea numeroși, s-au înfățișat precumpănitor în trei ipostaze: ofițeri superiori și generali în ostirile țarinei Ecaterina II și ale nepotului ei de fiu, țarul Alexandru I; aceea de sfetnici ai domnilor fanarioți; în sfârșit, aceea, înfini mai importantă, de preceptorii ai odraslelor domnești sau boierești. În cunoscuta lui lucrare privind influența franceză asupra societății românești — tipărită în 1898 la Paris, cu titlul: *De l'influence française sur l'esprit public en Roumaine. Les origines. Etude sur*

l'état de la société roumaine à l'époque des règnes phanariotes, republicată la noi, în traducere românească cu titlul *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, la Editura Univers, în 1982 — Pompiliu Eliade s-a ocupat de rolul jucat pe plan cultural de preceptorii francezi. Tot astfel și Nicolae Iorga, în monumentală lui lucrare *Istoria românilor prin călătorii*, a consacrat capitole întregi emigranților francezi care s-au ocupat de situația poporului român. Credem că s-ar cuveni ca un istoric să se consacre unei analize complete a activității acestor emigranți în societatea românească dintre 1712-1821. În cele ce urmează, ne-am propus să aducem înaintea cititorilor figura contelui de Moriollles, care a străbătut, în anul 1809, Moldova. Însemnările sale au fost publicate, în limba franceză, în 1903, de tipografia ziarului *L'Indépendance Roumaine*. Manuscrisul original — intitulat *Voyage en Moldavie du comte de Moriollles* — a fost cumpărat de statul român din arhiva familiei, din inițiativa lui Ion I.C. Brătianu, la acea dată ministrul Afacerilor străine în cabinetul liberal prezidat de Dimitrie Sturdza.

O teamă neconținută

Alexandre-Nicolas-Leonard-Charles-Marie de Moriollles s-a născut în anul 1760, într-o veche familie nobiliară din Lorena. Asemenea multor tineri nobili francezi, el a îmbrățișat cariera armelor. În data după luarea Bastiliei (14 iulie 1789), a plecat în emigrație, înrolându-se în „armata prinților”, condusă de bătrînul de Condé, care a luptat contra armatei revolu-

ționare pînă la Tratatul de la Campo Formio (1797). Puținii supraviețuitori s-au pus, aproape toți, în slujba Austriei sau a Rusiei. Contele de Moriollles a ajuns în Rusia în 1796, tocmai cînd murise țarina Ecaterina II (*Magazin istoric*, nr. 7/1971; 9/1991) cea care deschisese ostirea emigranților francezi, acordîndu-le grade. Fiul și succesorul acestuia la tron, Pavel I, nu părea dispus să aibă aceeași atitudine față de emi-

granți. Foarte dezamăgit, contele de Moriollles s-a văzut nevoit să accepte o slujbă de educator al odraslelor contelui polonez Branicki, care se căsătorise în 1795 cu o domnișoară de onoare, foarte bogată, a Ecaterinei II. Prin influența soției sale, contele Branicki fusese numit general în ostirea țarinei și căpătase numeroase moșii.

În luna martie 1809, generalul-conte s-a hotărît să facă o lungă călătorie pe teatrul

de luptă ruso-otoman din țările române, ca să-și vadă unicul fiu, atașat la acea dată pe lângă cancelaria feldmaresalului cneaz Prozorovski, comandant suprem al trupelor țarului Alexandru I, ce operau împotriva celor otomane pe linia Dunării. L-a pofțit pe de Moriollles să îl însoțească și acesta l-a acceptat cu dragă inimă. Cei doi conți au pornit din castelul de lângă Bieloterkov, la începutul lunii martie 1809, pe un ger de minus 12 grade, cu un număr de 6 trăsură închise, însoțite de alte 42 furgoane pline de slujitori și de provizii pentru drum.

„Am avut prilejul să străbat Moldova și Valahia, țări care nu par sortite să-i atragă prin ceva pe călătorii străini”, consemna contele de Moriollles într-un jurnal intim pe care se pare că l-a ținut la zi pe toată durata călătoriei. De la Nistru la Iași, pe pământul Moldovei, el a remarcat numai o nesfârșită pustietate, rareori întreruptă de câte un cătun săracăcios. Cunoșcător al situației din Polonia și Ucraina, compara realitatea de acolo cu ceea ce vedea dincoace de Nistru. „În toate aceste țări există o cîrmuire despotică. Dar dincolo de Nistru despotismul este mai reglementat, mai stabil, decît despotismul care cîrmuiește provinciile Moldovei și Valahiei. Dincolo de Nistru activează un despotism în plină propășire. Dincoace de Nistru, o libertate fără de folos. Țările române sînt jefuite fără încetare, astfel încît bruma de libertate care le-a rămas nu poate sluji cu nimic localnicilor. În starea de neconțință îngrijorare în care se află aceștia, nici nu le mai poate trece prin minte să cuteze să întreprindă lucrări mai însemnate sau să înjghebeze vreo industrie folositoare”.

Despre domniile fanariote, nota: „Numiți de sultan, domnii fanarioți rămîn robii acestuia. Ca să se îmbogățească mai repede, în cei trei ani obișnuți de domnie, și ca să-și poată achita uriașele datorii contractate pentru a concura la mezul unde se

atribuie tronurile țărilor române, la Stambul, domnii fanarioți string cît se poate de mult aur de la nefericiții contribuabili ai țărilor române. Și, de multe ori, la încheierea domniei, sultanul dă porunci să fie sugrumați, ca să poată pune mina pe comorile lor”. Și adăuga: „Suverani după bunul plac al sultanului, [domnii fanarioți] sînt pe deplin conștienți de precaritatea stăpînirii lor în țările române și întrețin emisarii bine plătiți pe lângă Poarta otomană, ca să fie înștiințați din vreme de hotărîrea mazilirii lor. Cei mai iscusiți dintre ei își încheie astfel domnia fugind din țară la vreme, după ce și-au depus averile în străinătate”. Pînă la data la care a parcurs contele de Moriollles Moldova, fuseseră semnalate numai două astfel de cazuri. Anume, cel de pe urmă domnitor Mavrocordat, Alexandru al Moldovei, poreclit de otomani *Firaris* (Fugarul), și Constantin Vodă Ipsilanti, de la București, în toamna anului 1806. Pe acesta din urmă, contele de Moriollles avusese prilejul să îl vadă la Kiev, în mijlocul familiei lui, tratat cît se poate de curtenitor de administrația țarului Alexandru. La sfîrșitul anului 1818 avea să fugă și Ion Gheorghe Caragea.

Călătorul francez făcea și considerații de ordin psihologic asupra consecințelor pe care un astfel de regim despotice le putea avea. „O teamă neconținută se răspîndește de la domnitori la boieri și de la aceștia la toate păturile sociale. Iataganul silește toate capetele să se plece, odată plecate, aceste capete nu mai cutează să se ridice decît tremurînd și, ca să spun așa, pe ascuns. De aici o teroare surdă, care paralizază mințile și le împiedică să dea tot ceea ce ar putea da. Fiecare se face cît mai mic, se pitulează, se ascunde. Tot ce au este pus sub obroc, tănuț, uneori chiar îngropat. Acestea sînt triste urmări ale unei cîrmuiri a cărei căpetenie jefuiește fără milă, prilejuind slujitorilor ei să iee mită”.

Marea primejdie venea din răsărit

Preveniți că le sosește un înalt dregător militar al țarului, contele Brancic, boierii moldoveni l-au întîmpinat călări, la porțile lașilor. L-au însoțit apoi pe cei doi conți la palatul domnesc, a cărui arhitectură și al cărui confort l-au fermecat pe călătorul francez. În schimb, orașul ca atare nu i-a făcut o impresie prea bună: ulițe strîmte, pline de ruine, respingătoare prin murdăria lor. După dătina orientală, călătorii sînt îmbiați să se scalde la baia turcească din Iași, „într-o cadă cu apă curată, unde ești frecat cu un săpun bine parfumat”.

După numai trei zile petrecute în palatul domnesc din Iași, cei doi călători s-au suit într-o berlină și au pornit spre Brăila, însoțiti de o escortă alcătuită din 200 cazaci, 100 infanteriști și patru tunuri! Asemenea tuturor călătorilor occidentali care au străbătut în acea vreme țările române — și în opoziție cu cei veniți din Orient — contele de Moriollles nota și el contrastul dintre fertilitatea solului și rezultatele obținute de locuitorii. „Dacă s-ar bucura de protecția unei cîrmuiri înțelepte, Moldova s-ar înălța repede la nivelul celor mai bogate ținuturi ale Europei”.

După ce petrec o noapte la Focșani — oraș care i-a părut contelui de Moriollles destul de întins —, bucurîndu-se de veselie localnicilor în zi de bilci, au ajuns la Râmnic. Au fost găzduiți în conacul celui mai de frunte boier din ținut — numele nu i-l aflăm —, care i-a uimit pe oaspeții prin stilul desăvîrșit al conversației sale în limba franceză. În drăznm s-a propunem numele clucerului Alecu Niculescu, boierul meloman despre care pomeneste Ion Ghica în scrisoarea trimisă din Brighton, la 9 mai 1881. lui Vasile Alecsandri. Conacul i-a părut lui de Moriollles „fastuos”. Oaspeților li s-a oferit o masă copioasă, cu

nenumerate feluri de mîncare. Au urmat șerbeturile, prăjiturile și cafeaua. Contele de Moriollles și-a îngăduit „să strice cafeaua cu zahăr, ceea ce nu era obiceiul locului”. În cursul discuției care a urmat, boierul nostru i-a povestit contelui de Moriollles că țărani obișnuiau să își îngroape recolte, îndată după treierat, scoțînd numai atît cît le trebuia pentru consum: Cazacii aflaseră acest obicei și se culcau la pămînt ca să descopere, după aburii ușori care se ridicau, locurile unde se aflau ascunse cerealele, mai cu seamă ovăzul. Ca și cum s-ar fi temut să nu îi pună la îndoială cititorii cele consemnate, contele de Moriollles a simțit nevoia să afirme că nu a făcut altceva decît să transcrie ceea ce a putut vedea sau afla de la alții.

În cele din urmă, tînărul conte Vladimir, feciorul bătrînului conte Branicki, a sosit la conac. Tătrei au plecat spre tabăra feldmareșalului cneaz Prozorovski, care asedia Brăila. Iată pitorescul portret pe care contele de Moriollles l-a făcut acestuia: „Incapabil să manevreze măcar o singură companie, ajuns comandant suprem în virtutea vechimei în grad, su-

ferind de podagră și de reumatism, feldmareșalul mergea pe jos ca și cum ar fi fost statuia comandantului împinsă de anumite resorturi. Abia se mai putea ține pe cal și nu putea descăleca singur, ci aluneca din și pe brațele aghiotaților”.

Oaspetele francez compara cetatea Brăilei cu o sandrăma și credea că n-ar fi rezistat nici măcar o săptămînă unui asediu al geniștilor francezi. Dar și asediatorii și asediații păreau lipsiți de cele mai elementare cunoștințe tehnice și tactice. În plus, generalul conte Kutuzov, loctiitorul lui Prozorovski, îl lăsa să se compromită în ochii țărului pentru a-i lua locul.

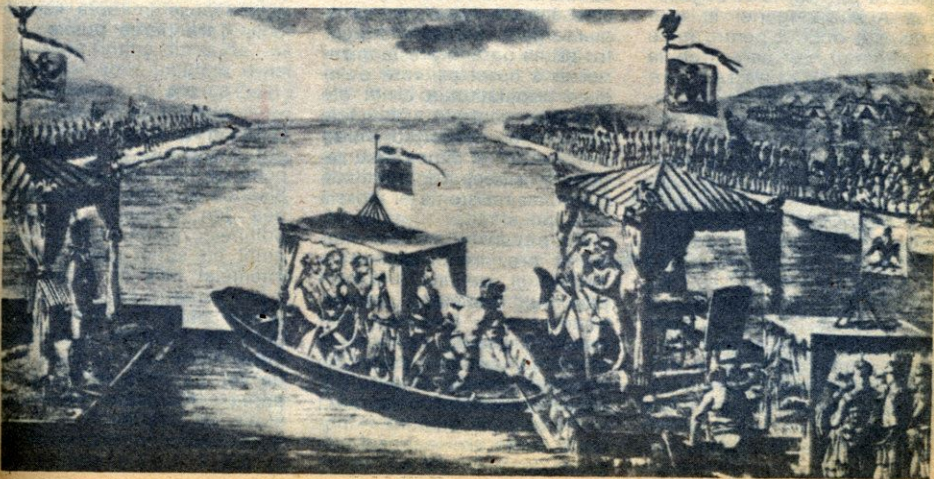
La scurtă vreme a sosit în tabără și boierul din Râmnic. Într-o discuție cu contele de Moriollles, el i-a mărturisit că pentru românii din cele două țări otomani erau asupritorii. Dar în situația jalnică în care ajunsese împărăția, ea nu mai constituia principala primejdie. Dacă nu reușise să le transforme țara în pașalic vreme de patru veacuri, nu avea să o facă tocmai atunci. Marea primejdie venea din răsărit. Există teama ca trupele țărului să nu mai părăsească solul atît de rodnic al țărilor române. Credința

boierului era că numai împăratul Napoleon mai putea preîntîmpina o asemenea imixtiune. Nu avea de unde să știe că doi ani mai înainte, la Tilsit, Napoleon convenise deja cu țărul Alexandru al Rusiei asupra viitoarei hărți politice a Europei.

Cîteva zile mai tîrziu, rușii au dat asaltul asupra Brăilei, suferind o cumplică înfrîngere. Cneazul Prozorovski i-a trimis țărului demisia, relatin-du-i totodată și nelegiuirile săvîrșite de fostul său adjunct și probabilul său succesor, generalul conte Kutuzov. Contele Branicki s-a săturat de război și s-a înapoiat la castelul său, cu aceeași escortă importantă cu care venise. Contele de Moriollles l-a însoțit. Prin influența conteșei Branicki, a ajuns, un an mai tîrziu, în 1810, preceptor al unui copil din flori al marelui duce Constantin Pavlovici, fratele mezin al țărului. După înfrîngerea lui Napoleon la Waterloo, contele a revenit în Franța, unde a închis ochii în 1845, la vîrsta de 85 ani. Însemnările sale pe marginea realităților din țările române de la sfîrșitul epocii fanariote rîmin un prețios testimoniu, imparțial, pe seama acelei epoci din istoria poporului român. ■

În p. 41. Iașii nu se schimbaseră, două decenii după ce îi văzuse contele de Moriollles. Imagine din 1837

La Tilsit, în 1807, țărul Rusiei Alexandru I și împăratul francezilor Napoleon I și-au împărțit Europa. Pentru noi, a fost doar un moment dintr-un lung șir de Yalte, care ne-au marcat istoria

ÎNȚÎLNIRI CU I.I.C. BRĂȚIANU (II)

AL. IACOVACHI

Publicăm alte fragmente din însemnările memorialistice inedite ale lui Al. Iacovachi (1876-1955), diplomat care a îndeplinit diferite însărcinări la reprezentanțele țării noastre de la Berlin, Berna, Varșovia etc.

Amintirile sale despre I.I.C. Brătianu au fost redactate imediat după stingerea din viață a celui ce avusese un rol de prim plan în realizarea Marii Uniri din 1918 și în consacrarea acesteia pe plan internațional. Manuscrisul se află la Biblioteca Academiei Române.

Cum am precizat și la episodul precedent, pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat întreruperile de text. Am păstrat unele particularități ortografice ale originalului. Intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin.

In luna mai 1918, după încheierea capitulației de la București, am fost însărcinat de guvernul Marghiloman, aflându-mă ca consilier pe lângă Legațiunea din Berna, să întovărășesc de la Berna până în România un vagon care venea din Paris și în care erau transportate 40 lăzi conținând 400 milioane hirtie monetă, tipărită la Banca Franciei pentru uzul Băncii Naționale din Iași. În urma negocierilor care au avut loc între Legațiunea noastră din Berna și Legațiunea Austro-Ungariei în acel oraș, s-a obținut pentru mine și vagonul pe care trebuia să-l întovărășesc un sauf-conduit [permis de liberă trecere], care urma să-mi permită accesul teritoriului român ocupat și sositărea mea la București.

Drumul pînă la Virciorova s-a petrecut în condițiuni aproape normale. Voi aminti numai că în trecerea mea prin Viena (Gara de Vest) am avut impresia că acest punct terminus al liniilor germane era cu desăvîrșire sub controlul militar german. În mijlocul hall-ului de sosire a trenurilor, era atîrnat un imens drapel german, care cădea pînă aproape de pămînt. Șeful gării căruia mă adresasem

pentru îndreptarea vagonului meu spre Gara de Est se crezu dator să ia avizul comandantului militar german al gării, înainte de a lua măsurile necesare pentru îndrumarea vagonului meu spre Budapesta.

Ajuns seara în acest oraș, mi s-a impus să petrec o noapte și o zi în capitala Ungariei. Nefiind autorizat să rămîn în vagonul în care călătorisem de la Viena și care era cuplat vagonului care conținea lăzile cu biletele de bancă, am fost nevoit să descind într-un hotel din apropierea gării. Aci am avut pentru prima oară impresia mizeriei și a lipsei pe care o îndura populațiunea civilă din imperiile centrale. Obiectele de prima necesitate erau rare, laptele și piinea erau raționate, aspectul populațiunii jalnic, iar rezistența ei morală aproape sfîrșită.

[După întîrzieri de mai multe ore, trenul ajunge la Orșova și, pe aici, trece pe pămîntul românesc, îndreptîndu-se spre București. Din mersul trenului, se perindă imaginile rînurilor lăsate de ocupația străină. Ogoare părgăginite, pămînturi nelucrate.]

Într-una din stațiuni — no-tează autorul — văzui un grup de vreo 20 de țărani

care erau conduși la muncă sub escortă militară, cu toate că era duminică. O impresie de deznădejde părea a domina totul. Oamenii erau slabi și sfioși. Firea deschisă, sinceră și veselă a olteanului dispăruse. Gara Craiova era ocupată militărește, un steag mare german amintea tuturor de ce e vorba. Țara părea a fi golită de lume, satele pustii, vite la pășune mai deloc. Lacrimile stinsese voiciunea privirii; prea mult sînge cursese din vinele acestui popor; prea multe vieți fuseseră răpuse în luptă sau de boli. Țara părea pustie.

La ora 1 după-amiază ajunserăm în Pitești. De la trecerea trenului peste podul Argeșului, nu-mi dezlipii ochii de dealurile Floriciei, de biserica frumoasă unde odihnea Ion Brătianu și unde odihnește acum pentru vecie omul cu suflet mare care a întemeiat țara de astăzi.

În Pitești văzui pentru prima oară uniforma unui jandarm român, soldatul purta armă, dar nu avea nici un rol de pază în stație, el părea a fi trecător pe acolo, străin în țara lui.

Am ajuns în București pe la ora 4 după-amiezi, m-am

prezentat autorităților militare germane din Gara de Nord și le-am cerut ca vagonul meu să fie legat de cel dintr-un tren cu destinațiunea spre Iași. Primul răspuns ce mi s-a dat a fost evaziv. Am fost invitat să mă înalțez peste două ore pentru a afla cind voi putea pleca spre Iași.

Am lăsat deci bagajele mele în gară și am pornit spre locuința noastră din oraș. Aspectul lucrurilor mi se părea straniu și neînchipuit. Pe străzi lume puțină; din cind în cind un ofițer german trecea mindru, trecătorii se fereau din fața lui și îi făceau loc.

Speram să pot petrece noaptea în casa noastră. Cind ajunsei în dreptul ei mi se păru straniu de a o găsi încă în ființă. Totuși observai că acoperișul fusese reparat de curind. Am aflat pe urmă că aceste reparațiuni fuseseră făcute pentru a închide găurile făcute de proiectilele avioanelor. Sunai la ușa intrării noastre, dar zadarnic. Nu-mi răspunse nimeni. În dreptindu-mă spre fundul curții, găsii acolo pe servitoarea chirișilor noștri, care mă informă că matusă-mea, d-na Elisa Iacovăchi, care singură din toată familia noastră rămăsese de pază în București, plecase la țară, luind cu dînsa și pe bătrîna servitoare pe care o avea, astfel încît accesul casei era imposibil.

După ce-mi spălai mîinile și fața la fîntina din curte, mă îndreptai spre locuința d-nei Pia Brătianu, în strada Colții. Găsii casa ocupată de militari germani; ușile camerelor erau larg deschise, se puteau vedea efectele militare armate pe paturi și cizmele trînte în ungherile camerelor. Această venerabilă locuință era profanată de soldații dușmani.

O femeie din curte îmi spuse că doamna Brătianu era la fiica sa, doamna Sabina Cantacuzino, în strada Clementei. Fără altă șovăire pornii într-acolo; pe drum același aspect de tristeță și singurătate.

In momentul cind mi se deschise ușa locuinței doamnei Cantacuzino și în scurtul timp care a trecut pînă la sosirea doamnei Brătianu, căreia rugasem să fiu anunțat, am resimțit o foarte vie emoțiune.

Doamna Brătianu apărui însoțită de fiica ei. Am sărutat mîinile amîndurora; aveam lacrimi în ochi. Întrebarea mea primă a fost despre sănătatea doamnei Brătianu. Răspunsul dat fu mulțumitor, dar aproape evaziv. Întrebările sale însă urmară rezeși și precise, ele se refereau la situațiunea politică și mai ales la evenimentele militare petrecute pe frontul occidental.

Informațiunile mele păreau interesante doamnei Brătianu, căci venind din Elveția — țară neutră — puteam să am o părere mai obiectivă și deci mai apropiată de realitatea faptelor. Doamna Brătianu și fiica ei ascultară cu mult interes descrierea călătoriei mele prin țările inamice. Ele se interesau mai ales de starea economică a Puterilor Centrale, interes cu totul justificat, căci în mai 1918 nu se putea vorbi încă de o înfrîngere militară a Puterilor Centrale, dar o catastrofa economică trebuia considerată de pe atunci ca posibilă apropiată.

Întrebările mele reveneau mereu despre cele îndurate în timpul ocupațiunii. Aflai că doamna Sabina Cantacuzino fusese internată, puțin după intrarea nemților în București, în mănăstirea Pasărea. Că fusese menținută acolo sub cea mai severă supraveghere; că la ușa chiliei care i se dăduse ca locuință era o santinelă. Că doamna Cantacuzino era continuu urmată de această santinelă în timpul scurtei recreațiuni pe care avea dreptul să o petreacă în curtea mănăstirii. Această situațiune dură zece luni.

De la doamna Brătianu aflai că perchezițiunile militare în casa ei se țineau șir. Că de două ori pe săptămînă poliția germană opera o descindere locală, răscolind toate dulapurile, cercetînd saltelele, de

teamă să nu fie ascunse în ele documente sau scrisori adresate fiilor ei la Iași. Acest regim sui-generis nu micșorase însă întru nimic energia nobilei bătrîne, nici convingerea ei neștrămutată că țara noastră va fi restabilită în delplinele ei drepturi.

După aproape o oră de sedere, părăsii locuința scumpei și veneratei doamne, pentru a mă înalța la Gara de Nord, unde urma să mi se arate ce se hotărîse despre plecarea mea. Avusesem însă grijă să fagăduiesc că înainte de a pleca la Iași voi veni să iau scrisori pentru cei de acolo, oricare ar fi fost consecințele care ar fi putut să decurgă pentru mine dintr-o asemenea misiune.

Comandantul german al Gării de Nord îmi spuse că conform ordinelor primite urma să mă prezint la Ober Commando Mackensen pentru vizarea actelor mele și că pînă atunci vagonul ce însoțeam rămîne plumbuit în Gara de Nord.

După ieșirea mea de la acest Comandament — unde firește fui aminat pentru a doua zi — mă prezentai la lo-

I.I.C. Brătianu în două ipostaze: în timpul serviciului militar (în p. 44) și la apogeele carierei sale politice

cuinta lui Costică Arion, care era ministru al afacerilor străine și viceprezident al Consiliului în cabinetul Marghiloman. Arion și președintele Consiliului erau la Iași și erau așteptați în București peste trei zile.

A doua zi de dimineață, mă prezentai la Poliția politică germană din Capitală, spre vizarea pașaportului meu diplomatic și obținerea unui *Ausweiss* pentru a merge la Iași. Pașaportul fu reținut cu arătarea că mi se va înapoia după întoarcerea mea din Iași. *Ausweissul* mi se dăte numai peste trei zile, timp în care se proceda la verificarea lăzilor care conțineau hirtia monetă destinată Băncii noastre naționale. Această verificare a fost făcută fiecareia din cele 40 de lăzi care compuneau transportul, în scopul de a se vedea dacă între teancurile de bilete nu era vreo comunicare secretă adresată guvernului din Iași de Puterile Antantei.

La început chiar un polițist zelos verifică fiecare hirtie de bancă în parte, nu cumva să fie scris ceva pe dinșu cu cerneală simpatică. M-am mai prezentat și la Legațiunea Germaniei, unde-și avea sediul biroul de informații politice, unde fui chestionat despre situațiunea în Occident. La un moment dat telefonul chemă pe diplomatul îmbrăcat în uniformă ofiterului de husari (pe care mi-l reamintesc că era gras, rotund și că purta monoclu) ca să vorbească cu o altă persoană despre un prinz care trebuia să aibă loc în aceeași seară. Caracterul aceluia prinz trebuia să fie intim, căci diplomatul german îl caracteriza prin cuvintele: „*Sie wissen ja, ganz entre nous*” [Știi asta, numai între noi]. Nu am fost surprins la întrebarea acestui franțuzism; în cursul celor doi ani pe care îi petrecusem la Berlin în timpul neutralității noastre, observasem că cu cit erismul francezilor era mai strălucit, cu atât casta militară se servea în conversații de expresiuni luate din limba franceză. Era poate un omăgiu involuntar

adus superiorității geniului latin.

În după-amiaza zilei în care fusesem chemat la biroul politic de la fosta Legațiune germană, am fost primit în audiență de președintele Consiliului, Alexandru Marghiloman. Păstrez impresia că Marghiloman nu voia să fie informat despre cele ce se petreceau în Apus, el era omul care stăpinea o situațiune prin, grația germanilor și dorea ca situațiunea generală să rămână aceeași. Totuși în momentul când vedea că cerințele cuceritorului deveneau prea mari, că interesele minimale ale țării erau nesocotite, Marghiloman le apăra din instinct.

Prezidentul Consiliului primise înaintea mea tocmai pe diplomatul german ce vorbesc mai sus. Acesta venise să spună șefului guvernului că autoritățile de ocupațiune aveau și ele nevoie în teritoriul ocupat de hirtie monetă și venea să ceară președintelui Consiliului să renunțe la trimiterea acelei monete la Iași. Chiar la începutul audienței, Marghiloman îmi spuse că șeful biroului politic german îi făcuse o asemenea propunere pe care o refuzase. „Asta niciodată, îmi spuse Marghiloman, moneta este a Băncii Naționale și trebuie dusă la Iași. Am neapărată nevoie de dinșu pentru trebuințele Basarabiei”.

Marghiloman ținea la Basarabia, pe care o ocupase cu consimțământul nemților. El se străduia să facă din această provincie, a cărei definitivă incorporare la patria mună o dorea din toată inima, citadela politică a patriei lui său.

Audiența fu scurtă și Marghiloman îmi spuse: „Știu că ai văzut pe Arion, sint informat despre cele ce i-ai spus; situațiunea generală este însă cu totul în favoarea Puterilor Centrale”. Am mulțumit apoi șefului guvernului pentru că mă înaintase odată cu colegul meu Mihai Boerescu la gradul de consilier de legațiune, asigurându-l că nu voi

lipsi a-mi face ca și pînă acum toată datoria. Marghiloman plecă apoi cu prefectul poliției, Tzigara-Samurcas, cu același domn Tzigara care făcuse lui Wilhelm al II-lea, în timpul când eram încă în război deschis cu Germania, onorurile mănăstirii și a mauseului de la Curtea de Argeș. [Magazin istoric, nr. 10/1992]

Ultimele formalități pentru plecarea mea la Iași fiind indeplinite, am părăsit București în ajunul zilei Sfântului Constantin. Am avut grijă să merg să văd pe doamna Pia Brătianu înaintea plecării mele, cu care ocazie am fost rugat să duc câteva scrisori fiilor ei. Am primit bucurosi însărcinarea.

Sub pretextul de a lua rufe curate din cufărul ce lăsasem la Gara de Nord, sub controlul poliției germane, poliție care de astfel mă rugase să deschid acel cufăr pentru a-l controla, introdușii scrisorile destinate prietenilor mei — după săvârșirea reviziei — în pieptarul unei cămăși. Închisei cufărul în prezența polițistului german și luai cheia la mine. Ii reinnoii asigurarea că cufărul nu conține decît efecte personale. În tot timpul percheziției adoptai un aer candid și prevenitor, care-mi dobîndi încrederea omului pe care l-am înșelat cu voluptate. De ar fi știut ce perfidie se ascunde sub candoarea mea aparentă, polițistul m-ar fi arestat și cine știe ce curs ar fi putut să ia călătoria mea. Dar, în sfîrșit, cum spun, în dimineața care a precedat ziua de Sfîntul Constantin am pornit cu trenul spre Iași.

Pînă în gara Buzău, rămăsei nemiscat în vagonul meu. Aici însă lucrurile văzute puteau deveni mai interesante, din cauza proximității frontului. În adevăr, în partea opusă stațiunii, sub hangarele care în timp de pace serveau la adăpostirea cerealelor, erau adăpostite mitraliere și mai departe, pe o linie de garaj, tunuri grele, care se întorceau de pe frontul nostru și erau destinate frontului de apus.

În stație totul era sub comandă germană. Comandan-tul militar al gării, trecînd pe lîngă mine, mă sili să mă cobor de pe marginea trotuarului ca să-i fac loc. Era un fel de readus aminte românilor ce însemnase pacea care fusese semnată.

După plecarea din gara Buzău, întîlnii pe coridorul vagonului pe fostul meu coleg de minister, Ion Filitti, favoritul lui Titu Maiorescu, care se ducea la Iași pentru a se justifica în fața guvernului nostru pentru fapta de a nu fi urmat în retragere corpul de trupă din care făcea parte, de a se fi întors la București, unde fostul director din Ministerul afacerilor străine primise funcțiunea de prefect al județului Ialomița și apoi pe acea de director al Teatrului Național sub nemți. Răspunsei de departe la salutul acestui rătăcit și pentru a nu-i întinde mina intrai în compartimentul meu, din care nu mai ieșii pînă la Mărășești.

La apropierea locurilor de neuitată glorie, trenul își încetini cu totul mersul. Toată regiunea era devastată. Tranșee presărate de gropile făcute de căderea obuzelor aminteau tuturor suferințele îndurate și gloria recentă. Toate clădirile mai mari erau distruse, gara pe trei sferturi dărîmată. Ceea ce rămăsese în picioare din fosta clădire era împărțit în două. Partea dinspre Focșani a nemților, rămașița dinspre Bacău românilor. De fapt, autoritățile noastre fuseseră retrase la Pufestii. Aici întîlnii pe reprezentanții acestora, cari însă fuseseră vestiți de poliția română din Mărășești despre sosirea vagonului ce însoțeam.

Am resimțit cea mai adîncă emoțiune la vederea alor noștri. Cum că nu erau prea arătoși, aceasta se înțelege ușor; dar erau demni și încrezători. Cu cită dragoste strînsi mina tuturor celor ce mă înconjurau. În sfîrșit, după atîta drum, ajunsesem în bucătica de pămînt pe care soarta o mai îngăduise românilor liberi!

Explicațiunile mele fiind suficiente și după examinarea vagonului și verificarea numărului lăzilor menționate în hirtia de trăsura întocmită de nemți la București, vagonul meu fu legat de trenul care, prin Pașcani, se îndrepta spre Iași.

Se însera. Trenul se pregătea de plecare. De la locul unde stam, privirea mea se îndrepta spre dealurile Siretului, de unde românii apăraseră vitejește dreptul la viața liberă a țării lor și-l dobîndiseră, indiferent de întorsătura evenimentelor care aveau să hotărască soarta lumii.

Prin favoare, fusesem rînduit într-un vagon cu ferestre, dar fără lumină. Din cauza vandalismului soldaților ruși și a imposibilității reparațiunilor indispensabile, căile noastre ferate ajunseseră în foarte proastă stare. Totuși mă simțeam fericit, pentru că ajunsesem să îndeplinesc însărcinarea ce mi se dase și pentru că speram să revăd a doua zi pe toți acei care luptaseră pentru binele țării.

În dimineața zilei de 21 mai 1918, am ajuns cu bine în Iași. Unul dintre cei dintîi cunoscuți pe care i-am întîlnit în gara Iași fu prefectul de poliție, generalul Nicoleanu. În cîteva cuvinte îi arătai scopul venirii mele și-l rugai să mă prezinte șefului gării, căruia vroiam să încredințez vagonul ce însoțisem din Elveția. Explicațiunile mele fură ușor înțelese și măsurile voite fură luate de acord cu reprezentantul Băncii Naționale.

Înainte de a mă prezenta guvernatorului Băncii Naționale, d-l Bibicescu, urma să-mi găsesc adăpost. Aflai că otelurile erau tixite de lume. Nevoind însă să apelez la bunătatea cunoșcutilor mei, înainte de a fi convins de imposibilitatea de a găsi o locuință, mă oprii la poarta a două oteluri. Răspunsul ce mi se dete fu același: nici o cameră goală.

Constrîns de nevoie, mă hotărîi să apelez la bunătatea unui văr primar al tatălui meu, doctorul Ilie Stoica, care avea o frumoasă și încă

pătoare locuință la Copou, rugîndu-l să-mi dea ospitalitate pentru cîteva zile.

Prima mea vizită o făcu guvernatorul Băncii Naționale. D-nul Bibicescu fusese informat de reprezentantul său care venise să mă întîmpine la gară despre sosirea mea și de la început îmi mulțumii pentru serviciul ce adusesem băncii.

El mă rugă apoi să-i descriu în amănunt toată călătoria mea, descriere care păru a interesa foarte mult pe d-nul Bibicescu. Trebuie să recunosc că bătrînul domn era cu totul în nota ieșenilor, adică a celui mai desăvîrșit optimism. Acest optimism era justificat în parte prin mersul favorabil al evenimentelor militare și explicat prin indemnul continuu al reprezentanților diplomați ai Antantei acreditați la Iași.

De la Banca Națională pornii spre Ministerul de externe, care se adăpostise în catul de sus al unei clădiri situate la Copou. Pe o scară obosită mă suii spre cabinetul secretarului general, d-nul Costică Nanu, căruia mă prezintai spre a-l informa de îndeplinirea misiunii ce mi se dase. Conversațiunea mea cu d-l Nanu rămase în cadrul informațiunilor de serviciu, deci nu prezintă mare interes.

Formalitatea vizitei la Ministerul de externe fiind îndeplinită, principala mea grijă fu de a solicita audiență suveranilor noștri, de a mă întîlni cu fostul meu șef, d-nul Mișu, care, cu toate că era ministrul țării la Londra, se găsea reținut la Iași de regele nostru, pentru a-i servi ca sfetnic, și de a remite în mîinile lui Ionel Brătianu scrisorile pe care mi le încredințase mama lui.

Amintirea mea despre întrederea pe care am avut-o cu Brătianu în ziua de 24 mai 1918 este foarte precisă. Așteptat la ora 9 dimineața, mă aflam la locuința fostului preșident al Consiliului cu cîteva minute înainte de ora fixată. Brătianu locuia în partea de sus a orașului.

Într-o casă spațioasă, retrasă de la stradă și mărginită în două părți de o curte care se prelungea printr-o grădină. În mijlocul curții era un mare felinar electric, care noaptea răspindea o lumină vie. Intrarea era precedată de câteva trepte, pe care le-am suit cu pieptul strîns de emoțiune.

Am fost introdus într-o cameră spațioasă, în care răs-pundeau mai multe uși, astfel încît nu știam de unde va apare cel pe care-l așteptam. Mai înainte de a vedea pe șeful meu, trecu prin sală doamna Elisa Brătianu. Mă sculai să o salut. Doamna trecu repede prin cameră și răspunse salutului meu cu o privire tristă și încordată. Nu am schimbat nici un cuvînt cu dînsa. Puțin după aceea intră în cameră Ion Brătianu. El părea obosit fiziceste, părul său albit mult, privirea lui era senină, dar dureroasă.

— Vă aduc o scrisoare din partea mamei dv.

— Mulțumesc, îmi zise Brătianu și luînd scrisoarea din mîna mea mă pofti în cabinetul său de lucru.

Trecură cele câteva minute necesare pentru ca Ionel Brătianu să ia cunoștință de știrile pe care i le trimitea d-na Pia Brătianu. Fața lui nu trăda nici o emoțiune, nici un semn, de nervozitate sau de mulțumire. Scrisoarea fu citită și pusă în buzunarul hainei. Apoi, întorcîndu-se spre mine, îmi spuse:

— Ce știri ne aduci?

Răspunsei făcînd o descriere a evenimentelor celor mai însemnate la care asistasem în Elveția, insistînd asupra părerilor care erau îndobște împărtășite acolo și anume: Clemenceau va duce războiul pînă la fine, oricît de mari ar fi sacrificiile impuse

Franciei. Anglia nu va încheia pacea decît atunci cînd interesele ei esențiale vor fi garantate. Intervenția Statelor Unite și scăderea continuă a eficacității războiului cu submarine face că atît efectivele cît și resursele economice ale Statelor Unite devin inepuizabile, pe cînd ale Germaniei sînt din ce în ce mai reduse. Războiul însuși nu va înceta decît prin desăvîrșita înfrîngere a unuia dintre beligeranți.

Pentru a justifica politica sa, Brătianu îmi spuse:

— După cum am arătat-o prin însăși declarația noastră de război Austriei, insist din nou asupra faptului că în contra Germaniei nu avem nimic de revendicat și că dorința noastră este de a întreprinde cu această țară relațiuni normale.

Știu că cunoști de mult pe ministru Germaniei la Berna. Cînd te vei întoarce la postul d-tale, te rog să te duci să-l vezi, să-i spui că m-ai văzut și să-i împărtășești această a mea părere. Tîm să știe că războiul nostru pentru unitatea națională a poporului român nu este dus în contra Germaniei.

Ajunș la Berna am căutat să mă aching de această însărcinare. Am solicitat o întrevvedere cu ministrul Germaniei, baronul Romberg. Acesta însă s-a eschivat și mi-a trimis răspuns să împărtășesc consilierului său de legațiune ceea ce aveam să-i spun. Am refuzat această propunere, pe motiv că cele ce aveam de spus se adresau numai baronului Romberg și nu altcuiva. De altfel, de la mijlocul lunii iulie desfășurarea evenimentelor a fost atît de repede, încît cred că instrucțiunile pe care mi le dăduse șeful meu

în mai nu ar mai fi fost reînnoite în august 1918.

Conversațiunea se îndreaptă atunci asupra evenimentelor petrecute la noi în țară. Brătianu îmi spuse:

— Politica de război dusă de Puterile Centrale în contra noastră este o politică de distrugere, ea tinde între altele și la înlocuirea dinastiei. În cazul cînd acest lucru s-ar întimpla, te sfătuiesc să demisionezi, imediat, oriunde te-ar afla.

Cît timp vor rămîne lucrurile în starea de acum, continuă a-ți face datoria, după îndemnul conștiinței. De mine să nu ai grijă — cît va exista țara, voi fi și eu.

M-au dat în judecată și mă vor condamna, da, și aceasta se poate. Toate acestea să nu te impresioneze cît timp va fi regele în capul țării. Cînd el nu va mai fi, cînd dușmanii țării l-ar detrona, atunci să nu mai stai o zi în slujba guvernului pe care dușmanii îl vor impune țării.

Niciodată nu văzusem pe Brătianu atît de emoționat. Cînd îmi vorbea despre țară și despre posibilitatea înlocuirii dinastiei, ochii i se împăienjenau de lacrimi. ■

Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ

Audiența la rege •
Convoaiele de soldați
de la Mărășești • Trenul
„Take Ionescu” așteaptă la Chitila •
Supărarea lui Brătianu •
Ministrul Franței și pădurile din Basarabia.

Iată câteva dintre ineditele relatări din episodul viitor, din nr. 5/1993.

ARMAND CĂLINESCU — Discursuri parlamentare, 1926-1937

Veți putea găsi la sediul redacției și în librării, începînd cu a doua jumătate a lunii mai, noua lucrare publicată de Fundația Culturală Magazin Istoric, într-o ediție anastatică, a versiunii originale din anul 1938, completată cu o Postfață semnată de dr. Cristian Popișteanu și cu numeroase ilustrații provenite din arhiva domnului arhitect Barbu Călinescu, fiul ilustrului om de stat român.

GENOVEZI

ÎN MOLDOVA LUI ȘTEFAN CEL MARE ȘI DESTINUL LOR

MIRCEA HALUNGA

„În același an [1474] — consemnează Cronica moldo-germană (Magazin istoric, nr 10/1985), în luna februarie, în ziua 9, au luat turcii Caffa și au încărcat 32 de corăbii mari cu averi, cu comori mari și în ultima corabie 12 copii ai orașenilor și 4 turci și i-au trimis pe aceștia și i-au luat cu ei, spre Constantinopol. Atunci s-au sfătuit tinerii, cînd au ajuns pe mare, cum ar putea să-i abată din drum pe turci și au hotărît ca într-o noapte, pe la un ceas din noapte, trebuie să-i omoare pe toți. Aceasta s-a întimplat în ziua de 19 februarie, într-o simbătă noaptea, atunci au înjunghiat pe toți turcii și Dumnezeu a dat noroc ca vîntul să ducă toate corăbiile la Chilia. Și acolo a venit Ștefan voievod cu oastea lui, cu 400 de care și a luat toate averile împreună și cu tinerii și i-au adus pe toți la Suceava, atunci a împărțit domnul pe tineri prin Suceava. În același timp, au aflat cazezii și venețienii că copiii erau la Ștefan voievod și au fost foarte bucuroși de aceasta. Și i-au trimis foarte mulți bani și cereri ca el să lase liberi pe tineri. Iar Ștefan voievod a îmbrăcat pe toți tinerii și i-a lăsat pe toți liberi și care au vrut să se ducă acasă, pe aceia a poruncit să-i călăuzească în Țara Ungurească. Mulți dintre dinșii au rămas în Suceava, care și astăzi sînt acolo [s.n.].

În același an, pînă în luna ianuarie [1475] a trimis împăratul turcesc foarte mulți soli, unul după altul, la Ștefan voievod, că trebuie să-i trimită înapoi comorile și pe tineri, ceea ce el nu a făcut“.

Corabie într-o frescă murală de la mănăstirea Bălnestii

Marea evadare

Cronica înregistrează însă evenimentele numai în linii mari și cu unele erori. În realitate, ele s-au desfășurat astfel. După cucerirea de către Achmed Pașa a localității și cetății Caffa, la data de 6 iunie 1475, cînd au fost omorîți în mod ostentativ și 150 negustori moldoveni găsiți acolo (în iarnă, tocmai avusesse loc bătălia de la Vaslui), în afară de evacuarea bunurilor și a supraviețuitorilor, s-a pregătit un dar deosebit pentru sultanul Mehmed II: cea mai bună corabie capturată, a fost încărcată cu un tezaur, compus dintr-o mare cantitate de piese și obiecte valoroase, pe navă fiind imbarcați și un număr de 122 băieți, majoritatea genovezi, copii, puberi și mai puțini adolescenți, printre ei fiind însă și

cîteva greci, armeni, poate și polonezi și de alte naționalități, toți selectați după criteriul frumuseții, ei fiind destinați haremului din Constantinopol. Depozitarea în sala corăbiei a bogățiilor menționate, ca și încărcarea proviziilor de alimente și apă pentru cele cîteva zile cît urma să dureze navigația pe mare, va fi fost făcută, desigur, de către ostateci (care au știut astfel de existența bogățiilor). Cei 122 tineri erau sub supravegherea a patru osteni otomani, precum și a aproximativ 20 de corăbieri. Pentru o și mai bună supraveghere, nava a fost integrată unui convoi de 32 corăbii.

Intimplarea a făcut ca în rîndul navigatorilor să se afle și un corăbier grec, care, potrivit afirmațiilor lui Jan Długosz, era de mai multă vreme prizonier la turci. Integrarea sa în echipajul otoman se datoră, probabil, virtuozității și aureolei sale de navigator. Corăbierul a reușit să stabilească o legătură discretă cu unul dintre copiii ostatici, probabil grec, și, prin intermediul lui, cu cei mai în vîrstă și voinici dintre adolescenții genezezi.

După vreo două zile de navigare de la Caffa spre Constantinopol, cam în dreptul extremității sudice a Crimei, încredințându-i-se cămuirea corăbiei și profitind de întinericul nopții, corăbierul grec a schimbat pe nesimțite direcția de navigație, evadînd astfel din convoiul de nave. În dimineața zilei următoare, în apropiere de tărîm (în dreptul Sevastopolului), apa terminîndu-se, corăbierul grec a convins jumătate din echipaj să meargă pe tărîm, pentru completarea proviziei de „apă dulce”. Profitînd de situația favorabilă creată, corăbierul a dat semnalul stabilit dinainte cu conducătorii celor 122 ostatici și aceștia, înarmați cu arme improvizate, au năvălit pe punte, reușind să omoare atît garda, cît și restul echipajului.

Improvizînd un echipaj din cei mai mari și cu experiență dintre copii (fii de negustori și meșteșugari în marea lor majoritate, aproape toți ave-

au noțiuni de navigație) și profitînd de o furtună, sub comanda corăbierului grec, tinerii au îndreptat nava spre Moldova, singura țară creștină din zonă unde puteau să se salveze definitiv, cu gîndul de a ajunge la Moncastro (Cetatea Albă). Din greșeală, au ajuns însă la gurile Dunării, fiind nevoiți să intre fără zăbavă pe brațul Chilia, intenționînd să ajungă la Lichostomion (Chilia), unde era nu numai tîrgul, ci și cetatea moldovenească.

Cu puțin timp însă înainte de a ajunge acolo — potrivit unei referiri aflate în lucrarea lui Uberto Foglietta, *Dell istorie di Genova* (1597) — nemăcîrînd în pericol de a fi capturați de turci, băieții de pe corabie au început să-și însușească bogățiile pe care le transportau, unii dintre ei ajungînd la dispute, folosînd chiar arme de luptă. Este unica informație de acest fel, celelalte izvoare, *Historia turchesca di Gio Maria Angiollo*, *Historia turchesca* a lui Donado da Lezze, precum și *Annali di Genova* (1537) a lui Agostino Giustiniani nefăcînd nici o referire privitoare la jefuirea corăbiei. De asemenea, nici cronicarul polon Jan Długosz, de la care avem informația privitoare la sprijinul acordat de corăbierul grec nu face asemenea afirmații.

În schimb, din aceste izvoare, precum și din *Actul notarial „Premisio et obligatio pro liberatione captivi”* cu data 18 mai 1476, act existent la Arhivele de Stat din Genova, aflăm unele informații privitoare la numele cîtorva dintre ostateci. Printre ei se aflau Simon brutarul, de 16-17 ani, Rolando Roveto, de 10-12 ani, Giovanni Privana sau Provana (identificat de N. Iorga, *Breve storia dei Romeni*) și alți doi, cunoscuți numai după porecle: Piccinio (Mititelu) și Allunga (Lunganu).

Dania din Codrii Cosminului

Cum preciza și *Cronica moldo-germană*, unii dintre tineri au plecat în țara lor, după ce au plătit anumite sume în chip de despăgubiri. Un grup de vreo 20, răzvrătindu-se, au fost ținuți „10 luni în grea robie, în cetatea Sucevei”, așa cum se arată în două documente (scrisoarea lui Baldasar da Piscia către papă, din 16 septembrie 1476 și scrisoarea lui Ștefan cel Mare către Cazimir, regele Poloniei, din anul 1481). Alții, 5-6 la număr, au rămas de bună voie în Moldova. Printre ei, Allunga și Piccinio.

În 1476, producîndu-se invazia otomană în Moldova (avînd printre cauze și refuzul domnitorului Ștefan cel Mare de a înapoia sultanului bogățiile de pe corabie, precum și pe cei 122 ostateci) tinerii genezezi s-au refugiat, atunci cînd Suceava era amenințată să fie cucerită de asediatorii otomani, în zona Hotinului. Fiind meșteșugari iscusiți, pricepuți în cioplirea blocurilor de piatră, au fost printre cei 800 de meșteri zidari care au reconstruit în 1479 cetatea Chilia. Tot ei se vor fi numărat printre cei ce l-au ajutat înainte de anul 1484 pe vechiul lor prieten Giovanni Privana, reintors la Genova, la construirea bisericii pe care acesta a pus să se înalțe la Chilia, în chip de mulțumire pentru că au reușit să se salveze din detenția otomană de după cucerirea cetății Caffa.

Așezarea tinerilor genezezi constructori în zona Hotinului este probată și de improprietățile lor. Piccinio (al cărui nume a fost transformat în graiul moldovenesc sub forma Picincu) a primit o danie în satul Ghilisevka, pentru acte de bravură dovedite în confruntările cu tătarii. Cu prilejul recensămîntului din 1774, în localitatea amintită este semnalat birnicul Ivan Pincinko, iar în satul învecinat trăiau încă două familii de birnici, Ioniță și George Puțincă. După ocuparea Ba-

sarabiei de către Rusia țaristă, prin anul 1827, urmași ai celui Picincu, din satul Ghilișevka, fiind, prin tradiție, buni constructori, s-au stabilit în satul Măcrești din județul Vaslui, unde fuseseră angajați să construiască o biserică. De aici, generațiile următoare s-au răspândit în mai multe localități din țară.

În ceea ce-l privește pe Alunga, și numele acestuia a cunoscut sub influența graiului moldovenesc, anumite transformări, devenind prin adăugarea lui H laringal aspru, Halunga. Și acest tânăr s-a distins în lupta de la Codrii Cosminului, din anul 1497, fiind răsplătit pentru faptele sale, prin danie domnească, cu o moșie în această zonă. O confirmare a acestei informații păstrată în tradiția familiei este faptul că, la recensământul populației din anul 1774, în satul Corovia apar patru familii Halunga, iar în satul învecinat Horecia, două familii cu același nume. Ambele sate sînt situate în Codrii Cosminului, iar numele Halunga apare numai în aceste localități. Ulterior, în prima jumătate a secolului trecut, familiile din Corovia au căpătat numele slavizat Holunga.

Și tradiția de familie a acestor familii concordă cu ipoteza că ne aflăm în fața urmașilor celui Allunga, scăpat din robie otomană; în amintirea membrilor acestei familii, străbunul lor ar fi fost „marinar care a intrat în țară necăsătorit”, venind pe mare după o revoltă și o fugă, împreună cu mai mulți prieteni, și că „a fost haranim [haramin = hoț] pe Dunăre”. Este, desigur, un ecou al capturării bogățiilor de pe corabia pe care fuseseră ostateci.

Anterior acestei date, semnalăm existența la anul 1669 a unui „Vasile Holungă din tirgul Dorohoiu” (Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XII) iar în anul 1750 „O moară a Halungăi”, în satul Sindrigeni, în apropierea Dorohoiului (*Surete și izvoade*, vol. XIII). Este vorba, probabil de membri ai aceleiași familii, originară din Corovia, a

cărei descendență s-a pierdut.

Ocuparea Bucovinei de către austrieci în anul 1775, apoi împuținarea pădurilor în zonă, ca și înmulțirea explozivă a populației, a dus la extinderea familiei Halunga din Corovia și în alte sate bucovinene învecinate, de la sud de Prut: Cuciurul Mare, Voloca pe Derelui, Iordănești-Storojineț, ca și la imigrarea unora în partea neocupată a Moldovei. Astfel, în 1816, în satul Hănțești, din fostul județ Dorohoi, trăia meșterul Vasile Halunga, adus din Corovia de vornicul Teodor Silion, pentru terminarea construcției bisericii locale. În anul 1870, un Pintiile Halunga pleca din satul Cuciurul Mare, județul Cernăuți, pentru a se stabili în satul Suharău, jud. Dorohoi, iar în anul 1901, Dumitru Halunga, din Iordănești, județul Storojineț s-a stabilit în satul Mânăstirea, jud. Botoșani.

Bineînțeles, că emigrări mai numeroase ale familiilor Halunga-Holunga din Bucovina de nord spre localități din celelalte zone ale țării au avut loc în secolul nostru.

Elev al lui Heliade și prieten cu Hogaș

Privitor la imigranții Halunga din secolul trecut, este interesant că unii descendenți din satul Hănțești s-au remarcat pentru activitatea lor în învățămîntul laic și bisericesc. Începutul a fost făcut de preotul-iconom Emanoil Halunga, profesor-îndrumător la școala întemeiată de vornicul Teodor Simion în chiliile de pe lângă biserica din satul Hănțești.

În 1824, fiul său, Enache Ion Halunga a fost trimis ca bursier de către mitropolitul Moldovei Veniamin Costachi, să urmeze cursurile Școlii Sf. Sava din București, împreună cu alți patru tineri clerici merituoși. Așa cum arată I. Heliade-Rădulescu în *Curierul*

romănesc din 12/24 aprilie 1829, elevul său Enache Halunga fusese cooptat ca profesor la Școala Vasiliană din Iași, director fiind Gheorghe Asachi. Cu intermitențe, a fost profesor trei ani la această școală, după care a urmat cursul superior al Seminarului de la Socola, pe care l-a terminat în 1839. Pe timpul cît a urmat cursurile seminarului, a scris o gramatică și un vocabular româno-latin cu caracter religios, *Îndelețniciri de cuvinte*, prima lucrare de acest gen din țară, păstrată sub formă de manuscris, la Arhivele Statului din Iași. Ca preot-catihet a slujit în satul natal, Hănțești, iar din 1845, la Tirgu Ocna, în 1846 punind bazele școlii catihetice din Bacău.

Un frate al său, Vasile Halunga era în 1853 profesor la școala cu caracter bisericesc din satul Pungești, jud. Vaslui. Dintre descendenții din Hănțești ai neamului Halunga, cel mai însemnat și cunoscut a fost desigur, Emanoil Halunga, institutor în Piatra Neamț în anul 1850. A fost un animator al activității culturale locale, printre altele contribuind la întemeierea bibliotecii orașului și s-a numărat printre fondatorii „Societății Asachi” și a revistei *Asachi*, pe care a sprijinit-o cu mijloace bănești.

Vajnic susținător al Unirii Principatelor, a rămas în istoria locală printr-un act insolit: în ziua de 24 ianuarie 1859, cuprins de fericirea fără margini care îl anima, a dat foc locuinței sale pentru a o transforma într-o torță de slavă pe altarul marelui eveniment.

Prețuirea de care s-a bucurat în Piatra Neamț justifică atribuirea numelui său unei străzi a orașului, încă din timpul vieții. Nici Calistrat Hogaș, vecinul și prietenul său mai tânăr nu l-a uitat, incluzîndu-l între eroii povestirii sale *Un popas*. O altă schiță, nefinalizată și netipărită a lui Hogaș, evocă prietenia aceluiași Halunga cu inspectorul școlar I.L. Caragiale. ■

BĂTĂLIILE NAVALE

ÎN RĂZBOIUL

DE 100 ANI

CHRISTOPHER ALLMAND

În zorii zilei de 15 august 1416, o escadră franceză și aliații ei genovezi, care asediau portul Harfleur, aflat în mîinile englezilor, se găseau față în față cu flota inamică, la vîrsarea Senei¹.

„A început lupta — se relatează într-o cronică — ca și cum ar fi fost vorba despre asaltul unei fortărețe. Pe platforme plasate în virful catargelor, genovezii au pus oameni care lansau, cu o forță teribilă și cel mai adesea la întimplare, pietre mari și bare de fier foarte grele și, tot timpul cit a durat încăierarea, aceste proiectile au făcut ravagii printre dușmani. La rîndul lor, aceștia, ripostînd cu aceleași arme, au încercat, sub ploaia de săgeți care venea din toate părțile, să se apropie de navele noastre și să se prindă de ele cu cirlige de fier, pentru a le aborda și a le distruge catargele și pinzele. Dar ei au fost respinși de peste douăzeci de ori cu lovituri de lance, de sulite și cu tot felul de proiectile și obligați să se întoarcă în mare grabă pe corăbiiile lor... Au pierit două mii de soldați, inclusiv echipajele a douăzeci de ambarcațiuni mici, care au fost scufundate în timpul bătăliei... Trei dintre caracele genoveze au căzut în mîna dușmanului; celelalte au reușit să scape și au ajuns în portul Honfleur. O parte dintre englezi au întins pinzele spre Anglia, luînd cu ei vasele pe care le capturaseră...”

¹ Reproducem acest articol — cu subtitlurile redacției noastre și într-o formă prescurtată — din revista franceză *L'histoire*. Christopher Allmand este profesor de istorie medievală la Universitatea din Liverpool și autor a mai multor lucrări, printre care: *Society and War. The Experience of England and France during the Hundred Years War* (Societate și război. Experiența Angliei și Franței în timpul Războiului de 100 ani), apărută la Edinburgh, în 1973; *Lancastrian Normandy, 1415-1450. The History of a Medieval Occupation* (Normandia sub dinastia [engleză] de Lancaster. Istoria unei ocupații medievale), publicată la Oxford, în 1983.

Pe mare și pe uscat, Războiul de 100 ani a zguduit istoria Angliei și a Franței. În imagine, două confruntări terestre din timpul conflictului: Montiel (1369) — sus și Poitiers (1356); miniaturi din Cronicile lui Jean Froissard

Flote cu chirie

La cronicarii Războiului de 100 ani, relatările despre bălăii navale — ca cea de mai sus — sînt destul de rare; de altfel, înfruntările importante au fost puține la număr.

Țările situate mai în nordul Europei, contrar celor riverane la Marea Mediterană, nu au simțit deloc nevoia unei forțe navale permanente¹. Părea de ajuns că, la vremea aceea, Coroana dispunea de dreptul tradițional de a rechiziționa nave de la particulari, fie pentru război, fie în alte scopuri militare (transport de trupe, protecția convoaielor). Totuși, la începutul veacului XIII, în Anglia, la Portsmouth, s-a creat o mică bază navală, unde au început să se adune corăbii care aparțineau regelui. Tot acolo a fost instituită funcția oficială de „păzitor de port”, *custos portuum*.

De prin a doua jumătate a secolului XIII, necesitățile războiului au impus evoluția flotei militare. În Franța, în timpul conflictului dintre Filip IV cel Frumos (1285-1314) și Eduard I al Angliei (1272-1307), conflict privind Flandra și provincia Guyenne, din ultimul deceniu al secolului XIII, a început să se constituie ceea ce avea să devină șantierul de galere din Rouen, care avea sarcina să construiască galere pentru rege.

În aceeași epocă se constată preocupări asemănătoare și de cealaltă parte a Canalului Minciei, unde, vreme de două decenii de la începutul secolului XIV, regii Angliei au urmărit să cucerască și să stăpînească Țara Galilor și Scoția. În nordul Țării Galilor, Eduard I avea nevoie de corăbii pentru a expedia soldați și hrană către castelele pe care și le construise, ca să-și asigure paza coastelor și să domine interiorul țării, iar în timpul cam-

paniei împotriva Scoției (începută de el în 1296), marina a jucat de asemenea un rol esențial: pe de o parte, a aprovizionat armatele și garnizoanele engleze, pe de alta, a asigurat siguranța traficului maritim față de germani, flamanzi și francezi, care veneau în ajutorul scoțienilor.

În acea vreme, regele nu dispunea încă de o flotă permanentă², de care avea tot mai acut nevoie în războaie. De fapt, construcția unei asemenea flote ar fi fost ruinătoare, iar întreținerea ei foarte costisitoare, în vreme de pace. Trebuia ales deci un drum ocolit. În afara celor cîteva corăbii construite special de către Coroană, se întrebuntau cele capturate de la inamic sau închiriate: de pildă, englezii, în mai multe ocazii, pentru a-și transporta armatele în Franța, și-au procurat nave din Țările de Jos. Francezii, la rîndul lor, s-au adresat, în același scop, italienilor sau spaniolilor.

Cea mai mare parte a navelor care constituiau o flotă în sec. XIV erau însă rechiziționate din ordinul regelui. Emisari regali vizitau porturile și ordonau armatorilor să-și încredințeze corăbiile suveranului. Ele trebuiau uneori adaptate pentru transportul cailor, echipamentului greu și, mai tirziu, al tunurilor. Coroana finanțase aceste „metamorfoze”, dar, în general, nu acorda nici o despăgubire. Pierderile și pagubele cădeau tot în obligația armatorilor. Numai în „marea lui bunătețe” făcînd o favoare specială”, Eduard III (1327-1377) a alocat, în 1344, 1 000 livre sterline proprietarilor a 45 vase, care serviseră la transportul soldaților englezi în Bretania. Ceva mai tirziu, în 1380, Coroana Angliei a acceptat să plătească serviciile făcute de navele particulare, în funcție de tonajul lor.

Evident că acest mod tradițional de a constitui o flotă

era total impopular în rîndurile neguțătorilor și pescarilor. Și apoi, la ce bun să construiești nave, cînd riscasă să intre repede în serviciul regelui și să ajungă pe fundul mării? Așa încît, în ciuda faptului că, o vreme, construcțiile navale au înflorit de pe urma războiului, unele porturi engleze au decăzut din cauza lui și a cererilor regale generate de el.

Un om la patru tone încărcătură

Angajînd Anglia într-un conflict de lungă durată pe continent, Războiul de 100 ani va modifica concepția despre navele de război. Dacă pînă la acest conflict flotele aveau în componența lor un mare număr de galere, nave de tip mediteranean, pentru ape de coastă, liniștite și puțin adînci, de acum înainte se vor căuta corăbii pentru ape adînci și agitate. Ele trebuiau să transporte între Anglia și Franța un număr foarte mare de soldați, animale și echipament. De aceea nu e de mirare că, alături de galeră, în sec. XIV a luat amploare utilizarea cogiei, navă de obîrșie nordică, prevăzută cu punte, masivă, ale cărei dimensiuni vor crește continuu. Aceste corăbii cu bordurile foarte înalte conveneau și comerțului. De altfel, de la neguțătorii le-au închiriat, în vreme de pace, sau le-au rechiziționat, în vreme de război, regii Franței și Angliei.

Artileria nu a apărut la bord decît la sfîrșitul sec. XIV. Teugile³ sau castelele puteau susține cîteva tunuri mici sau mijlocii, iar în mijlocul navei se instalau, la nevoie, încă unul sau două tunuri mai mari. În sec. XV au fost amplasate tunuri și în alte locuri, deasupra și dedesubtul dunetei de la pupa.

¹ A se vedea totuși pe tapiseria de la Bayeux (care ilustrează, în 72 scene, istoria cuceririi Angliei de către normanzii impresionantă flotă strînsă de Wilhelm Cuceritorul în 1066.

² Intemeietorul celei dintîi flote engleze cu caracter militar a fost Alfred cel Mare (878-899), a cărui marină trebuia să apere Anglia de vikingi.

³ Teugă — construcție deasupra punții superioare, la prova navei, în interiorul căreia astăzi sînt amenajate magazine și, mai rar, locuințele pentru echipaj.

Dar progresele artileriei de la bord au fost lente. Ea a căpătat eficacitate abia atunci cind s-au străpuns sabordurile¹ în bordurile navei, pentru a scoate pe acolo gurile tunurilor. În sec. XVI, aceste transformări vor schimba „fața” războaielor navale.

Corăbiile purtau nume foarte diverse, cea mai mare parte de proveniență religioasă, nume legate fie de Dumnezeu și Sf. Fecioară, invocați în caz de pericol, fie de sfinții patroni naționali, fie de ocrotitorii marinarilor. Altele erau botezate mai fantezist: „Îndrăgostita din Caen”, „Bucătăria rece”, „Soimul”, „Victoria” vrînd să sugereze, unele dintre ele, capacitățile ofensive ale celor care le purtau.

Echipajele acestor corăbii puteau fi foarte numeroase; în Anglia, în veacul XIV, se întîmpla în mod curent să se îmbarce un om la patru tone de încărcătură, fără a socoti soldații de la bord. Chiar și pe corăbiile de mare tonaj, marinarii ocupau cea mai mare parte din spațiul disponibil. În 1297, a fost nevoie de 5 800 marinari pentru a conduce în Flandra 9 000 oameni; în 1346-1347 — de 738 ambarcațiuni și 15 000 marinari pentru a transporta 32 000 persoane în Normandia (această debarcare a avut ca „punct terminus” înfrîngerea franceză de la Crécy). Transportul maritim era deci foarte scump și avea un randament slab. Cînd se foloseau corăbii pentru războiul pe mare (mai degrabă decît pentru transportul de trupe), numărul marinarilor înarmați era adesea egal cu cel al soldaților de la bord, dacă nu superior lui. Pentru englezi, marea reprezenta o cale de acces spre țărmul și porturile Europei. Nave aflate în serviciul regelui transportau armatele Angliei pînă la Calais, Harfleur, Saint-Vaast-La Hougue, Brest, Bordeaux și alte locuri. O

mare parte a comerțului european făcea tranzit prin Canalul Minecii, de la nord spre sud și invers. În virtutea poziției sale strategice, Anglia avea interes să protejeze operațiile comerciale. Lina ei era celebră în toată Europa, iar legăturile sale economice cu Guyenne (să amintim numai comerțul cu vin) reprezentau o sursă de prosperitate.

La ce servea o flotă?

Dar aceste activități, ca și pescuitul, cabotajul [navigația de-a lungul coastei, de la un port la altul] și chiar transportul de pelerini se aflau la discreția corăbiilor inamice. Trebuiau deci bine protejate în special contra piratilor, ce își aveau baza la Harfleur (la vărsarea Senei) sau în cîteva mici porturi bretonne, aflate întotdeauna pe picior de război. Într-un asemenea context, englezii aveau interesul să dețină controlul porturilor de pe ambele maluri ale Canalului Minecii. Cucerirea Calaisului de către Eduard III, în 1347, cea a Harfleurului de către Henric V în 1415, alianța cu ducii de Bretania în veacul XIV au avut, printre alte scopuri, și pe acela de a asigura siguranța comerțului maritim britanic.

Marea forma în jurul Angliei un fel de zid de apărare, aflat permanent în atenția dușmanului. În timpul Războiului de 100 ani, populația franceză a suferit de pe urma trecerii armatelor pe teritoriul ei; de cealaltă parte a Canalului Minecii, francezii și aliații lor au devastat regiunile de pe coastă din sudul Angliei, în cursul multor raiduri. În octombrie 1338, galere franceze au atacat Southampton. Soldații au dat năvală în port, locuitorii lui fiind nevoiți să se refugieze în satele din împrejurimi. Într-o singură zi, francezii au pus stăpînire pe oraș, au spînzurat pe cei care nu reușiseră să fugă și au jefuit tot ce se putea jefui, înainte de a fi alungați de trupele strînse în grabă în comitatele vecine.

Putîn mai tirziu, micul port Looe din Cornwall a fost atacat de galere castiliene, aliațele francezilor. Profitînd de flux, ele au înaintat în amonte, pe estuar, pînă în acest mic port prosper, dar extrem de vulnerabil. Spaniolii au debarcat în liniște, luîndu-i prin surprindere pe apărătorii englezi. Au prădat orașul, apoi i-au dat foc și au pus mina pe două veliere ancorate în port, cu care au plecat odată cu refluxul.

Cu toate acestea, tactica raidurilor nu a afectat decît o mică parte a populației engleze. În 1386, proiect extrem de ambițios, francezii au plănuisit — nici mai mult, nici mai puțin — decît o invazie totală a Angliei, de comandată însă în ultimul moment.

Bătăliile pe mare au fost totuși destul de rare în evul mediu, neavînd un impact comparabil cu cel de peste cîteva secole. O înfruntare navală la sfîrșitul evului mediu oferea un spectacol straniu. Combatanții, „oameni de arme” și arcași, erau soldați obișnuiți să lupte pe uscat, mai degrabă decît pe apă și, de aceea aceste bătălii semănau cu luptele pe uscat, cu deosebirea că se desfășurau în plină mare. Scopul adversarului era să abordeze corabia dușmană, apoi să-i distrugă pinzele, pentru a o opri să fugă, și să-i măcelărească echipajul cu săgeți. Cei care se găseau pe nave cu bordurile joase erau defavorizați față de cei aflați pe nave cu bordurile înalte, deoarece constituiau ținte ideale. Simultan, pentru a se putea îmbarca mai mulți oameni, corăbiile erau echipate cu teugi la pupa și la prora. În așa-numitul „cuib de coțofană”, aflat în înaltul catargului mare, se așezau unul sau doi soldați. De acolo, în momentul abordajului, ei aruncau săgeți sau alte proiectile asupra dușmanului. Iată cum relatează cronicarul englez Geoffrey Le Baker bătălia din 24 iunie 1340, de la Ecluse, în largul avanportului Brugesului, între circa 200 corăbii franceze și o flotă engleză, aflată chiar sub comanda re-

¹ Sabord — deschizătură în pereții laterali ai navei, folosită mai ales pentru scurgerea apei acumulate pe puntea superioară și pentru operațiile de încărcare și de descărcare.

gelui englez.

„Anul 1340... regele Eduard III a trecut în ziua de Rusali la Ipswich, cu intenția să meargă în Flandra, cu o armată redusă ca număr. În același timp, aflind că tiranul [sic] francez Filip VI trimisese marea flotă spaniolă și aproape întreaga flotă a Franței în scopul de a-i opri traversarea, a chemat corăbiile din cele Cinci porturi (lingă Dover) și din alte părți, adunând astfel două sute șazeci vase mari și mici și, vîntul bătînd dinspre pupa, a ieșit în larg cu multă bucurie și a doua zi a ajuns flota franceză gata de bătaie și dispusă ca o linie de fortărețe. Stînd încordați toată ziua, soldații se întrebau ce aveau de făcut. A doua zi, flota dușmană, împărțindu-se în trei, s-a apropiat la o milă de cea a regelui Angliei. Văzînd aceasta, regele s-a hotărît să nu mai aștepte și a ordonat să fie pregătit totul de luptă în cel mai scurt timp posibil. După ora nouă a dimineții, avînd în spatele lui vîntul și soarele, dus de curentul de maree de la gura fluviului și împărțindu-și forțele în trei escadre, regele a atacat.

Un strigăt înspăimîntător s-a înălțat deasupra tuturor: o ploaie grozavă de săgeți de arbaletă și de sulițe a ucis un mare număr de oameni; cei care s-au încumetat s-au luptat corp la corp, cu lăncii, securi și spade; pietrele aruncate din teugi au omorît mulți oameni. Astfel s-a desfășurat o bătălie groznică pe mare, o bătălie de neînchipuit. Circa două sute de nave de război și vreo treizeci de șalande, purtînd nume ca „Denis”, „Georges” și „Christophe”, au fost capturate de englezi. Numărul dușmanilor omorîți sau înecați a depășit 25 000; de partea englezilor au fost patru mii¹.

La sfîrșitul evului mediu, a început să se acorde o tot mai mare importanță mării și bătăliilor navale. În Franța, șantierul din Rouen se specializase în construcția și in-

Repere cronologice

1337. Filip VI al Franței confiscă feudele din Franța ale lui Eduard III, regele Angliei, și ocupă Guyenne (1338). Începutul Războiului de 100 ani dintre Anglia și Franța, considerat cel mai îndelungat război din istorie. Durează, cu întreruperi, peste 100 ani (1337-1453).

1338. Englezii atacă și jefuiesc nordul Franței.

1340, 24 iunie. Bătălia navală de la Ecluse, în care flota regelui Angliei zdrobește flota franceză.

1346, august 26. Bătălia de la Crécy: Eduard III al Angliei îl învinge pe Filip VI. Englezii folosesc o tactică nouă, bazată pe utilizarea arcașilor sprînjini de cavaleri pedestri. Prima utilizare a armelor de foc pe uscat în Occident.

1347, sept. Englezii cuceresc Calais, după un lung asediu. Orașul — pe care îl vor păstra 200 ani, după ce vor fi expulzat din el pe aproape toți băștinașii și îl vor fi înlocuit cu englezi — le va asigura dominația asupra Canalului Minecii.

1356, sept. 19. Bătălia de la Poitiers. Eduard (Prințul Negru), fiul mai mare al lui Eduard III, înfrînge armata franceză și la prizonieri pe loan cel Bun, regele Franței, și pe fiul său.

1357. În războiul de succesiune la tronul provinciei Bretania, englezii asediază orașul Rennes, care este eliberat de Du Guesclin. [Magazin istoric, nr. 12/1981]

1360, mai 8: Pacea de a Brétigny. Eduard III renunță la drepturile sale asupra coroanei franceze. Ducatul Guyenne, regiunile cucerite de englezi, precum și Calais și regiunile de la vărsarea Senei trec în stăpînirea Angliei.

1369. Carol V reia operațiile militare împotriva englezilor. Trupele franceze, conduse de Du Guesclin, obțin o serie de victorii asupra englezilor.

1370-1375. Înfrîngerii succesive ale armatei engleze în Franța. Anglia este silită să părăsească cea mai mare parte a cuceririlor făcute, păstrînd doar Calais, Cherbourg, Brest și Bordeaux.

1375. Armistițiul franco-englez. Anglia păstrează Calais și o fișie de țărîm, în Gasconia, cu orașul Bordeaux.

1377. Ofensivă franceză în Guyenne.

1415. Bătălia de la Azincourt. Henric V, regele Angliei, obține o mare victorie asupra francezilor, în urma căreia recucerește Normandia (1415-1417).

1419. Englezii ocupă orașul Rouen. Cu ajutorul burgunzilor, ei cuceresc întregul nord al Franței.

1420, mai 21. Tratatul de la Troyes. Henric V, regele Angliei, devine regent al Franței.

1428, oct.-1429, mai. Englezii asediază, fără succes, orașul Orléans, care este despresurat de Ioana d'Arc.

1434. Se interzice importul lînil engleze în Flandra, măsură care provoacă oprirea exportului postavului de Flandra în Anglia.

1445-1446. Constituirea primei armate regale permanente în Franța; crearea a 20 companii de elită de cavalerie și a unei armate plătite, destinate garnizoanelor din orașe; înființarea artileriei.

1450, mai 15. Bătălia de la Formigny. Francezii conduși de conetabilul de Richemond și de contele de Clermont înfrîng pe englezii conduși de Thomas Kyriel.

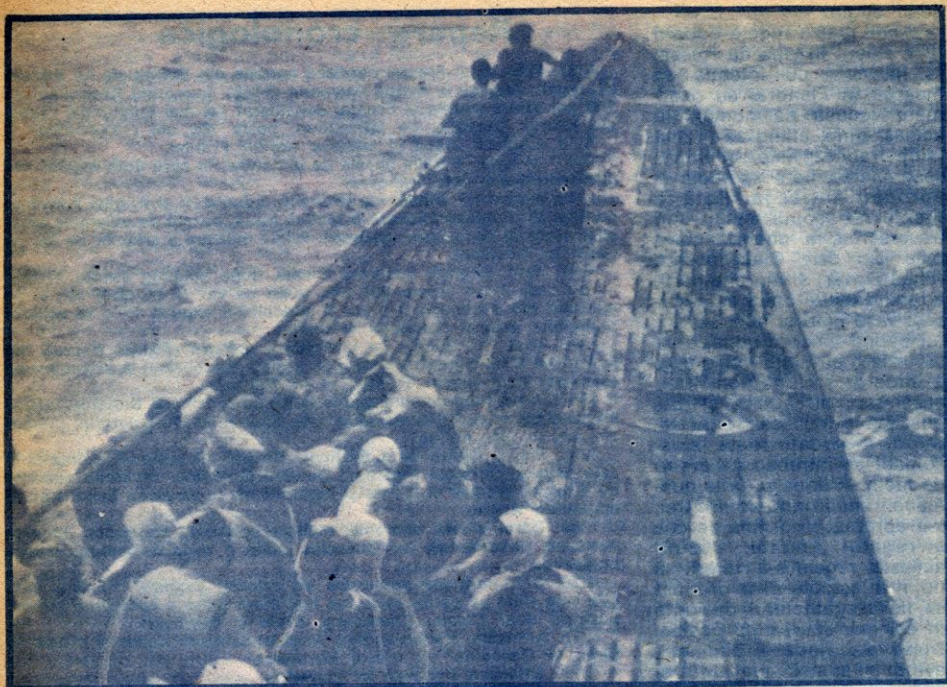
1453, iul. 17. Bătălia de la Castillon, ultima bătălie din Războiul de 100 ani. Englezii conduși de J. Talbot sînt înfrînți și izgoniți din Guyenne. Englezii nu mai stăpînesc pe continent decît orașul Calais. Sfîrșitul Războiului de 100 ani.

treținerea corăbiilor militare. În Anglia, în aceeași epocă, circa un sfert din bugetul de război era alocat apărării coastelor și luptelor navale; la începutul veacului XV, sub domnia lui Henric V (1413-1422) — în vremea căruia principalele șantiere navale s-au mutat de la Londra la Southampton —, s-au dublat eforturile de construire a unei flote. Atît Anglia cît și Franța au încheiat alianțe po-

litice din interese maritime. Franța și-a asigurat sprijinul Genevei, ale cărei galere au servit de nenumărate ori împotriva englezilor, iar englezii, la rîndul lor, s-au amestecat într-un război de succesiune în Castilia, în anii 1360, și, pentru a-și asigura sprijinul puternicei flote de galere castiliene. ■

Traducere și cronologie
Florentina DOLGHIN

¹ Se chiama „Le Clos des galées” și a ființat de la 1294 la 1419, cînd a fost ars de englezi.

1942. CAZUL LACONIA (II)

LÉONCE PEILLARD

În ziua de 12 septembrie 1942, la ora 20.08 GMT, submarinul german U156, comandat de Werner Hartenstein, a expediat două torpile în direcția unei nave engleze, neidentificată, ce naviga în largul coastelor sudice ale Africii. Abia după ce aceasta a lansat în eter semnalul de alarmă și chemarea de ajutor, a aflat Hartenstein că vasul se numea Laconia. Supraviețuitorii culeși din mare i-au spus că era o navă comercială de linie britanică, ce se îndrepta spre țară, având la bord familiile unor funcționari din colonii, soldați și ofițeri, mulți răniți, și prizonieri italieni. Ce anume l-a hotărât pe Hartenstein să culeagă pe supraviețuitorii, ce aventuri au trăit împreună — și care s-au soldat cu ordinul Triton Null, dat de amiralul Dönitz, prin care se interziceau pe viitor asemenea operațiuni de salvare — vom afla în continuare din pasajele desprinse din cartea publicistului francez, apărută cu titlul L'Affaire du Laconia.

Apare un submarin

Nu era întâia dată când Hartenstein scufunda o navă dușmană, dar fusese vorba numai de petroliere și cargouri. Acum însă, mii de oameni, poate și femei și copii, sînt azvirlți în apă datorită lui. „Asta-i războiul”, mormăi

în barbă, în vreme ce secundul ordonă:

- 30° dreapta... 200 rotații!
- Nu te apropia prea mult
- îl sfătuiește Hartenstein.

În tăcerea ce domnește pe puntea submarinului, lui Hartenstein și secundului îi se păru că aud strigăte: „Aiuto! Aiuto!” Cei doi ofițeri se priră.

- Se strigă în italiană — spuse Mannersmann.
- Am auzit... Ce înseamnă asta? Pune să fie pescuțiți cițiva.

Cîteva minute mai tîrziu, doi oameni sînt trasi la capătul unui cablu metalic și aduși în fața lui Hartenstein.

- Italieni?
- Da. Italieni.

Deși ofițerul german nu le cunoaște limba, înțelege totuși că s-a petrecut un fapt grav. Arată cu degetul la oamenii care înoată în jur. Da, toți sînt italieni. Unul dintre naufragiați spune și un număr. Hartenstein pricepe că sînt mai mulți de o mie și cîvîntul prizonieri. Fără să se fi ocupat de politică, Hartenstein înțelege că torpilarea unei nave britanice — lucru foarte bun în sine —, dar pe care se găseau peste 1 000 prizonieri italieni, poate crea probleme între partenerii Axei. Oamenii ăștia trebuie salvați! Dar făcînd-o, pune în pericol submarinul și echipajul său.

— S-ar putea să fim atacați pe cînd salvăm acești italieni — spune Mannersmann. Să nu cîer ordine la B.d.U.? (Comandamentul suprem al submarinelor).

— Nu, n-am timp. Cu neputință. Hotărîsc eu însumi. Salvăm oamenii.

Toți oamenii, nu numai italienii. Doar nu o să-i arunce înapoi pe cei trași pe puntea submarinului, dacă se dovedesc a fi englezi sau polonezi. Cîrînd, în interiorul submarinului compartimentele de lansare prova și pupa sînt pline de naufragiați. Abia se mai poate circula pe coridorul central. Treptat, U156 se apropie de bărcile din care se aud strigăte de femei și copii.

La ora 11.25, Hartenstein trimite un mesaj radio cifrat, prin care raportează scufundarea *Laconiei*, la bordul căreia se aflau 1 500 prizonieri italieni și faptul că a recuperat 90 dintre ei. Mesajul avea să determine hotărîri excepționale, luate după discuții dramatice, intervenții diplomatice și în final ordinul *Triton Null*, adus în discuția Tribunalului de la Nürnberg.

La Paris, după ora germană, este 13 septembrie, 01.25, deci cu două ore după timpul GMT. În clădirea de la nr. 2 de pe Bulevardul Suchet se află acel B.d.U. amintit mai înaltele. Amiralul Dönitz doarme. A avut o zi istovitoare. Deodată sună telefonul. Ridică receptorul și aude

vocea lui Hessler, șeful de stat major:

— Domnule amiral, tocmai am primit un F.T. (mesaj radio) important de la Hartenstein.

— Bine, vino în biroul meu. Te aștept.

După ce citește textul, Dönitz spune:

— Bine. Lasă-mă.

Nici Dönitz nu este prea introdus în culisele vieții politice, dar știe că există fricțiuni între Hitler și Mussolini, că de o parte și de alta se iau hotărîri fără o consultare prealabilă. O clipă, amiralul se gîndește să ordone ca toți cei salvați să fie aruncați înapoi în mare. Din punct de vedere militar, ar fi cea mai bună soluție. Dar un asemenea ordin și mai ales punerea lui în aplicare ar zdruncina moralul echipajului. Trebuie deci să îi dea o mîină de ajutor lui Hartenstein.

La ora 03.45 — tot după timpul german — Dönitz se îndreaptă spre biroul său. S-a hotărît. Îi trimite în ajutor încă două submarine — U506 și U507 — și o „vacă de lapte”, U459, un submarin special conceput pentru transportul carburantului cu care sînt aprovizionate submarinele, mărîndu-le astfel raza de acțiune.

Duminică, 13 septembrie, soarele se ridică peste ocean, dînd puțină căldură naufragiaților care tremuraseră de frig. Cîrînd însă, razele sale devinîră prea arzătoare. Oamenii nu simt încă foamea, dar toți sînt chinuți de sete. În jurul lor plutesc în derivă bărci supraîncărcate. Sînt la 30 zile de navigație cu pinze de cel mai apropiat tîrm. Spre seară, cînd soarele coboară cu rapiditate, se ivește un submarin. Se învîrte în jurul lor, după care intră în imersiune. Apoi reapare. Vine drept spre ei. La prova, doi marinari învîrt o bandulă, pe care o aruncă cu o mișcare sigură. Naufragiații sînt trecuți pe puntea navei.

Numărul se schimbă des

Lui Hartenstein, mesajul trimis de Dönitz îi dă cel mult o mulțumire sufletească. Cele trei submarine se află la 700 mile distanță și au nevoie de cel puțin două zile ca să ajungă. Au luat la bord deja 193 oameni. Trimite un nou mesaj către B.d.U.

Dönitz îl primește la ora 04.30 (ora germană). O frază îi provoacă uimirea: „Propun o neutralizare diplomatică a zonei sinistrate”.

— Care vă e părerea — își întrebă subordonații.

Căpitanul comandorul Göttschke ia primul cuvînt:

— Cred că niciodată adversarii noștri nu vor primi o astfel de propunere.

Amiralul este de aceeași părere:

— Bine. Nu vom face un astfel de demers.

Deodată, un gînd îi trece prin minte. Adineauri, privind harta Atlanticului de Sud, i-a sărit în ochi numele unui port: Dakar. Acolo se găsește o mare parte a flotei guvernului de la Vichy. Da, așa trebuie procedat. Dă ordin să fie informat Führerul și să se ceară intervenția navelor franceze de la Dakar. Între timp, află că Hartenstein a trimis în eter un apel în engleză, arătînd că nu va ataca nici un fel de navă care va veni în ajutorul naufragiaților. Sună telefonul direct cu Berlinul. La aparat este amiralul Fricke. Führerul a aflat de afacerea *Laconia* și este foarte nemulțumit. Cere ca submarinele germane să nu fie supuse nici unui risc. S-a stăruit pe lingă comisia franceză de armistițiu de la Wiesbaden să se trimită nave franceze staționate la Dakar către locul naufragiului. Dönitz avea să rămînă în sala hărților două zile și două nopți.

La 14 septembrie, în vreme ce ordine pleacă din Dakar spre cele două nave franceze aflate în mare — *Dumont d'Urville* și *Annamite* — guvernul italian, alarmat încă

Căpitanul de corvetă Wurdemann,
comandantul lui U506...

din ajun de partenerul său din Axă, începe să realizeze proporția dezastrului. Telegrame, mesaje telefonice se încrucișează și reușesc să determine — și la stăruințele delegației franceze de armistițiu de la Torino — trimiterea unei a treia nave franceze, *Gloire*, aflată în rada portului Dakar.

La bordul lui U156, aceleași mese erau servite ofițerilor, marinarilor și naufragiaților. Nici Hartenstein, nici ceilalți membri ai echipajului nu se mai odihniseră de 36 ore. Repuseseră pe linia de plutire bărcile răsturnate, transbordaseră o parte dintre naufragiați, împărțiseră merinde, apă și medicamente. Prin megafon, comandantul lui U156 îi îndemnase să-și grupeze bărcile și plutele, să se amareze unii de alții.

Abla la 15 septembrie, ora 9.35, își face apariția prima navă venită în ajutor. Este U506.

— N-am putut ajunge mai devreme... Cîți naufragiați ai pe iahtul tău?

— Exact 263.

— Bun, iau jumătate. Dă-mi numai italienii. Este mai bine să fie despărțiți de britanici.

Odată transbordarea încheiată, cele două submarine se despart și pleacă în căutarea altor naufragiați. La sfîrșitul după-amiezii, Hartenstein are la bord 55 italieni și 55

englezi. Numărul lor se schimbă des; cei valizi trec în bărci, de unde sînt aduși răniții pentru îngrijiri medicale.

În aceeași zi, 15 septembrie, puțin după ora 12, U507 zărește și el prima barcă cu naufragiați. Peste aproximativ patru ore, are la bord 153 supraviețuitori.

Deosebirea dintre englezi și italieni

La 16 septembrie, ora 9.25, un om de veghe de la bordul lui U156 semnalează zgomot de motoare. Toți cei de pe turelă îndreaptă binoclurile spre cer. Este un avion cu patru motoare, un *Liberator*. Englez, american? Încă nu știu. Dar Hartenstein vrea să elimine orice confuzie posibilă.

— Părăsiți tunul din prova. Acoperiți-l cu pavilionul Crucii Roșii!

Un marinar desfășoară peste tunul de 105 mm un pătrat alb de 2 m pe 2. Încă din 13 septembrie Hartenstein a pus să se coasă pe el o cruce roșie din mătase. *Liberatorul* descrie un cerc deasupra lui U156. Este american, stelele de pe aripi și fuselaj se văd foarte bine. Zboară la joasă înălțime deasupra submarinului. Hartenstein ordonă unui transmisio-nist dotat cu lampă de semnalizare să transmită, în Morse, următorul mesaj, în engleză: „Sîntem submarin german cu naufragiați englezi. Este vreun avion de salvare în apropiere?” Pilotul nu răspunde. Un ofițer britanic urcă pe turelă.

— Domnule comandant, lăsați-mă să transmit eu americanului. Pe mine mă va înțelege.

Hartenstein este de acord. Mesajul pleacă: „Aici ofițer englez de aviație, la bordul unui submarin german. Sînt naufragiați de pe *Laconia*, soldați, civili, femei, copii”. Nici de data aceasta pilotul nu răspunde și avionul se îndepărtează spre sud-vest. Se

scurge o jumătate de oră. Iată că avionul se întoarce și de la 80 m înălțime se îndreaptă în picaj spre U156. Hartenstein vede cu groază deschizindu-se trapele magaziei cu bombe. Naufragiați și marinari, englezi, italieni, germani și polonezi se uită la cele două bombe care se desprind din burta avionului și se îndreaptă spre ei. Hartenstein reacționează primul.

— Toată viteza înainte!

Trase brusc, bărcilor remorcate li se ridică prova. Surprinși, cițiva naufragiați speriați sar în apă. Trei secunde mai târziu, cele două bombe explodează în apă, lîngă U156, ridicînd două coloane înalte. Avionul se rotește deasupra lor la joasă înălțime, pregătindu-se pentru un nou atac.

— Tăiați remorca bărcilor! — strigă Hartenstein.

Eliberate, bărcile se ciocnesc una de alta. O nouă bombă cade. De data aceasta, o barcă este azvîrlită în aer. Rămășițele ei se împrăstie pe suprafața mării. Mannersmann, secundul, strigă scos din minți:

— Domnule comandant, trageți, trageți!

— Nu! Nici un om să nu se apropie de tun!

Între timp, avionul a dat drumul unei a patra bombe, care cade la 200 m distanță. Americanul se înalță din nou, virează, revine. Alte două bombe!

— Cîrma stînga! — strigă Hartenstein.

Una dintre bombe cade foarte aproape de U156, în dreptul turelei. Înăuntrul sub-marinului, femeile și copiii tipă, se precipită spre scara care dă în turelă. Explozia sub apă este înfundată, puternică, zguduie vasul.

— Gaură de apă la prova — semnalează Mannersmann, care a reușit să inspecteze submarinul.

— Evacuați naufragiații!... Repede! strigă Hartenstein.

— Apa a intrat în tăvile

acumulatorilor și se produc gaze — raportează mecanicul șef.

Hartenstein privește spre cer. *Liberatorul*, cu magazinele golite, s-a îndepărtat, nu se mai vede.

— Deschideți panourile la prova și la pupa și evacuați grabnic toată lumea.

Dacă englezii își păstrează singele rece — chiar și femeile — și ies din submarin sărind în mare, italienii strigă și roagă să fie lăsați la bord. Echipajul trebuie să folosească forța. Mecanicul șef îi prezintă apoi raportul lui Hartenstein:

— Periscopele, strîmbate, înțepenite, blocate. Șapte celule ale bateriei de acumulatori s-au golit și altele sînt avariate. Tancurile de apă pentru Diesele sînt sparte și se golesc. Antena radio este distrusă. Aparatele de sondare sînt scoase din uz.

Abia la ora 21.04 termină de reparat aparatul radio și imediat transmit un mesaj către Paris informînd despre atacul bombardierului american. Din acel moment, U156 nu va mai participa la operațiunile de salvare a naufragiaților de pe *Laconia*.

40% salvați

Insula Ascension, din Oceanul Atlantic, devenise o mare bază de tranzit a avioanelor fabricate în S.U.A. către teatrele de operațiuni din Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Comandantul ei era colonelul Ronin. În ziua de 15 septembrie, locotenentul de marină britanic W.T. Short i-a transmis căpitanului din aviația americană R.C. Richardson informația despre torpilarea lui *Laconia* împreună cu cererea de a trimite câteva avioane pentru a-i găsi pe naufragiați și a face siguranța a două nave de transport trimise în ajutorul lor. Avioanele B25 din subordi-

nea sa dispuneau de o rezervă de combustibil care le permitea să rămînă doar o oră deasupra locului naufragiului. Din fericire, un *Liberator* se găsea în tranzit, avînd de efectuat cîteva reparații. Era exact tipul de avion de care avea nevoie.

La 16 septembrie, dimineața *Liberatorul*, cu încărcătura de bombe, decolează pornind în căutarea supraviețuitorilor. Pilot șef este locotenentul James D. Harden, bombardier locotenentul Edgar W. Kellar, iar locotenentul Jérôme Serlman navigator. Richardson le împrumutase pe locotenentul Raymond J. Ford pe post de copilot. După două ore și jumătate de zbor, Harden indică cu mîna un obiect pe suprafața apei. În sufletul lui își dorește foarte mult să scufunde un submarin inamic. Ford vede și el nava, dar remarcă și bărcile care o înconjoară. *Liberatorul* începe să dea roate neobișnuitului alai. Era clar că erau naufragiați de pe *Laconia*. Dar ce căuta în mijlocul lor un submarin? Harden le ceru, cu o lumină de semnalizare: „Naționalitatea? Ridicați pavilionul”. Nici un fel de răspuns. Apoi, de pe turnul au licărit semnalizări.

— Răspunde, dar nu înțeleg... Ba da, cuvîntul „german”, apoi „domnule”. Să ce-

rem părerea celor de la bază.

În așteptarea răspunsului, Harden continuă să se învîrtă deasupra submarinului. Se vede limpede crucea roșie pe tunul prova. În fond, misiunea lor era să facă siguranța vaselor engleze trimise să salveze pe supraviețuitori.

La bază, colonelul Ronin și căpitanul Richardson citesc mesajul lui Harden și apoi se uită unul la altul. Tînărul căpitan — avea 24 ani — se grăbește să-și spună părerea:

— Cred că trebuie să îl scufundăm. Nu pot fi submarine aliate în sector și avem cererea formală a britanicilor de a le proteja navele. Neamțul, dacă le întîlnește, le va trimite la fund. Poate, de asemenea, să îi semnaleze lui Dönitz prezența unor avioane cu baza la Ascension.

— Da, dar dacă înțeleg bine mesajul pilotului, bombardamentul va pune în pericol viața unor naufragiați.

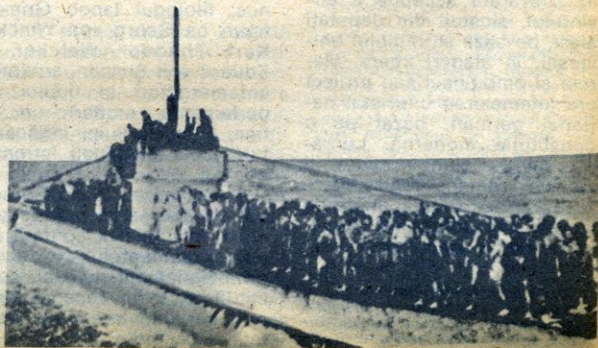
— Eu cred în mod sincer că nu trebuie să ezităm. Nu mai putem aștepta mult, altfel *Liberatorul* va rămîne fără carburant.

— Fie, să scufundăm submarinul — acceptă colonelul Ronin.

Mesajul către avion era compus din două cuvinte: „Scufundați submarinul”.

(Continuare în p.68)

... și nava sa supraincercată cu supraviețuitori

DE LA REICHSTAG LA BUNDESTAG

DUMITRU HÎNCU

Istoria parlamentarismului german — mult mai tânăr decît cel britanic, american sau francez — nu a depășit decît de scurtă vreme o sută patruzeci de ani. Dar, ca orice istorie, ea are și o pre-istorie, pe care o seamă de cercetători germani nu ezită să o împingă pînă către Reichstagul „Sfîntului imperiu roman de națiune germană”, transformat ulterior, în 1664, în „Perpetuu Reichstag”, cu sediul la Regensburg și îmbrăcînd, pînă în 1806, doar forma unui congres al ambasadorilor statelor germane. Așa cum a rămas de altfel și Bundestagul Confederației germane dintre 1815 și 1866. Lucru ușor de înțeles, dacă ne amintim că această Confederație nu constituia un stat, ci o „uniune de prinți germani suverani și de orașe libere”, cum singura se caracteriza. Iar Bundestagul ei, care funcționa la Frankfurt, sub președinția Austriei, era compus din delegați, al căror număr era determinat de mărimea statelor pe care le reprezentau. Atribuțiile sale erau strict limitate. Nu avea dreptul să legisla, iar deciziile pe care le lua erau aplicate doar în măsura în care diferitele state componente le confereau caracterul de lege.

În același timp însă, între 1815 și 1848 în toate statele Confederației germane au apărut mișcări realmente reformatoare care, în ciuda divergențelor lor politice și sociale, tindeau către o transformare a ordinii statale. Aceste mișcări, cunoscute în istoria germană sub denumirea de „Vormärz” (precursoare ale lui martie), și-au aflat o primă și mare împlinire sub presiunea elanului revoluționar din martie 1848, care a dorit să deschidă Germaniei calea către realizarea unui stat constituțional modern, cu regim reprezentativ.

Adunarea din Paulskirche — un eșec

În aceste circumstanțe, la 18 mai 1848, în biserica Sf. Paul din Frankfurt, s-a întrunit primul parlament german, în adevărată accepție a cuvîntului, alcătuit din deputați aleși, pe baza sufragiului universal, în alegeri libere. Marele și ambițiosul său proiect era întemeierea unui stat național german, bazat pe o constituție modernă. Lucrările sale — atent urmărite și de un român, Ioan Maiorescu, trimis special acolo de guvernul revoluționar provizoriu de la București — au

fost dominate de personalități care și-au pus o pecete indelebilă asupra istoriei și culturii germane. De la tribuna lui au luat, într-adevăr, cuvîntul Ernst Moritz Arndt, părintele spiritual al ideii de unificare a Germaniei, poetul Ludwig Uhland, istoricii Dahlman Droysen și Grevinus, filologul Iacob Grimm, figuri ca Georg von Wincke, Karl Theodor Welcker și Eduard von Simson, autentici antemergători ai tipului de parlamentar modern ori, în fine, Robert Blum, înflăcăratul făclier al stîngii intransigente.

Cum pînă atunci în Germania nu existaseră partide politice, în înțelesul conferit ulterior conceptului, în acest prim parlament nu s-au constituit dintr-un început grupuri parlamentare. Dar, treptat, deosebirile de opinii și

obiective și înseși exigențele materiale ale activității parlamentare au condus la crearea de grupări apropiate de ceea ce mai apoi s-au numit grupuri politice. Iar acestea, la rîndul lor, au constituit embrionul unui sistem modern de partide, deși istoricii germani nu s-au putut pune nici pînă astăzi de acord asupra unei delimitări precise între grupurile ce au alcătuit diversele coaliții cu țeluri atît de opuse ca: o „mare” Germanie sau o „mică” Germanie, federalism sau unitarism, republică sau monarhie, imperiu electoral sau imperiu ereditar. Dar, oricum, se poate spune că încă de pe atunci, în sinul parlamentului de la Paulskirche s-au cristalizat, ba chiar destul de net, opțiunile ce au rămas și mai tirziu caracteristice pentru evoluția partidelor politice

În imagine: soldați revoluționari în fața Porții Brandenburg, în noiembrie 1918, și prima pagină a ziarului Vorwärts, cu știrea „Kaiserul a abdicat!”

germane, în speță un evantai de opinii ce mergea de la centrul liberal și conservator până la stînga moderată ori extrema stînga.

Proiectul de Constituție deliberat de Adunarea națională întrunită la Paulskirche în 1848-1849 prevedea, printre altele, pentru prima oară în Germania, instituirea unui parlament bicameral compus, pe de o parte, dintr-o cameră populară aleasă de cetățeni, iar pe de altă, dintr-o cameră a statelor, ai cărei reprezentanți urmau să fie desemnați de acestea în funcție de mărimea lor. Ei trebuiau numiți jumătate de guvern, jumătate de parlamentele statelor. Cele două camere urmau să aibă puteri egale. Acest proiect n-a devenit însă niciodată o realitate politică. Regele Friedrich Wilhelm IV al Prusiei, ales de Adunarea națională de la Frankfurt ca viitorul monarh al Germaniei, n-a acceptat coroana ce i se propunea, refuzînd să jure pe Constituție; familia Hohenzollern, dinastia domitoare în Prusia, se mai situa încă pe poziția monarhiei de drept divin¹.

Dar nu aceasta a fost singura sau măcar cea mai importantă cauză a eșecului adunării de la Paulskirche.

¹ Nu este, poate, lipsit de interes dacă semnalăm că, după douăzeci și unu de ani, o publicație bucuresteană de limbă franceză a evocat acest moment din istoria Parlamentului de la Frankfurt în termeni la care ar putea subscrie orice istoric de astăzi. „In 1849 — se putea citi în articolul *France et Allemagne* (Franța și Germania), publicat de Ulysse de Marcillac în *Journal de Bucarest*, anul 1, nr. 3 din 18 august 1870 — Germania a visat o monarhie bazată pe instituții liberale. Unul din cei mai eminenți membri ai Parlamentului, d. Simson, elaborase un proiect în acest sens. Regele Prusiei (fratele actualului rege) trebuia să primească această coroană susținută de mina națiunii. Un deputat prusian s-a sculat însă în picioare și a declarat: „Eu sînt din marca Brandenburgului, din chiar pămîntul din care a fost construită și cimentată, cu singele părinților noștri, monarhia prusiană; și acest motiv îmi este suficient pentru a nu voi ca regele meu să devină vasalul d-lui Simson”.

Deputatul cu pricina se numea d. de Germanck.

Iar Germania liberă își varsă astăzi singele pentru a face să triumfe politica d. de Bismarck”.

Factorul cu adevărat determinant a fost inexistența unei forțe reale pe care acest parlament să se fi putut sprijini. Căci „puterea centrală provizorie”, rezultată din evenimintele revoluționare, n-a avut nici un moment mijloacele de a putea exercita presiuni asupra Prusiei și Austriei, care — după o scurtă perioadă de descumpănire — s-au raliat din nou și deschis politicii de restaurație și reacțiune politică. Mai mult, ieșit dintr-o mare speranță și un irezistibil entuziasm popular, parlamentul de la Frankfurt a irosit repede acest capital de încredere și s-a trezit paralizat între tendințele centrifuge ce-l sfîșiau și anihilau.

După războiul victorios al Prusiei împotriva Austriei, din vara lui 1866, la 24 februarie anul următor, la Berlin, și-a deschis lucrările Reichstagul Confederației statelor germane din Nord. Acesta nu s-a revendicat în nici un fel de la moștenirea spirituală a parlamentului de la Frankfurt. Conceptul constituției parlamentare dezbătut în 1848-1849 a fost abandonat. Dar intermezzo-ul noii organizații statale avea să fie foarte scurt. Un alt conflict armat victorios al Prusiei, cel din 1870-1871, împotriva Franței, avea să se soldeze cu crearea statului german unitar și încoronarea lui Wilhelm I — în Sala oglinzilor din palatul de la Versailles — ca împărat al noului Reich [*Magazin istoric*, nr. 3/1984]. Iar cîteva luni după aceea, la 21 martie 1871, s-a constituit și noul Reichstag, proaspăt ales.

La prima vedere, această nouă etapă din istoria vieții parlamentare germane nu părea să marcheze o prea mare cezură față de cea anterioară, cu atît mai mult cu cît menținerea sistemului constituțional și conducerea treburilor statului tot de către Bismarck asigurau o aparență continuată.

Foarte curînd avea să se vadească însă că pentru istoria politică a națiunii germane faptul că țara plătea printr-o Constituție antiparla-

mentară unificarea ei nu era defel lipsit de consecințe. Căci noua Constituție exprima concepția unui stat autoritar, care răspundea — într-o tot mai mică măsură — mutațiilor epocii.

În casă nouă

Într-adevăr, în noua Constituție patronată de Bismarck rolul precumpănitor urma să-l joace Reichsratul și nu Reichstagul, ales prin vot universal². El era adevăratul exponent al puterii în stat; el hotăra asupra propunerilor legislative ce urmau a fi supuse Reichstagului și tot el decidea asupra intrării în vigoare a legilor votate de Reichstag. Mai mult, Reichsratul avea și unele atribuții guvernamentale, ca, de pildă, atunci cînd statua asupra instrucțiunilor de aplicare a unor legi sau cînd adopta măsuri ce priveau siguranța Reichului. Ca atare, competențele sale erau mai mari decît cele ale Reichstagului.

Reichsratul era alcătuit din reprezentanți ai statelor care,

² Permanenta propensiune a „cancelarului de fier” de a plasa într-un plan secund Reichstagul în raport cu Reichsratul a fost cu acuitate remarcată și semnalată și de un diplomat român din epocă. Astfel, în raportul trimis la 11/23 ianuarie 1879 Ministerului de externe de la București, agentul român la Berlin, V. Virnav Li-tuanu, comunica, de pildă:

„Evenimentul ultimelor zile la Berlin a fost prezentarea în Consiliul federal a proiectului de lege cu privire la puterea disciplinară a Reichstagului. Cancelarul german își propune să restrîngă prin acest act legislativ libertatea tribunelor, spre a preveni violențele de limbaj, discursurile incendiarie ale socialistilor. Această încercare a șocat partidele politice și opinia publică din Germania. Ea înseamnă o încălcare a înseși Constituției Imperiului. Și vedește, cu o anume elocvență, calea pe care prințul Bismarck s-a angajat cu toată energia spiritului său imperios și energic.”

Proiectul de lege conferă unei comisii, alese de majoritatea Parlamentului, puterea de a aplica oratorilor în culpă sancțiuni ce ar putea merge pînă la excluderea din Adunare și pierderea dreptului de a fi eligibili. Ba mai mult, discursurile și pasajele incriminate ar putea fi suprimate din darile de seamă ale ședinței”.

cu excepția orașelor hanseatice, erau toate monarhii. Pe de altă parte, statele nu aveau o reprezentare egală. Astfel, din 58 de voturi, 17 erau rezervate Prusiei, 6 Bavariei, cîte 4 Saxoniei și Württembergului, 3 pentru Baden și Hessen, 2 pentru Mecklenburg-Schwerin și Braunschweig, în timp ce celelalte 17 state dispuneau doar de cîte un vot. Președinte al Reichsratului era cancelarul imperiului, numit de Kaiser. Și, cum funcția era deținută exclusiv de primul ministru al Prusiei, înfrîurirea acestuia în Reichsrat era și mai precumpănitoare. El putea astfel nu numai să împiedice eventuale modificări ale Constituției, dar și orice măsuri referitoare la armată, marina de război, tarife vamale sau impozite care nu i-ar fi convenit, intrucît în caz de controverse votul președintelui era cel decisiv.

Multă vreme, Reichstagul a trebuit să se mulțumească cu un local improvizat pentru ședințele sale, anume manufactura de porțelan a Prusiei, modificată ad-hoc. Și numai după infinite negocieri pentru a i se atribui un teren apropiat și o lungă luptă în jurul planurilor arhitecturale, a putut pune Kaiserul Wilhelm piatra fundamentală a unei noi clădiri, inaugurată — după vreo zece ani — la a 25-a aniversare a proclamării

imperiului. Autorul planurilor, arhitectul Paul Wallot din Frankfurt, a intrat astfel în istoria arhitecturii, căci edificiul este monumental și reprezentativ. Dar, la scurtă vreme după inaugurare, el și-a revelat și o serie de lacune: lipsa de birouri pentru deputați, lipsa de săli de ședințe pentru grupurile parlamentare și pentru alte organisme ale Reichstagului. Carențe pe care comentatori malițioși le-au calificat drept simbolice și pentru imperfecțiunile construcției politice a Reichstagului.

Și totuși, acesta a jucat un rol mai important decît sînt dispuși să i-l recunoască unii analiști, animați prea adesea de patos polemic. Nivelul retoric de prim ordin al dezbaterilor, forța și logica argumentelor avansate de corifeii săi, prestigiul de care se bucurau în țară Eduard Lasker, fondatorul partidului național-liberal, Ludwig Windhorst, conducătorul centrului, Rudolf von Bennigsen, una din cele mai distinse figuri ale național-liberalilor, Albert von Lewetzow, membru al partidului conservator și de două ori președinte al Reichstagului între 1891 și 1895, Eugen Richter, figură de marcă a liberalismului de stînga, sau un August Bebel, liderul social-democrației germane din epocă, îi conferau o poziție de prim ordin

în opinia publică. Poziție favorizată și de alți factori, nu mai puțin importanți, ca dezvoltarea partidelor burgheze și, a celui social-democrat, ceea ce a imprimat lucrărilor Reichstagului o tot mai accentuată notă de for legislativ modern.

În același timp, profesionaliștii politici îi înlăturau tot mai categoric pe notabili; un fost tipograf putea acum deveni redactorul șef al unui ziar de partid; un notar ce se interesa de problemele vieții politice putea fi ales în fruntea unui mare sindicat; un fost portărel, pe nume Gustav Stresemann [*Magazin istoric*, nr. 1/1993] își putea abandona prima îndeletnicire spre a se consacra exclusiv politicii și lucrărilor Reichstagului și a fi mai apoi cancelar al Germaniei și ministru de externe.

Cu toate acestea, nu este mai puțin adevărat că Reichstagul din timpul imperiului n-a putut impune cu adevărat parlamentarismul în Germania. Căci, înlăturat de la gestiunea și controlul politicii externe și a celei militare, în pofida protestelor, uneori chiar violente, ale membrilor săi — el n-a putut împiedica militarizarea vieții publice, patronată de monarh și de guvern, așa cum n-a putut realiza o modificare a Constituției, de natură să-i întărească poziția în edificiul statal al imperiului. Iar cînd, în octombrie 1918, sub presiunea înfrîngerii din timpul primului război mondial, s-a procedat totuși la modifica-

De la stînga la dreapta: prima ședință a Reichstagului Confederației de nord, la 24 februarie 1867; încoronarea lui Wilhelm I, în Sala oglinzilor, din Palatul de la Versailles (18 ianuarie 1871); proclamarea Republicii, din balconul Reichstagului, la 9 noiembrie 1918

rea Constituției, a fost prea tirziu pentru a se mai putea trece la reforme practicabile.

Citeva săptămîni mai tirziu, țara era în plin dezastru. La 9 noiembrie 1918, Reichstagul și piața din fața sa au devenit scena unui moment istoric. După propria-i declarație, înseși evenimentele l-au împins atunci pe Philipp Scheidemann, fruntașul social-democrațiilor germani, să ia inițiativa. De la unul din balcoanele Reichstagului, el s-a adresat mulțimii adunate între masivele coloane ale intrării principale și cele două simboluri ale imperiului: coloana Victoriei și statuia lui Bismarck. Posteritatea nu i-a reținut cuvintele, dar una-nimă clamoare a berlinezilor ce au răspuns la chemarea lui este atestată istoric: „Trăiască republica germană!”

Domnia celor 500

Curînd, totuși, natura viitoare Constituției a devenit un obiect de aprinse dispute și scena politică la capitala germane, porțiunea dintre Palat și Reichstag — în împrejurimile porții Brandenburg — a cunoscut multe frămîntări, deseori subliniate cu răpăit de mitraliere. Soldați fideli proaspetei republici își făcuseră bivouac în forul legislativ, iar de pe acoperișurile turnurilor clădirii priviri iscoditoare scrutau atent orice mișcare de pe străzile învecinate. Sototînd momentul propice, stînga radicală a recurs la o revoltă armată, care a fost

însă repede înecată în sînge.

Grație abilității, dar și singelui rece și hotărîrii lui Friedrich Ebert — ce avea să se dovedească o personalitate politică de prim rang —, la 19 ianuarie au putut, în fine, avea loc alegeri. Rezultatul lor a fost o netă majoritate pentru partidele favorabile republicii. Social-democrații și centrul liberal au recoltat 75% din sufragii. Însă noua Adunare Națională — care avea să-l aleagă pe Ebert președintele proaspetei republici — nu s-a întrunit la Berlin, ci în sala Teatrului Național din Weimar. Constituția de la Weimar a instaurat, pentru prima oară în Germania, democrația parlamentară, deși noul act fundamental comporta și unele elemente de regim prezidențial și plebiscitar. Dar ea a stipulat că întreaga putere legislativă aparținea Reichstagului, iar cancelarii și miniștrii erau răspunzători în fața acestuia.

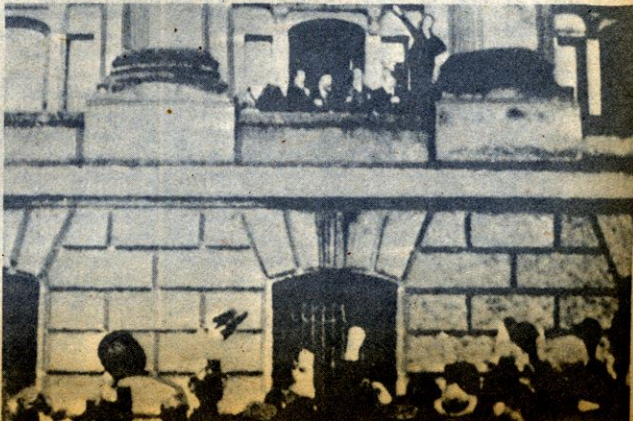
Deceniul 1920-1930 a fost, se știe, o perioadă cu multe evenimente dramatice în viața politică și socială a Germaniei: catastrofa economică și monetară, povara reparațiilor de război și necurmatele controverse cu puterile învingătoare, ocuparea Ruhrului de către trupe franceze și belgiene, tendințele separatiste din Renania, Bavaria și Palatinat, opoziția subversivă de extrema stîngă și extrema dreaptă, asasinatele politice cărora le-au căzut, rînd pe rînd, victime conducătorii grupării Spartakus, Rosa Luxemburg și Karl Liebknecht,

primul ministru bavarez Kurt Eisner, social-democrații independenți Haase și Gareis, deputatul de centru și fost ministru de finanțe al Reichului Mathias Erbsberger, ministrul de externe al republicii Walther Rathenau, iar apoi victoria în alegerile prezidențiale din 1925 a fostului mareșal al imperiului Paul von Hindenburg, datorată în bună măsură comuniștilor, care au prezentat un candidat propriu, slăbind astfel poziția candidatului republican centristul Marx.

În tot acest răstimp de grave dificultăți în politica internă și de grele ipotece în planul celei externe, Reichstagul s-a dovedit însă la înălțimea misiunii sale istorice, deși republica de la Weimar se vedea mereu pusă în fața hamletienei dileme: a fi sau a nu fi? În 1926, a apărut în Germania o carte care schitează un tablou foarte sugestiv al travaliului parlamentar din epocă. Titlul ei este, poate, puțin cam emfatic, dar reflectă cit se poate de bine ideea pe care și-o făceau deputații Reichstagului despre rolul și situația acestuia și a republicii de la Weimar în plan constituțional: *Domnia celor cinci sute*. Și, într-adevăr, printre acești „cinci sute” au fost multe personalități remarcabile.

Din păcate, Reichstagul cuprindea însă și vrăjmași ai republicii, vrăjmași ce s-au înmulțit mereu, îndeosebi după 1930. ■

(Va urma)

August 1938. Amnezii selective

MISIUNEA RUNCIMAN ÎN CEHOSLOVACIA

VAUGHAN BURDIN BAKER

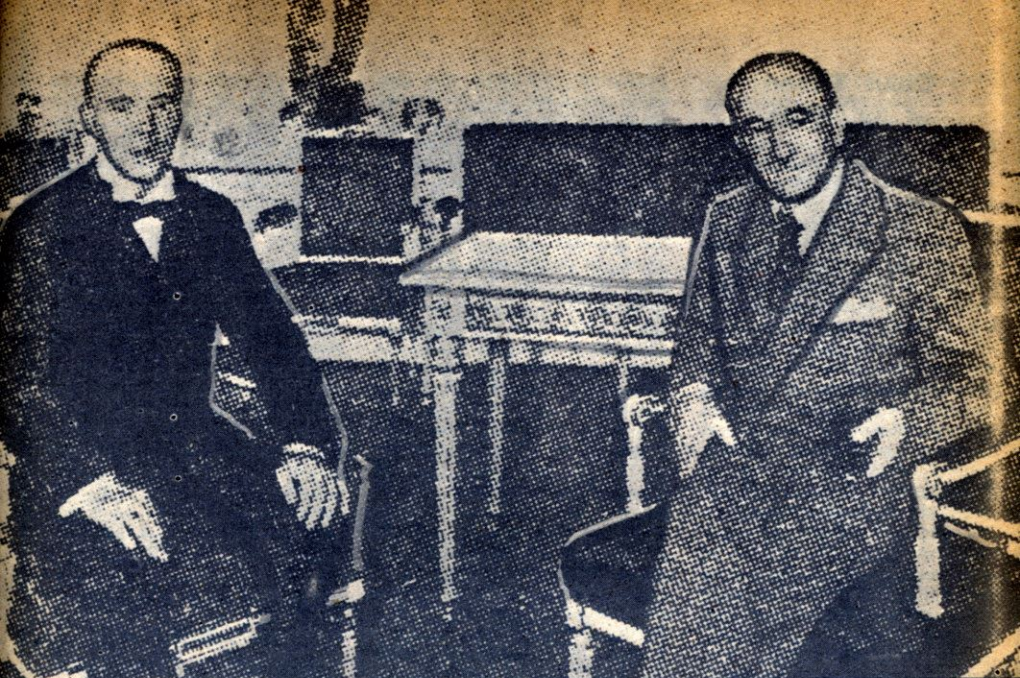
Se spune că istoria se repetă. Nu la fel, ci în forme diferite, dar se repetă. Este deci cu atât mai greu de înțeles de ce — în special când evenimentele nu sînt chiar atât de îndepărtate în timp — oamenii, în primul rînd cei politici, nu își aduc aminte. Așa a fost dintotdeauna. În Imperiul otoman — spre exemplu —, unde se folosea un calendar lunar, mai scurt cu cîteva zile decît cel solar, apăsarea, din 33 în 33 de ani, un an în plus, pentru care nu existau resurse bănești prevăzute. Nu erau bani pentru plata ienicerilor, pentru alte cheltuieli urgente, se recurgea în grabă la expediente. Și totuși, nimeni nu ținea minte, iar situația se repeta după scurgerea intervalului respectiv.

De regulă, istoricii își aduc aminte și scriu despre situații similare din trecut, atunci cînd momentul o cere, chiar dacă oamenii politici ignoră semnalele lor și comit, tot de regulă, cam aceleași greșeli. De ce o fac? Cum se produce actul decizional la cel mai înalt nivel? Cum de sînt ignorate — în elaborarea deciziilor — date clare, culese de oamenii de încredere ai unui guvern anume, sau cum de chiar cei trimiși să se informeze la fața locului află acolo un lucru și transmit acasă altceva? Doamna Vaughan Burdin Baker, de la The University of Southwestern Louisiana, S.U.A., ne propune, în numărul apărut în luna ianuarie 1991 al revistei East European Quarterly, o analiză a unui caz concret. Este vorba de misiunea semi-oficială a lordului Walter Runciman la Praga, în august 1938. Cîliturul revistei Magazin Istoric știe (din nr. 3/1969, 9/1973, 3/1990 și 3/1992) ce s-a întîmplat în cursul anului 1938 cu Cehoslovacia. Îi vom oferi deci numai reperele absolut necesare pentru a putea înțelege articolul ce urmează. Mai întîi însă, trebuie să îi reamintim că Republica Cehoslovacă (devenită după 1990 Republica Cehă și Slovacă), nu mai există, începînd cu 1 ianuarie 1993, cînd s-a separat în două state independente: Republica Cehă și Republica Slovacă. Republica Cehoslovacă a luat naștere la 28-30 octombrie 1918. Ea a fost supusă unei constante presiuni, care a atins punctele culminante în septembrie 1938, martie 1939, februarie 1948, august 1968. La 1 ianuarie 1969, R.S. Cehoslovacă devenea un stat federal compus din două republici socialiste egale: Cehă și Slovacă.

După anexarea Austriei, în februarie 1938, Hitler a trecut la executarea următoarei etape a planului său: dezmembrarea Cehoslovaciei. A făcut-o în maniera lui specifică: tipind sus și tare azi că Germania poartă responsabilitatea pentru toți germanii, indi-

ferent unde trăiesc, și negînd miine că ar avea vreo intenție agresivă față de Cehoslovacia. După ce atacurile și amenințările la adresa statului vecin au atins un prim punct de vîrf în luna mai, Hitler a redus presiunea, și sub efectul unei riposte mai hotărîte, în special din partea Franței. Această țară avea obligația, încă prin acordul de la Locarno, din 16 octombrie 1925, să acorde asistență Cehoslovaciei în caz de pericol. De altfel, știm astăzi că în armata germană exista o puternică opoziție față de intenția lui Hitler. Se organizase un complot al ofițerilor superiori, care urma să se declanșeze în eventualitatea că statele europene — Franța și Anglia în primul rînd — s-ar fi opus cu armele unei invazii germane în Cehoslovacia. Mai mult, la 18 august 1938, Beck, șeful Marelui Stat Major German, și-a dat demisia în semn de protest, lucru ignorat la Paris și Londra. Deși Cehoslovacia avea una dintre cele mai bune armate din Europa și dispunea de un sistem de fortificații solid la granița cu Germania, ea a fost silită în final, chiar de Franța și Anglia, să cedeze. Falimentara politică conciliatoristă i-a venit de hac. Nu este treaba istoricului să alcătuiască scenarii de felul „ce ar fi fost dacă...”, dar aproape-toți analiștii sînt de acord că Europa a ratat o ocazie cînd îl putea stopa pe Hitler. Este evident azi că cedarea nu a făcut decît să îi mărească apetitul și pînă la urmă tot la război s-a ajuns.

În vara anului 1938, guvernul britanic considera că singura soluție, pentru a evita o criză majoră era să îl determine pe președintele Cehoslovaciei, Eduard Beneš, să cedeze presiunilor conjugate ale lui Hitler și Konrad Henlein — unul dintre liderii suedeți, populație de origine germană ce trăia în cadrul Cehoslovaciei —, pe care primul îl folosea pe post de cal troian. Konrad Henlein se plîngea mereu de tratamentul rău la care erau supuși etnicii germani și cerea autonomie pentru regiunea sudetă. În aceste condiții, guvernul britanic a hotărît trimiterea unei comisii la fața locului, condusă de lordul Walter Runciman. Documente recent date la iveală și pe care doamna Baker le analizează în studiul ce urmează (prezentat într-o formă condensată) stabilesc, fără putință de tăgadă, că rezultatele comunicate cabinetului englez erau total diferite de realitățile pe care le putuseră cunoaște membrii comisiei în Cehoslovacia. Din păcate, autoarea nu ne lămurește asupra mecanismelor care au provocat respectiva amnezie. Și oare, dacă am fi știut cum s-a produs, am fi putut-o preveni într-o situație similară?

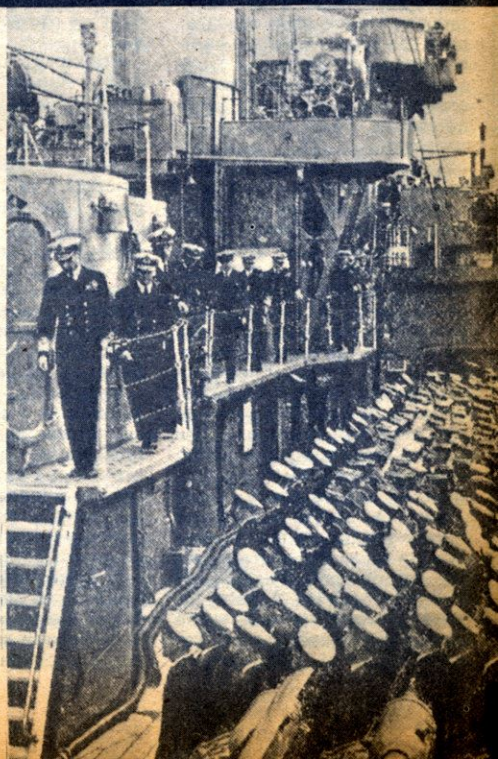

Eduard Beneš (în dreapta) și lordul Walter Runciman.

Hitler întinde mina sudetilor — deocamdată doar atleților
participanți la un concurs — în vreme ce...

...regele George VI inspectează flota britanică. Dar
Cehoslovacia nu avea ieșire la mare

Calul Troian al lui Hitler

Încă de la începutul lui iunie, lordul Halifax, conducătorul diplomației britanice, luase în considerare ideea trimiterii unui arbitru, dar Basil Newton, ambasadorul Majestății Sale la Praga, a întârziat cit a putut planul, căci nu îi făcea nici o plăcere să le comunice cehilor proiectul. În iulie, la cererea guvernului, Newton l-a întrebat pe premierul cehoslovac Milan Hodza dacă ar accepta un consilier britanic în disputa sudetă. Cum sugestia a fost bine primită, s-a avansat numele lordului Runciman. La 25 iulie, cehii și-au dat acordul final. După ce numirea sa a devenit publică, Runciman s-a întâlnit cu primul ministru britanic Neville Chamberlain și cu membri ai cabinetului. În opt zile Runciman „și-a pus la punct documentarea asupra situației”, și-a ales membrii echipei și la 2 august a plecat spre Praga. A ajuns acolo a doua zi. Presa mondială prezenta cu mare tam-tam expediția sa. Dar chiar din ziua sosirii în capitala cehoslovacă, lordul Runciman a ținut să precizeze că a venit „ca o persoană independentă, fără instrucțiuni prealabile și fără prejudecăți... ca un prieten al tuturor și dușman al nimănui”.

Pentru a rezolva o asemenea misiune diplomatică, de o complexitate deosebită, ar fi fost nevoie de un diplomat iscusit, bun cunoscător al realităților locale. Lordul Runciman nu avea însă nici un fel de experiență diplomatică și nici nu se pricepea la problemele Europei Centrale. Avea o reputație solidă de om imparțial și integru, dar principiile lui erau mai curind potrivite secolului trecut. Era o pradă ușoară pentru argumentul autodeterminării pe care îl fluturau Hitler și Henlein. În plus, la Londra exista un soi de simpatie față de Konrad Henlein. Acesta fusese în vizită, în mai multe rânduri, în orașul de pe Tamaisa, stabilise contacte cu

persoane influente din guvern, pe care le convinsese de moderarea lui și că este independent față de Hitler. În 1935, colonelul Graham Christie, fostul atașat aero britanic la Berlin, îl prezentase lui Sir Robert Vansittart, subsecretar de stat permanent la afacerile externe, unul dintre cei mai înverșunați critici ai Germaniei. După întrevvedere, diplomatul britanic fusese de acord că Henlein este „o persoană moderată, înțeleaptă” și că urmărește „un program clar antinazist”. În mai 1938, după o altă întrevedere cu Henlein, Vansittart declara: „Pot să spun că este moderat, cinstit și vede lucrurile în mod limpede. El vorbește cu o franchețe și o hotărâre care inspiră încredere... Henlein a spus că el a fost întotdeauna un avocat și liderul mișcării pentru reconcilierea cu guvernul cehoslovac... Eu cred că el spune adevărul”. Iar mai târziu, Vansittart i-a scris lui Anthony Eden că nu se poate cere Marii Britanii și Franței să lupte în sprijinul „politicii imprudente și prostești” a guvernului cehoslovac.

Principalul consilier al lordului Runciman era Frank Ashton-Gwatkin, șeful Departamentului economie, din Foreign Office. Nici ceilalți membri ai delegației nu se pricepeau mai mult, așa încît după puțin timp l-au cooptat și pe un tânăr funcționar englez de la finanțe, aflat într-o excursie cu bicicleta prin Cehoslovacia. David Stephens studiasse problema minorităților germane din Europa Centrală, fiind astfel cel mai în temă cu subiectul misiunii.

Britanicii și-au început activitatea la 4 august, cu o vizită protocolară la președintele Beneš. În aceeași zi, la ora 5 după-amiază, ei au primit o delegație a partidului lui Henlein (SdP). Următoarea zi s-a scurs conform unui program similar. Weekend-ul l-au petrecut la un castel din Moravia al unui simpatizant al lui Henlein.

La sosirea sa la Praga, lordul Runciman considera ca

bază a arbitrajului cererile formulate de Henlein într-o cuvîntare rostită la Karlovy-Vary, la 2 aprilie 1938. Acesta ceruse o „uniune de comunități naționale egale”, cu drepturi egale pentru grupurile naționale. „Egalitatea formală a indivizilor în fața legii nu este suficientă” — afirmase Henlein. [Germanii] cer autonomie”. De asemenea, cerea „autoadministrare națională” — în special în ceea ce privește poliția, educația și impozitele locale —, împărțirea puterilor legislative între Adunarea Națională și dietele regionale, fără ca guvernul central să poată opune veto-ul său hotărîrilor dietelor. Cuvîntarea sa a devenit cunoscută ca *Programul în opt puncte*.

Mustrare severă pentru zvонuri nefondate

Dar, așa cum aveau să afle membrii comisiei Runciman, partidul lui Henlein era doar una dintre cele patru grupări politice ale sudetilor. Celelalte trei reprezentau, la rîndul lor, segmente importante ale etnicilor germani. În numele lor, ele au prezentat britanicilor propriile poziții, care difereau fundamental de cele ale omului lui Hitler. Astfel, social-democrații germani s-au opus cedării teritoriilor sudete. În memorandumul lor se argumenta că „în interesul păcii europene, dreptul la autodeterminare poate fi acordat germanilor sudeti chiar în cadrul frontierelor istorice ale Boemiei și Moraviei, adică în structura integrității statului cehoslovac...”. Se aduceau și argumente economice în sprijinul punctului lor de vedere, spulberind pretențiile lui Hitler și Henlein. La 16 august, *Die Tat*, o organizație a tinerilor intelectuali germani cu vederi democratice, a prezentat un alt memorandum. „Ar fi o eroare capitală să se presupună că pacea ar putea fi salvată printr-o soluție aparentă a problemei germanilor sudeti, care ar duce

la capitularea Cehoslovaciei, cu prețul independenței ei". Și se spunea în continuare: „o asemenea soluție ar însemna doar o aminare a izbucnirii unui conflict european...". Alt memorandum sublinia brutalitățile comise de adepții lui Henlein contra celorlalți etnici germani pentru a-i alinia la programul lor politic. Documentul arăta clar că facțiunea lui Henlein sabotă toate eforturile oficialităților ceh de reconciliere. Mai mult, misiunea Runciman a primit statistici care demonstau clar că Cehoslovacia făcuse mai mult pentru minoritatea germană decît oricare alt stat european între granițele căruia trăiau și etnici germani. Astfel, în Cehoslovacia germanii dețineau 106 locuri în Parlament, în vreme ce în Italia și Ungaria nici unul; existau 5 293 școli germane, o universitate, două politehnici și un conservator. Italia nu avea vreo școală germană, iar Ungaria doar 46. Existau 249 cotidiane în limba germană, în vreme ce în Italia 7 și în Ungaria 11.

Consiliul Suprem al Uniunii Comunităților Evreiești din Boemia a adresat și el un memoriu în care prezenta pericolele pe care le aveau de înfruntat evreii ce locuiau în zonele aflate în dispută, în cazul în care ele erau cedate Germaniei.

Toate aceste documente s-au aflat în mîinile membrilor misiunii Runciman, dar nu le-au influențat în nici un fel atitudinea, nici nu i-au determinat să informeze guvernul britanic despre faptul că mai există și alte puncte de vedere decît cel susținut de Henlein. Lordul Runciman a considerat problema autonomiei regiunii sudete drept obiectivul principal al arbitrajului său. La întvederea din 17 august, dintre reprezentanții guvernului și cei ai SdP, a fost clar că nici una dintre părți nu era încă gata să discute pe baza propunerilor celeilalte. La 21 august, guvernul a cedat presiunilor și a prezentat un nou set de propuneri, acceptate ca bază de discuții de Henlein. Trei

zile mai tîrziu, Beneș, Hodza și doi reprezentanți ai SdP s-au întîlnit pentru a discuta crearea în Sudetenland a trei zone autonome, din care urmau să se retragă autoritățile ceh. În vreme ce misiunea Runciman își păstra optimismul că lucrurile se vor rezolva, reprezentanții SdP au ridicat, la fiecare nouă întîlnire, noi pretenții. Pînă la 30 august, Beneș acceptase șapte din cele opt puncte ale programului de la Karlov-Vary. Dar presiunea creștea tot mai mult. Atît Newton, cît și Henderson, ambasadorul Marii Britanii la Berlin, insistau să se ajungă la un acord pînă la 5 septembrie, cînd urma să aibă loc Congresul partidului nazist la Nürnberg. Să amintim că la începutul lunii august, Frank Noel Mason-Mac Farlane, atașatul militar britanic la Berlin, obținuse de la un ofițer german informația că Hitler era decis să rezolve pe cale militară problema sudetă și că începuse o mobilizare treptată în Germania. Henderson îl sfătuiase atunci pe Mac Farlane să plece de urgență la Londra și să ducă știrea direct la Ministerul de război. Dar tot ce a obținut ofițerul britanic a fost o mustrare severă că și-a părăsit postul ca să aducă zvonuri nefondate.

La 2 septembrie, negocierii germanilor sudetși au respins brusc ultimele propuneri ale lui Beneș, venind cu contrapropuneri ce duceau, evident, la distrugerea Cehoslovaciei. Paradoxal este că premierul Hodza s-a alăturat presiunilor pe care Basil Newton și Runciman le exercitau asupra președintelui cehoslovac de a continua tratativele.

Tocmai atunci Henlein l-a vizitat pe Hitler la Berchtesgaden. La întoarcere, l-a îndreptînat pe Ashton-Gwatkin că Führerul nu vrea război. Întrebat de britanic dacă s-a fixat vreo dată finală pentru ducerea tratativelor, Henlein a răspuns că nu. În aceeași zi, Henderson a telegrafiat că la Berlin circula zvonuri că Hitler dorește o soluție a pro-

blemei sudete în săptămînile următoare. Henderson a prezis — corect, cum s-a dovedit ulterior, — că Hitler avea să rostească un discurs la 12 septembrie, ultima zi a congresului de la Nürnberg, în care urma să ceară soluționarea problemei sudete.

Runciman îl vizita pe Beneș în fiecare zi, mîrind presiunea asupra lui. La 4 septembrie i-a spus președintelui ceh că dacă Marea Britanie avea de ales între Henlein și război, în mod sigur avea să îl prefere pe primul. Mai mult, l-a convins și pe primatul Boemiei, Kaspar — cunoscut pentru sentimentele sale patriotice — să i se alăture în demersurile sale pe lîngă Beneș.

Manipulare sau inabilitate diplomatică?

La 7 septembrie, oficialitățile cehoslovace au prezentat negociatorilor germanilor sudetși proiectul unui protocol prin care le recunoșteau, practic, toate cererile. Beneș i-a spus lui Runciman că Anglia și Franța aveau să regrete în viitor capitularea. Care, în plus, nici nu rezolva problema, pentru că înlătura pretextul unei agresiuni naziste contra Cehoslovaciei. Nu este deci surprinzător că exact în acel moment au izbucnit în regiunea sudetă tulburări care au făcut imposibilă continuarea convorbirilor. Și deși misiunea Runciman a avut la dispoziție dovezi clare că incidentele au fost orchestrate de SdP, atît membrii ei, cît și guvernul britanic au acceptat punctul de vedere care susținea că germanii fuseseră supuși unui tratament „inuman” de către poliția cehoslovacă.

Cum s-au precut lucrurile? Un sudet, pe nume Hahn, îmbrăcat într-o uniformă nazistă, a provocat un incident cu un alt etnic german, de orientare social-democrată. Amîndoi au fost duși la secția de poliție, unde Hahn s-a purtat foarte obraz-

nic. Cînd un polițist a reușit să-i ia șapca din cap, Hahn i-a ars o palmă și a început să tipe.

Deodată, între 600-700 acoliți au răsărit ca din pămînt, zbierînd că Hahn a fost omorît. Au distrus secția de poliție, o dubă, școala locală și s-au răspîndit prin localitate, atacînd pe cehi și germanii de orientare social-democrată. Poliția a încercat să intervină fără a utiliza armele. Doi polițiști au fost răniți, dar nici un german n-a avut de suferit. După o jumătate de oră de violențe, SdP a ordonat încetarea și turbulenții au dispărut așa cum au apărut. Au urmat și alte incidente.

La 9 septembrie, Ashton-Gwatkin a notificat Foreign Office-ului că refuzul lui Henlein de a continua negocierile nu are nimic de-a face cu incidentele petrecute, ci ține de dorința eliminării Cehoslovaciei ca posibil dușman al Germaniei. Practic, misiunea lordului Runciman lăsa să sfîrșit. La 14 septembrie Chamberlain l-a informat că se duce la Berchtesgaden pentru convorbiri cu Hitler. La 16 septembrie, misiunea Runciman se reîntorcea la Londra. Cinci zile mai tîrziu, Runciman adresa o scrisoare personală primului ministru și președintelui Beneš. Scrisoarea a fost prezentată cabinetului la 28 septembrie drept *Raportul Runciman* și a fost publicată apoi ca document oficial. Punctul de vedere al lui Runciman și recomandările sale sînt într-un evident conflict cu realitatea pe care a avut posibilitatea să o cunoască. Deși pune responsabilitatea pentru rușerea negocierilor în seama lui Henlein, își exprimă simpatia cu cauza sudetă. Cehoslovaciilor au reușit să stîrnească resentimentele populației germane, îndemnînd-o la revoltă prin maniera în care au administrat ținutul respectiv. Tot lordul Runciman afirma că „Nu am putut găsi disponibilitate din partea

guvernului cehoslovac pentru a remedia, de o manieră potrivită, aceste lucruri”. Iar concluzia suna astfel: „A devenit foarte evident pentru mine că acelor ținuturi de frontieră dintre Cehoslovacia și Germania, unde populația sudetă se află într-o importanță majoritate, trebuie să li se acorde de îndată dreptul la autodeterminare. Orice formă de plebiscit sau referendum ar fi o pură formalitate față de aceste zone cu predominanță germană. O foarte largă majoritate a locuitorilor doresc unificarea cu Germania. De aceea, consider că acest ținut de frontieră trebuie să fie transferat pe dată de la Cehoslovacia la Germania”.

Cum a putut lordul Runciman, un om integru, să ignore în asemenea hal evidențele care i-au fost puse la dispoziție în timpul șederii lui la Praga? Nu putem oferi o explicație simplă pentru o asemenea distorsionare. Ar fi prea ușor să spunem că a fost într-atîtă fermecat de SdP, încît nici măcar nu a mai citit celelalte materiale, sau că a colaborat cu Chamberlain într-un complicat joc de duplicitate și manipulare diplomatică. Mai curînd, reexaminarea cazului scoate în evidență gradul de disonanță cognitivă care i-a împiedicat pe oamenii politici britanici să abordeze în mod realist crizele pe care Hitler le-a provocat atît de inteligent, cît și confuzia care domnea în diversele compartimente ale mașinii politice britanice. Se dovedește astfel, într-o manieră nu tocmai plăcută, inabilitatea Marii Britanii de a trata realitățile Europei Centrale în perioada interbelică și de a se ajusta la nevoile unei diplomații moderne, într-o lume de o complexitate fără precedent. ■

Introducere
și versiune românească
Dorin MATEI

CAZUL LACONIA

(Urmare din p. 59)

Zece minute mai tîrziu, Kellar deschidea trapele și bombardamentul de la mică înălțime începea. A doua zi, 17 septembrie, după-amiaza, același bombardier semnală prezența unui alt submarin în zonă, dar din cauza unui incident mecanic nu a reușit să își lanseze bombelesupra lui.

În noaptea de 17 septembrie, U507 a recepționat două mesaje de la comandamentul din Paris. Primul îl viza pe Hartenstein: „Opriți operațiunile de salvare. Verificați combustibilul, torpilele, aprovizionarea și echipajul, după care raportați”.

Peste 15 minute a sosit și următorul, adresat tuturor navelor germane din zonă: „Englezul este un porc. Siguranța submarinului nu trebuie pusă în pericol în nici o circumstanță. Să nu se asume nici un risc, chiar și suspendînd operațiunile de salvare. Realizați că o menajare a submarinelor de către inamic nu este posibilă”. Dînzît făcea astfel o distincție între U156 — care, atacat și lovit trebuia să înceteze operațiunile de salvare — și restul navelor, care — fără să riște nimic, de parcă era posibil așa ceva — trebuiau să continue.

Operațiunile de salvare au continuat astfel: submarinelor U506 și U507 au transbordat la 17 septembrie naufragiații păstrați la bord pe escortorul francez *Annamite*. Cruciaătorul *Gloire* a recuperat cît de multe bărci a putut. După război, s-a stabilit că au fost salvate 1 111 persoane, adică 40% dintre cei care se aflau la bordul *Laconiei* în clipa torpilării. ■

Prezentare
și versiune românească:
Niculae KOSLINSKI

FLORI DE PAȘTI

Parcă mai ieri, Moș Crăciun ne vizita, aducându-ne primele bucurii pe care, și noi și dumneavoastră, dragi cititori și statornici prieteni ai revistei și ai Fundației Culturale Magazin Istoric, le așteptăm și-le merităm din plin. Nădăjduiam atunci, în clipele în care primii noștri bursieri ne emoționau prin tinerețea și dragostea lor pentru Muza Clio, că totul nu va rămâne doar un început, iar astfel de momente le gindeam ca o constantă a preocupărilor noastre. Cu mare bucurie, vă spunem acum că speranța noastră a fost ajutată să devină realitate. Mulți, foarte mulți ne-au încurajat să mergem pe acest drum. Au fost și oameni cu mare receptivitate față de binele public — pentru că, în fond, cultura este un mare bine public —, care s-au oferit să ne ajute.

Așa se face că, din acest colț de pagină luminată de iubirea față de cultură, și de istorie, vă putem oferi, cu prilejul Sfinților Sărbători ale Învierii, un buchet de flori — noi și numeroase burse. Să mulțumim celor care ne iubesc și ne prețuiesc, acestor oameni care înțeleg că prin fapta lor se poate grăbi și asigura acel viitor al nostru, al tuturor, un viitor bazat pe respectul și dragostea față de marile valori ale trecutului, dar și pe munca, pasiunea și talentul nostru, al celor de azi și de mâine.

Caldele noastre mulțumiri perechii priinciere *Monica și Dimitrie Sturdza*, familiilor *Giurescu*, *Goilav* și *Negru*.

Și acum, iată lista noilor noștri bursieri:

Burse „Monica și Dimitrie Sturdza” pentru elevi: 1. *Alupoae Ionuț* — clasa a VI-a, comuna Popești, jud. Iași; 2. *Lauric Irina Georgiana* — cl. a XI-a, Liceul „Petru Rareș”, Suceava; 3. *Prisăcaru Mihaela Laura* — cl. a XII-a, Liceul „Mihail Kogălniceanu”, Vaslui; 4. *Nicola Dorin Ciprian* — cl. a XI-a, Liceul „Calistrat Hogaș”, Piatra Neamț; 5. *Tudoran Ionuț* — cl. a VI-a, Școala generală 160, București; 6. *Vasilescu Ionela* — cl. a XI-a, Liceul nr. 2, Urziceni; 7. *Văduva I. Rareș* — cl. a X-a, Școala normală (clasa de istorie), Tulcea; 8. *Clipici Camelia* — cl. a XI-a, Liceul „Ioan Slavici”, Satu Mare.

Burse „Monica și Dimitrie Sturdza” pentru studenți: 1. *Maria Magdalena Székely* — an IV, Facultatea de istorie din Iași; 2. *Pislagiuc Virgil* (student din Republica Moldova) — an III, Facultatea de istorie din Iași; 3. *Ifrimi Sorin* — an V, Facultatea de istorie din Iași; 4. *Botezatu Daniel* — an V, Facultatea de istorie din Iași; 5. *Stanciu Laura Claudia* — an II, Facultatea de istorie a Universității „1 Decembrie” din Alba Iulia; 6. *Monica Cristiana Stoica* — an III, Facultatea de teologie din Sibiu; 7. *Prună St. Nori Ionela* — an II, Facultatea de istorie și literă a Universității din Craiova; 8. *Amza Cornel* — an III, Facultatea de litere, filosofie și istorie a Universității din Timișoara.

Bursa „Inginer Bogdan Goilav”: *Chivescu Araxi Mihaela* — Facultatea de drept a Universității „Hyperion” din Pitești.

Bursa „Constantin C. Giurescu”: *Alexandru Mamina* — an II, Facultatea de istorie din București.

Bursa „Benedict Negru”: *Andrei A. Apostol* — cl. a IX-a, Liceul nr. 1 Moreni.

Decernarea bursei se va face înaintea vacanței de Paști. Tuturor celor 37 bursieri ai Fundației Culturale Magazin Istoric din anul școlar 1992/1993 încă o dată felicitările noastre și bucuria de a fi putut să-i însoțim, în preocupările lor, nu numai prin paginile revistei, ci și printr-un gest de solidaritate materială.

Mulțumirile noastre cele mai calde sponsorilor acestor burse și speranța că ele vor continua și se vor înmulți în viitorul an școlar.

Lor, și tuturor cititorilor noștri, tradiționalul *Christos a înviat!*

LEACURI DIN FARMACIA LUI MOZART

În anul comemorativ Mozart, 1991, s-a operat, desigur, și o evaluare a boilor acestui geniu (*Magazin Istoric*, nr. 9/1990). Știm că farmacia de casă a tatălui său, Leopold, a conținut mai multe preparate. Dar obiectul unor speculații l-a constituit atît de apreciatul de el „pulbere neagră”, scrie dr. Peter Schmidberger în revista *Bunte*. În diverse comentarii se face o înrudire lingvistică între această „pulbere neagră” și magia neagră. Dar, la a 200-a comemorare a morții lui Wolfgang Amadeus Mozart a fost lansată o altă interpretare a acestui „medicament”, pornind de la o relatare a pictorului Wilhelm von Kugelgen (1802-1867). El susține că preotul lui îi trata pe bolnavii de epilepsie cu pulbere neagră, preparată din cenușa de coțofană și purtind în latinește numele de „pulvis epilepticus niger”.

Tratatele de atunci prezintă un cu totul alt mod de preparare pentru acest leac: el conține extracte din flori și minerale, papaverină, sarea unei baze organice din latexul macului (opiu). Această substanță activă îmbunătățește irigarea inimii, calmează și are un efect antispasmodic, mai ales asupra colicilor stomacului și intestinelor. Or Mozart prezenta și aceste tulburări de sănătate. Era de altfel epoca infecțiilor nestingherite. În comparație cu perioada modernă, oamenii neglijau igiena, germini haotici trăiau într-un adevărat paradis. Iar Amadeus, cel călătorit prin lume, a acumulat mai mulți germini decît cei rămași acasă. Un medicament calmant și antispasmodic trebuie să fi asigurat protecție atunci celor chinuți de agenții patogeni.

În farmacia sa, Mozart-tatăl a mai avut un medicament: „pulberea markgrafilor”. Prin componentele ei esențiale, magnezii și revent, această pulbere constituia un „mediu de spălare” pentru intestin. Fără a excita prea mult, stimula funcțiile organului principal de dezintoxicare a corpului.

Se știe că familia Mozart a prețuit în mod deosebit propria ei „medicină de casă”. Greșeala ei a fost însă că a supraestimat-o.

A. SPIEGLER

1929. SPRE KABUL, LA ORDINUL LUI STALIN

GRIGORI AGABEKOV

În august 1937, în Pirinei spanioli, nu departe de granița cu Franța, era ucis G. Agabekov (alias Ariutunov, alias Povseplan, alias tovarășul¹ Piotr). Aproape șapte ani îl vinaseră agenții OGPU¹. Agabekov condusesese la Ekaterinburg, mult timp, activitatea Cekăi, apoi fusese trimis în Turkestan, în aceeași calitate. În Asia centrală, cu participarea lui, s-au desfășurat câteva operații în-cununate de succes, între care descoperirea unui complot antisovietic, al conducătorilor

Republicii Populare Buhara, lichidarea unui lider al contrarevoluționarilor, fostul ministru de război al Turciei Enver Pașa² sau furtul cifrelor diplomatice secrete afgane.

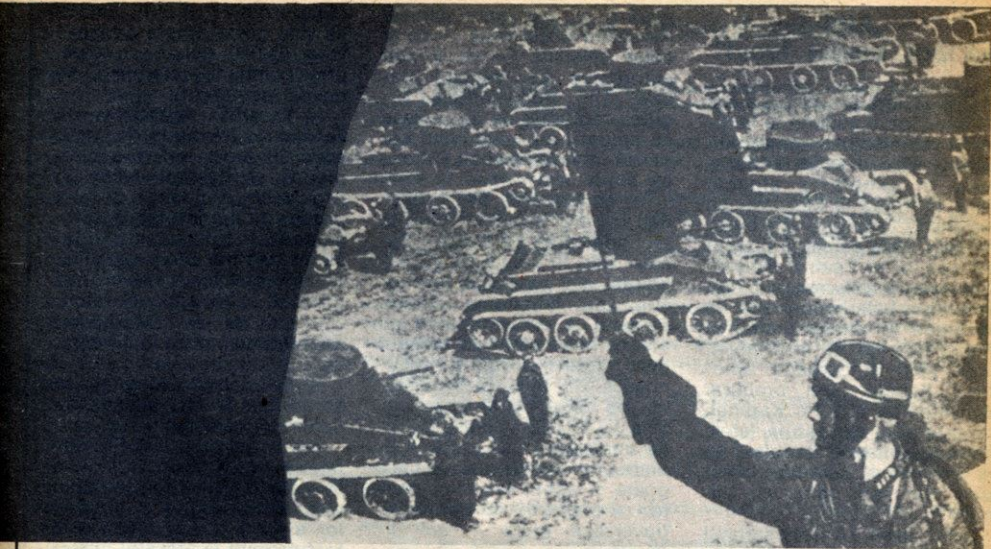
Curind după această ultimă operație, Agabekov devenise spion profesionist. Oficial, ocupa un post neînsemnat: ajutor al șefului Biroului de presă al Ambasadei sovietice la Kabul. În realitate însă, conducea agentura OGPU din Afganistan.

În această calitate, Agabekov a reușit să pună la punct interceptarea corespondenței misiunilor occidentale ce funcționau în această țară. Un mare succes al lui a fost recrutarea șefului poliției afgane, de la care primea rapoarte despre activitatea diplomaților englezi la Kabul. Totodată, rezidentul sovietic a stabilit legături ample cu clerul musulman, informatorii lui fiind funcționari superiori militari și civili, precum și oameni din cerul fostului emir al Buharei, Send Alim-khan, emigrat în Afganistan.

În 1928, Agabekov a fost trimis la Moscova, ca șef al sectorului Orient din Secția externă a OGPU. Practic, această secție organiza întregul spionaj peste graniță, iar sub conducerea lui Agabekov se afla rezidentura din țările Asiei. Un an după chemarea la Moscova a rezidentului din Istanbul, I. Blumkin (alias „Cel viu”), postul acestuia a fost ocupat de Agabekov, căruia i se subordona întreaga rețea de spionaj din Orientul Apropiat și, parțial, din Balcani. Predecesor

¹ La 7 decembrie 1917 s-a creat Ceka, denumită, din februarie 1922, GPU (Direcția politică de stat). În iulie 1923 GPU a devenit OGPU (Direcția politică unificată de stat) aparținând deci Uniunii și nu numai Rusiei. În iulie 1934, OGPU a fost inclusă în comisariatul poporului pentru afaceri interne (NKVD), condus atunci de Iagoda, apoi, din septembrie 1936, de Ejov. Începând din 1946, activitățile de represiune sînt exercitate de două organisme: Ministerul de interne (MVD) și, mai ales, Ministerul securității statului (MGB). În sfîrșit, din anul 1954, după moartea lui Stalin și eliminarea lui Beria (șeful poliției politice din decembrie 1938), instituția a fost reorganizată sub numele de Comitetul Securității Statului sau KGB.

² De origine bosniacă sau albaneză, Enver Pașa (1881-1922), lider al mișcării „junilor turci” [Magazin istoric, nr. 6/1972], a făcut parte din triumviratul ce a condus Turcia în anii primului război mondial. În octombrie 1918 a părăsit țara, alăturându-se mișcării contrarevoluționare din Buhara, oraș din Uzbekistan care, ca și alte orașe din Asia centrală, a încercat, în timpul revoluției din octombrie și după ea, să se elibereze de dominația rusească, instalată încă din anul 1868. În anul 1920 însă Buhara a fost supusă de comuniști, care l-au înălțat pe ultimul emir, instalînd acolo o republică populară. Doi ani mai tîrziu, Enver Pașa a încercat să cuprindă Buhara într-un mare imperiu, ce ar fi trebuit să cuprindă Turcia, Iranul și Afganistanul, dar el a fost ucis într-o înfruntare cu un detașament al armatei roșii.

rul său, Bliumkin, participant la asasinarea ambasadorului german contele Mirbach în 1918, fusese învinuit de legături cu L. D. Troțki și împușcat în clădirea de pe Lubianka, sediul NKVD, ulterior al KGB.

La sfârșitul anului 1929, Agabekov, beneficiind de o viză franceză pe acte false, a părăsit Istanbulul cu destinația Paris, unde a publicat în câteva ziare din emigrație articole demascatoare despre activitatea OGPU. Curând, la Berlin, în editura „Săgeata”, i-au apărut și două cărți GPU. Însemnările unui cekist (1930) și Ceka la lucru.

Agabekov a fost astfel primul mare spion sovietic care a rupt-o cu regimul stalinist și a fugit în Occident. Alături de cele ale secretarului lui Stalin, Boris Bajanov, care a trecut în 1928 granița cu Iranul, cărțile sale au făcut senzație. Printr-o stranie coincidență, după fuga lui Bajanov, G.T. Iagoda, primul locțiitor al președintelui OGPU, îi ordonase lui Agabekov să-l răpească pe acesta sau să-l ucidă. Operația a fost revocată printr-o dispoziție a lui Stalin, care și-a făcut calculul să obțină de la guvernul persan extrădarea fostului său secretar.

Pentru spionajul sovietic, fuga rezidentului din Istanbul a constituit unul dintre cele mai mari eșecuri ale perioadei antebelice. Fără să țină seama de cheltuieli, OGPU a organizat o vânătoare sistematică a lui Agabekov, dar multă vreme el a reușit să se ascundă. În vara lui 1937, însă, aflat în mare

criză financiară, a acceptat să ia parte la o acțiune de amploare, realizată de poliția secretă a Republicii spaniole, în colaborare cu NKVD-ul. În cursul războiului civil din Spania, trupele republicane au organizat mari rechiziționări de valori de anticariat din mănăstiri, biserici și proprietăți particulare. Apoi, aceste obiecte confiscate ilegal au fost vindute în Franța. O parte însemnată din sumele încasate a fost predată agenților secreți ai NKVD, plătindu-se astfel parțial sprijinul militar sovietic acordat republicanilor spanioli. Contra unei remunerații substanțiale, Agabekov a acceptat să fie mediator la trecerea antichităților peste granița spaniolo-franceză. Astfel a căzut în capcană. La scurt timp a fost ucis.

Memoriile lui Agabekov au căpătat notorietate în Occident, dar evident că ele nu s-au editat și la Moscova. Autorul lor este total necunoscut rușilor. Biografia lui nu se articula deloc cu chipul canonic al cekistului credincios, iar despre fugarii — cu atât mai mult spioni — până mai în ultima vreme, nici nu se putea aduce vorba.

Revista moscovită *Soverşenno sekretno*, nr. 2/1992, din care am extras și aceste date biografice ale spionului sovietic, publică un fragment din amintirile lui Agabekov despre amestecul sovietic în războiul civil din Afganistan, în anul 1929, fragment pe care îl preluăm și noi, cu titlul și subtitlurile redacției, și într-o formă prescurtată.

„Alții vă pot ocupa locul“

Ora 11 fără un sfert. La ora 11 avea loc o ședință la locțiitorul comisariatului poporului pentru Afaceri externe, Karahan, în problema afgană. Cine nu-l știe la Moscova pe Karahan? Cine nu-i știe automobilul, care așteaptă noapte de noapte la Teatrul Bolșoi? Cine și-l poate imagina fără anturajul balerinelor, atât de la modă în ultima vreme în rîndul liderilor de la Kremlin, încît pînă și „argatul unional“, Kalinin, și-a procurat dansatoarea lui? Pe Karahan să nu-l știe, cel căruia fetele îl spun „suflețel“, iar liderii de la Kremlin îl socotesc băiat bun, dar cam sărac cu duhul?

GPU avea la Comisariatul poporului pentru afaceri externe un dușman de moarte, pe Maksim Litvinov (*Magazin istoric*, nr. 11, 12/1989), de aceea întreținea relații de caldă prietenie cu Karahan. „Dușmanii dușmanilor mei sînt prietenii mei“, pe aceasta se baza poziția GPU față de Karahan. Simțindu-se slab în fața lui Litvinov, care îl disprețuia, Karahan nutrea față de el o ură organică și căuta orice căi și orice aliați pentru a-l anihila.

— Tovarășul Trilisser a spus că aveți noi propuneri privind Afganistanul. Am vrea să le enunțați, mi s-a adresat pe neașteptate Karahan, imediat ce au luat loc toți.

— Din cîte îmi amintesc, tovarășe Karahan, eu n-am făcut propuneri speciale, cu caracter politic. Doar i-am raportat tovarășului Trilisser, pe baza datelor de care dispunem, că ar trebui să stabilim relații cu Bacca-i Sakaw, care nouă ne poate fi mai folositor decît suveranul Amanullah [1919-1929], total compromis în ochii populației.

Informațiile de ieri, sosite de la Kabul, susțin că armata de 20 000 oameni a lui Amanullah este înfrîntă și că s-a împrăștiat în dezordine. Resturi ale ei, aruncînd muniția, au fugit la Kandahar, semă-

nînd o și mai mare panică. Azi-mîine acest oraș — ca și toate celelalte — va fi sub autoritatea lui Bacca-i Sakaw. Din documentele engleze capturate de noi, reiese că englezii au o atitudine negativă față de Bacca-i Sakaw, ca și dv.

În continuare, dv. propuneți să mai așteptăm pînă la recunoașterea lui Bacca-i Sakaw. Dar, în vreme ce dv. așteptați, alții vă pot ocupa locul. Din telegrame cifrate, persane și turcești, știm că aceste două state au început deja tratative pentru a-l recunoaște. Mai mult, recunoașterea de către noi ar întări poziția lui Bacca-i Sakaw și i-ar da posibilitatea să lupte în liniște cu Nadir-khan, care poate fi agent britanic, pentru că englezii i-au permis să traverseze India — am încheiat eu.

— Știți ceva? Eu aș prefera să am de-a face cu Nadir-khan, nu cu Bacca-i Sakaw, mi-a declarat deodată Karahan, și iată de ce. Bacca-i Sakaw este de naționalitate tadjică și, natural, avînd triburi înrudite în Turkestan, va fi înclinat spre incursiuni la granița noastră. În vreme ce Nadir-khan este afgan pur-singe și își va îndrepta toate eforturile spre granița indiană.

— Nu am nimic de obiectat contra unei asemenea abordări teoretice a problemei. Deși tadjicii, cărora le aparține Bacca-i Sakaw, trăiesc dispersat, din Turkestan pînă la malurile Indului — am obiectat eu.

— Haideti să nu intrăm în dispute. Aș vrea să primesc de la dv. o notă cu expunerea tuturor concluziilor la care ați ajuns. Luni voi fi la Biroul politic al C.C. și o să încerc să pun problema în dezbateră unei instanțe cu autoritate, mi-a spus Karahan.

În uniformă afgană și...

Întors la mine la GPU i-am găsit pe un anume Baratov-Arșak. Mă aștepta. Era un vechi colaborator secret. Cir-

culau zvonuri că din călătoriile sale peste hotare adunase vreo 25 000 dolari, cu care, prin persoane interpuse, se ocupa de negot.

— Tovarășe Agabekov, am venit cu o treabă la dv., mi-a spus Baratov. Ieri m-a chemat la el atașatul militar în Afganistan, Primakov, și mi-a propus să mă înrolez în detașamentul lui. L-am rugat să-mi lase trei zile de gîndire. Și am venit la dv. să-mi dați un sfat, mi-a spus Baratov.

— Ce fel de detașament are Primakov? m-am mirat eu.

— Cum așa? Nu știți că se formează un detașament pentru Afganistan?

Am negat și atunci Baratov mi-a povestit: acum trei zile a avut loc o întîlnire între Stalin și ministrul afgan al afacerilor externe. La consfătuire a fost prezent și atașatul militar Primakov. S-a discutat situația din Afganistan și s-a hotărît ca guvernul sovietic să echipeze un mare detașament de militari, care vor purta uniforma afgană, și să-l transfere în această țară. Oficial, conducător al detașamentului era ambasadorul afgan la Moscova, Gulam Nabikhan, iar comandant Primakov. În urma acestei hotărîri, se selecționează comuniști devotați, cunoscători de limbi orientale. Primakov mi-a propus și mie să mă înscriu.

— După părerea mea, n-ai de ce să te mai gîndești. Odată ce ești comunist, trebuie să-ți faci datoria — i-am spus.

— Dar ce să fac eu acolo? Acolo o să fie război adevărat, eu am soție și copil. Ce-mi trebuie mie să intru în război?, a răspuns Baratov.

— Ce înseamnă soție și așa mai departe! Repet, ești comunist și trebuie să te jertfești pentru revoluție, i-am spus eu, zîmbind abia perceptibil. Știam că Baratov — ca și majoritatea membrilor partidului comunist — este un profitor pur și simplu, care s-a atașat de revoluție ca de orice întreprindere rentabilă. Cîți comuniști „tip Ba-

ratov" n-am văzut eu în anii în care am lucrat...

— Sint gata să mă sacrific, dar nu am dreptul să sacrific soarta soției și copilului. Am să pun condiții, ca ei să fie asigurați din punct de vedere material, dacă eu mor, și atunci poate că am să fiu de acord, a cugetat Baratov.

— Corect! Numai fii atent să nu te excludă din partid, i-am spus eu.

Deci, în vreme ce Karahan discuta despre politica în Afganistan, Stalin — se pare — hotărîse asupra problemei așa cum voise el, cu două zile mai devreme. Hotărîse de unul singur. Nici Comisariatul poporului pentru afaceri externe, nici GPU nu știau nimic. În ordinul personal dat de Stalin comandamentului militar, trupele roșii — e drept, îmbrăcate în uniformă afgană — urmau să treacă granița și să înceapă război pe teritoriul unui stat prieten. Fără nici un avertisment. Stalin a hotărît singur în problema războiului. Ce-i mai lipsea ca să fie un dictator?

După cum se știe, expediția trupelor sovietice în Afganistan s-a realizat. 800 de ostași roșii, comuniști selecționați, purtind uniforme afgane și înarmați cu un mare număr de mitraliere și cu artilerie, au fost concentrați pe malul Amudariei, lângă orașul Termez, pregătindu-se de trecerea fluviului. Șlepurile, caiacele, bărcile cu motor de pe toată lungimea fluviului au fost deplasate în locul de traversare a trupelor.

Dimineața devreme o escadrilă de șase aeroplanе s-a îndreptat spre malul opus al fluviului, unde se afla postul de grăniceri afgan Patta-Ghissar, păzit de o jumătate de sotnie de soldați. Auzind zgomotul motoarelor, soldații afgani au ieșit în fugă din corturile lor să privească aeroplanele, care, cum, gîndeau ei, se îndreptau spre Kabul. Eroare. Executînd două rotații largi, aparatele au coborît deasupra postului și o ploaie puternică de mi-

Repere cronologice

1880. Marea Britanie își instaurează protectoratul asupra Afganistanului. Politică externă se află sub control englez, dar țara își menține independența în politica internă.

1893. Acord de graniță anglo-afgan. Anglia impune o linie de demarcație („Linia Durand”), prin care o parte din teritoriile afgane sînt incluse în componența Indiei.

1895. Acord anglo-rus privind granița ruso-afgană în Pamir.

1896. Prin noi cuceriri, țara capătă configurația teritorială de azi.

1901-1919. Domnește emirul Habibullah, care duce o politică de loialitate față de englezi. Este asasinat tocmai pentru această orientare probritanică.

1907. La Petersburg se semnează un acord anglo-rus de împărțire a sferelor de influență în Orientul Mijlociu. Afganistanul este recunoscut a fi în afara sferei de influență rusești, dar acordul prevede dreptul Rusiei de a dezvolta comerț cu Afganistanul. Este un acord înțeles în principal împotriva expansiunii germane în zonă. Țara intră în sfera de influență engleză.

1914-1918. În ciuda încercărilor unei misiuni germano-austro-turce, Afganistanul își păstrează o strictă neutralitate.

1919. Se instalează pe tronul de la Kabul unul dintre fiii lui Habibullah, Amanullah (născut în 1892), care proclamă imediat independența țării, recunoscută de guvernul R.S.F.S. Ruse, apoi de cel al Angliei.

1921. Tratat de prietenie afgano-sovietic, afgano-persan, afgano-turc.

1923. Se adoptă Constituția Afganistanului.

1927-1928. Amanullah întreprinde călătoriile în Orientul Apropiat, Europa apuseană și U.R.S.S., continuînd opera de modernizare a țării, după principiile Turciei lui Kemal Atatürk.

1928-1929. Mare răsccoală, sprijinită de Anglia, organizată de clerul musulman și categoriile nemulțumite de politica de reforme a lui Amanullah, în urma căreia acesta este obligat să abdice și să emigreze (în Italia).

1929, ianuarie-octombrie. La Kabul domnește Habibullah-khan (pe numele său real Baccā-i Sakaw).

1929. Dîndu-și seama că puterea lui Habibullah este precară, britanicii decid să-l susțină pe generalul Mohamed Nadir-khan, noul pretendent la tronul țării, care, la sfîrșitul anului, este proclamat emir. El va fi asasinat în 1933, succedîndu-i la conducerea țării fiul său.

traliară a început să cadă asupra nefericiților. Cele cîteva bombe aruncate asupra clădirii de lut a postului pe unii i-au ucis, iar pe alții i-au îngropat sub ruine. Numai doi supraviețuitori au reușit să fugă pînă la garnizoana vecină, Siia-Ghert (la 20 verste de graniță), anunțînd acolo îngrozitoarea veste. Totul a durat zece minute.

În acest timp, detașamentul armatei roșii s-a imbarcat în liniște în șleपुरi și a pornit spre malul afgan. Garnizoana Siia-Ghert, de 100 cavaleriști, a pornit în mare grabă spre Patta-Ghissar, pentru lămurirea situației, dar la cinci verste de mal, i-a întîmpinat un foc de mitraliere, care i-a distrus. În dimineața următoare, armata roșie era sub zidurile orașului Mazar-i-Sharif.

...în strigăte de „ură”, tot înainte

Mai departe, îi ofer cititorului două mărturii despre această aventură.

A venit la mine la GPU consului general sovietic de la Mazar-i-Sharif, sosit la Moscova. Era colaborator al GPU din Tașkent și, la insistența noastră, fusese numit consul de Comisariatul poporului pentru afaceri externe.

— la povestesc, cum v-ați bătut acolo cu Baccā-i Sakaw, i-am întrebat.

— Nu-mi mai amînti de treaba asta murdară. În viața mea n-am fost într-o situație disperată ca atunci. Imaginează-ți, absolut nimeni nu s-a gîndit să mă prevină și eu n-am știut nimic despre intervenția ce se pregătea. Într-o noapte, m-a trezit servitorul

și mi-a spus că au venit niște oameni ai guvernatorului, care mă roagă să merg imediat la el. Intrigat de această invitație, la miez de noapte, m-am îmbrăcat și am plecat. Pe străzi am văzut soldați alergând cu arme în mână; ici-colo erau și detașamente de cavalerie turcmen. În curtea guvernatorului am găsit o întreagă tabără militară. Nu înțelegeam ce se întâmplă și făceam fel și fel de supoziții. Mirza Kasim-khan, guvernatorul, cu care aveam relații bune, m-a întâmpinat foarte tulburat.

— Ce se întâmplă, domnule consul, am crezut tot timpul în atitudinea dv. prietenească față de Afganistan, dar avioanele dv. și trupele dv. atacă posturile noastre, mi-a spus el extrem de nervos.

— Probabil este un accident, o neînțelegere, s-a produs ceva la granița noastră — i-am răspuns, crezând că era vorba despre un incident obișnuit de frontieră. Trimiteți-mi miine o notă și eu scriu imediat la Tașkent, ca să se lămurească lucrurile acolo.

— Ce fel de neînțelegere, ce fel de accident, când trupele dv. au ocupat deja Siia-Ghert și atacă Mazar-i-Sharif — a strigat la mine guvernatorul. 200 soldați de-ai noștri sînt morți, și dv. vorbiți de o neînțelegere.

L-am ascultat perplex și n-am știut ce să-i răspund. Ai noștri începuseră războiul cu afganii și pe mine — fără să mă prevină — mă lăsaseră aici, între acești turcmeni sălbatici. Dracu' știe ce o să mi se întâmple acum... mă gîndeam.

— Trimit imediat curierul la graniță să afle care este problema. Sînt convins că este totuși o greșeală, am spus și m-am grăbit să părăsesc casa guvernatorului. Pe drumul de întoarcere spre consulat m-au însoțit șase djighiti — nu știu de unde răsați — ceea ce m-a convins că mă vor lua ostatec.

Întors la consulat, am întocmit repede un raport despre discuția mea cu guvernatorul. Era deja ora patru dimineață. Mijeau zorii. Deo-

dată, în liniștea nopții, s-a auzit o salvă de artilerie și, după ea, o rafală de mitralieră. Am ordonat să se închidă porțile consulatului și să se coboare steagul... Tirul a continuat vreo două ore, apropiindu-se tot mai mult de oraș. Din cînd în cînd, buzbuiu tunurile. În sfîrșit, a mai răsunat încă o salvă de artilerie și, după ea, s-a auzit un „Ura”, prelungit, foarte puternic. Cum aveam să aflu mai tîrziu, ai noștri înaintaseră cu tunurile pînă la porțile orașului și, cu o singură salvă, le făcuseră tîndări. Infanteria, care s-a năpustit pe străzi, uitase că trebuia să joace rolul de a fi afgană și pornise la atac cu tradiționalul „Ura”.

A șaptea zi

Cître ora 8 dimineața, totul se terminase. Detașamentul ocupase orașul, iar afganii parțial fugiseră spre Taș-Kurgan, parțial se ascuseră în fortăreața din apropiere, Balh. După prînz, am plecat la statul major al detașamentului, la ambasadorul afgan la Moscova, Gulam Nabi-khan. Acolo l-am întîlnit pe atașatul militar Primakov, care m-a invitat să străbătem străzile. Am vizitat împreună cu el zidurile orașului, ce aveau metereze. Toate erau ciuruite de focuri de mitralieră. Peste tot am văzut cadavre de afgani, neridicate încă, îndeosebi lîngă porțile orașului, unde în grămezi zăceau apărătorii mutilați de focul de artilerie. După un calcul aproximativ, la capturarea așezării Mazar-i-Sharif numărul afganilor se estima la circa 3 000 oameni.

Aceasta a fost povestirea consulului general sovietic.

Un alt martor ocular al luptelor a fost reprezentantul nelegal al Direcției de spionaj din Mazar-i-Sharif, un oarecare Matveev.

— Da, operația a fost realizată extrem de grosolan. În ciuda faptului că detașamentul a primit dispoziție să nu vorbească rusește, după ocuparea așezării Mazar-i-Sharif, pe străzi, la tot pasul, răs-

nau înjurături rusești. Avioanele noastre au executat zboruri zilnice în zona inamicului, au aruncat bombe, fără măcar a-și vopsi stelele de pe aripi. Nu este exclus ca vreun străin să fi fotografiat scenele astea și atunci ne va fi greu să le contestăm.

Scene deosebit de crude au avut loc după capturarea așezării Mazar-i-Sharif, cînd detașamentul s-a îndreptat spre Taș-Kurgan. Eu, ca militar, a trebuit să mă alătur detașamentului. Peste numai două zile am ocupat și Taș-Kurgan, fără luptă. Toți locuitorii care au nimerit în calea detașamentului au fost împușcați, pentru a nu putea anunța pe nimeni despre noi. Datorită acestei tactici, la Kabul, s-a aflat numai în a șaptea zi după capturarea așezării Mazar-i-Sharif. De acolo a fost trimis contra noastră un detașament de 3 000 oameni, în frunte cu ministrul de război Seid-Husein. l-am întîmpinat nu departe de Heibak. Lăsîndu-i pe afgani să se apropie la distanța de un foc de tun, am deschis un uragan de foc. Oamenii s-au prăbușit ca secerați. Peste o jumătate de oră, detașamentul lui Seid-Husein a cedat, retrăgîndu-se în fugă în munți. Da, trebuie să o spun, băieții noștri știu să tragă, am fi ajuns într-o săptămînă la Kabul, dacă Amanullah ar mai fi rezistat la Kandahar — a încheiat Matveev, cu regret în glas.

Trupele roșii au ajuns numai pînă la Heibak. La Moscova, Stalin, după ce a primit știrea că Amanullah, părăsind Kandahar, a plecat în India, a ordonat ca detașamentul să revină urgent. Întorcîndu-se prin Mazar-i-Sharif, trupele roșii nu au uitat să ia cu ele toate blînurile de astrahan aflate în depozitele orașului. Compensație pentru cheltuielile suportate de puterea sovietică pentru organizarea expediției. În timpul campaniei, în detașament s-au înregistrat 120 morți și răniți, iar de partea afgană circa 8 000 morți.

**Adaptare
Florentina DOLGHIN**

Paralele ale istoriei

Am urmărit în numărul trecut similitudini și diferențe între două instituții monarhice, pe care le despart peste 300 ani și un spațiu geografic considerabil. Continuăm să analizăm tabloul istoric, de data aceasta prin aplicarea cheii comparației celor două personalități de la vîrf, Filip II și Franz Josef. Cum s-au comportat, cum au acționat ei în diversele situații, în care i-a pus istoria?

FILIP II și FRANZ JOSEF

EMANUEL C. ANTOCHE

Numeroși istorici au judecat comportamentul lui Filip II drept un comportament normal. Era regele Spaniei și se simțea investit cu o sarcină imensă. Personifica statul și reprezenta autoritatea divină pe pămînt. O asemenea misiune nu putea fi îndeplinită decît într-o splendidă izolare. Inaccessibil în palatul său, își lua singur momentele de repaus și în tăcere; era servit fără să i se vorbească. Cele peste o mie cinci sute de persoane ale suitei sale se străduiau să evite orice contact vulgar sau ofensator. Numai o somptuoasă pietate înțreținută de confesori omniprezenți, o dăruire și pasiune fără margini, față de sfinți, de relicvele lor sau față de mormintele strămoșilor, la care se adăugaseră interminabile slujbe religioase, puteau liniști și împacă sufletul său. Filip „este enigmatic”, după părerea lui Fernand Braudel. Îndrăgea studiul și mai ales cărțile de istorie. Cunoștințele de geografie erau remarcabile, lor adăugîndu-li-se noțiuni de sculptură și pictură. Vorbea extrem de bine limba sa, se descurca în latină și înțelega italiana și franceza.

Vizitatorul care străbate coridoarele Escorialului rămîne profund surprins de contrastul dintre amploarea edificiului și modestia aparta-

mentului lui Filip. Trei camere: sala de recepție și de lucru, dormitorul și capela. Această atmosferă trădează, într-o manieră balzaciană, omul care a înțreținut-o. Un lucrător neobosit, meticolos și corect.

Ocnașul tronului — la lucru

Arhive gemînd de scrisori, rapoarte dese și suplimentare erau atent citite și adnotate cu o scriere mărunț, aplecată și regulată. „Vrea să cunoască toate afacerile, să le ordoneze și să le rezolve pe toate. Muncеște mult, uneori prea mult, dacă ținem cont de sănătatea sa fragilă”, nota unul din consilierii lui. Ambasadorul venețian la Madrid, Leonardo Donato, adăuga, la rîndul lui: „Regele negociază bucuros prin scris, pentru că nu-i place să trateze cu alții și pentru că în scris este mai rapid decît oricare dintre secretele sale. Examinează toate problemele și știe totul. Legatul papal a petrecut cinci ani la Curte, fără să-i vorbească regelui decît în cabinetul său”. Zi de zi asista în capela sa la predică sau își consulta propriul confesor, pentru a ști în ce fel cutare sau cutare lucru îi poate încălca conștiința, în cazul în

care ar fi luat vreo decizie diferită decît cea pe care fusese sfătuit să o ia. Cu timpul, pietatea sa avea să se întărească. În apropierea morții, se spovedea de trei ori pe zi.

Pe lîngă lumea istoriei și a artelor, iubea grădinile și păsările. Același ambasador venețian consemnează că „dacă are [Filip] multe păsări în parcul său, ele se află acolo doar pentru a le privi, nu a le ucide”. Însă cea mai mare pasiune a lui Filip a fost Escorialul. Regele era un om sedentar. Nu și-a petrecut cea mai mare parte a vieții pe drumurile Europei, ca părințele său Carol Quintul. Dacă Escorialul a fost considerat drept o rezidență, el a fost mai ales o extraordinară întreprindere, un program și un ideal. Această uriașă „mănăstire”, Spania o datorează pietății monarhului său. Construcția lui a durat din 1557 pînă în 1595, deci 38 de ani. Escorialul rămîne opera unei vieți, opera care a costat peste 20 milioane de piese de aur. Filip II și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în apartamentul său modest și în austerul palat pe care și l-a dorit întreaga sa existență. Bolnav de gută și simțînd că i se apropie sfîrșitul, s-a lăsat transportat în condiții penibile de la Madrid la Escorial, pentru a muri în lu-

Soarta infanțelului, victimă a despotismului lui Filip II, a fost transpusă deoptrivă genial de Friedrich Schiller în drama Don Carlos (în imaginea din dreapta, ilustrație la carte, ediția 1877) și de Verdi în opera omonimă; scenă dintr-un spectacol la fel de celebru: cu Nikolai Ghiaurov (Filip II) și Bruno Prevedi (Don Carlos). La pupitru era Claudio Abbado

mea creată de el și în mijlocul căreia a viețuit. La 13 septembrie 1598 își va da ultima suflare, în camera de unde a guvernat decenii peste poporul său și peste destinele Europei.

Maniera de lucru și caracterul lui Franz Josef nu diferă cu mult de cele ale lui Filip II. Se recunosc aceiași oameni, cu unele mici diferențe. Franz Josef era de o valoare mediocră, dar atinge perfecțiunea în această mediocritate. La el acest „defect” devine o calitate. Avea mai degrabă aptitudinile unui funcționar decât ale unui om de stat. Contele de Saint-Aulaire, autorul uneia dintre cele mai reușite monografii dedicate împăratului, nota: „La Franz Josef, mentalul nu este la înălțimea moralului. El nu are spiritul atât de pătrunzător, pentru a prevedea toate consecințele deciziilor sale. Este în stare să confunde administrația cu guvernarea popoarelor și să își imagineze că nimic nu lipsește atunci când dosarele imperiului sînt la zi. De la cinci dimineața la ora opt seara, timp de șaiszeci și opt de ani de domnie efectivă, acest omnaș al tronului s-a

supus voluntar unui regim pe care alt autocrat n-ar fi fost în stare să și-l impună decât printr-un enorm sacrificiu: săptămîna de lucru de optzeci de ore, fără drept de grevă și repaus duminical”. Era un împărat care dorea să cunoască totul și să rezolve toate problemele în mod personal. Avea plăcerea să privească lucrurile de aproape, să le studieze amănunțit, să le disece în analize, pentru a găsi cele mai neașteptate și rigide soluții. Își rezolva conștiințios hîrțile sale, atîta timp cît mecanismul administrativ nu se oprea deloc.

A călătorit puțin. Iubea sedentarismul, zilele care treceau la fel ca celelalte. Citea multe cărți de istorie și una din plăcerile sale cotidiane era să privească pe fereastră schimbarea gîrziilor palatului. Plăcere care îi inspira liniște și siguranță că nimic nu se petrecea în granițele stăpînirii sale în acea zi. O obișnuință, un ceremonial care devenise aproape etern, ca și guvernarea sa. De parcă în curtea Hofburgului s-ar fi hotărît destinele imperiului!

Don Carlos, adolescentul revoltat, și...

Marți, 21 noiembrie 1916, împăratul s-a trezit la ora 4 dimineața, și-a îmbrăcat uzata uniformă, cerindu-și apoi obișnuitele dosare, în același decor care i-a marcat existența. A început să răsfoiască mai întîi rapoartele poliției și Ministerului de interne, care constituiau prima prioritate pe ordinea de zi. Remarcăm că Filip II avea preferința să studieze mai des dosarele Inchiziției. Dar, de data asta, simțindu-se un pic bolnav, Franz Josef și-a chemat capelanul cărui a s-a spovedit, primind binecuvîntarea papală. Seara, mai obosit ca niciodată, și-a chemat valetul și i-a anunțat: „Te rog să mă scoli mîine dimineața la ora trei și jumătate, nu mi-am terminat lucrul de astăzi”. Nu avea să se mai trezească niciodată. Morții sale îi va urma moartea imperiului pe care l-a reprezentat.

Amîndoi au avut o viață de familie nefericită și cite un copil pe care l-au jertfit intereselor lor politice și absolutismului imperial. La acest sacrificiu a contribuit și eticheta extrem de rigidă a ambelor curți. Atît sfîrșitul tragic al lui Don Carlos cît și cel al arhiducelui Rudolf au iscat numeroase controverse în cadrul istoriografiei. Astăzi se cunoaște însă motivul dispariției infanțelului spaniol. Averșiunea pe care a avut-o față de eticheta rigidă a anturajului lui Filip II, etichetă în al cărei spirit a fost crescut și pe care era obligat să o accepte. Orice tinăr dornic de libertate la vîrsta adolescenței nu putea recurge decât la revoltă, metodă destul de stînjenitoare pentru tatăl său. S-ar adăuga și presupusa legătură amoroasă pe care Don Carlos a avut-o cu mama sa vitregă, Elisabeta de Valois, de aceeași vîrstă ca și el, numai 15 ani. Această idilă a înflăcărât imaginația multor scriitori și artiști, fiind cîntată timp de secole. Dacă a existat într-ade-

văr o iubire, nu a putut fi decât una tragică și în deplină contradicție cu mentalitatea și eticheta curții spaniole. La numai un an și jumătate de la căsătoria sa cu Filip, Elisabeta de Valois a murit în urma unei nașteri nereușite. Unii contemporani l-au acuzat pe monarh de a-și fi otrăvit soția, datorită bănuielilor și geloziei care îl rodeau în legătură cu această poveste de dragoste. Moartea reginei a constituit o puternică lovitură pentru Don Carlos. Ea va acționa asupra stării sale fizice și mai ales psihice. În zadar i s-a promis mîna verișoarei Anna de Habsburg, el nu putea uita destul de ușor clipele petrecute în compania Elisabetei. Sfîrșitul infanțelului se va datora unei greșeli politice, clasată de Filip II drept o mare trădare. În momentele premergătoare revoluției în Țările de Jos, unele elemente mai moderate din conducerea mișcării de independență nu erau încă destul de hotărîte să scutească tutela lui Filip, „prințul lor natural”. Eforturile acestora se îndreptau spre o acomodare: Carlos va deveni regent al Țărilor de Jos. Pînă aici nu era decât un pas de făcut: Carlos să se revolteze contra tatălui său, să fugă spre nord, obligîndu-l pe Filip în acest mod să cedeze și să accepte compromisul. Însă infantele, dezarmat de la început și părăsit de apropiații săi, și-a pregătit cu multă naivitate evadarea. La aflarea complotului, reacția regelui a fost extrem de violentă. Nu-și va acuza fiul nici de trădare, nici de erezie. Nu era chestiune nici de Țările de Jos, nici de Inchiziție. Infantele era inapt pentru guvernare. Don Carlos va muri cîteva luni mai tîrziu, bolnav și nebul, într-una din închisorile Alcazarului, sub privirile de gheață ale părintelui său. A fost condamnat la o moarte lentă și dură, fără nici o șansă de salvare.

...arhiducele Rudolf acționează identic

La fel de celebră a rămas și legătura amoroasă dintre arhiducele Rudolf și baroana Maria Vetsera (*Magazin istoric*, nr. 10/ 1992), cu tragicul sfîrșit și imposibilitatea îndeplinirii ei. Rudolf fusese crescut și pregătit pentru a prelua coroana din mîinile părintelui său. Ajuns la vîrsta deplinei maturități, el nu mai putea suporta tutela impusă de Franz Josef, nici învechitele idei politice pe care acesta le utiliza în guvernarea subredului imperiu. Arhiducele era suspectat deja pentru ideile sale extrem de liberale, care i-au adus o mare popularitate în rîndul locuitorilor imperiului. „La Viena escrocherii, furturi, înalte situații ocupate de incompetenți, brutalități, corupție, dictatură a statului. Eu observ toate acestea calm și curios, pentru a vedea cît timp va trebui unui vechi și solid edificiu ca Austria să se dezbină și să se înfunde”, nota arhiducele într-una din scrisorile sale. Lupta dintre el și Franz Josef era o luptă de ideologii, o luptă între două generații, în care una era victima celeilalte. Rudolf se simțea dirijat, coordonat, avînd

rolul unei marionete supuse la inactivitate, pînă într-o zi cînd va trebui să preia destinele unui imperiu ruinat. Aștepta cu nerăbdare această clipă, cînd spera că va putea schimba totul, dar zile, luni și ani treceau unii după alții, iar Franz Josef rămînea același neobosit administrator în biroul său din culoarele Hofburgului. Rudolf s-a aruncat atunci cu o ardentă pasiune într-o poveste de dragoste, care-i va lega pentru totdeauna existența de cea a baroanei Maria Vetsera. Rudolf era căsătorit însă cu o prințesă belgiană, căsătoria încheiată cu un scop politic precis. Această „aventură” călca în modul cel mai flagrant rigoriile protocolului existent de secole în familia Habsburgilor. Un moștenitor al tronului nu se putea căsători decît cu o principesă, în nici un caz cu o baroană. Aceeași opoziție o va întîlni cîțiva ani mai tîrziu și Franz Ferdinand în mariajul său cu contesa Sofia Chotec. Reușita acestei căsătorii se va datora însă dramei de la Mayerling și ecurilor ei. În zadar Rudolf a încercat să obțină de la Vatican divorțul de soția sa legitimă. În zadar și-a pledat cauza în fața intransigentului împărat. Acesta a folosit toate mijloacele posibile pentru a-i se-

para pe cei doi îndrăgostiți. La indignarea Curții s-a adăugat și cea a unora dintre capetele încoronate ale Europei. Nimeni nu încercase până atunci să se opună birocrăției protocolare a Curții.

Ca și Don Carlos, Rudolf va reacționa identic la tentativele nobilimii maghiare de a-l aduce pe tronul regatului Sfântului Ștefan. Această nobilime „liberală” nu a renunțat niciodată la ideea separării definitive de imperiu și la recăștigarea unei veritabile independențe, în interiorul frontierelor existente în Evul Mediu. După lungi ezitări, Rudolf și-a dat în cele din urmă acordul, dar poliția austriacă, grație serviciului său de spionaj, va reuși să descopere firele complotului. Conștient de pedeapsa care-l putea aștepta din partea tatălui său și socotind această partidă definitiv pierdută, Rudolf s-a sinucis, împreună cu Maria Vetsera, la 30 ianuarie 1889, în saloanele pavilionului de vinătoare de la Mayerling. Nu se știe nici până astăzi cu adevărat dacă acele focuri de pistol au aparținut lui Rudolf sau au constituit pedeapsa oferită de Franz Josef fiului său. În ambele cazuri însă arhiducele a fost victima intransigentului împărat.

Urmind exemplul lui Schiller în teatru, cel care, în 1787, scrisese drama *Don Carlos*, Giuseppe Verdi va transpune într-o reușită operă în 1867, destinul lui Don Carlos, victimă a despotismului lui Filip II. Reprezentarea ei în acel an nu a trecut neobservată de Franz Josef. S-a regăsit — victimă a unei mușcătoare și rafinate ironii — în persoana suveranului spaniol. Aproximativ la acea dată, în iunie 1866, patrioții italieni, în transeele Custoezi, încercau să se elibereze de tirania habsburgică. Pentru prima oară, simbolul Flandrei revoluționare se împletea cu simbolul carbonarilor. Surprinzătoare coincidență a istoriei și a personajelor care au făurit această istorie. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• BUN VENIT ÎN ROMÂNIA. WELCOME TO ROMANIA.

Editura Alcor, București, 1992, 105 pp., 2 000 lei; album bilingv, tipărit cu sprijinul Departamentului Informațiilor al guvernului român, ce oferă, în text și imagini, câteva date principale despre geografia, istoria, cultura, viața social-economică și politică ale țării noastre.

• DOSARUL COLECTIVIZĂRII AGRICULTURII ÎN ROMÂNIA, 1949-1962 (studiu întocmit de Comisia pentru cercetarea abuzurilor și pentru petiții din Camera Deputaților, cu un cuvânt înainte de Radu Ciuceanu).

„Monitorul Oficial”, București, 1992: cartea reprezintă rezultatul eforturilor începute prin apelul lansat de comisia parlamentară în martie 1992, la care au răspuns o parte dintre victimele procesului colectivizării, precum și Ministerul Justiției, Direcția Instantelor Militare, Procuratura Generală și Serviciul Român de Informații.

• Mircea Eliade — TRATAT DE ISTORIE A RELIGIILOR (cu o prefață de Georges Dumézil și un cuvânt înainte al autorului; traducere de Mariana Noica).

Editura Humanitas, București, 1992, 430 pp., 550 lei: o carte ce nu trebuie confundată cu *Istoria credințelor și a idelilor religioase* — în trei volume, apărute la noi — și în care autorul încearcă să răspundă la o dublă întrebare: ce este religia și în ce măsură se poate vorbi de o istorie a religiilor?

• René Descartes — DOUA TRATATE FILOZOFICE. REGULI DE ÎNDRUMARE A MINȚII. MEDITAȚII DESPRE FILOZOFIA PRIMĂ (traduse de Constantin Noica).

• Constantin Noica — VIAȚA ȘI FILOZOFIA LUI RENÉ DESCARTES (în colecția Paradigme).

Editura Humanitas, București, 1992, 380 pp., 490 lei: ediția reproduce două tratate ale filosofului francez René Descartes traduse de Constantin Noica, autor și al unei monografii despre Descartes, publicată în anul 1937, în Biblioteca pentru toți.

• ECHIPA DE SACRIFICIU.

Editată de „România Azi” S.A., București, 1992, 174 pp., 308 lei: stenogramele primului guvern

postrevoluționar și ale primului guvern aprobat de Parlament, ce acoperă perioada 5 ianuarie 1990 - 5 februarie 1991.

• Răzvan Theodorescu — DRUMURI CĂTRE IERI.

Editura Fundației Culturale Române, București, 1992, 288 pp. + erată, 296 lei: articole pe teme de istorie, artă, literatură națională, civilizație sud-est europeană, publicate în diverse reviste de-alungul anilor '80, au fost strânse în această carte.

• Radu Ciuceanu — MEMORII I. INTRAREA ÎN TUNEL (prefață și note de Octavian Roske).

Editura Meridiane, București, 1991, 416 pp. + 6 pl. foto, 157 lei: cartea unui istoric despre istoria tinereții sale, membru în conducerea Mișcării Naționale de Rezistență din Oltenia, până în septembrie 1948, când a fost arestat.

• Nikolai Berdiaev — SENSUL CREAȚIEI. ÎNCERCARE DE ÎNDEPTĂȚIRE A OMULUI (traducere de Anca Oroveanu; prefață, cronologie și bibliografie de Andrei Pleșu, în colecția Gînditori ruși).

Editura Humanitas, București, 1992, 350 pp., 550 lei: un reprezentant al „celeilalte Rusii”, obligat să se exileze în 1922 și care, împreună cu alți intelectuali ruși, „a provocat și a întreținut cea mai vie, mai înnoitoare și mai consistentă reflexie creștină a secolului nostru”.

• Vladimir Soloviov, Nikolai Berdiaev, Gheorghe Fedotov — CRESTINISM ȘI ANTISEMITISM (traducere de Janina Ianoși; prefață și note de Ion Ianoși).

Editura Humanitas, București, 1992, 140 pp., 200 lei: câteva studii semnate de trei gînditori ruși, interzise până nu de mult în propria lor țară.

• Yog Ramacharaka — HAT-HA-YOGA (prefață și traducere de Alexandru E. Russu, membru de onoare al Societății „Viața Divină” din Rishikesh, India).

Editura Lotus, București, 1992, 176 pp., 260 lei.

• Swami Ramalanda — KRIYA-YOGA (prefață și traducere de Alexandru E. Russu).

Editura Lotus, București, 1992, 67 pp., 145 lei: două cărți despre o practică străveche ce indică drumul către sănătate, prin prevenirea bolilor.

Fără îndoială un misogin, diplomatul rus Karl von Nesselrode a afirmat despre Talleyrand: „Dumnezeu știe de ce plăcea femeilor, poate numai din cauza atracției lor instinctive față de rău“. De fapt, Charles Maurice de Talleyrand-Périgord, prinț de Bénévent, posedea din instinct arta de a seduce, nevoia de a cuceri!

Tinăr seminarist, nu așteptase să primească tonsura, pentru a se acomoda cu regulile jocului. Sub domnia lui Carol X (1824-1830), încă în timpul vieții, Talleyrand (1754-1838) a publicat Albumul pierdut, unde relatea numeroase dintre escapadele sale amoroase, între altele cu o blondă dantelăreasă, Ju-

portarul) o să remarce că n-am ieșit imediat? I-am spus fratelui meu, de la care am împrumutat hainele, că merg la o ceremonie de nuntă, unde imi voi petrece noaptea, cu stăpina mea; iar stăpinei mele că mă întorc la tata...». Am sărit în sus de bucurie, i-am pus mina la gură, oprind-o să continue, i-am înțeles riscurile la care se expusese și, neputând să o închid în inima mea, am închis-o în dulapul meu...»

Să fie reală această poveste? În Memoriiile sale, Talleyrand ne istorisește un alt amor de cartier, cu încântătoarea Dorotheea Dorinville — cunoscută sub numele de Luzy — pe care a remarcat-o, „pentru aerul ei simplu și mo-

ASA

VA

PLACE

ISTORIA?

IUBIRILE

LUI

TALLEYRAND

ANDRÉ CASTELOT

lienne Picot, fiica unui grataragiu.

După câteva scurte întâlniri, Talleyrand povestește că a auzit într-o seară o bătaie în ușă. Era un băiat de la prăvălia grataragiului. Aducea o comandă. După cele mai clasice legi ale comediei, Talleyrand a recunoscut-o în vizitator pe... Julienne. „A intrat în camera mea, pălărioara de bumbac ce-i acoperea capul i-a căzut la picioare și niște superbe plete blonde i-au îmbrăcat fața. «Domnule abate — mi-a spus — credeți oare că dl. Rigommier (ăsta era

dest“, în timpul unei slujbe religioase. Într-o zi, o binefăcătoare ploaie de vară a început să cadă, exact cînd s-a terminat oficierea liturghiei, prilej pentru Talleyrand de a-i oferi fetei adăpost sub umbrela lui și, bineînțeles, de a o conduce acasă. Luzy avea 25 ani și o moralitate destul de lejeră. Ea i-a permis proprietarului umbrelei să urce la ea, încă din prima zi a cunoștinței lor. Luzy era evreică. În acest context, o prietenă a afirmat despre ea: „A trecut la creștinism cînd a aflat că Dumnezeu s-a transfigurat în bărbat...“

Odată obosită aventura ei cu tinărul abate, Dorotheea s-a căsătorit, asistînd la ascensiunea fostului ei amant.

¹ Reproducem — cu subtilurile redacției noastre — acest articol din revista *Historia. Magazin istoric* a consacrat, de-a lungul anilor, mai multe articole celebrului diplomat francez, ministru de externe în timpul Directoratului, Consulatului, Imperiului și Restaurăției (nr. 1/1973, 10/1974, 1/1977, 9/1979).

„La picioarele lor, dar nu pe mina lor“

Talleyrand are 21 de ani. Ca preot, ia parte, în catedrala din Reims, la încoronarea lui Ludovic XVI (1774) și mărturisește în *Memoriile* sale că nu se poate înfrîna să contemple admirativ, în timpul ceremoniei, trei femei: d-na ducesă de Luynes, d-na ducesă de Fitz-James și d-na vicontesă de Laval. Cînd este îndrăgostit, are o putere de seducție irezistibilă. Oferă un adevărat spectacol cînd traversează un salon. Cu o artă excepțională, reușește chiar să-și ascundă defectul fizic. După cum se știe, este schiop¹. Salută în stînga, sa-

mecul, dublat de un cinism practicat cu eleganță, nu displacea companiilor sale feminine, mai ales cînd ținta ironiilor și cinismelor erau alte femei.

În ce a constat influența femeilor asupra irezistibilului Charles Maurice? Conte de Saint-Aulaire [*Magazin istoric*, nr. 10/1978] l-a definit perfect, scriind că Talleyrand a știut „să se lase în brațele lor și la picioarele lor, dar niciodată pe mina lor“.

Prima care a urmat la rînd a fost frivola d-nă de Laval, căreia dragostea îi plăcea la fel de mult ca politica. Lista amantilor ei cerți era extrem de bogată, iar cea a prezumtivilor fără sfîrșit. I-a succedat vesela și zvelta d-nă Gu-

pildă, ceea ce nu l-a împiedicat să colecționeze o panoplie de victime. Legăturile lui se înnoadă și se deznoadă repede, se succed sau se suprapun — în totală dezordine —, încît sînt greu de precizat datele acestui imbroglîo. În plus, ceea ce nu simplifică deloc lucrurile, este faptul că Talleyrand rămîne aproape întotdeauna prietenul intim al fostelor sale metrese, chiar și al celor mai efemere.

În 1780 este amantul frumoasei doamne de Brionne — fiica prințului de Rohan-Montaupan, ale cărei respectabile patru decenii nu-l sperie deloc. Cea care fusese o neîntrecută călăreață avea exact 44 ani. Pentru un tînăr de 24, cucerirea

lută în dreapta, se oprește, afixînd multă insolență, se sprijină dezinvolt de un braț de fotoliu sau pe un spătar de scaun. Odată încheiată „călătoria“, se oprește să afle vești mondene, chiar dacă în sine își ride de problemele și necazurile celorlalți. Dar poate că tocmai această insolență atrăgea femeile. Far-

¹ Această infirmitate a piciorului — urmare a unui accident din copilărie — a determinat familia să-l consacre carierei preoțești, în totală opoziție cu inteligența, vocația și temperamentul tînarului.

În imagini: și aceste doamne și domnișoare au trecut prin paturile istoriei (citește al lui Talleyrand): (de la stînga la dreapta) Dorothea de Curlanda, d-na de Staël, d-na Grand, d-na Lange, contesa de Flahaut (în imagine cu fiul ei).

yonne de Laval-Montmorency, cea care a fost căsătorită 13 ani cu ducele de Luynes și de Chevreuse — atît de obez, încît a trebuit să i se răscoiască locul la masă, pentru a-și putea așeza abdomenul imens.

Următoarea la rînd, Marie-Claude Thiard de Bizy, s-a măritat la vîrsta de 15 ani cu un companion de plăceri al viitorului Filip Egalité, ducele de Fitz-James. Fusese atît de des înșelată de soțul ei, încît, retrospectiv, avea toate scuzele că se consolase cu Talleyrand. Numeroase au fost cuceririle lui Charles Maurice...

Cu siguranță că Talleyrand nu era un amant de excepție, ca ducele de Richelieu, de

era cu atît mai flatantă.

În 1784, lui Charles Maurice i se aprind călcîiele după prințesa de Lorraine, soția abatelui de Remiremont și fiică a d-nei de Brionne, care rămîne pentru totdeauna amanta lui *en titre*. Iar drăguța de prințesă, îndrăgostită lulea de abatele Périgord, nu se grăbește să ia drumul domeniului ei, unde este suverană. Pare chiar că, pentru a-și obliga fiica să părăsească locul, d-na de Brionne promise să obțină pentru Talleyrand palaria de cardinal. Tînăra se întoarce deci la nobila ei casă, pentru că d-na de Brionne nu vrea cu nici un chip să-și împartă amantul cu fiica ei. În 1786, cînd ea a murit, Talleyrand a

stat la căpătiul ei. Avea 31 de ani.

Cea care a rămas cel mai mult în inima lui Talleyrand — poate și pentru că i-a făcut un băiat — a fost inteligenta și rafinată Adelaïda Fil-leul, căsătorită, total nefericit, la 18 ani, cu contele de Flahaut, ce număra numai... 35 ani mai mult decât tinăra sa soție. În 1784, cînd Talleyrand a apărut pentru prima oară în viața Adelaïdei, dl. de Flahaut, conștient probabil că este un soț mult prea în vîrstă pentru a-și manifesta gelozia, i-a permis soției să trăiască liber și să contracteze o căsătorie de suflet cu tînărul și galantul abate, care avea 7 ani mai puțin decât cucerirea lui. Mai tîrziu, dl. de

mama micuțului Charles, îi întinde o capcană lui Charles Maurice, întrebîndu-l:

— Dacă am fi amîndouă, eu cu d-na de Flahaut, pe o corabie gata să se scufunde, pe care dintre noi ați salva-o?

— O, doamnă, dar lăsați impresia că știți să înotați mai bine decât d-na de Flahaut, a răspuns Talleyrand, abia stăpînindu-și risul...

Voluptatea Indiei și desfrîul Europei

Odată devenit ministru al Afacerilor externe al Directoratului, gustul său pentru femei nu s-a potolit. Le aprecia calitățile, inteligența, ferme-

pătă decât un trandafir", a venit să îngroașe numărul amantelor lui Charles Maurice, fără a-i acorda totuși exclusivitatea favorurilor sale. Apoi, în 1797, o femeie încîntătoare, cetățeanca Grand, a intrat pentru mulți ani în viața d-lui de Talleyrand. Este viitoarea cetățeancă Talleyrand.

Spun autorii vremii că această creatură de vis „cumula obiceiurile voluptuoase ale Indiei cu secretele desfrîului Europei". Bun cunosător în domeniu, Charles Maurice a apreciat foarte repede farmecul exotic al celei care, sosită din India, va deveni a doua sa soție, după... Biserică, soție de care Talleyrand va fi îndrăgostit nebuneste.

Flahaut și-a asumat fără să cîrtească paternitatea micului Charles, venit pe lume la 21 august 1785.

Au circulat zvonuri — în mod sigur false — că Talleyrand, semiimpotent, nu ar fi putut procrea. Dl. de Flahaut să fi recunoscut oare copilul, tocmai pentru că era convins că era al lui? E posibil... Chiar dacă nu se vroia să se acrediteze acest zvon. În orice caz, Charles de Flahaut va deveni amantul viitoarei regine a Olandei și tatăl ducelui de Morny. Paturile istoriei rezervă surprize pitoriei...

Toate aceste iubiri nu îl împiedică pe Talleyrand să se lase iubit de D-na de Staël care, moartă de gelozie pe

cul și frumusețea și le căuta societatea. Era la mijloc o atracție cerebrală, mai degrabă decât un apetit sexual pentru ele. N-a spus ea, d-na de Flahaut, că în dragoste Talleyrand era mai mult tîndru decât viril?...

În tot cazul, el exercita o fascinație irezistibilă asupra sexului slab. Spiritul său caustic, eleganța și chiar reputația sa detestabilă seduceau. Libertinul, viciosul, fostul preot, care își dăduse poalele peste cap și își lepădase sutana violetă, excita curiozități un pic perverse.

Sub Directorat (1795-1799) mult prea drăguța, mult prea seducătoarea, mult prea amabila, mult prea iubită d-ră Lange, „cu gura mai proas-

Instalată la Paris, Catherine Grand ducea o viață fastuoasă, deloc motivată de subșidiile pe care i le putea asigura soțul ei, funcționar la *Indian Civil Service*. Dar d-na Grand se întreținea singură, ceea ce i-a permis să cumpere un hotel în strada Antin, să închirieze o lojă la Operă și să posede echipaje fastuoase. De altfel, prefera să i se ofere mai degrabă cai decât flori și bijuterii. Un tînăr baron a fost sedus de această „frumusețe dumnezeiască, debordînd de tinerețe, cu dinți minunați, de o albeață translucidă, și o pădure de păr blond strălucitor".

În 1792, în plină revoluție, Catherine a plecat în Anglia, unde își va spori ravagiile în

rindul bărbaților, ceea ce îi va permite să nu-și schimbe stilul de viață agreabil. Directoratul a găsit-o la Paris, cu marchizul de Spinola. Acesta, suspectat — și nu fără temei — a fi agent al Angliei, a fost expulzat. Catherine tremura la ideea că îi va împărtași soarta.

— Ar trebui să cereți protecția cetățeanului Talleyrand, o sfătuiește marchiza de Sainte-Croix. Ministrul Afacerilor externe este un om puternic, care nu știe să reziste farmecelor unei femei frumoase. Căutați-l și o să vedeți.

Zis și făcut. Catherine ajunge în salonul de așteptare al lui Talleyrand. Face o lungă antecameră și sfârșește prin a adormi în fața focului, ce pâlpea în cămin. Talleyrand o descoperă astfel adormită, o trezește și o invită spre cabinetul său, chiar dacă o iau spre budoarul cu lambriuri de la primul etaj, ale cărui panouri sînt decorate cu atributele lui Venus și Amor.

Ministrul cade repede fascinat de Catherine, care are — după părerea lui — „pielea dulce, respirația dulce și umoarea dulce”. De ce arme va uza ea pentru a-și apăra cauza? Prea puțin important! În ochii unui bărbat ca Talleyrand, singură frumusețea îi era suficientă. Fostul preot este cucerit pe loc. Audiența acordată de către ministrul Afacerilor externe s-a prelungit pînă a doua zi dimineață...

Cetățeanca Bonaparte — un model

Dar puțin mai tîrziu, d-na Grand este arestată pentru spionaj. Talleyrand sare la masa de scris și trimite aceste rînduri lui Barras¹, la 3 germinal an VI — 23 martie 1798.

¹ Paul François Jean Nicolas, conte de Barras (1755-1829), unul dintre organizatorii loviturii contrarevoluționare din 9 Thermidor (27 iulie) 1794, membru al Convenției și al Directoratului.

„Cetățene Director, a fost recent arestată d-na Grand; bănuită a fi conspiratoare. Este persoana cea mai incapabilă să se amestece în afaceri; este o indiană frumoasă, leneșă, cea mai lipsită de preocupări dintre toate femeile pe care le-am cunoscut vreodată. Vă solicit protecția pentru ea. O iubesc și vă declar, de la om la om, că în viața ei nu s-a amestecat și nu este în stare să se amestece în nici o afacere politică”.

Papa i-a acordat lui Talleyrand permisiunea să poarte veșminte laice. Dar nu și pe aceea de a se căsători. Oricum, el s-a plasat în comunitatea laicilor. Totul și-ar fi urmat cursul, dacă Bonaparte nu ar fi decis să se dea mai multă respectabilitate curții consulare. Prezența, în strada du Bac, a concubinei ministrului Afacerilor externe îl jena. Se vorbea, într-adevăr, prea mult despre cail ei, despre părul ei...

Napoleon a hotărît că nu există decît o singură cale pentru rezolvarea situației: Talleyrand să o ia în căsătorie pe cetățeanca Grand și atunci totul va intra în normal.

Talleyrand s-a supus. Dubla căsătorie, civilă și religioasă, a avut loc în luna septembrie 1802. În timpul primei recepții la care a fost prezentată d-na de Talleyrand, Bonaparte, trecînd ca de obicei în revistă femeile, s-a oprit în dreptul Catherinei și i-a lansat cîteva cuvinte în mod brutal, de parcă s-ar fi adresat unui recrut.

— Sper că buna conduită a cetățenei Talleyrand va face să fie uitată lejeritatea d-nei Grand.

Catherine s-a înclinat și i-a răspuns:

— Na-ști să fac mai mult decît să urmez — în această privință — exemplul cetățenei Bonaparte (aluzie la iubita și soția primului consul Joséphine de Beauharnais).

În 1825, Catherine a primit de la regina Spaniei marele cordon al Ordinului Maria-Luiza, pentru „atențiile ei întru ameliorarea poziției M.

S. regelui Ferdinand, în timpul sejurului său în castelul de la Valençay, pentru „a fi ameliorat poziția” și a ducelui San Carlos, devenit amantul ei în timpul captivității prinților Spaniei. Ducele San Carlos venea deseori să o viziteze pe Catherine și se ghiftuia în așa hal, încît într-o seară de iulie a anului 1828 a murit de o indigestie provocată de languste. Charles Maurice, pradă durerii, a comentat:

— Ducele San Carlos a fost amantul soției mele. Un om de onoare, i-a dat sfaturi bune, de care ea are nevoie. Acum chiar că nu știu pe ce mîini va intra.

Peste ani, la 10 decembrie 1835, d-na de Dino — ultima iubire a lui Talleyrand — a intrat în camera lui Talleyrand, pentru a-i anunța moartea prințesei Catherine, survenită în aceeași dimineață, înainte de ora 4.00. „Am făcut-o cu strîngere de inimă, ne spune ea, căci în acea perioadă el avea palpații violente, ce ne făceau să ne temem de o moarte subită. Mi-era grijă ca această veste să nu-i provoace o tulburare. N-a fost așa. Mi-a răspuns imediat cu calm, cu niște cuvinte ce m-au surprins: «Asta îmi simplifică mult poziția»”.

Unchiul și nepoata

Talleyrand a obținut mîna Dorotheei de Curlanda pentru nepotul său, Edmond de Périgord. Cînd tinăra Dorothea — un veritabil boboc înflorit — a sosit cu mama sa, Alțeta Sa serenissimă ducesa de Curlanda, la Paris, Talleyrand nu a acordat nici o atenție celei ce va deveni, într-o zi, ducesa de Dino, în schimb a găsit-o pe mamă exact pe gustul lui.

— Nu cred să fi existat vreodată pe lume o femeie mai demnă de a fi adorată, a spus el.

Ducesa a devenit principalul ornament al faimosului salon al prințului de Bénévent, sultana favorită, cum i se spunea. În primele zile din

vara anului 1809, Charles Maurice, neputînd să locuiască la reședința de la Valençay, permanent ocupată de prinții de Spania, a primit-o pe d-na de Curlanda în modestul castel de la Pont-de-Sains, nu departe de Avesnes, unde el locuia cu Catherine. Pentru ducesa — și sub ochii soției lui, cea care, permanent îndrăgostită de ducele de San Carlos, trebuia să se resemneze — pentru d-na de Curlanda, el a înălțat un Templu al dragostei, susținut de patru coloane de marmură roșie, cumpărată de Ludovic XIV pentru Versailles.

A fost o pasiune aproape devoratoare! A fost nevoie — vom vedea — de dragostea lui Talleyrand pentru Dorothea, pentru ca el să o abandoneze, puțin cîte puțin, pe mamă, în beneficiul fiicei, dar pînă atunci, avea să mai treacă timp.

După construirea Templului dragostei, Charles Maurice i-a scris scumpei sale ducese, d-na de Curlanda, scrisori incandescente, în care repeta ca o litanie: „Vă iubesc, dragă prietenă, din tot sufletul. Fiecare zi îmi oferă un motiv în plus pentru a vă iubi... Doamne, cît vă iubesc!”

Cînd, la începutul Restaurației (1815), Talleyrand a plecat să reprezinte Franța la Congresul de la Viena, nu i-a venit ideea să-i ceară prințesei de Bénévent, fosta d-nă Grand, soția sa, să-l însoțească. Trebuia însă să aibă pe cineva alături să-l ajute să facă oficiile de primire. Dorothea, tînăra contesă de Périgord, a fost cea care a jucat rolul de stăpînă a casei — și a făcut-o atît de admirabil, încît Talleyrand s-a îndrăgostit de ea...

D-na de Talleyrand a aflat ulterior că plecarea a fost ca o veritabilă răpire. Întîlnirea a avut loc într-o casă de țară

din împrejurimile Parisului, pentru a nu fi văzuți în aceeași trăsură, unchi și nepoată. Nefericita Catherine nu și-a putut ascunde tulburarea.

Palatul Kaunitz, reședința lui Talleyrand. Dorothea pregătește participarea sa la un carusel și — după cum o anunță prințul pe d-na de Curlanda — este „multă muncă”. D-na de Périgord era atunci curtată de contele Trauttmansdorff, a cărei metresă și era. Talleyrand este tot mai îndrăgostit de micuța sa nepoată. Trauttmansdorff nu-l neliniștește deloc. Se teme numai — dacă s-a temut vreodată de ceva — de un capriciu. Pericol există. Dorothea se lasă curînd iubită de elegantul maior austriac contele, Clam-Martinitz, în vîrstă de 22 ani.

Congresul odată terminat, Talleyrand nu are înima ușoară: Dorothea, permanent asaltată de scumpul ei maior, a plecat la Berlin, pentru a-și inspecta domeniile din Silezia. Cînd se vor revedea Charles Maurice și tînăra femeie?

Dorothea a ajuns la Paris în iulie 1815, cu un singur proiect în cap: să-l întîlnească — cît mai repede — pe maiorul Clam. Talleyrand, devenit, grație Waterloo-ului, președinte al Consiliului regelui Ludovic XVIII, suferă profund. Depresia sa, imposibil de descris, stupefiază o lume întreagă. În vreme ce prințul ar trebui să fie ocupat exclusiv cu treburile politice, la cei 60 de ani trecuți, el a ales să se dedice unui sentiment a cărui ardoare l-a absorbit, pînă la punctul de a nu-i mai lăsa nici o libertate de spirit. „O pasiune perdantă, un pic senilă, care îl domina, îl obseda, îl făcea nebun” — cum scrie un mar-tor.

La începutul lunii noiembrie 1815, Dorothea a decis

să plece la Viena, cu scopul de a-l reîntîlni pe frumosul maior. Talleyrand „și-a pierdut capul”, dacă este să-i dăm crezare d-nei de Boigne. Gelozia îl hărțuia. L-a însărcinat pe consilierul imperial austriac Friedrich von Gentz [Magazin istoric, nr. 3/ 1967] să o convingă pe Dorothea să revină la Paris. Dar... maiorul Clam se arată infidel. Uscăciunea inimii și cochetă-riile tînărului ofițer austriac o decepționează pe Dorothea, care revine la unchiul său.

Așa începe ultima dragoste a d-lui de Talleyrand. La Valençay, ca și la Paris, lui Talleyrand îi place să petreacă cu Dorothea seri îndelungi. Ea îl ajută să-și completeze ideile, care, „fără ea, ar fi rămas goale și vagi”. Într-un cuvînt, ea l-a inspirat. În ciuda acestei comuniuni, zvonul public îi va împrumuta tinerei femeie un mare număr de amanți.

În primăvara lui 1820, se părea că ea era însărcinată. Cine era responsabilul? Pentru mulți, autor ar fi Talleyrand. În orice caz, el asistă ca „spectator” la sarcina soției. Șase luni mai tîrziu, se naște „fiica sa” Pauline. În 1824, Dorothea îl somează pe soțul ei, Edmond de Périgord, — prin portărel — pentru a obține o separare legală, să o primească la el sau să vină să locuiască lîngă ea, în str. St. Florentin. Ducele „refuză în mod formal să o primească pe d-na ducesa”.

Poate că se îndoaia că Pauline era fiica lui... Fetița va deveni faimoasa *Minette*, copilul preferat al lui Talleyrand, cea pe care o va numi „îngerul său de casă” și pe care o va iubi nespus, pînă a-i acorda avantaje considerabile în testamentul său. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

GUVERNE ȘI GUVERNANȚI

Continuăm prezentarea președinților Consiliilor de Miniștri, în succesiunea pe care am indicat-o în tabelul publicat de revista noastră în nr. 1/1993. Cum am procedat și în numerele anterioare, portretele acestora sînt însoțite de biografii sintetice, cuprinzînd cele mai importante date despre viața și activitatea lor.

LASCĂR CATARGIU. S-a născut la 1 noiembrie 1823, la Iași, într-o veche familie de boieri moldoveni. Învăță în pensioane private, după care, de tînr, intră în administrație: atașat la Departamentul din lăuntru al Moldovei, locuitor de ispravnic de Huși (1843-1844), pîrcălab la Piatra (1845). Aderă la petiția-proclamație adresată domnitorului Mihail Sturdza la 28 martie 1848, fiind apoi surghiunit la o moșie a sa din ținutul Neamț. Din nou pîrcălab: la Iași (1853) și Galați (1854); agă al Poliției de Iași (1855-1856).

A fost unul dintre fruntașii luptei pentru Unire: membru în Comitetul unionist Galați, deputat în Divanul ad-hoc (1857) și în Adunarea electivă a Moldovei (decembrie 1858), fiind chiar înscris pe lista candidaților la domnie. A fost ales în Comisia Centrală de la Focșani (21 martie-27 aprilie 1859) și numit ministru de interne în guvernul Moldovei (27 martie-21 septembrie 1859). Lider al coaliției politice care a acționat pentru îndepărtarea lui A.I.I. Cuza, a făcut parte din Locotenența domnească (11 februarie-10 mai 1866). În viața politică s-a plasat pe poziții conservatoare, fiind în mai multe rânduri deputat și senator.

Președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne (11 mai-13 iulie 1866); președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne (11 martie 1871-30 martie 1876), ad-interim la afacerile

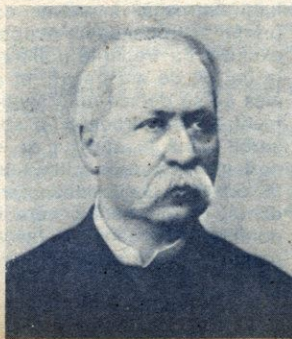
străine (7 noiembrie 1875-30 ianuarie 1876). Împreună cu ceilalți membri ai guvernului pe care îl condusesese, a fost dat în judecată (iulie 1876) de Camera deputaților liberală (*Magazin istoric*, nr. 1, 2/1973). Agent diplomatic al României la Belgrad (septembrie 1877-aprilie 1879). În decembrie 1880 a fost ales președinte al Partidului Conservator. Din martie 1884 pînă în noiembrie 1891, împreună cu liberalii moderați („sinceri”), conduși de G. Vernescu, a pus bazele și a condus Partidul Liberal-Conservator, nucleul „Opoziției unite” îndreptată împotriva guvernului liberal condus de Ion C. Brătianu. Era, notează Titu Maiorescu, „un om de bun simț, totdeauna demn în purtarea sa, onest și de o neobosită activitate în amănuntele administrației; acestor însușiri și curajului său le datoră autoritatea de care s-a

bucurat în Partidul Conservator”.

A fost președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne (29 martie-3 noiembrie 1889), titular la Ministerul de interne (21 februarie-27 noiembrie 1891), din nou președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne (27 noiembrie 1891-3 octombrie 1895), ad-interim la Ministerul de război (22 februarie-17 iunie 1894). A încetat din viață la București, în ziua de 30 martie 1899.

ION GHICA. Descendent din stirpe domnească, s-a născut la 12 august 1816, în București. A fost primul dintre copiii lui Dimitrie Ghica (mare logofăt în ultimii ani ai vieții) și al Mariei, sora lui Ion Cîmpineanu, — liderul „Partidei naționale” din Adunarea obștească a Țării Românești. Învăță în casă carte grecească, apoi scrisul și cititul în românește, iar în 1830 este dat la cursurile de franceză ale lui J.P. Vaillant; în 1831 a început să frecventeze Colegiul „Sf. Sava” din București. În vara lui 1835 a plecat la Paris, unde în anul următor și-a susținut bacalaureatul în litere la Sorbona; urmează Școala centrală de arte și meserii (1836-1837); își ia bacalaureatul în științe matematice la Facultatea de științe (1838); urmează Școala de mine (absolvită în 1840) și, paralel, frecventează cursurile de economie politică de la Collège de France și de la Conservatorul de Arte și meserii. Publică în *Le National*

Lascăr Catargiu

Ion Ghica

(1838-1840) o suită de articole în care incriminează politica țaristă în Principatele române. Împreună cu Al. G. Golescu și D. Brătianu a înființat Societatea pentru învățătura poporului român (1839).

Intors în țară, în 1841, ca inginer, după ce încearcă să obțină o catedră la București, a fost numit profesor la Academia Mihăileană din Iași (1842). A fost unul din ctitorii Societății secrete „Frăția” (1843); a contribuit la apariția revistei *Propășirea* (1844). Desemnat președinte al Societății studenților români de la Paris (1846), a fost un participant activ la acțiunile Asociației literare. În 1848 a fost membru al Comisiei executive a Comitetului revoluționar, agent diplomatic al Guvernului provizoriu la Constantinopol. Rămăs în exil, ajunge guvernator (1854) și apoi bel de Samos (1856). Revine în țară în noiembrie 1858.

După Unire, este numit președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne al Moldovei (8 martie-27 aprilie 1859), președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne al Țării Românești (11 octombrie 1859-28 mai 1860). Deputat în Adunarea electivă, director la Ministerul lucrărilor publice (1861), membru în Consiliul superior de instrucțiune publică (1862). Lider important al coaliției care l-a înlăturat pe Al.I. Cuza, în Guvernul provizoriu instalat de Locotenența domnească a fost președinte

al Consiliului de Miniștri și ministru al afacerilor străine (11 februarie-10 mai 1866). Deși se pronunța pentru un principe dintr-o dinastie străină, nu excludea posibilitatea ca el însuși să dobândească domnia. În 1861, Sir Henry Bulwer, ambasadorul britanic la Poartă, îi făcea următorul portret: „Sub aparența modestiei, nutrește o nemăsurată ambiție. Sub aparența sincerității, îl consider un intrigant iscusit și hotărât, iar sub aerul unui om drept și cumpănit, abia cu greu ascunde un spirit implacabil de ură și răzbunare”.

Ion Ghica s-a afirmat ca lider al liberalilor moderați; deputat și senator în repetate rânduri. A fost numit președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne în intervalele 15 iulie. 1866 - 21 februarie 1867 și 18 decembrie 1870 - 11 martie 1871. A fost unul dintre fondatorii Partidului Național-Liberal (1875); director general al Teatrelor (1877-1881), ministru plenipotențiar și trimis extraordinar al României la Londra (august 1881 - octombrie 1890). Scriitor, economist și publicist; membru al Academiei Române (1874), președinte al acesteia 1876-1882; 1890-1893; 1893-1894). A încetat din viață la 22 aprilie 1897, la moșia sa de la Ghergani, jud. Dimbovița.

CONSTANTIN KRETZULESCU. Primul fiu al lui Alexandru și Anicai Kretzulescu și frate cu Nicolae Kretzulescu (*Magazin istoric*, nr. 2/1993) s-a născut la București la 22 mai 1809. Învăța la Școala grecească, apoi intră în armată cu gradul de praporcic (1831); maior în 1832. Își ia bacalaureatul în litere și licența în drept la Sorbona. În țară ocupă mai multe funcții în administrație și justiție: prefect de Brăila (1840), procuror pe lângă Curtea de Casație, apoi agă (1842). În același an, 1842, demisionează din slujbele administrative și armată.

la parte la revoluția din 1848; membru în guvernul

Constantin Kretzulescu

provizoriu, ca președinte al Sfatului administrativ al Capitalei; de asemenea membru în comisia însărcinată cu elaborarea Constituției. După reprimarea revoluției, evită arestarea și se îndreaptă spre Paris. Călătorește în Franța, Italia, Anglia, timp în care își completează cunoștințele în domeniile filosofiei și picturii.

Intors în țară, participă la mișcarea unionistă; conduce ziarul *Concordia*; este președinte al Comitetului central al unirii — București (3 martie 1857). Talleyrand Périgord, comisarul francez în Comisia europeană venită în Principatele române în acel timp, îl caracteriza astfel: „Un om onest, dar de o inteligență mediocră”. A fost deputat și secretar al Divanului ad-hoc, precum și în Adunarea electivă munteană (1859).

După Unirea din 1859, a făcut parte din mai multe guverne muntene ca: ministru al cultelor și instrucțiunii publice (21 februarie - 27 martie 1859); președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al cultelor și instrucțiunii publice (27 martie - 6 septembrie 1859). Din 1863 a participat la activitatea coaliției care a dus la îndepărtarea lui Al.I. Cuza.

După venirea principelui Carol a fost numit președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de justiție (1 martie - 5 august 1867). Membru de onoare al Academiei Române (1871). A încetat din viață la București, la 21 martie 1884.

**Documentar realizat de:
dr. Ion MAMINA**

ISTORIA ȘI ȘCOALA

LICEUL „VASILE ALECSANDRI”

DIN GALAȚI — 125 ANI

Primum din partea conducerii Liceului „Vasile Alecsandri” din Galați — liceu care a împlinit 125 ani de la înființare — volumul jubiliar editat cu acest prilej și programul manifestărilor aniversative din zilele de 22-27 noiembrie 1992.

Intitulat *Jubilee*, volumul are ca autori pe D.D. Șoitu și Gh. S. Ștefănescu (cu un cuvânt înainte de prof. *Mircea Amarine*, directorul liceului) și prezintă principalele etape din istoria acestui lăcaș de cultură, profesorii săi de seamă și personalități ale vieții științifice, culturale, istorice etc. care au ieșit de pe băncile sale.

În cadrul manifestărilor omagiale, a avut loc și o sesiune de comunicări ale elevilor, unde au fost prezentate și următoarele teme de istorie: *Galații în perioada Porto-Franco* (Daniela Bulgaru, cl. XII C), *Monumente ale artei medievale gălățene* (Ana Togan, cl. XII C), *Documente arheologice și literare despre monumentele cultural-religioase ale Galațiului* (Florina Carama, cl. XI C), *Rolul*

A trecut deja jumătate de an, de când am deschis această rubrică aflată exclusiv la dispoziția prietenilor și cititorilor noștri din școli și instituții de învățămînt superior.

Ecurile primite de atunci, din octombrie 1992, lună de lună, ne întăresc în convingerea că inițiativa noastră nu numai că s-a bucurat de o foarte călduroasă primire din partea cititorilor, dar constituie și un binevenit mesager al celor care vor să-și comunice rezultatele activității lor de la catedră sau în cadrul cercurilor de istorie, care ne scriu despre difuzarea revistei în școlile și localitățile lor, care ne împărtășesc din gîndurile și preocupările lor privind predarea și cunoașterea istoriei etc. etc.

Este încă un semn că avem mulți și statornici prieteni în școlile și universitățile țării, că legătura lor cu revista izvorăște dintr-o căldă și adîncă prețuire și că, în pofida dificultăților de ordin financiar cu care ne confruntăm — și care duc, în mod inevitabil, la sporiri ale prețului revistei — Magazin istoric constituie cartea de istorie preferată a noi și noi generații de elevi și studenți.

Vă invităm, așadar, dragi prieteni să ne trimiteți noi vești despre activitatea voastră la catedră sau în sălile de curs, despre preocupările voastre privind istoria, despre manuale și programă, despre tot ceea ce considerați că interesează și vă leagă de fascinantul univers al Muzei Clio.

Vă rugăm, de asemenea, să sprijiniți difuzarea revistei pentru a reuși să ne menținem independența științifică și profesională și a vă oferi mereu noi și inedite documente, scrise și foto, revelații, precum și articole, evocări, seriale, pe care cu certitudine nu le puteți găsi nălcări decît în Magazin istoric.

Vă invităm să fiți solidari cu Fundația Culturală Magazin Istoric, prezentă prin bursele și premiile ei în școli și facultăți, devenind membrii ei efectivi.

Așteptăm sponsorii care să dea obolul lor acestor întreprinderi culturale care a fost și a rămas cea mai răspîndită publicație de specialitate din România.

bisericii „Precista” în viața Țărilor Române (Mariana Porumb, cl. XI A), *Galații un oraș deschis către lume* (Bianca Michi, cl. XI G).

Menționăm că eleva Daniela Bulgaru din clasa a XII-a a Liceului „Vasile Alecsandri” este bursieră a Fundației Culturale Magazin Istoric (nr. 12/1992, 2/1993).

Tot ca o amintire este faptul că domnii Cristian Popișteanu și Ioan Lăcustă au fost elevi ai acestui liceu, ca și colaboratorul nostru permanent, domnul Eugen Preda.

PE CÎMPIA PLEVNEI

Dr. *MIRCEA DIACONU*, din București, ne trimite cîteva fragmente din însemnările tatălui său, Gheorghe Diaconu, din perioada cînd urma cursurile Facultății de medicină veterinară din București.

Iată notațiile din ziua de 18 iulie 1907, cînd studentul de demult, împreună cu colegi și profesori ai săi, s-a aflat pentru cîteva zile în Bulgaria, vizitînd, între altele, și cîmpul de bătălie de la Plevna, acoperit de glorioa ostașilor români care s-au jertfit pentru independența țării.

„Primire simpatică ni s-a făcut prin localitățile pe unde am trecut, dar mai ales vizitarea Plevnei și a locurilor istorice din jurul ei nu vor putea fi uitate niciodată. La Plevna, prefectul și primarul ne-au ieșit în întâmpinare la gară și ne-au condus în trăsura la Capela de la Grivița.

Doamne, doamne, ce mi-a fost dat să văd! Pe o colină, dominând aproape toate dealurile, se înalță mareață ca o ștampilă a vitejilor românești, Capela de la Grivița. Un călăraș veteran, cu pieptul plin de decorații, ne primește la poartă și ne conduce înăuntru unde ne dă toate explicațiile asupra coroarelor depuse și a portretelor existente care reprezintă ofițeri români morți în război. În cripta capelei se găseau înșirate pe o masă lungă, capetele eroilor morți la Grivița, dezgropați. Pe o treaptă mai jos, formind un fel de stîljen, stau așezate oasele acestor fii valoroși ai țării noastre.

O groază ne cuprinde pe toți. Minteă noastră devine confuză, toți tăcem, admirăm, plîngem. Aceste schelete întruchipau odinioară, bărbăția, speranțele, viitorul unei țări, multă vreme nenorocită. La ieșirea din Capelă, o priveliște mareață se arată ochilor: reduta Grivița ședea mindră pe o colină, cam la un kilometru depărtare. Tot terenul dintre ea și oraș era presărat de mormane neregulate de pămînt, urme ale fortificațiilor de apărare și înaintare. Fiecare metru de pămînt era însemnat cu ceva care amintea războiului.

Pe Grivița și Opanez se vedeau numai cruci în amintirea celor morți. Pe muntele verde se ridica un monument enorm în onoarea celor 32 000 de soldați ruși morți la 17 august. În marginea Plevnei spre Capela română era locul cartierului lui Osman Pașa. Peste Vid, în cîmpie și lângă drumul de fier, era marcat cu un tun locul de capîtlare al lui Osman. Casele unde au locuit împăratul rușilor și prințul Carol erau transformat în muzeu național și înconjurat cu tunuri și alte arme făcute dar de țarul Rusiei”.

LICEUL „GHEORGHE ȘINCAI” —

CENTENAR

Elevul RĂZVAN PÎRLITU, din clasa a XII-a, de la Liceul „Gheorghe Șincai”, din București, ne relatează despre cîteva manifestări care au avut loc în luna februarie a.c. în cadrul Serbărilor centenarului Liceului „Gheorghe Șincai”.

Astel, în 19 februarie, la Biblioteca școlii, a avut loc concursul *Istoria Liceului — ziduri și oameni*. Cele două echipe concurente, „Altius” și „Casimas”, formate din cîte 7 eleve ale liceului, au răspuns la întrebări privind trecutul centenar al școlii, cadre didactice și elevi cu realizări deosebite etc. — într-o veritabilă miniistorie a acestei instituții

de învățămînt bucurestene. Calitatea răspunsurilor a determinat juriul să declare cîștigătoare ambele echipe.

În ziua de 22 februarie, a avut loc sesiunea de referate și comunicări *Profesori și elevi în universul cunoașterii*, desfășurată pe secțiunile: Un interlocutor modern-calculatorul, Matematica și viitorii matematicieni, Icoane vechi ale literaturii române, Literatură comparată, Scriitori străini studiați în original, Gînduri noi despre o istorie veche, Călător prin cinci continente, Din tainele științelor biologice, Salt de la elemente chimice la fizica cosmosului, Om, știință, artă.

În cadrul secțiunii *Gînduri noi despre o istorie veche* (coordonatori prof. Silvia Filip, prof. George Gavriliță și elevii Ana-Maria Popescu și Cristian Mihăilescu) au fost prezentate 21 comunicări pe teme de istorie națională și universală. Amintim cîteva dintre acestea: *Personalitatea lui Nicolae Titulescu* (Cristian Mihăilescu, cl. XI), *Ceramica în Grecia antică* (Cristina Butuc, cl. X), *Vechi popoare semitice* (Ionela Pătru, cl. X), *Grecia homerică* (Irina Decuseară, cl. X), *lancu de Hunedoara — erou al creștinătății* (Aurelian Bănescu, cl. IX), *Dispute cristologice în Imperiul bizantin* (Dragoș Vârșandău, cl. IX), *Robespierre și Revoluția franceză — două puncte de vedere* (Bogdan Țirlea, cl. X), *Istoria Bucovinei* (Bogdan Suhai).

La cele două manifestări a fost invitat domnul Ioan Lăcustă, din redacția *Magazin istoric*, care a avut prilejul să se convingă personal de bună audiență a revistei în acest celebru liceu bucureștean.

LA STARCHIOJD

DI. Profesor STELIAN FLORESCU-PĂNTECE, din Vălenii de Munte ne trimite lucrarea *d-sale Starchiojd, sat de moșneni, în acte, studii și mărturii*, Editura Pacific, 1992, 144 pp, 245 lei.

Subintitulat „șchiță monografică”, volumul prezintă cele mai semnificative momente din trecutul acestei vechi așezări de moșneni prahoveni, atestată documentar în urmă cu 575 ani, la 10 iulie 1418, într-un document de la Mihai I, fiul lui Mircea cel Bătrîn. Sint evocate, de asemenea, personalități culturale și didactice legate de Starchiojd, realizări edilitare etc.

În nr. 12/1973, revista noastră a publicat un articol (citată și în lucrare) referitor la o pagină de istorie a Starchiojdului: procesul dintre moșnenii din comună și o serie de mari moșieri pentru drepturile lor asupra pămînturilor strămoșești.

Să mai constatăm și faptul că lucrarea a fost sponsorizată de dl. Constantin C. Cheșulescu, președintele firmei „Romanian Manufactures S.A.”, din Londra, fiu al Starchiojdului, care a donat cadrelor didactice și elevilor școlii din comună peste 500 exemplare din această carte.

APRILIE
1943ÎN BUCUREȘTI.
ACUM 50 ANI

Cronica mărunță

• În sala de istoria românilor de la Facultatea de litere din București are loc, la 1 aprilie, ședința Institutului de istorie națională. Prezintă comunicări: Z. Păclișanu — Vechile districte românești de peste munți și D. Bodin — Tudor Vladimirescu în București. Generalul Răscanu, primarul Capitalei, dăruiește Institutului suma de 100 000 lei pentru publicarea unui studiu referitor la aspectul etnic al Transilvaniei în trecut. La discuții participă: prof. V. Papacostea, G. Potra, G. D. Florescu, A. Sava.

• S-a stins din viață actorul Tony Bulandra. „Cu el — scrie Ion Marin Sadoveanu, în Viața din 7 aprilie — cultura românească pierde un renume și o strălucire. Căci bucureșteanul acesta șlefuit în anii unui belșug sufleteș, al unor bune răgazuri și înalte rîvne, pentru a urca pe scenă licoana unei rafinate sensibilități românești, a știut să păstreze acolo și să sporească prin darul său de expresie și de măsură ceea ce face mîndria unei proaspete dar nobile civilizații”.

La cîmîntirul „Sf. Vineri”, unde a fost înhumat, personalitatea celui dispărut este evocată de Liviu Rebreanu, directorul general al teatrelor, Horia Oprescu, directorul Teatrului Municipal, Pop Marțian, din partea actorilor Teatrului Național din București, Ion Aurel Manolescu, din partea tinerilor actori, Fory Et-

Cronica politică a acestei luni aprilie din urmă cu cinci decenii înregistrează între 12-14 aprilie o nouă întâlnire Hitler-Antonescu. În comunicatul din 14 aprilie al Înalțului cartier general al Führerului — publicat de presa bucureșteană¹ la 16 aprilie — se menționează: „Convorbirile privitoare la situația politică generală și la lupta comună contra bolșevismului și plutocrațiilor anglo-americane unite cu el s-au desfășurat în spiritul prieteniei germano-române și în sensul comunității de luptă neclintite de care sînt pătrunse națiunile aliate prin Pactul Tripartit”.

La convorbiri au participat din partea română, pe lângă I. Antonescu, colonelul Davidescu, șeful cabinetului militar al marelui, și ofițeri de stat major români, iar din partea germană, au mai luat parte von Ribbentrop, mareșalul Keitel, von Killinger, ministrul Germaniei în România și generalul Hansen, detașat pe lângă Comandamentul suprem al armatei române.

In luna aprilie 1943 intră în execuție bugetul general al statului pe exercițiul financiar 1943-1944. După cum subliniază într-o cuvîntare la postul național de radio Al. Negru, ministrul de finanțe, „este un buget de continuare a acțiunii de sporire și de întărire a potențialului militar și economic al României și, totodată, un buget de asigurare a nevoilor permanente ale întregii aparatului a administrației publice”.

România, continuă Al. Negru, „se află în război silită de necesitatea reîntregirii sale teritoriale și apărării ființei sale etnice și spirituale. Pentru realizarea acestui scop, de care depinde în mod esențial viitorul, cei care trăiesc în prezent nu au precupețit nici o efortare. Pe instituțiile fundamentale pe care le apără ostirea noastră — în primul rînd libertatea, proprietatea și familia — România își întemeiază eforturile să de război”.

Bugetul ordinar al statului pe exercițiul 1943-1944 este de 171,880 miliarde lei. Pe lângă acestea, mai sînt în execuție bugetele provinciilor Basarabia și Bucovina, de 9,770 miliarde lei, și, respectiv, bugetele caselor autonome, regiilor publice, adminis-

¹ Pentru a ușura lectura nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor vremii, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Numere speciale
de Paști
ale ziarului Viata...

...și revistei
Realitatea Ilustrată

trațiilor comerciale și direcțiilor speciale, anexe la bugetul general al statului, în valoare de 192,308 miliarde lei.

Paștile anului 1943 este în zilele de 25-27 aprilie. Sărbătorea învierii Domnului Iisus Hristos, în acest an, are loc „în timp ce planeta se zvîrcolește în cel mai nemilos dintre toate războaiele lumii”, scrie revista *Realitatea ilustrată* în numărul său special de Paști. În 1943, subliniază revista amintită, se împlinesc 1910 ani „de când Iisus a murit pe cruce pentru a învia a treia zi”.

Ziarul *Viata*, din 3 aprilie, prezintă câteva dintre dezvăluirile corespondentului ziarului englez *Daily Mail* la Moscova privind revendicările teritoriale ale Sovietelor la încheierea războiului. „În ceea ce privește România, Anglia și Statele Unite nu trebuie în nici un fel să se opună reocupării de către soviete a Basarabiei și Bucovinei”, scrie corespondentul citat.

În același număr al ziarului, sub titlul *Iluzionism european și realism românesc*, Ștefan Ionescu, referindu-se la problema Basarabiei, arată că „interesul european pentru Basarabia este în raport direct cu propriile interese ale marilor puteri. Adică, Basarabia este judecată în funcția ei europeană numai dacă nu sînt alte interese mai importante de apărut de către marile puteri”.

În ipoteza că „armatele roșii nu ar fi decimate pînă în cele din urmă — continuă autorul — poate oare crede cineva cu seriozitate că Anglia sau America ar provoca conflict cu Rusia pentru a ne apăra Basarabia noastră? Sau, poate, oare crede cineva cu seriozitate că vor veni la Nistru soldații americani sau englezi să ne apere împotriva puhoiului pe care l-ar mai putea revărsa Stalin asupra-ne? Într-o asemenea perspectivă, este firesc ca Anglia și America să convină cu Rusia la anumite cesiuni teritoriale în Europa în cadrul cărora, bine înțeles, în primul rînd ar intra România, numai să fie lăsate în pace de bolșevism și numai pentru a potoli, cel puțin pentru un moment, pofta de pămînt și de viață europeană a ursului stalinian”.

Revin în atenția ziarelor cercetările întreprinse pentru elucidarea condițiilor în care au fost executați cîteva mii de ofițeri polonezi în primăvara lui 1940 de către armata roșie la Katyn.

Cronică măruntă

terle și George Vraca.

• Duminică 11 aprilie, între orele 10.30 și 11.30, au loc demonstrații practice privind stingerea bombelor incendiare în Piața Victoriei, velodromul din șos. Ștefan cel Mare, pista de nisip de la Stadionul ANEF, piața Obor, terenul sportiv „Unirea Tricolor” (Obor), Arena „Venus” de pe Splaiul Independenței, piața 6 septembrie, piața Gării de Nord.

• Subsecretariatul de stat al aprovizionării armatei și populației civile anunță că, începînd cu 10 aprilie, „fabricarea prăjiturilor preparate din făină de griu, de orz sau din orice alte făinuri comestibile, la cofetării și patiserii, este permisă numai o dată pe săptămînă, și anume sîmbătă. Vinzarea și consumarea prăjiturilor va fi permisă în zilele de sîmbătă și duminică”.

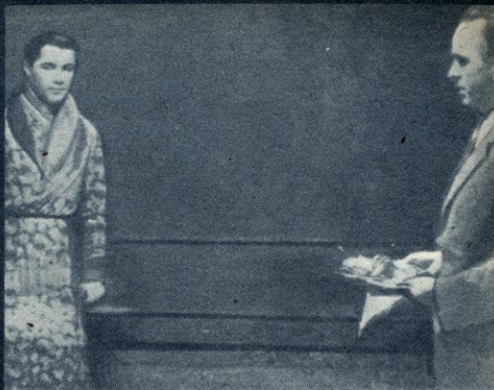
• Regele Mihai I este decorat de președintele Republicii Slovac cu ordinul „Principele Pribina”, cea mai înaltă distincție slovacă.

• Tunderea oilor începe la 10 mai 1943. Cel care vor începe această operațiune înainte de termen vor fi sancționați cu amenzi de la 3 000 la 200 000 lei, conform Legii nr. 394/1942 pentru colectarea și distribuirea lînii indigene.

• Roumanie, terre latine se intitulează reportajul cinematografic inserat în jurnalul nr. 7 France Actualités și care este difuzat în 4 000 cinema-

APRILIE
1943

Boxeurul Lucian Popescu
primește centura
oferită de Ministerul
Propagandei Naționale

Cronică măruntă

tographe franceze.

● Printr-o ordonanță a Prefecturii Poliției Capitalei, în scopul descongestionării celor mai aglomerate artere de circulație din Capitală, pe Calea Victoriei, Bulevardul Elisabeta și Bulevardul Carol este stabilit ca circulația pietonilor să se desfășoare doar în sens unic. Sînt stabilite, de asemenea, noi norme pentru utilizarea taxiurilor din Gara de Nord. Astfel, se precizează că nu se mai pot folosi de taxiuri decît: 1) invalizii de război, 2) călătorii care vin în Capitală însoțiți de copil, 3) proaspăt sosiți cu bagaje numeroase și mari ce nu pot încăpea în tramvale. În afara acestor categorii, adaugă comunitatul, „nimeni nu mai poate folosi taximetrele care deservesc Gara de Nord”.

● Distribuirea laptelui în Capitală — scrie Viața din 2 aprilie — este încă o problemă de care se sesizează foarte mulți cetățeni. De cînd cu înflințarea colectoriilor, nu-i chip să mai găsești în Capitală lapte nici pentru hrana copiilor sugari. Oamenii trebuie să alege de la un capăt la altul al orașului pentru ca pînă la urmă de-abia să se întoarcă acasă cu mîna goală. El roagă pe d. primar general al Capitalei, care arată atîta bunăvoință pentru populația municipiului, să ia d-sa măsurile de îndreptare și în această direcțiune, atît de

Miile de ofițeri polonezi asasinați — scrie Pamfil Șeicaru în *Curentul* din 16 aprilie — „ilustrează fioros doctrina rusească în sanguinara ei aplicare; suprimarea acestor ofițeri înseamnă suprimarea cadrelor naționale, suprimarea elitelor intelectuale ce ar putea întreține rezistența națională. Este în linia concepției bolșevice, este conform metodelor comuniste această exterminare a tot ce reprezintă inteligență, spirit critic, capacitate de a înțelege și altfel problemele statului decît catehismul marxist”.

În „blestemata pădure Katyn”, continuă autorul citat, „au răsunat împușcăturile asasinatelor timp de două luni neîntrerupt”.

Iar, în încheiere, notează: „În fața acestei afirmări a crimei în acțiune, ne întrebăm: cum va privi această feroasă descoperire d. Churchill? Dincolo de toate adversitățile politice, d. Churchill este, necontestat, un scriitor. Nu poți înțelege cu fineță oamenii și evenimentele, nu poți să scrii o pagină nemuritoare fără o aleasă sensibilitate. Or, aflînd această mirșavă crimă care dezonorează noțiunea de om, nu va tresări în omul politic revolta sacră a scriitorului Churchill? Și în nopțile de veghe nu va avea d. Churchill obsesia chinuitoare a umbrelor celor zece mii de ofițeri polonezi asasinați din ordinul tovarășului Stalin?

Lîngă Krasnybor, în pădurea Katyn — încheie autorul — ienierii tovarășului Stalin au scris introducerea în Europa unificată”.

În revista *Transilvania*, Ion Breazu publică studiul *Alexandru Odobescu și Transilvania*. Odobescu (1834-1895), la vîrsta de 17 ani, pe cînd se afla la studii la Paris, a avut ocazia să-l asculte pe N. Bălcescu vorbind despre lupta națională și cauza unității românilor ardeleni la întrunirea din mai 1851 a românilor exilați în capitala Franței. „Întreg Ardealul, cu nesfîrșitele suferințe ale istoriei lui, cu voința lui neînfîrîntă de a trăi, cu singeroasele și cumplitele lui războaie, cu visul Unirii ridicîndu-se triumfător la orizont, fremăta în această cuvîntare profetică. De la acest martir și profet al renașterii noastre naționale [N. Bălcescu] a luat Odobescu credința în ideea națională și în Unire”.

La scurt timp, scrie Ion Breazu, cuvîntarea lui Bălcescu a apărut în revista *Junimea română*, pe care o scoteau cîțiva tineri români aflați la Paris. În aceeași publicație, Odobescu a tipărit arti-

Oamglu
adus de aviatori
italieni
aripilor
românești

O parte
dintre membrii
Statului Țării,
din 1918;
fotografiați,
după 25 ani,
în fața statuii
lui Ștefan cel Mare
din Chișinău

colul *Muncitorul român*, în care scria: „A sosit timpul ca România să formeze o singură și puternică nație, care să se întindă pe amândouă poalele munților Carpați, din Dunăre pînă la Nistru, din Marea Neagră pînă la Tisa”.

Să mai consemnăm și cele scrise de Odobescu în 1894, cînd se afla în localitatea Singeorzul Român (Năsăud): „Sînt într-o țară atît de românească, atît de lipsită de străini, încît îmi pare că această țară nu poate să fie — în tot cazul nu trebuie să fie — decît țara noastră. Patriotismul meu crește în localitățile românești care nu ne aparțin încă”.

Și tot atunci Odobescu constata că poporul român din Ardeal „este străbătut de dorința puternică de a se elibera de jugul străin și de a forma un stat cu noi. Așa să fie! — încheia el. Doresc să trăiesc pentru a vedea realizarea acestei frumoase aspirații generale, care aici nu mai are forma vagă a unui simplu vis”.

Între comemorările din această lună aprilie înregistrate de presa bucureșteană se află și întemeierea Romei, „eterna cetate a culturii europene, leagănul popoarelor latine”, după cum scrie ziarul *Timpul* din 22 aprilie. Conform tradiției, Roma a fost întemeiată în anul 753 î.e.n., iar consolidarea și dezvoltarea ei — consemnează ziarul amintit — s-a făcut „numai din trudă, din muncă grea. Pretutindeni pe unde au trecut vitejii și aprii romani a trecut și rivna clăditoare a Romei. Spre Răsărit ca și spre Apus, spre Miazănoapte, ca și spre Miazăzi, Roma a strălucit și a făurit, fecundînd mințile și brațele.

Foruri și temple, clădiri particulare și prestigioase așezăminte obștești, arhitectură militară, drumuri, acestea sînt semnele prezenței Romei acolo unde ostașii și făuritorii ei au putut să ajungă. Fără truda neconținută a legiunilor războindu-se și a clăditorilor statornicind în piatră frămîntarea născută din creierul înaintat al poporului roman — conchide *Timpul* — civilizația de astăzi ar fi lipsită de temelii, de acele fundamente pe care se poate așeza orice rînduială omenească.” ■

Rubrică realizată de:
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

strins legată de sănătatea publică.

● În cadrul ședinței Societății numismatice române din ziua de duminică 4 aprilie, conferențiază: C. Moisil — Monete antice din București; I. Nestor — Bucureștii în neolitic; Dinu V. Rosetti — Regiunea Bucureștilor în timpul migrațiilor; H. Teodoru — Baia de la Curtea Veche.

● Premieră la Teatrul Național cu plesa Mjora de Camil Petrescu. În avanpremieră, la 4 aprilie, plesa și autorul ei sînt prezentate de T. Arghezi, V. Netea, Marietta Sadova, iar actorii C. Antoniu, Maria Voluntaru, Maria Botta, Cella Dima, V. Lăzărescu interpretează cîteva fragmente din noua creație a dramaturgului.

● Se pare că servanților de pe cisternele de stropit ale UCB-ului — notează *Viața* — le arde de joacă cu trecătorii, căci pe oriunde trec aceste cisterne bagă groază în oameni, apa aruncată trecînd și peste trotuare, stropind pe pietoni și mai ales pe doamne. Ieri la amiază, pe Calea Victoriei, cîteva persoane au fost stropite pînă la genunchi.

● De ce merele care vin tocmai din Transnistria pot fi vindute între 30 și 40 de lei și cele care se recoltează de prin împrejurimi nu pot fi vindute decît cu minimum 60 lei?

Georges Guynemer

și escadrila „berzelor“

„Un glont în cap, arătătorul de la mîna stîngă smuls, piciorul și umărul zdrobite, fața se putea recunoaște“. În acești termeni descria un mesaj al Comitetului internațional al Crucii Roșii rămășițele pămîntesti ale căpitanului Georges Guynemer, as francez al aviației, în primul război mondial.

Numai doi ani au trebuit pentru ca Guynemer, un caporal plăpînd, în vîrstă de 20 de ani, să ajungă erou național. Doi ani în care a raportat victorie după victorie — 53 omologate, în total —, prin curaj și inteligență. Pînă la bătălia fatală din 11 septembrie 1917, cînd s-a prăbușit deasupra Flandrei, pe frontul de la Ypres, între liniile franceze și cele germane. Cele două mitraliere ale aparatului său s-au oprit pe neașteptate și chiar atunci l-a lovit celebrul aviator german Kurt Wismann, căzînd de altfel și el la scurt timp.

Favorizată de noapte, o patrulă germană a reușit să se apropie de avion și, studiind cadavrul, a putut stabili identitatea pilotului. Se cunoaște deci exact sfîrșitul aviatorului francez. Numai cîteva ore mai tîrziu, o violentă pregătire de artilerie avea să împrăstie și cadavrul, și resturile avionului.

În ciuda acestor realități de necontestat, moartea lui Georges Guynemer a cunoscut relații extrem de diverse și contradictorii.

Celebrul aviator s-a născut la Paris, la 24 decembrie 1894, într-o familie bretonă. Grave probleme de sănătate l-au obligat să-și interzică studiile de Politehnică. Cînd a izbucnit războiul, a vrut să se înroleze imediat. A trebuit însă să depășească o sumedenie de obstacole: din cauza constituției fragile, a fost de cinci ori amînat înainte de a fi admis la Școala de aviație din Pau, la 23 noiembrie 1914. La început a fost elev mecanic, dar, în ianuarie 1915, și-a putut realiza visul: a devenit pilot pe un „Blériot XI“ și apoi pe un „Morane“. Două luni mai tîrziu, a intrat la o Școală militară, pe care a absol-

Celebrul aviator, într-o conversație cu părinții săi

vit-o cu brevet și cu gradul de caporal. Au urmat repartizarea în celebra Escadrilă 3, a „berzelor“, și prima victorie — dintr-o lungă serie — primul aparat german doborît. Era 19 iulie 1915. Avansat sergent, decorat cu Legiunea de onoare în luna decembrie, același an, tînărul de 21 de ani a continuat să lupte. În martie 1916 a fost rănit la braț și la față, dar a reușit să-și revină și, în iunie, s-a întors pe front, după o scurtă convalescență petrecută între ai săi. În iulie același an Guynemer înregistra deja 11 victorii, iar la 8 februarie 1917-31. Concomitent cu înfruntările aeriene, aviatorul s-a ocupat cu reglarea unui aparat monoloc, pe care l-a

denumit „Vieux Charles“ (Bătrînul Charles), cum de altfel le spunea — în amintirea unuia dintre predecesorii săi, Charles Bonnard — tuturor aparatelor din escadrila „berzelor“ cu care zbura.

La 20 august 1917 Guynemer a doborît cel de-al 53-lea aparat inamic. Dar presimțea că i se apropie sfîrșitul. În luna următoare, i se confesa unui prieten, în timpul unei vizite făcute acestuia la spital: „Să știi, bătrîne, data viitoare e rîndul meu“. Două zile mai tîrziu, pe 11 septembrie, aceste cuvinte se dovedeau premonitorii. Guynemer se prăbușea deasupra Flandrei, lovit de un aparat inamic cu două locuri. Se pare că a fost omorît pe loc, cu unul sau două gloanțe în cap.

La 19 octombrie 1917, Camera deputaților a cerut în unanimitate guvernului să se graveze pe zidurile Panteonului numele căpitanului Guynemer, „simbol al aspirațiilor și entuziasmului națiunii“. Prezentată ca un model elevilor din școli, exaltată ca o personificare a curajului și patriotismului, personalitatea asului francez a creat o bogată literatură. Georges Guynemer a devenit o adevărată legendă.

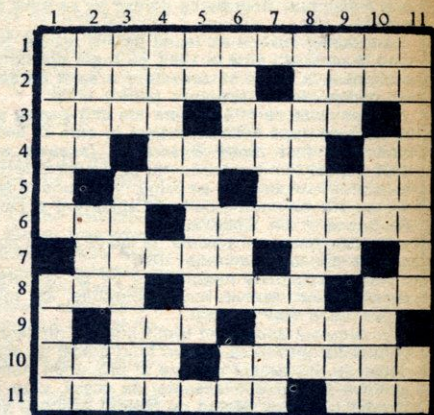

• REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS •

TEZAURE GETO-DACE

ORIZONTAL: 1) Localitate în județul Buzău, în preajma căreia s-a găsit în anul 1837 tezaurul cunoscut sub denumirea de „Cloșca cu puii de aur”. 2) Metal nobil din care au fost confecționate obiectele de valoare descoperite la 10 august 1953 în cariera de piatră de lingă localitatea Sincraieni, județul Harghita - Obiect de podoabă aflat în toamna anului 1960, împreună cu alte bijuterii, în via unui sătean din Sacoșu Mare (Banat) și având ca ornament pe fața exterioară trei rânduri de perle din aur. 3) Corp ceresc în miniatură, în interiorul căruia meșterul anonim a circumscris o floare cu cinci petale. Obiectul de preț face parte dintr-o comoară dezgropată la Băiceni (Iasi) în martie 1969 - Mine de sare. 4) Abis! 5) Caracter grafic străvechi din care s-au păstrat 6 semne intacte, gravate pe un colan aparținând tezaurului de la Pietroasele - Argint. 6) Țarm al Herăstrăului, în apropierea căruia lunecarea unei porțiuni de teren a dus la descoperirea unui tezaur, în primăvara anului 1938 - Tradiție transmisă din gură-n gură. 7) Unde (arh.) - Exemplar al unei familii de patrupede pentru care au fost lucrate în aur podoabele harnașamentului descoperit parțial în tezaurul de la Băiceni. 8) Județ din vestul țării bogat în relicve arheologice, printre care și templul din epoca neolitică de la Parța - Ion Barbu. 9) Efect comic - Vase în care s-au găsit, la unele săpături, diverse tezaure de monede sau podoabe de preț - Luat la mijlocul! 10) Frecvența cu care apar comorile din pământ - Lanț muntos în Vietnam. 11) Păstrător îndrăgostit al propriei sale comori - Exemplar fără pereche, asemenea tăviu rotunde din tezaurul „Cloșca cu puii de aur”, cântărind peste 7 kg de aur. 12) Lucrat cu mîgală de artizanii valoroaselor noastre tezaure - Lungii perioade de timp în care se măsoară vîrsta pămîntului.

VERTICAL: 1) Înfățișare dată celor doi idoli confecționați din plăci de aur nativ, reprezentînd zeiță din epoca neolitică, aflați în tezaurul de la Moigrad (pl.) - Unitate de măsură a greutateii obiectelor prețioase din tezaure. 2) Localitate în Rusia - „Movila lui...”, ridicată în apropierea localității Agighiol (jud. Tulcea), sub care s-a descoperit în februarie 1931 unul dintre cele mai importante tezaure geto-dace, într-un mormînt cu trei încăperi - Prefață la volum! 3) Puse-n deget! - Sat din județul Sălaj, unde în martie 1912 a fost dezgropată una din cele mai vechi comori de pe teritoriul străvechii Dacii. 4) Mi-tră papală, confecționată din metal prețios și împodobită cu pietre scumpe - În centrul careului! 5) Radu Niculescu - Recipient din aur masiv de un efect artistic deosebit, aparținînd tezaurului de la Pietroasele. 6) Localitate în Iugoslavia - În acest fel - Udrea Alexandru. 7) Fragment din vasele deteriorate - Obiect de podoabă, care a dus la descoperirea tezaurului de la Șimleu Silvaniei în anul 1797. 8) Localitate transilvăneană în preajma căreia a fost descoperit în 1953 un tezaur din obiecte de preț, cîntărind în total 3,650 kg argint. 9) Est-Nord-Est - Cu-

loarea argintului - Accesorii cu care se prindeau de veșminte fibulele descoperite în tezaure. 10) Cap de leopard! - Nume turcesc - Parte a corpului omenesc. 11) Podoabele confecționate cu milenii în urmă și admirate azi în muzee erau menite să sporească o calitate a purtătorilor lor - Toate de ambele părți!

Dicționar: IUO, IRTA, OTON

Andrei CIURUNGA

Soluția careului *Din cugetările lui Nicolae Iorga*: IMPIETATE - D - NORD - RM - NOI - IR - EROICE - S - MARI - PC - REP - ILA - CI - OGOR - AZHI - PÎINE - S - BĂRBAȚI - T - TRON - RUA - SU - EEA - BAN - STI - ALIPIT - UMAR - GEE - REVISTE

O DRAMĂ ISTORICĂ
(Biverb: 6,4)

Vⁱ + V = 0

Gheorghe BRAȘOVEANU
București

DIALOG CU CITITORII

COLECȚIE PENTRU NEPOATĂ

Pentru „chenarul” acestei luni, vă prezentăm, stimați cititori, gândurile unui corpondent brașovean; vechi și pasionat prieten al istoriei și al revistei noastre.

Subsemnatul, ing. maior **ROMEO BOTEZ**, veteran de război, septuagenar, domiciliat în **Baia Mare, str. V. Babeș, nr. 13, ap. 42, cod 4 800, jud. Maramureș** doresc să vă aduc la cunoștință următoarele:

Am numai cuvinte de laudă pentru revistă, pentru activitatea ei, cind în perioada pînă la 1989, cu toate vicisitudinile și cenzura necruțătoare, a reușit să redacteze o serie întreagă de articole care ne dădeau totuși speranțe pentru viitor.

Nu pot uita cu cită plăcere am citit pentru prima oară în presa română de după 1950 un articol în care se scria printre altele: „... cind ne-a fost răpită **Basarabia**” (aceasta era pare-mi-se prin 1985-86) (1976 —n.n.). Nu știu ce a pățit colectivul de redacție sau autorul articolului, dar pe mine m-a... uns la suflet această expresie, cu atât mai mult cu cit sint absolvent al Liceului militar Regele Ferdinand I din Chișinău.

De asemenea, am cuvinte de laudă pentru activitatea revistei, începînd din luna ianuarie 1990.

Am participat de nenumărate ori la concursurile organizate de revistă și am rezolvat toate întrebările, dar nu am avut niciodată șansa de a ieși la sorți.

În decursul anilor, am trimis cca 3-4 numere care mi-au prisosit întîmplător pentru că, uneori fiind plecat de acasă în concediu sau delegație, nu aveam răbdare și procuram numerele (revista) care apăreau în perioada absenței de acasă, unor cititori care prin intermediul rubricii **Dialog cu cititorii** solicitau vreun exemplar pentru completarea colecțiilor lor.

Disponînd de ele le-am expediat cu plăcere.

Iată că acum mi-a venit și mie... rîndul. Am avut perioade în care luni la rînd (odată chiar 3) nu am primit revista la care eram abonat și mi-am procurat exemplarele de pe piață sau anticariatul chiar.

Iată însă că la o ultimă verificare a colecției făcută cu cca. 1-2 luni în urmă am constatat că-mi lipsește exemplarul din luna mai 1991.

Am căutat acest număr la anticariatele din **Baia Mare, Satu Mare, Cluj, Oradea**, dar nu l-am găsit. Recent am fost la **Giurgiu și București**, l-am căutat și în **Brașov**, fără succes. La majoritatea anticariatelor în **București** (am fost însă numai la cca 7-8 din cele mai mari din centrul Capitalei), nici nu se țin exemplare din **Magazin Istoric**.

Fiind, repet, septuagenar voi lăsa colecția nepoatei mele căreia i-am înșuflet atît personal cit și prin pînă în ei dragostea de istorie. Ea însăși a citit o bună parte din articolele revistei, care au ajutat-o și la studiul istoriei, fiind în clasa a VIII-a.

Mulțumim, domnule **Botez**, pentru gândurile transcrise. V-am trimis, în mod cu totul special, exemplarul care vă lipsea din colecție.

LUI CUZA VODĂ

DI. IOAN BĂLA, din **București**, ne scrie despre semne de cin-stire acordate de locuitorii orașului **Turnu Măgurele** domnitorului **Alexandru Ioan Cuza** (**Magazin Istoric**, nr. 1, 2/1993).

Astfel, la 24 ianuarie 1859, la aflarea vestii despre înfăptuirea **Unirii**, locuitorii orașului au adresat domnului nou ales următo-

rea scrisoare inedită pînă acum:

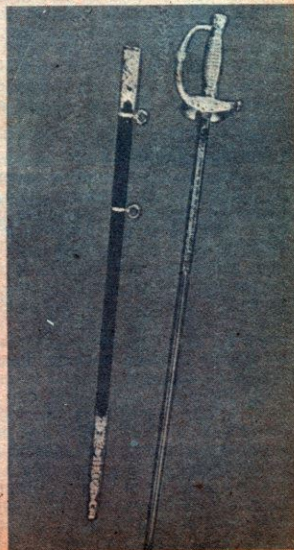
Ziua de 24 ianuarie curent este și va fi pentru subsemnații locuitori ai orașului **Turnu Măgurele** nația întreagă o oră ce va nemuri, în istoria noastră, fapta marelui principe prin care onorabila **Cameră** a ținut numai la fericirea românilor. Alegerea ce mi se anunță de către dl. maior **Dimitrie Ștefanopolu**, delegatul orașului nostru, că se sevrîși în

unanimitate de toți onorabili deputați pentru domnul **Moldovei**, **Alexandru Ioan Cuza**, pătrunsese tuturor orașenilor de bucurie ce nu se poate exprima. Și ce poate fi mai nobil, mai firesc pentru români decît a vedea că delegații lor și-au îndeplinit cu sancțiune misiunea la care au fost chemați.

Astăzi înaltele puteri garante care prin convenția de la **Paris** din 7/19 august 1858 ne-au acordat unirea în puterea tratatelor ce ne asigură autonomia, vor vedea că **Adunarea noastră electivă**, pătrunsă de dorința nației întregi, a ales și pentru români tot pe același domn ales și de frații din **Moldova**, numai pentru ca să restrîngă mai de aproape legăturile moldo-românilor și cu aceasta să ajungem la marele princip al unei desăvîrșite înfăptuiri și uniri.

În 1865, în semn de adeziune la măsurile luate de domnitor pentru consolidarea **Unirii**, cetățenii orașului **Turnu Măgurele** i-au oferit lui **Cuza** în dar o sabie (în imagine).

Precizăm că în numărul viitor, 5/1993, revista noastră va evoca, printr-un grupaj de documente și mărturii memorialistice, viața și faptele primului domnitor al **Principatelor Unite**, la împlinirea a 120 ani de la trecerea sa în neîmînjă.

DIALOG CU CITITORII

26 ANI

Primum din partea domnului **GHEORGHE ALBU**, din Braşov, aceste rânduri pe care le reproducem acum, în luna cind, în urmă cu 26 ani, **Magazin istoric** pornea în lume.

Sînt un cititor consecvent al revistei **Magazin istoric** încă de la apariţia primului număr, de la care în luna aprilie a acestui an se implinesc 26 de ani.

Cu acest prilej, permiteţi-mi să vă adresez cele mai frumoase gânduri şi mulţumiri pentru cartea de istorie pe care mie, ca şi milior de cititori, ne-o dăruţi cu generozitate şi înalt profesionalism în fiecare lună.

Mulţumim corespondentului nostru braşovean, precum şi tuturor celor care, din ţară sau din străinătate, ne-au adresat felicitări şi ne-au transmis urările şi gândurile lor bune cu prilejul intrării revistei noastre în cel de-al 27-lea an de apariţie.

APEL DIN CHICAGO

Am publicat, şi cu alte prilejuri, mesaje primite de la cititori ai noştri aflaţi în alte ţări, alţi din Europa cit şi din America, Australia etc.

Iată acum o scrisoare venită din Chicago, U.S.A.: Mă numesc **JOSEF CIUCA** şi locuiesc în Chicago din 1980.

Pînă în iulie 1975 am funcţionat ca prof. de istorie la Liceul „Panait Istrati” — Brăila. Am fost destituit din învăţămînt (după ce profesasem 11 ani) pentru că am refuzat să depun jurămîntul de credinţă faţă de partid, din motive religioase.

Pasiunea pentru istoria neamului meu nu m-a părăsit; posed aici întreaga colecţie a revistei **Magazin istoric**, pe care o folosesc din plin la prezentarea celor mai semnificative momente din zbuciumatul nostru trecut, copiilor şi tineretului din biserică pe care o frecventez.

M-ar ajuta enorm diapozitive (sau albume istorice — dacă există) care să illustreze cit mai complet (politic, militar, religios, cultural, etc.) aceste momente.

Ceea ce vă rog este să-mi recomandaţi instituţii de cultură, religioase, agenţii de turism etc. (adrese, persoane care se ocupă cu aşa ceva) prin care pot procura contra cost materialul solicitat.

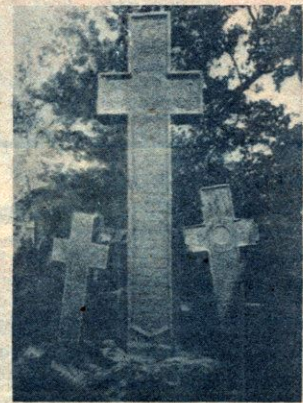
I-am răspuns cititorului nostru prin poştă. Îi publicăm, totodată, şi adresa în speranţa că alţi cititori ai noştri vor da curs apelului d-sale, ajutîndu-l în stringerea materialului documentar solicitat: **Josef Ciuca**, 1400 N. State, 2A, Chicago, IL 60610, U.S.A.

TREI CRUCI

DI. G. GEORGESCU, din com. Şuici, jud. Argeş, ne prezintă o succintă descriere a celor trei cruci aflate pe Dealul Patriarhiei, din Bucureşti. Ele au fost aduse, în 1906, din comuna Gura Săraţii, din jud. Buzău şi instalate în Parcul Carol, în cadrul Expoziţiei jubiliare consacrate celor 40 ani de domnie a primului rege al României. În 1959, crucile au fost transmutate pe Dealul Patriarhiei.

Cea mai înaltă dintre ele (în centrul imaginii) are 4,50 m înălţime şi a fost ridicată de **Balea Comis** şi soţia sa în zilele lui **Peţru Cercel** (1583-1585). Crucea din stînga (1,85 m) a fost înălţată de logofătul **Stoica**, la 1 ianuarie 1617, iar cea din dreapta (2,50 m) a fost ridicată în 1644 de „**Jupinii Vasile**, **Dumitru**, **Vasilichie** şi **Militina**”.

În imagine — cele trei cruci în Parcul Carol, fotografie reproducută în lucrarea **I. Voinescu**, **Monumente de artă ţărănească din România**, Bucureşti, 1912.

SOCIETATE CULTURALĂ EMIL REBREANU

DI. prof. DUMITRU COJOCARU, din com. Palanca, jud. Buzău, **preşedintele Societăţii culturale Emil Rebreanu** înfiinţată în această comună, ne scrie despre obiectivele acestei societăţi: Printre activităţile noastre se înscriu şi cele urmărind să contribuie la cunoaşterea vieţii şi operei scriitorului **Liviu Rebreanu**, la stimularea interesului locuitorilor din zonă pentru istoria şi literatura noastră, la organizarea anuală a Colocviilor **Rebreanu** cu participarea unor scriitori, critici, eseişti, traducători şi a membrilor familiei **Rebreanu** (pentru anul 1993 această manifestare va avea loc în perioada 27-29 august), amenajarea unui sediu muzeal **Emil Rebreanu**, organizarea unor tabere de creaţie şi cursuri de vară cu participarea unor creatori din ţară şi de peste hotare etc.

Cei dornici de a sprijini activitatea societăţii o pot face luînd legătura cu preşedintele acesteia pe adresa: **prof. Dumitru Cojocaru**, com. Palanca, str. Principala, nr. 220, jud. Bacău, cod 5493. Pentru donaţii în bani — **B.C.R.**, Filiala **Moineşti**, jud. Bacău, cont 45103034 — lei şi 4751 — valută.

CERERI ŞI OFERTE

BURGHELEA ALEX. TCA-CENCO, str. Badea Cîrţan, nr. 8, bl. 3, sc. B, et. IV, ap. 71, Sinaia: oferă numere disparte din anii 1967-1992.

I. ENESCU, str. Ion Cîmpineanu, nr. 22, Bucureşti, oferă colecţia completă.

AVRAM LAZĂR, bd. Păcii, nr. 5, bl. 17, ap. 10, Bucureşti, oferă colecţia completă.

CONSTANTIN AL. VASILESCU, bd. Saturn, nr. 12, sc. B, ap. 6, Braşov, oferă: nr. 7, 8, 9/1989.

TACIT CORNELIU, Calea Dofanei, nr. 35 A, Cîmpina, oferă: nr. 2/1968; 1-12/1969; 1-11/1970; 11/1971; 10/1977.

VERONICA MORARU, str. Peroni, nr. 52, bl. 10, ap. 42, Bucureşti, oferă colecţia completă.

COSTEL CHIHAIA, str. Nufărului, bl. 8, sc. D, ap. 42, Comăneşti, oferă: nr. 8, 9, 11/1985; 1/1986; 3, 4, 6, 8/1988; 2-6, 8, 12/1989.

CONTENTS (Romanian History) A. Birseanu History and Civilization • M. Ștefan 1946. American Documents about the Rise by Force of the Communist Regime in Romania • C. Aloanei, C. Troncotă 1948-1964. The Hell of Communist Dungeons (II) • C. Popișteanu Prince George Sturdza and His Wife are confessing to Us • J.F. Harrington, B.J. Courtney The Seventies. Bucharest-Washington. Behind closed doors (IV) • G. Tepelea August 20, 1944. Commemorating The Poet George Cosbuc • Mihai Antonescu Unknown Diplomatic Conversations (1940-1944) • Al. Iacovachi Encounters with I.I.C. Brătianu (II) • D.A. Lăzărescu 1809. Count de Moriollles and The Romanian Principalities • M. Halunga Genoese at the Black Sea, during Stephen the Great's Time • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) A. Birseanu Histoire et civilisation • M. Ștefan 1946. Documents américaines sur l'instauration par force du régime communiste en Roumanie • C. Aloanei, C. Troncotă 1948-1964. L'enfer des prisons communistes (II) • C. Popișteanu Prince George Sturdza et son épouse se confessent • J.F. Harrington, B.J. Courtney Les années '70. Bucarest-Washington. Derrière les portes closes (IV) • G. Tepelea 20 août 1944. Commémoration du poète George Cosbuc • Mihai Antonescu Pourparlers diplomatiques inconnus (1940-1944) • Al. Iacovachi Rencontres avec I.I.C. Brătianu (II) • D.A. Lăzărescu 1809. Le comte de Moriollles aux Principautés Roumaines • M. Halunga Des Génois à la Mer Noire au temps d'Etienne le Grand • A Bucarest, il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) А. Бирсену История и цивилизация • М. Штефан 1946. Американские документы об установлении коммунистического строя в Румынии • К. Алоanei, К. Тронкота 1948—1964. Ад коммунистических тюрем (II) • К. Попиштуу Князь Джордже Стурдза и его жена открываются перед нами • Дж.Ф. Харрингтон, Б.Дж. Кортней 70-ые годы: Бухарест — Вашингтон. Позади закрытых дверей (IV) • Г. Тепеlea 20 августа 1944. Чествование поэта Джордже Косбука • Михай Антоеску Неизвестные дипломатические переговоры (1940—1944) • Ал. Яковачи Встречи с И.И.К. Брătianу (II) • Д.А. Лăzărescu 1809. Граф Мориолл в Румынских Княжествах • М. Халунга Мореплаватели Генуи на Черном море во время Штефана Великого • В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) A. Birseanu Geschichte und Zivilisation • M. Ștefan 1946. Amerikanische Hölle über die Errichtung des kommunistischen Regimes in Rumänien • C. Aloanei, C. Troncotă 1948-1964. Die Hölle der kommunistischen Gefängnisse (II) • C. Popișteanu Zu Protokoll Fürst George Sturdza und seine Gattin • J.F. Harrington, B.J. Courtney Die 70-er Jahre. Bukarest-Washington. Hinter den geschlossenen Türen (IV) • G. Tepelea 20 August 1944. Gedenkend dem Dichter George Cosbuc • Mihai Antonescu Unbekannte diplomatische Unterredungen (1940-1944) • Al. Iacovachi Begegnungen mit I.I.C. Brătianu (II) • D.A. Lăzărescu 1809. Graf von Moriollles in den Rumänischen Fürstentümer • M. Halunga Genovesen am Schwarzen Meer zur Zeit Stefan der Grosse • In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia română) A. Birseanu Historia y civilización • M. Ștefan 1946. Documentos norteamericanos sobre la instauración del régimen comunista en Rumania • C. Aloanei, C. Troncotă 1948-1964. El infierno de las cárceles comunistas (II) • C. Popișteanu El príncipe George Sturdza y su mujer nos hacen confesiones • J.F. Harrington, B.J. Courtney Los años '70. Bucarest-Washington. Detrás de las puertas cerradas (IV) • G. Tepelea El 20 de Agosto de 1944. Comemorando al poeta George Cosbuc • Mihai Antonescu Conversaciones diplomáticas desconocidas (1940-1944) • Al. Iacovachi Encuentros con I.I.C. Brătianu (II) • D.A. Lăzărescu 1809. El conde de Moriollles en los Principados Rumanos • M. Halunga Genoveses al Mar Negro durante la época de Esteban el Grande • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sat.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,

telex : 11995 — Piața Presei Libere, nr. 1,

sector 1, București, România

Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

ÎNGRAȘĂMINTE LICHIDE KB,
„O doză la fiecare stropire”
ACUM, CA SĂ NU MAI FIU UITAT LA ORA MESEI,
ESTE SUFICIENT SĂ STAU ÎNTR-UN GHIVECI

Noile îngrașăminte lichide KB cu oligo-elemente se folosesc cu prilejul fiecărei stropiri, fără probleme. Astfel, vă hrăniți plantele în mod regulat. În plus, capacul gradat și transparent permite să măsurați foarte ușor doza de care plantele dumneavoastră au nevoie

Christos a învial!

magazin istoric